

BAPA PAPOEA

JAN DERIX

JAN P.K. VAN EECHOUDE, EEN BIOGRAFIE

**BAPA
PAPOEA**

Met dank aan Govert

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Jan Derix en Uitgeverij Van Spijk B.V., Venlo.

Eerste druk, oktober 1987.
ISBN 906216 2630
NUGI 646

BAPA PAPOEA

JAN P.K. VAN EECHoud, EEN BIOGRAFIE

JAN DERIX

UITGEVERIJ VAN SPIJK B.V. VENLO - NEDERLAND

Inleiding

„Moge God U bewaren”, zei een geëmotioneerde minister-president de Quay op 15 augustus 1962 aan het slot van de radio- en televisie-toespraak waarin hij bekend maakte dat Nederland zich niet langer zou verzetten tegen de bestuurs-aanspraken van Indonesië met betrekking tot Nederlands Nieuw-Guinea. Chantage en agressie leken het te hebben gewonnen van schijnbare politieke moraal.

Nederland had bakzeil gehaald, voor het opportunistisch forum van de Verenigde Naties, bij zijn laffe bondgenoten en niet in de laatste plaats tegenover zichzelf.

Een blamabel hoofdstuk in onze jongste geschiedenis was afgesloten. Amper vijftien jaar na het verlies van Nederlands Indië waren we ook ons laatste rijksdeel in het Verre Oosten kwijt geraakt, een stuk eiland met een kleine miljoen bewoners die zich verraden voelden omdat het moederland hen het recht op toekomstige zelfbeschikking in het vooruitzicht had gesteld.

We schoven de schuld op het internationale politieke klimaat van die dagen waarin dekolonisatie het nieuwe modewoord was als tegenhanger van imperialisme, maar in werkelijkheid waren we smadelijk gesneuveld door een doorzichtig gebrek aan geloofwaardigheid. Toen Nederland zijn Indische archipel van de hand deed aan Soekarno, bij de Ronde Tafelconferentie van 1949, wenste het geen volledige knieval te maken en werd Nieuw-Guinea daarom voorlopig buiten de soevereiniteitsoverdracht gehouden. Een halfslachtig compromis uit rooms-rode koker dat het zelfrespect van een stervende koloniale grootmacht nog een tijdje levendig moest houden, maar dat bij voorbaat kansloos was in de politieke werkelijkheid, thuis en in wereldverband.

Nieuw-Guinea vertegenwoordigde immers geen enkel rijksbelang. Het was ons een paar eeuwen geleden in de schoot geworpen door de hebzucht van Hollandse zeeschuimers en we hadden het al die tijd links laten liggen omdat er niets te halen viel. Nieuw-Guinea werd wel vanuit Batavia bestuurd, maar het had verder geen bindingen met Indië. Onze belangstelling voor deze koloniale uithoek was beperkt, evenals onze kennis. Natuurlijk streelde het soms onze ijdelheid dat de laatste echte wilden op deze aardbol binnen ons koninklijk te vinden waren, maar niemand stond erbij stil dat deze koppensnellers, kannibalen en dragers van peniskokers daarmee ook onze nationaliteit bezaten, gelijkberechtigd met Limburgers, Friezen en Antillianen. Nieuw-Guinea was interessant voor ethnologen en snobistische oerwoudlopers, maar van geen nut voor onze nationale economie, en dat heeft altijd de band tussen een moederland en zijn koloniaal bezit bepaald.

Toen Soekarno in 1949 de hele Nederlandse boedel aan de rand van de Stille Zuidzee opeiste, was Nieuw-Guinea slechts een prestigeobject. De winnaar van dit duel stond bij voorbaat vast, wat Nederland ook deed om zijn presentie op het eiland te versterken en ontwikkelingen op gang te brengen die het voordien volledig verwaarloosd had. Nederland kon zijn morele toezeggingen aan het Papoea-volk nu niet meer waar maken, omdat het zich in het verleden nimmer door principes van morele verantwoordelijkheid had laten leiden. De ontwikkelingspolitiek op Nieuw-Guinea die na 1949 in versneld tempo werd aangedreven, miste daarom overtuigingskracht en werd bovendien tegengewerkt door politieke verdeeldheid in eigen huis. In alle partijen waren er stromingen die hun houding ten opzichte van Nieuw-Guinea mede lieten bepalen door internationale druk en door de sterke pressie vanuit het Nederlandse bedrijfsleven dat de Indische markten zo hard nodig had, maar daar werd geboycot zolang Nederland in de kwestie Nieuw-Guinea het been stijf wenste te houden.

Dertien jaar bleven we flink. In de Nieuw-Guinea-kwestie sneuvelde kabinetten en Nederlandse dienstplichtigen, voordat de brullende muis zich overgaf. We huilden een paar krokodilletranen en sloegen de bladzijde om.

Nieuw-Guinea werd opvallend snel geschrapt uit ons nationaal bewustzijn. De hoofdpersoon in dit boek, Jan P.K. van Eechoud, heeft de dramatische nadagen van ons koloniaal bestel in Nederlands-Indië en in het bijzonder de ontwikkelingen rond Nieuw-Guinea van dichtbij meegemaakt.

Hij speelde er een hoofdrol in, maar hij was er niet meer toen het doek viel. Hij kende de meeste figuren die verantwoordelijk waren voor het scenario waarin hij bij toeval verzeild raakte. Zolang hij bereid was het spel mee te spelen, mocht hij op het podium blijven. Toen hij scènes ging maken die niet pasten in de officiële regie, werd hij achter de coulissen gestuurd, terwijl hij volgens velen misschien de enige was geweest die ons de eerloze afgang in „de Oost” had kunnen besparen.

Waar mensen leven van idealen, had hij aan één ideaal genoeg. Zijn ideaal was Nieuw-Guinea.

Zijn leven was een bijna totale identificatie met het land, en met zijn bevolking die hem de eretitel „Bapa Papoea” (Vader der Papoea's) gaf.

In zijn gezag, zijn visies en zijn beloften durfde Nieuw-Guinea vertrouwen te stellen, omdat hij geloofwaardig, integer en richtingwijzend was.

Maar Jan P.K. van Eechoud moest wijken, misschien wel daarom.

In het verraad aan Nieuw-Guinea weerspiegelt zich de persoonlijke tragiek van een man die zijn ideaal, het enige in zijn leven, niet tot werkelijkheid mocht brengen.

De ontknoping is hem bespaard gebleven.

Hij stierf in 1958, vier jaar voordat Nieuw-Guinea werd opgeofferd aan de speeltafel van de internationale roulette.

Maar hij rust, waar hij rusten wilde.

Niet in Nederland, waar hij zich een banneling voelde, maar in de aarde van het land waarheen hij vlak voor zijn dood terugkeerde, de aarde van Nieuw-Guinea.

Wie een mens wil begrijpen, moet zich verdiepen in de omstandigheden van plaats en tijd waaraan zijn handelen betekenis en kleur ontleent.

Toen Jan van Eechoud op het Indische toneel verscheen, in 1929, stond de Nederlandse gezagsuitoefening daar al volop ter discussie. Den Haag en Batavia wisten niet goed raad met allerlei nationalistische en separatistische stromingen die naderhand, tijdens de Japanse bezetting (1942-1945) de kans kregen om hun aanhang onder de bevolking te versterken. Van Eechoud stond aanvankelijk buiten dit politieke spanningsveld, omdat zijn ambities lagen in het open leggen van Nieuw-Guinea, maar met de tweede wereldoorlog werden de kaarten opnieuw geschud en zag hij – politiefunctionaris zonder bestuursopleiding – zich onvoorzien geplaatst in de rol van militair en later civiel gezaghebber. Hij dankte zijn benoeming tot resident van Nieuw-Guinea, in 1946, vooral aan zijn verdiensten in oorlogstijd en zijn nauwe relaties met functionarissen als Van Mook en Van der Plas, een „vriendendienst” waarover niemand zich druk maakte. Nieuw-Guinea was immers nooit een geambieerde residentie voor carrièreambtenaren geweest en het lag ook na het vertrek van de Japanners uit de Indische archipel volledig in de marge van de gebeurtenissen.

Van een gezagsdrager in dit gebiedsdeel werd niets anders verlangd dan dat hij op de winkel paste, zonder dat dit het moederland en het Indisch gouvernement teveel hoofdbrekens, geld en personeel kostte.

Van Eechoud leek daarvoor een geschikte figuur, omdat zijn kwalificaties niet hoog werden aangeslagen.

Maar dat bleek spoedig een vergissing.

Hij was de verkeerde man op de juiste plaats.

Men had niet alleen zijn ambities onderschat, maar ook zijn kwaliteiten als bestuurder, en vooral zijn betrokkenheid. Hij haalde Nieuw-Guinea uit de vergeethoek, of het de heren op de hogere beleidsniveaus welgevallig was of niet.

Eigenlijk had men trouwens beter moeten weten, want ook in de oorlogsjaren was hij allesbehalve een doetje geweest en toen in de loop van 1945 het herstel van het Nederlands gezag in Indië werd voorbereid, had hij daarvoor een plan uitgewerkt dat – naar achteraf gebleken was – serieus in overweging genomen had dienen te worden, omdat het beter overwogen en realistischer was dan wat het militaire opperbevel had bedacht.

Van Eechoud was geen lippendenaar, maar een man met vernieuwende inzichten.

Als resident van Nieuw-Guinea gaf hij daar meteen blijk van, tot ontsteltenis en ongenoegen van zijn meerderen die hij bestookte met ambtelijke nota's, be-

leidsplannen en kritiek. Terwijl men in de rest van Indië het tij van het nationalisme vergeefs probeerde te keren met politionele acties en repressie, buitte Van Eechoud de politieke rust op Nieuw-Guinea uit door sociaal-economische ontwikkelingen te entameren en de Papoea's bewust te maken van hun eigen identiteit, niet vanuit het beginsel van het economisch profijt, maar op grond van zijn overtuiging dat Nederland een morele plicht had tegenover dit volk dat uit zijn primitieve tradities begon te ontwaken.

Nieuw-Guinea, zo predikte Jan van Eechoud, verdiende een „status aparte” binnen het koninkrijk, tot het moment waarop het over zijn eigen toekomst zou kunnen beslissen. Toen hij ontdekte dat dit niet strookte met de officiële politieke lijn, zette hij zijn loyaliteit ten opzichte van het moederland opzij en wakkerde de bewegingen aan die het volk van Nieuw-Guinea een stem wilden geven in de besluitvorming. Nederland moest de Papoea's horen, en luisteren naar de boodschap die Van Eechoud hen had ingefluisterd.

Hij kreeg zijn zin in 1949, toen Nederland zich terugtrok uit de Indische archipel en Nieuw-Guinea behield.

Een morele concessie, met tegenzin gedaan.

Nog in de eindfase van de Ronde Tafelconferentie hebben de Nederlandse onderhandelaars rekening gehouden met de mogelijkheid dat Nieuw-Guinea onderdeel van de overdracht zou worden; sterker nog, zelfs het kabinet had er vast op gerekend, want hoe is het anders te verklaren dat men – zoals uit het in dit boek verwerkte correspondentiearchief van Van Eechoud blijkt – vier weken voordat de overeenkomst met de Republiek Indonesië van kracht zou worden er nog geen notie van had welke bestuursstructuur in Nieuw-Guinea moest worden ingevoerd.

Op de valreep werd het een gouvernement.

En wie anders – zo was de algemene opinie – kon voor het ambt van gouverneur in aanmerking komen dan Jan P.K. van Eechoud, Nieuw-Guinea-kenner bij uitstek, doortastend bestuurder en bezielend voorganger in de opvoeding en ontwikkeling van het volk waar het allemaal om begonnen was?

Maar hij werd het niet, hoewel de verantwoordelijke minister van Maarseveen het hem had toegezegd.

Zijn tragiek zit in het feit dat hij zijn afgang niet heeft voorzien.

Los van alle andere factoren die een rol hebben gespeeld in het uiteindelijk besluit van het kabinet om in zijn plaats een carrièreambtenaar en indoloog te benoemen – zijn katholieke geloofsovertuiging, zijn gebrek aan vooropleiding, en mogelijk ook zijn gezinsproblemen – was Jan van Eechoud bij voorbaat niet acceptabel vanwege zijn kwaliteiten. Op deze paradox is zijn loopbaan stuk gelopen, zijn ambitie gesmoord en zijn leven in tragiek geëindigd. Nederland moest van Nieuw-Guinea af, zo gauw mogelijk.

Onze economie, verlamd door het verlies van Indië, had behoefte aan goede betrekkingen met Soekarno.

In de politieke partijen – met de Partij van de Arbeid voorop – leefde het

denkbeeld dat wij met Nieuw-Guinea als een blok aan het been niet alleen ons koloniale imago zouden behouden, maar ook een taak op ons namen die wij nooit zouden kunnen vervullen.

Nieuw-Guinea appelleerde op geen enkele wijze aan onze meest prominente principes van zuinigheid met vlijt, boter bij de vis en waar voor je geld.

Daarom moest Van Eechoud de laan uit, omdat hij niet alleen het tegendeel probeerde te bewijzen, maar vooral benadrukte dat dit soort overwegingen geen criteria mochten zijn om een weerloos volk uit te leveren.

Hij keerde terug naar Nederland, terwijl het bestuur over Nieuw-Guinea nu werd opgezet naar „Indisch” model, waarbij de oude afstand tot het volk werd hersteld, betrokkenheid plaats moest maken voor bureaucratie en Van Eechouds primaire beleidsdoel – de opbouw van een politieke en nationale identiteit – naar de achtergrond werd gedrukt.

Zo werd zijn erfenis uiteindelijk verkwanseld.

Een onontkoombaar gevolg van politieke hypocrisie die hij trachtte te ontmaskeren in boeken, lezingen en contacten met vertegenwoordigers van politieke partijen, bedrijfsleven en kerken. Hij beseftte dat de zaak van Nieuw-Guinea alleen te redden zou zijn met een historische krachtsinspanning, en de bewustmaking van het volk der Papoea's kon in zijn visie alleen maar slagen langs de weg van de westerse beschavingspolitiek, met daarin een exclusieve opdracht voor missie en zending. De politieke wil in Nederland zou de rest moeten doen, voordat Nieuw-Guinea rond het jaar 2000 van zijn recht op zelfbeschikking gebruik zou kunnen maken.

Maar Nederland wilde niet.

Het kreeg er ook de kans niet toe, omdat in het internationale krachtenspel morele principes zelden opwegen tegen belangen van economische, strategische of ideologische aard, zeker niet wanneer die zonder overtuiging worden voorgedragen.

Grote wendingen in de geschiedenis van landen en volkeren zijn vaak het werk geweest van enkelingen.

Met die stelling kan men veel suggereren.

Toen Nieuw-Guinea in 1962 aan zijn lot werd overgelaten en als een boze droom uit ons nationaal geweten werd verstoten, leefde Jan P.K. van Eechoud niet meer.

De vraag blijft of hij het had kunnen voorkomen.

Dat te ontkennen is verleidelijk, omdat het verdere discussies overbodig maakt. Eerlijker is daarom de vaststelling dat hij de kans niet heeft gekregen om het tegendeel te bewijzen.

De man in wie het volk der Papoea's onvoorwaardelijk geloofde, de man met invloed en gezag in de Melanesische archipel, de nonconformist die de kwaliteiten had om vernieuwende denkbeelden te ontwikkelen, te verwoorden en over te dragen op anderen, deze man zou in elk geval in staat zijn geweest om

in de periode 1949-1962 een sterker nationaal besef in Nieuw-Guinea tot ontwikkeling te brengen en voor dit gebied een staatkundige bedding te vinden op ethnologisch en geografisch bepaalde mogelijkheden. Een bestuursbeleid met die intenties zou voor Nederlands Nieuw-Guinea dan het perspectief van werkelijke zelfbeschikking binnen bereik hebben gebracht.

De werkelijkheid koos een andere weg, en Nederland had er snel vrede mee. Nieuw-Guinea is achter onze horizon verdwenen.

De bede dat God het volk der Papoea's zou bewaren toen Nederland het niet meer kon, lijkt niet verhoord te zijn.

Deze biografie schildert de aanloop naar wat zich met NieuwGuinea voltrokken heeft. Zij vertelt ook dat het anders had kunnen gaan, en waarom het ging zoals het ging.

Zij is daarom niet alleen het verhaal van een mensenleven, maar ook een bewijs dat de geschiedenis altijd het produkt is van menselijk handelen, ten goede en ten kwade.

Horst, september 1987.

Jan M.G.Derix

HOOFDSTUK I

De familie van Eechoud

In het begin van de vorige eeuw was het grimmig landschap van de Peel, het grensgebied van de tegenwoordige provincies Noord-Brabant en Limburg, nog grotendeels „terra incognita”. Een onherbergzame streek, bijna honderdduizend hectaren groot, waarin verraderlijke vennen en moerassen afwisselden met vlakten vol buntgras. heide en schaars geboomte op een ondergrond van zand en hoogveen.

De Peel vormde een natuurlijke barrière, hoogstens gastvrij voor vagebonden en geboefte. Een gebied zonder wegen en bewoning.

Toen, in de eerste jaren van de christelijke jaartelling, de Romeinse legioenen tot hier doordrongen, raakten complete cohorten in de Peel verdwaald. De vondst, in de jaren '30 in Helenaveen gedaan, van een Romeinse helm met daarin de verzepte resten van een mensenhoofd, wijst erop dat menig keizerlijk soldaat van de overkant der Alpen in de Peel de verdrinkingsdood heeft gevonden.

Ook in het roerige jaar 1794, toen de Franse legers hun verlichte boodschap van vrijheid, gelijkheid en broederschap kwamen uitdragen in deze uithoek van het toenmalige Pruisen, werd hun opmars in de richting Holland gestuit door de Peel. De grens tussen de Franse Republiek en de Verenigde Provinciën liep toen ergens door het verlaten „niemandsland” tussen de dorpen Venray en Deurne, totdat in 1810 het Koninkrijk Holland op vreedzame wijze met het Franse keizerrijk verenigd werd en de grensposten aan de oostkant van de Peel konden worden opgeheven.

Het zou echter nog meer dan een halve eeuw duren voordat de Peel voor goed ontsloten werd, als gevolg van grootscheepse turfwinning en ontginningen. Het oude „terra incognita” werd opengelegd met afvoerkanalen en wegen, als voorlopers van menselijke inbezitneming.

Nog eenmaal, in de tweede wereldoorlog, vervulde de Peel zijn rol als schuilplaats voor gezochten. Tientallen geallieerde piloten die boven Nederland waren neergeschoten, werden op afgelegen boerderijen en in comfortabele ondergrondse opvangplaatsen verborgen gehouden totdat hun ontsnapping uit bezet gebied was geregeld.

De Peel is tegenwoordig een uitgestrekt, open landbouwgebied, nog hier en daar onderbroken door min of meer in hun oorspronkelijke staat bewaard gebleven plekken die de status van natuurreservaat hebben gekregen. Een deel van Nederland dat duidelijk gestempeld is door de mens.

Anderzijds heeft de Peel een onmiskenbare invloed gehad op het leven van de mensen in zijn nabijheid, vele eeuwen als hun natuurlijke vijand, en uiteinde-

lijk als bron van nieuwe welvaartsmogelijkheden. Wie vroeger in de Peel en zijn omgeving wilde overleven, moest hard zijn en de uitdaging niet schuwen. Magere zandgronden maakten het bedrijven van landbouw tot een armetierige onderneming, versterkt door het bijna volstrekt isolement waarin men leefde. De maatschappelijke verhoudingen in dorp en gehucht werden sterk bepaald door een paternalistisch regelgeloof waarmee vooral de arme meerderheid werd koest gehouden. Schrijvers als Henri Maas, Anton Coolen en Toon Kortooms - zelf kinderen van de Peel - hebben de moeizame ontworsteling van de Peelbevolking aan dit regiem vastgelegd.

Maar de Peel bracht ook mensen voort die op andere terreinen de doorbraak tot stand brachten en ambities omzetten in werkelijkheid. Pater G. van den Elzen predikte in Deurne de noodzaak van boerensamenwerking en werd een van de grondleggers van de boerenleenbanken. Ondernemende families in Venray richtten „schaapscompagniën” op om samen hun Peelschappen te gaan verkopen op de markten van Parijs en Londen. Uit dit milieu kwam Dr. Henri Poels, de sociale priester-voorman van de Limburgse mijnwerkers. De broers Wimke en Huub van Doorne knutselden in het schuurtje achter hun ouderlijk huis in het Peeldorp America 's werelds eerste automatische versnellingsbak in elkaar en werden daarmee de stichters van de enige Nederlandse automobielfabriek.

Zo herkent men in de Peelstreek een slag mensen dat in zijn karakter en ontwikkeling de sporen draagt van de natuurlijke en geografische condities waarin het leefde. Mensen, die hun bestaan op de natuur moesten bevechten en daarvoor specifieke eigenschappen tot gelding brachten, zoals zin tot ondernemen, de drang naar nieuwe horizons en het besef dat het leven altijd een waagstuk is.

Deze achtergronden verschaffen de lezer, naar ik hoop, meer inzicht in de drijfveren van de hoofdpersoon van dit boek, Jan Pieter Karel van Eechoud, een jongeman uit de Limburgse Peelstreek die op zoek ging naar de geheimen en uitdagingen van wat meer dan vijftig jaar geleden nog het laatste echte „terra incognita” op onze aardbol was: het binnenland van Nederlands Nieuw-Guinea.

Wie de wortels van zijn afstamming tracht bloot te leggen, komt terecht in Schilde bij Antwerpen, waar op 19 november 1759 Jan Baptist Vaneikhoudt wordt geboren. Wanneer hij 55 jaar later, op 2 januari 1815, overlijdt in het burgerziekenhuis van Antwerpen, laat hij een vrouw en vier kinderen na waarvoor hij als dagloner en tuinman de kost heeft verdiend. Blijkbaar heeft zijn beroep een zwerver van hem gemaakt, want in het begin van het jaar 1794 woont hij op 't Hoff in Venray, een groep woningen in de nabijheid van de dekenale kerk. Hij is dan getrouwd met Maria Odilia van Lendt, een meisje uit een van de betere families in het dorp.

Haar vader, Gerardus Franciscus van Lendt, is namelijk scholtis geweest van

de Heerlijkheden Well, Bergen en Aijen. Hij is in 1783 gestorven. Moeder van Lendt, die met 12 kinderen achterblijft, is een dochter van Johan Jacob van Douveren, drossaard en scholtis van de Heerlijkheid Horst.

Hoe Jan Baptist Vaneikhoudt bij deze familie een voet tussen de deur heeft gekregen, onthullen de archieven niet meer. Evenmin was nog vast te stellen, waar en wanneer hij met Maria Odilia in het huwelijk is getreden.

In elk geval wordt uit deze verbintenis op 1 maart 1795 in Venray een zoon geboren die de voornamen Gerardus Joannes krijgt.

We zitten dan midden in de roerige jaren van de Franse machtsovername in deze streken. In het najaar van 1792 zijn er voor het eerst Franse troepen verschenen in de dorpen aan weerskanten van de Peel. Alles wijst erop dat het een langdurige bezetting zal worden. Bij de weduwe van Lendt, die in de buurtschap Lull tussen Venray-dorp en Oostrum een statige hofstede bewoont, worden op 7 februari 1793 twee Franse cavaleristen en een aantal volontairs ingekwartierd die pas twintig dagen later weer vertrekken. Zij vorderen al die tijd voedsel voor zichzelf en hooi en stro voor de paarden. De schuren van de boerderij worden gebruikt als magazijn voor militaire goederen. Bij een algemene brandschatting op 3 juni van dat jaar wordt de familie van Lendt aangeslagen voor 46 gulden Cleefs, een van de hoogste bedragen die Venrayse burgers voor de bezetter moeten neertellen.

Kort daarna trekken de Franse troepen zich terug, na de verloren slag bij Neerwinden tegen de Oostenrijkers. Maar in juni 1794 staan de twee partijen opnieuw tegenover elkaar, ditmaal op de akkers van Fleurus in Belgisch Henegouwen. De verliezers van gisteren zijn nu de overwinnaars, met het gevolg dat de Fransen in de loop van oktober in Venray terugkeren. Begin 1795 moeten alle burgers naar vermogen bijdragen in de inkwartieringskosten. De weduwe van Lendt wordt aangeslagen voor 4 1/2 gulden Cleefs, terwijl zij voor „'t kleine kintke van van Lendt” nog eens 6 1/2 gulden Cl. schatting moet betalen.

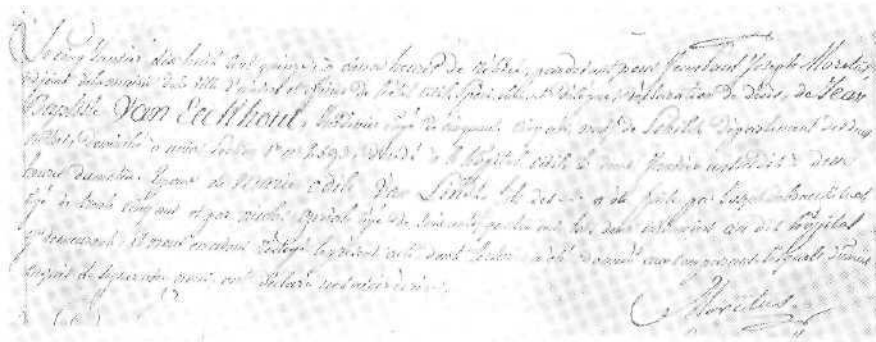
Omdat haar eigen kinderen dan al in leeftijd variëren van 29 tot 13 jaar, kan met dit „kleine kintke” uitsluitend Gerard Jan Vaneikhoudt bedoeld zijn, het pasgeboren zoontje van haar dochter Maria Odilia. De vader van het kind, Jan Baptist de tuinman, is dan inmiddels om onbekende redenen naar Deurne vertrokken. In 1794 duikt zijn naam daar als „Eijkholt” op in de burgermeestersrekeningen, omdat hij dan een bedrag van 36 Guldens krijgt uitgekeerd voor „acht dagen ge-employeert geweest zijnde als taelsman (tolk)” ten dienste van het gemeentebestuur.

Op 22 juli 1795 schrijft het gemeentebestuur van Venray een „ontlastbrief” uit ten name van Maria Odilia van Lendt „en des selfs sontje Gerardus J. van Eijkhoud” in verband met hun voorgenomen vertrek naar Deurne. Vanaf dat moment vindt men het gezin als belastingplichtige op het adres Kerkeijnd nr.67 in dit dorp aan de andere kant van de Peel, tot en met het jaar 1799.

Wij Scholten en Schepenen van Couraey gekonincd
vond den Onwylige van Lendt gelyc vermaerd by desen
dat Maria O. van Lendt, eend vooftste spijde
Gerardus J. van Lijthoud, eend ongewilid & maffader
Lijde Althied kunnen onse gediende gebroen In
Gueders, gelooved sijn vanden verband die armen
geouid en inkonstien, Zoo het gelieuid moete
dat der onwylige Maria O. van Lendt, beniffus
kan opgestelt sijn, sijn onverhoop, sijn armoed
sijn vromte te susullen, sijn de gelid beniffus onse
Arme jagers, sijn sijn boorlinge, sijn sijn vromte
onse armen inkonstien, sijn sijn onverhoop, sijn
eend die armen reuten, sijn sijn vromte, sijn alle
andere plaatsen, sijn sijn onverhoop, sijn sijn
en bereeide, sijn sijn onverhoop, sijn sijn
geleentheid sijn sijn vromte, sijn sijn vromte
geschied.

Alles gegeerd, kunnen Couraey, den 22 July
1795, sijn sijn vromte, sijn sijn vromte
P. Dornier, J. Sijer, sijn sijn vromte
L. van Lant A. Sieritz

Bij een in 1800 gehouden volkstelling in de stad Antwerpen blijkt een huis aan de Keistraat bewoond te worden door Jean Baptiste van Eeckhout, journalier (dagloner), zijn vrouw Marie Odille van Lint, huisvrouw, geboren in Venroy (Prusse) en drie kinderen. Dat zijn behalve het zontje Gerard ook twee in Deurne geboren, namelijk Jean en Marie Cathérine. In 1803 wordt het gezin met een tweede dochter uitgebreid, Marie Cécile.

Handwritten document, likely a death certificate, with a signature at the bottom right. The text is in French and mentions 'Jean Baptiste van Eeckhout' and '5 januari 1815'.

Overlijdensacte Jan Baptist van Eeckhout, 5 januari 1815.

Uit het Antwerpse bevolkingsregister valt verder af te leiden dat de Van Eeckhouts in de loop der jaren woonden op de Klijnen Dries, de Stessebrui, het Maison d'Autriche en tenslotte vanaf 1810 in de Slijkpootstraat.

Na de dood van vader Jean Baptiste, op 2 januari 1815, worden zijn vrouw en de kinderen uitgeschreven. Zij vestigen zich opnieuw in Deurne, waar intussen ook twee zusters van Maria Odilia van Lendt wonen, namelijk Maria Anna, die „kroeghoudster” is en getrouwd is met de „procureur” Michel van Schaijk, en Petronella, de vrouw van Johannes van de Kerkhof, die een bijverdienste heeft als spinster.

Dat de terugkeer van het vaderloos gezin in de archieven van Deurne niet bevestigd wordt, heeft een voor de hand liggende reden: Maria Odilia heeft haar man namelijk slechts enkele maanden overleefd. Zij sterft in Deurne op 22 juli 1815.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat haar familie zich nu om de vier weeskinderen gaat bekommeren. Gerard, de oudste, is dan twintig jaar, zijn jongste zusje is elf.

Wie het viertal in eerste instantie heeft opgevangen, is niet bekend en bovendien is voor deze reconstructie alleen de verdere levensloop van Gerard Jan van belang. Zijn naam vinden we in 1825 voor het eerst in het bevolkingsregister van het Limburgse dorp Horst, als Gerard van Eeckhout. Hij blijkt opgenomen te zijn in het gezin van zijn oom Gerard Deselaers, gemeenteontvanger en getrouwd met een tante van de jongen, Antonetta van Lendt. Zij hebben een deftige huishouding met twee dienstmeiden op het adres Dorp nr.207.

N° 111.

Van Eechout
Gerard Jan,
en
Janssen
Bartholomeus.

Akte van Huwelyk.

In het jaer duize[n]d in het hondert jaer in twintigste ten
-den den Maand. Nintien half negen en negen en veertig voor
-jaer nuchter, is ver gelyquid tot Akte van huwelyk
-lyke Jan de gemaek te Kerste valde van Gysbert Aert van
-Boven van Emburg, syn veruyken Gerard Jan van
-Eechout geboren te Zeyden op den twee en dertig jaer lye;
-makier wonende te Kerst, naer negen jaer van van van
-van Eechout overtuant te Adwerpen, Provinie van Antwerpen
-den twee en twintigste daerent acht hondert vijftien en van
-Maria Petia van Eendavert van Duren, Provinie van
-brabant, den twee en twintigsten jaer duize[n]d acht hondert
-vijftien, wiens voorvader is ocht overtuant te Kerst, en die jong
-Dochter Bartholomeus Janssen geboren te Kerst in
-drie en twintig jaer van den twee en twintigste Kerst, naer
-den jaer van Willem Janssen van van Petroullie
-van de Maer van Weers van Kerst, haer tegenwoordig
-en laatste mannde; Welke twee personen en sulken verzoekt
-overtuant tot de verhuwelyk van den huwelyk onder den
-beraent, naer van de publieke in rices syn ge daer om
-volge de wet, te weten: de wette gaden woge van twee en
-April, en de twee en dertigsten jaer duize[n]d acht
-hondert jaer en twintigsten jaer naer in dertig jaer
-de gemaek tegen den huwelyk onder den gemaek te gemaek
-te gemaek van van van van van van van van van van van van
-de Kerst van van van van van van van van van van van van van
-te Kerst van van van van van van van van van van van van van
-en blijft dat Gerard Jan van Eechout an de

Levensw.

verplichting der Sekondair Militie volc van heeft, al ook van
 hetzide bevestiging van den titel vakeren het huwelyk van het
 Burgerlyk Wetboek aan den brudegom ende brudegruwaige of
 zyde te doen en men zyn te samen woonwonen en woonwast
 van ten boorhelinge granteoos hebben van ja, verplegen
 wy in Saam van de wed. de Gerard Jan van Eechoud
 en Bartholina Janssen door het huwelyk van de voor
 - enige zyn, waaraan wy deze tegenwoordige Militie hebben
 opgevoert in de tegenwoordigheid van Gerard J. de laars oud
 vyftig jaren ontvanger der Belastening, woonwonen de
 brudegom, van Frans Rijk oud zestig jaren winkelier,
 van Jakob Herman Lichem oud acht en vyftig jaren
 Likhematter, en van Jakob Stieven oudt dertien twintig
 jaren raover, die zedre te weten vanden de Philiaan van
 alle vier woude te Horst, dewelke deze Militie met end
 ende de impvan ten ma van de zyn hebben getekend
 uitgevonden te Bonella ten de Himmerwaert van de
 niet te hinnen te zyn.

gezien G. de laars B Janssen
 M. Janssen G. de laars H. Rijk
 J. H. de laars J. K. de laars J. de laars

Huwelijksacte Gerard Jan van Eechoud/Bartholina Janssen, 12 mei 1827.

Zo zijn we dan in Horst beland, waar Gerard Jan van Eeckhout het eerbare beroep van glazemaker (het inzetten van ruiten) uitoefent. Daarmee staat hij laag op de maatschappelijke ladder, hetgeen nog eens onderstreept wordt door zijn huwelijk, op 12 mei 1827, met Bartholina Janssen, de 23-jarige dochter van een plaatselijke huiswever.

In de huwelijksacte, welke bij die gelegenheid wordt opgemaakt, wordt de familienaam van de echtgenoot voor het eerst als „van Eechoud” gespeld: de eigenninnige beschrijving van een ambtenaar die het ook al niets heeft uit- maakt dat de brudegom zelf tekent met „van Eickhout”.

Op 8 februari 1828 krijgt het echtpaar een zoon die Jan Willem wordt gedoopt. De gegevens van een in 1829 in Horst gehouden volkstelling onthullen dat het gezin dan woont op het adres Dorp nr.168 en dat man en vrouw daar een tapgelegenheid uitbaten. In 1831 wordt de familie uitgebreid met een dochter, Carolina.

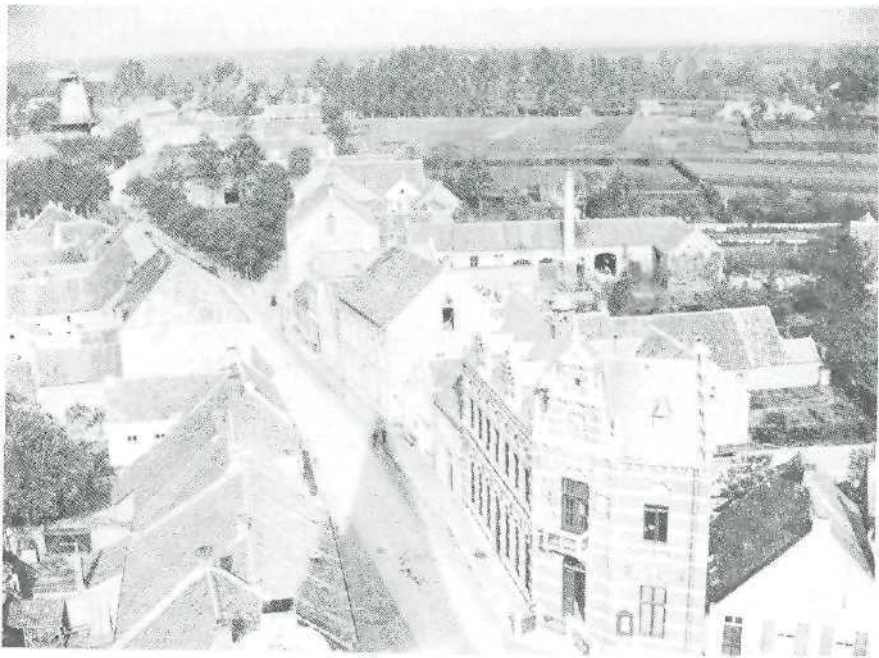
Zoon Jan Willem kan men zien als degene die in feite de grondlegger is geweest van het maatschappelijk aanzien dat de Van Eechouds in de tweede helft van de vorige eeuw in Horst en omgeving hebben opgebouwd, al lijken de materiële mogelijkheden daarvoor gekomen te zijn van de familie van het meisje met wie hij in 1864 trouwt, namelijk Jacoba Josepha Elisa Kannegiesser. De familie Kannegiesser is in Horst een zeer geziene dynastie van burgemeesters en notarissen. Het huwelijk moet nogal wat voeten in de aarde hebben gehad, want voordat Jan Willem van Eechoud en zijn bruid voor het trouwaltaar en de ambtenaar van de burgerlijke stand kunnen treden, vervoegen zij zich eerst bij notaris Antoon Alphons Haffmans te Helden, en wel op 5 juni 1864, om tegenover hem te verklaren dat zij buiten gemeenschap van goederen met elkaar zullen trouwen. Ook Bartholina van Eechoud-Janssen, inmiddels weduwe geworden, verschijnt voor de notaris en verklaart dat zij aan het aanstaande paar het vruchtgebruik vermaakt van het huis met „twaalf roeden vijftig ellen” grond in Horst Dorp dat zij in 1854 heeft gekocht van de erfgenamen van Gerard Deselaers. De opbrengst van dit onroerend goed wordt door de notaris getaxeed op 100 gulden 's jaars.

Het echtpaar van Eechoud-Kannegiesser begint in Horst met een winkel in kruidenierswaren die spoedig tot de beste van het dorp behoort. De enige zoon die op 11 november 1870 uit dit huwelijk geboren wordt en die luistert naar de deftige voornamenreeks Joseph Gerard Alexander Clemens, vindt later dan ook een gespreid bedje. Overigens komen ook de drie dochters goed terecht. Marie trouwt met de Horster burgemeester Houba, Carolina met de melkfabrikant Voesten te Venray en Fien met notaris Tonnaer te Venlo. Joseph („Sef”) van Eechoud heeft de winkel van zijn vader reeds op jeudige leeftijd overgenomen. Hij ontpopt zich als een ondernemer in hart en nieren die de tekenen van zijn tijd verstaat. In een brief van 8 juni 1893 – kennelijk geschreven in verband met een op handen zijnde legeroefening - van het gemeentebestuur van Horst aan de Majoor-Intendant 3e Divisie Infanterie te Breda leest men dat „bij Jozef van Eechoud steeds genoeg groene erwten, bruine boonen, witte boonen, rijst, koffie, zout, peper en kaas” te verkrijgen zijn. De goed-gesorteerde middenstander is dan amper 22 jaar.

In zijn winkel kan men niet alleen terecht voor etenswaren, maar ook voor de brandstof in de huiselijke petroleumlamp en zelfs voor buskruit. En wie zich bij gelegenheid van Pasen of een bruiloft een pak wil laten aanmeten, wordt er keurig geholpen door Jozef Slots die tot 1908 als fulltime kleermaker bij Jos. van Eechoud in dienst is. Boeren uit de wijde omgeving komen op zondag met paard en koets naar Horst en ruilen in de winkel van „Eikhöltje” zelfge-

Sef van Eechoud en zijn vrouw Maria Emonds, plm. 1900.

*Gezicht op Horst, omstreeks 1925. Midden op de foto, aan het begin van de Vee-
markt, woonhuis en boterfabriek van Sef van Eechoud.*

De dochters van Eechoud op de binnenplaats van de melkfabriek, plm. 1915.

karnde boter tegen winkelwaar. De boter wordt in huize Van Eechoud „gekletst” tot eenheden van een handzaam formaat, in vetvrij papier verpakt en vanaf maandagmorgen over de toonbank verkocht. In 1893 krijgt Jos. van Eechoud van de gemeente vergunning voor de oprichting van „een stoomfabriek voor het vervaardigen van natuurboter”. Het bedrijfspannd wordt neergezet achter het kapitale herenhuis dat vader Jan Willem aan de Veemarkt (nu Wilhelminaplein) in het centrum van Horst heeft gebouwd. Maar met name de opkomst van de coöperatieve zuivelfabrieken is er de oorzaak van dat hij het bedrijf enkele jaren later geschikt maakt voor de fabricage van een nieuw product, gecondenseerde melk in blikjes. De technologie daarvoor heeft hij gehaald uit Zwitserland. In 1899 worden dagelijks gemiddeld vijfduizend liter ondermelk in het fabriekje verwerkt, in 1919 zesduizend. De ondermelk wordt door een legertje voerlui met kar en paard opgehaald bij de melkfabrieken in de Peelstreek, tot in St. Anthonis en Meijel toe. In de Stoktstraat in Horstdorp beschikt Jos. van Eechoud over een stalling voor paarden en ponies. Bij voorkeur worden de melkwagens getrokken door twee ponies, omdat die samen een groter uithoudingsvermogen hebben dan één paard. Rond de eeuwwisseling is de „boterfabriek” van Van Eechoud de grootste industriële werkgever in de gemeente Horst. Het indikken van de ondermelk tot „pap” gebeurt in ploegendienst, evenals het inblikken en verpakken. Het bedrijf beschikt over een eigen blikfabriek en timmerwerkplaats. Op de voorwerkers na bestaat het personeel - gemiddeld 15 tot 20 man - uit jongelui die rechtstreeks van de lagere school komen. Een 12-jarige verdient er 35 cent per dag. De produktie wordt vanaf 1910 dagelijks per vrachtauto naar de Maashaven in Venlo gebracht en daar verscheept met bestemming Rotterdam. Uiteindelijk vindt de blikjesmelk uit Horst haar afnemers vooral in Engeland, waar zij zeer populair is als babyvoeding. In de eerste wereldoorlog heeft Jos. van Eechoud ook gecondenseerde melk in grootverpakking – houten vaten van 200 liter - op de Duitse markt gebracht. Regelmatige klanten met flinke bestellingen zijn verder het Nederlandse leger en rederijen.

„De mijnheer van de Veemarkt”, zegt men in Horst over Sef van Eechoud, lang niet altijd zonder een ondertoon van afgunst. Sommigen vinden de klein-gebouwde, bewegelijke man maar een braniemaker. Opvallend is ook dat hij pas in 1917 via ballotage wordt toegelaten als lid van de dorpsociëteit „Amicitia”. In het lokale gemeenschapsleven speelt de familie nauwelijks een rol en de relaties met de aristocratie van bierbrouwers, veeartsen en hereboeren zijn mager. In feite zijn de Van Eechouds altijd een wat apart element in de Horster samenleving gebleven. Ze geven weinig aanleiding tot achterklap en komen in de dorpsanecdotes uit die jaren nauwelijks voor.

Eén voorval is tot op de huidige dag bij sommigen in herinnering gebleven, namelijk de aanvaring tussen Sef van Eechoud en koperslager Van de Beele. Zoals een boer het zich vroeger niet kon veroorloven om overhoop te liggen met

de hoefsmid, zo kon iemand in wiens bedrijf veel ingewikkelde en kwetsbare techniek stond opgesteld maar het beste op goede voet staan met degenen die hem in geval van stagnaties of lekkages te hulp moesten komen. Rudolf van de Beele had een stevige klant aan Van Eechoud, maar hij liet nogal eens op zich wachten. Dat was uitgerkend een van de menselijke eigenschappen waaraan de altijd gehaaste Sef van Eechoud zich gruwelijk kon ergeren. Op zekere dag stapte hij een plaatselijk café binnen en ontwaarde daar Van de Beele aan de stamtafel, op zijn gemak genietend van een borreltje.

Sef van Eechoud liep op hem toe en zei: „Zo, Van de Beele, je hebt dus wel tijd om hier te pimpelen, maar niet om bij mij dat lek in het ketelhuis te komen maken”.

De volgende morgen vond Van Eechoud een rekening bij de post: „Voor het hebben van een groote mond: f.2,50”. Pas toen de opvliegende industrieel die nota betaald had, werd het lek in het ketelhuis gerepareerd.

In 1913, wanneer de winsten uit zijn zuivelfabriek zich jaarlijks beloven te verdubbelen, besluit de fabrikant Jozef van Eechoud zich te storten in een nieuw avontuur, de aankoop van een flink stuk woest gebied in de Peel met de bedoeling om dat te ontginnen en er een landbouwbedrijf op te vestigen. Deze „risicospreiding” wordt hem uiteindelijk fataal, niet als gevolg van eigen falen, maar omdat de landbouwerisis, die enkele jaren later over heel Europa om zich heen grijpt, deze onderneming doet mislukken. De ontginning zelf, op de Leegheide in het grensgebied van de gemeenten Horst en Venray, verloopt aanvankelijk zo succesvol dat hij in januari 1914 toestemming vraagt voor de aanleg van een smalspoor, langs de Lorbaan, tussen zijn landbouwbedrijf en het station van het dorp America voor de aanvoer van kunstmest. Hij doet dat samen met bierbrouwer Jac. Vullings uit Horst die eveneens een stuk Peelgrond in ontginning heeft genomen. In 1915 bouwt Jos. van Eechoud op zijn nieuwe bezit in de Peel een boerderij met een stal voor zestig koeien.

Maar dan komen de tegenslagen. In 1922 verongelukt de man die hij als zaakwaarnemer op de Peelboerderij heeft geplaatst, zijn zwager Peter Emonds uit Venray. Deze 27-jarige jongeman rijdt zich met zijn motorfiets dood tegen de muur van het pensionaat „Jerusalem” in zijn woonplaats. Zijn opvolger in de Peel blijkt geen gelukkige keus te zijn. De veelbelovende boerderij verkomert bij gebrek aan goede organisatie. De landbouwerisis doet de rest. Vanaf 1923 gaat het met de welstand van Jos. van Eechoud snel bergafwaarts. In dat jaar wordt zijn liquiditeitspositie zo slecht dat de banken hem een zetbaas opdringen, in de persoon van een zekere Van Gorp uit Gouda. In de vennootschap moet de stichter voortaan genoegen nemen met de functie van directeur, tegen een jaarsalaris van zesduizend gulden. Voor het bedrijf is het slechts uitstel van executie, want bij vonnis van 26 september 1929 wordt „Jos van Eechoud N.V. fabriek van melkproducten en voedingsmiddelen” door de arrondissementrechtbank te Roermond in staat van faillissement verklaard.

Dat is, in vogelvlucht, de geschiedenis van opkomst en ondergang van een familie die bijna op de kop af een eeuw in Horst heeft gewoond. Drie jaar voordat zijn levenswerk ontmanteld wordt, heeft Jos. van Eechoud zich uit het bedrijf teruggetrokken. Op 30 maart 1926 laat hij zijn gezin uitschrijven uit de registers van de burgerlijke stand van de gemeente Horst, nadat hij van zijn laatste spaargeld een klein pensioen heeft kunnen huren aan de Koningskade in het verre Den Haag. Daar begint zijn vrouw, geholpen door de drie opgroeiende dochters, aan de opbouw van een nieuwe toekomst voor het verarmde gezin. De betrekkelijke luxe van een leven in welstand op het Limburgse platteland wordt ingeruild voor de drukte in een grote stad en voor de dienstverlening aan pensionisten. Jos. van Eechoud zelf, hoewel pas 56 jaar, is een afgetakeld man die lijdt aan ernstige aderverkalking en nauwelijks meer op de voorgrond treedt. De droom van een getalenteerd ondernemer die als industrieel en Peelpionier geschiedenis had willen schrijven, is uit. Wie in het vervolg van dit boek kennis neemt van de levensloop van zijn oudste zoon, Jan Pieter Karel van Eechoud, zal de frapperende ontdekking doen dat de wetten der erfelijkheid zich niet beperken tot de overdracht van fysieke en geestelijke eigenschappen, maar dat zij zelfs kunnen zorgen voor parallellen in de spelregels waarmee het lot de mensen treft..

Het briefje van duizend

„In het jaar negentien honderd en vier, den twaalfden Augustus, is voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente HORST, provincie Limburg, verschenen: Jozef Gerard Alexander Clemens van Eechoud, oud drie en dertig jaren, van beroep fabrikant, wonende te Horst, die ons heeft aangegeven, dat op den tienden Augustus negentien honderd en vier ten elf ure, des voormiddags alhier in Wijk Dorp is geboren een kind van het mannelijk geslacht uit zijne echtgenoot Maria Catharina Gertruda Emonds, wonende te Horst, zonder beroep, aan welk kind hij heeft verklaard de voornamen te geven van Jan Pieter Karel”.

Zo begint geboortecte No.121/1904 van de burgerlijke stand van Horst, waaronder de handtekeningen staan van vader Jos. van Eechoud, ambtenaar Kellenaers en de getuigen Jan Soberjé, 33, herbergier, en Hendrik van den Brand, 63, winkelier.

De kinderen van Eechoud, plm. 1915: v.l.n.r. Jan (1904), Gerda (1905), Paul (1906), Mies (1907), Willy (1909), Adolf (1910), Theo (1911) en Nellie (1913).

Jan, traditiegetrouw genoemd naar zijn grootvader Jan Willem, is het eerste kind uit het in 1901 gesloten huwelijk tussen de succesvolle zuivelfabrikant „Sef” van Eechoud en de negen jaar jongere Maria Emonds, dochter van een schapenhandelaar te Venray die lid is van een van de kleinere schaapscompagnieën. Zij komt uit een degelijk katholiek gezin: twee broers kiezen voor een leven als priester en missionaris in de orde der Franciscanen en twee zussen treden in bij de kloosterorde der Ursulinen. Hun missionair werkgebied wordt Indië.

Maria Emonds, een sterke vrouw die gezegend is met een evenwichtig karakter, is de ideale echtgenote naast de onstuimige hemelbestormer Jos. van Eechoud. Zij zorgt voor rust en samenhang in het gezin dat tussen 1904 en 1913 wordt uitgebreid tot acht kinderen, vier zoons (Jan, Paul, Adolf, Theo) en vier dochters (Gerda, Willy, Mies en Nellie). In het grote huis aan de Veemarkt vinden de kinderen een beschermd milieu. Er is dienstpersoneel voor de keuken en voor het op orde houden van de ruime woonvertrekken. Als er gepicknickt wordt, bij voorkeur in de nabije „Moelbaerenbos” (zo genoemd, omdat er vroeger rijkelijk bosbessen geplukt konden worden), draagt de dienstmeid de korf met victualiën. Vader van Eechoud is de tweede inwoner van Horst die zich, kort na de eeuwwisseling, het bezit van een Ford automobiel kan veroorloven, en wanneer hij op zondagen met het gezin een ommetje gaat maken door de Noordlimburgse dreven, lopen de burgers uit alsof er een wereldwonder voorbijkomt. „Wij hadden”, zegt Paul van Eechoud (1906-1987),

„een familieleven waar alle kinderen levenslang dankbaar voor gebleven zijn. Onze ouders namen hun taak als opvoeders zeer serieus, maar aan de andere kant gaven ze ons ook veel vrijheid. Wij mochten de paarden uit de stalling van het bedrijf gebruiken om tochtjes te maken in de omgeving, en pa had er zelfs geen bezwaar tegen dat wij zijn schutterijuniform aantrokken om er soldaatje mee te spelen op de zandheuvels van de Reulsberg. Ik moet er wel bij zeggen dat Jan dan meestal de dienst uitmaakte. Hij hield veel van de natuur, als kind al. Altijd het bos in met zijn trommeltje, om beestjes te vangen. En wij, zijn broertjes, moesten met hem mee, of we wilden of niet”.

De welstand die Jos. van Eechoud in deze jaren ten deel valt, stelt hem in staat om alle kinderen naar goede scholen te sturen. Vandaar dat zoon Jan, waarschijnlijk tot opluchting van het jonger thuisfront, zijn laatste jaren lager onderwijs geniet als interne leerling in het pensionaat „Eikenburg” in Stratum bij Eindhoven, waarna hij in 1917 wordt toegelaten tot het Canisiuscollege te Nijmegen, de strenge, maar gedegen kostschool van de paters Jezuïeten. Daar kiest hij voor de vijfjarige HBS/a-richting, hoewel zijn belangstelling en aanleg duidelijk liggen bij de exacte vakken. Drie jaar in successie sleept hij bij de overgangsexamens eerste prijzen in de wacht: in 1920 voor meetkunde, Engels en geschiedenis, in 1921 voor natuurlijke historie, en in 1922 voor scheikunde.

Sef van Eechoud, succesvol ondernemer, plm. 1900.

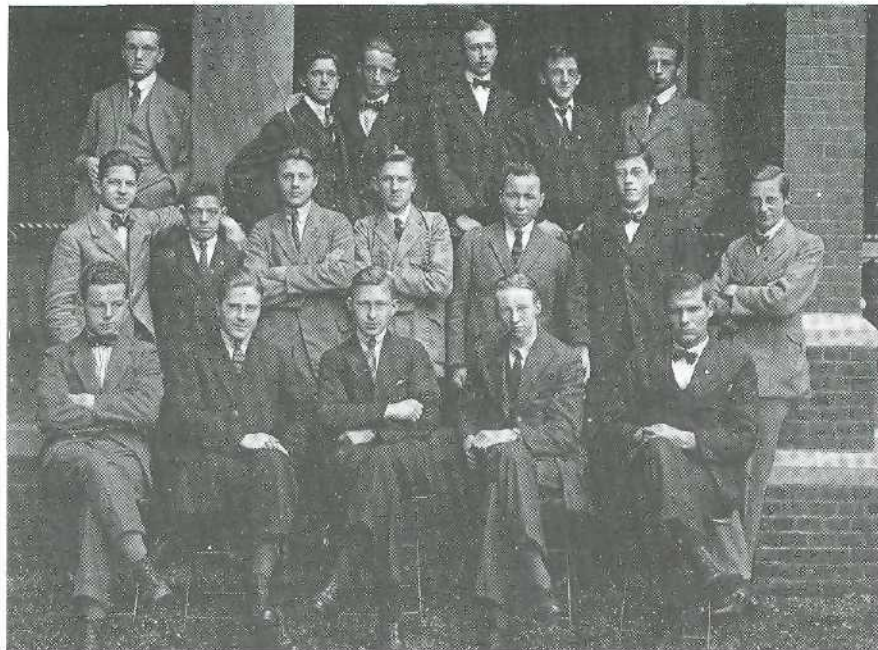
De familie van Eechoud vertrekt voor een zondags uitstapje, plm. 1915.

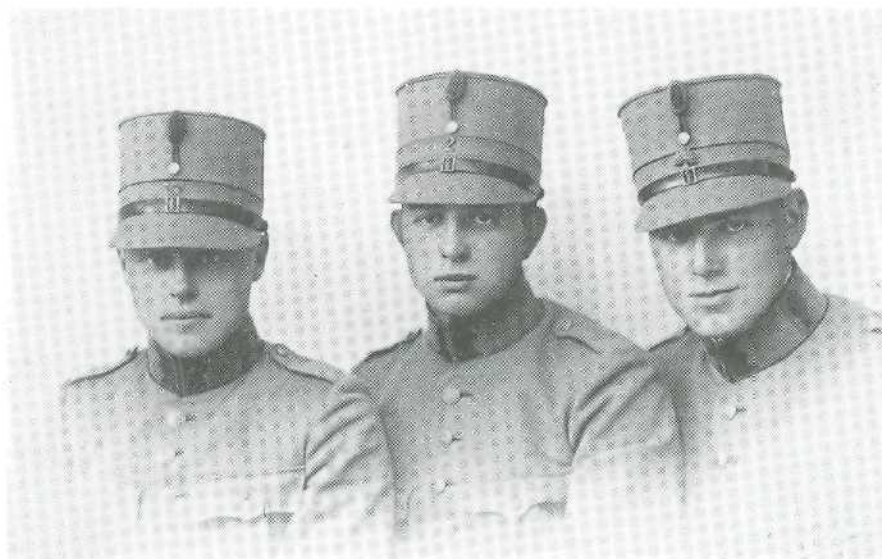
Familie-picknick in d'n Moelbaerenbos, Horst, plm. 1915.

Jan van Eechoud poseert met zijn eerste fiets, plm. 1912, naast hem zijn broer Paul.

Geslaagden klas HBS/a, Canisiuscollege Nijmegen, 1923: Jan van Eechoud achterste rij geheel rechts.

Jan van Eechoud in militaire dienst, plm. 1924.

Hij wordt ook lid van de Maria-congregatie „De Groote Cour”, vooral bedoeld voor de geestelijke vorming der leerlingen. „Het voornaamste en laatste doel”, leest men in het Jaarboek „Ons College” 1922-1923,

„waarvoor wij hier op dit College zijn, is toch zeker wel onze vorming tot Roomsche mannen, tot overtuigd Katholieken, geoefend en bereid om overal en altijd op te komen voor ons geloof en onzen godsdienst, pal te staan voor onze Katholieke principes. Waar zou dit doel beter bereikt kunnen worden dan in de Congregatie? Waar zouden wij beter gevormd kunnen worden en zouden wij zelf ons beter vormen, dan onder de voortdurende bescherming en bijstand van de H.Maagd Maria en van den H.Aloysius, onzen tweeden Patron”.

Trots geschaard achter het Maria-blauwe Congregatievaandel legt de Canis aan Jan van Eechoud hier de basis van een levensovertuiging die hem later, geplaatst in hoge verantwoordelijke functies, zal kenmerken als een man die consequent probeert te handelen vanuit katholieke beginselen, ongeacht of dit hem in maatschappelijke zin bevoor- of benadeelt. Maar zijn verblijf op deze elitaire school is ook in andere opzichten bepalend voor zijn latere kwaliteiten: hij ontwikkelt er een bewuste houding tegenover de natuur, en daarmee tegenover de schepping in het algemeen. Bij gelegenheid van zijn dood schreef zijn vroegere leraar pater E.Hoogeveen S.J. in het Canisiusjaarboek 1958-1959:

„Ik had hem zo goed gekend, toen hij, van 1917 tot 1923, een vlijtige leerling, veel belangstelling toonde voor de NSBvakken (natuur- en scheikunde en biologie). Hij behoorde ook tot de club der twaalf jeugdige natuuronderzoekers, waarvan hij voorzitter was en tegelijk penningmeester en bibliothecaris. Hij had er slag van, de contributies te innen, en daarvoor kochten wij sinaasappelen. Wij trokken er op uit, telkens zes man. Een hunner droeg de tas en heette daarom „Abel Tasman”. We gingen te voet of met de elektrische tram naar de bossen of naar de sloten van de Ooypolder. Op een zomerse middag ontkwam een onzer leden aan een wisse dood, omdat hij gered werd uit een al te nauwkeurige inventarisatie van een begroeiide plas. Maar heelhuids kwamen wij terug, met een rijke buit aan planten en schelpen, mitsgaders de herinneringen van allerlei vogels. In die dagen zagen de internen, op wandeling, ons troepje en beschouwden ons als maniakken, een soort Prikkebeen-mannen. Maar Jan hield vol, al viel een of ander van de leden af, uit vrees voor kwetsende aanmerkingen. Het onderzoeken van Gods vrije natuur zat onze Jan al vroeg in het bloed. Naderhand verloor ik Jan van Eechoud uit het oog. Na ettelijke jaren kwam hij zijn zoon Joep op ons College opzoeken, teruggekeerd uit Nieuw-Guinea, en moest natuurlijk zijn vroegere leraar van de „natte hist” eens spreken. Verbazend, wat was hij uitgegroeid tot een forse kerel, deze woudloper Gods”.

In 1923 doet hij eindexamen en slaagt met de cijfers: wiskunde 5, natuurkunde 7, scheikunde 7, plant- en dierkunde 9, staatshuishoudkunde 9, aardrijkskunde 7, geschiedenis 4, Nederlandsche taal en letterkunde 5, Frans 6, Engels 5, Duits 8, handtekenen 6. Het gemiddeld rapportcijfer in het laatste leerjaar is voor de niet-examenvakken mechanica 5, rechthoekig tekenen 7, lichamelijke oefening 6.

Eenmaal weer terug in de huiselijke kring in Horst, na zeven kostschooljaren, kan hij zijn draai niet meer vinden. Zijn vader geeft hem een baantje op het kantoor van de zuivelfabriek, maar met de komst van zaakwaarnemer van Gorp, die de bedreigde belangen van de banken moet bewaken, laat hij zich in de nachtdienst plaatsen. Overdag zit hij graag in het café, meestal in „Le Lion d'Or” op de Markt bij de kerk. Hij heeft wat vluchtige scharreltjes met meisjes uit de betere stand in de streek, maar die lopen op niets uit. Vooral later, wanneer hij leerling-vliegenier is en daarom een uniform mag dragen, lopen de meisjes graag achter de goed-uitziende en vlotte fabrikantenzoon aan. Als hij in de gaten heeft dat zijn aanbidders hem als pronkstuk gebruiken, maakt hij aan de relatie meteen een eind. Zo heeft hij eenmaal enkele knopen van zijn uniform gehaald, deze in een brief gedaan en ze met een begeleidend schrijven toegestuurd aan de vrouw die hij niet meer wilde zien. „Als ik”, schreef hij,

„voor jou alleen goed ben vanwege mijn uniform, zul je ook wel genoeg hebben aan deze knopen”.

In deze jaren van lanterfanterij begint hij ook al aan een notarisstudie, evenmin met veel overtuiging. Hij beseft dat, hoe dan ook, zijn toekomst niet ligt in de zaken die zijn vader heeft opgebouwd, al was het alleen maar omdat die bedreigd worden door een faillissement.

In 1924, wanneer hij wordt opgeroepen voor de militaire dienst, geeft hij de voorkeur aan de luchtmacht en krijgt de kans om op Soesterberg een vliegeropleiding te volgen. „Wat hem daarin aantrok”, zegt zijn zoon Joep van Ee-choud (1934), zelf officiërvlieger,

„was vooral het avontuur. Vliegen was toen nog een vorm van waaghalzerij. Ze vlogen met van die houtje-touwtjekisten met ingebouwde tegenwind. Snelheid moest je aflezen aan een plaatje op de vleugel, en verder was het een kwestie van gevoel. By the seat of your pants, noemden ze dat. Dat gevoel had je vooral nodig bij het landen. Ze waren eens op weg naar een show in Zuid-Limburg en toen ze het vliegveld al konden zien liggen, begon het daar boven vreselijk te waaien. Omdat de brandstof bijna op was, besloten ze terug te vliegen naar Soesterberg, want dat kostte minder tijd dan in Zuid-Limburg aan de grond te komen. Pa miste die feeling voor snelheid. Hij heeft zijn brevet dan ook niet gehaald, in tegenstelling tot iemand die samen met hem op de cursus

Jan van Eechoud in zijn houtje-touwtje-kist.

Vliegeropleiding, plm. 1925, links Jan van Eechoud.

Het gezin van Eechoud, kort na aankomst in Den Haag, 1926.

zat en die later een begrip in de Nederlandse vliegerij zou worden, namelijk Adriaan Viruly”.

In het gezin van Jos. van Eechoud moet men intussen de tering naar de nering zetten. Naar buiten wordt nog wel de schijn van een ongebroken welstand opgehouden, maar de werkelijkheid geeft alle reden tot zorg en spanningen. Het is in deze periode vooral aan de moeder des huizes te danken dat het gezin een hechte onderlinge band bewaart. Maria van Eechoud-Emonts is volledig hersteld van de zenuwziekte waaraan zij rond 1913 geleden heeft, een gevolg van het te snel achter elkaar kinderen krijgen en tegelijk moeten werken in de winkel en in de fabriek. De situatie was toen zo ernstig dat zes kinderen tegelijk een jaar lang naar de kostschool moesten worden gestuurd. Nu is het deze sterke vrouw die thuis meer en meer het heft in handen neemt en haar man ervan overtuigt dat het in Horst zo niet langer kan. „Ik herinner me”, zegt Paul van Eechoud,

„dat de grote Jan Poels uit Venray, lid van de Tweede Kamer, eens thuis kwam om een bijdrage te vragen voor de katholieke universiteit. Het minimale bedrag moest toch wel duizend gulden zijn. Hij had er blijkbaar geen notie van, hoe slecht het ons ging. Toen moest pa hem bekennen dat hij zoveel geld niet kon missen. Hij gaf uiteindelijk de helft”.

Kennissen uit Venray, die in Den Haag een pension hebben, geven Jos. van Eechoud eind 1925 de tip dat aan Koningskade in Den Haag het pension „Frisia” te huur staat, een oud patriciërshuis met twaalf kamers. In eerste instantie vindt de familie het een verschrikkelijk vooruitzicht te verhuizen naar een stad die hen volslagen onbekend is, maar het besef dat haar man als gevolg van zijn zwakke gezondheid in deze jaren van economische crisis niet meer hoeft te hopen op een nieuwe kostwinning, doet moeder van Eechoud uiteindelijk besluiten om het mooie huis in Horst op te geven en in den vreemde opnieuw te beginnen. Haar zoon Paul:

„Ma was een erg moedige vrouw. U moet bedenken dat ze nooit in ”Holland” was geweest. Haar hele leven had zich in Limburg afgespeeld. Het vertrek uit Horst moet haar ontzettend aan het hart zijn gegaan. Dat gold in zekere mate voor ons allemaal. Een gelukkige periode in ons leven was voor goed voorbij. Er zijn zeker mensen geweest die geen medelijden met ons hebben gehad, maar op de morgen van ons definitief vertrek vond ma, toen ze voor de laatste keer in de brievenbus keek, daarin een briefje van duizend gulden. We hebben nooit geweten wie in Horst ons daarmee heeft willen helpen”.

HOOFDSTUK III

Naar Indië, 1929

Hagemeijer & Co's Handel Mij.N.V. is in het jaar 1900 gesticht door de gebroeders Johan en Anton Hagemeijer in Soerabaja om produkten uit het moederland te importeren in wat in die tijd de koloniën van Nederlands Oost-Indië heten. Een gigantische afzetmarkt waarop de Hollandse koopmansgeest zich schier onbelemmerd kan uitleven met de zekerheid van ruime profijtten. In het veilig kielzog van de „Pax Neerlandica” weten de Amsterdamse broers hun mercantiele invloed dan ook razendsnel uit te breiden tot in de meest afgelegen kampongs van de archipel, daarbij geholpen door in Nederland aangeworven vertegenwoordigers die op hun beurt de veelal Chinese kleinhandelaren beleveren. Kort na de eerste wereldoorlog, wanneer Hagemeijer & Co. inmiddels een zestal vestigingen heeft op Java en Sumatra en kantoren heeft geopend in New York en Yokohama, wordt aan de Herengracht 530 te Amsterdam het hoofdkwartier van alle handelsactiviteiten gevestigd.

Daar stapt op een goeie dag in 1929 een jongeman uit Den Haag binnen om te solliciteren voor de functie van handelsagent in Indië. Hij stelt zich voor als Jan van Eeoud, oud 25 jaar en in het bezit van het diploma HBSa. Het is zijn zoveelste poging om in deze moeilijke tijden aan de bak te komen.

Bij Hagemeijer houdt men hem voor dat het handelshuis een volledige inzet van zijn medewerkers verlangt. Anton Hagemeijer, die na de vroege dood van zijn broer het bedrijf als een dictator bestuurt, heeft het systeem van „negatieve tantièmes” ingevoerd, inhoudende dat een agent die verlies maakt, dit als een pm-post op zijn tractementsrekening geboekt krijgt. Maakt hij later winst, dan wordt het eerdere verlies daarvan eerst afgetrokken. Een agent die enkele boekjaren achter elkaar rode cijfers laat zien, wordt geacht ontslag te nemen voordat het hem door Hagemeijer wordt verleend.

De jonge sollicitant heeft, nu hij eenmaal zijn zinnen op Indië heeft gezet, met deze beperkende bepalingen in zijn arbeidsovereenkomst geen moeite. Hij tekent voor een dienstverband van onbepaalde duur en kan in juli 1929 sloop gaan naar een stuk van de wereld waaraan hij spoedig zijn hart zal verliezen. Zijn ouders en zijn zusje Gerda zal hij nooit meer terugzien. Zijn afscheid van familie en Nederland wordt een afscheid voor twintig jaar.

Indië fascineert hem vanaf de eerste dag. Het landschap, het klimaat, het volk. Om zijn observaties en herinneringen vast te leggen en zijn dierbare achterblijvers in Den Haag eraan deelachtig te maken, begint hij met ijzeren regelmaat brieven te schrijven. Inhoud en stijl verraden een uitgesproken talent om waarnemingen onder woorden te brengen en oordelen te motiveren. Terwijl hij gauw genoeg tot de ontdekking komt dat zijn kwaliteiten en ambities als

Jan van Eechoud, p.m. 1929.

„verkooper” niet denderend genoemd mogen worden, heeft hij wel spoedig het zekere gevoel hier thuis te zijn. „Wel”, schrijft hij in een brief uit Palembang, Kerstdagen 1930, waarvan 36 gestencilde typevellen, rijkelijk versierd met foto's, bewaard zijn gebleven en die teder opent met „Lieve Engeltjes”,

„ik zal nu maar eens beginnen met wat over mezelf te vertellen, en over Indië enz. Ik heb jammer genoeg in het eerste jaar geen photo's gemaakt, of slechts een paar, maar met het oude toestel, en van geen van alle is veel terecht gekomen. Die paar die ik er van heb, zal ik ook inlasschen, maar de beste en meeste zijn van de laatste 4 maanden, en met een nieuwe toestel gemaakt, ofwel met een heel klein toestelletje, 3 x 4,5 centimeter, dat me helemaal f.8,25 heeft gekost, en waar heel aardige phototjes mee te maken zijn, zooals je zult zien. Geheelteijk heb ik ze ook vergroot, die van 9 x 12 trouwens ook. Ik doe momenteel alles zelf, ontwikkelen, afdrucken, vergrooten, kleuren, enz. Wel, daar gaat ie. Van mijn reis hier naartoe valt weinig te vertellen, het zijn vermoedelijk ook wel verhalen, die je al vaker gehoord hebt. Hieronder de eerste photo, is van de loods die aan boord kwam in Port-Said. In de Roode Zee was het geweldig warm, het was er ook juist de tijd voor, Juli en Aug. We hebben in het algemeen erg rustig weer gehad, alleen in den Indischen Oceaan heeft het een paar dagen leelijk gedaan. Op een gegeven moment waren we van de 80 tweedeklassers nog met 2 dames en 5 heeren aan tafel, en daarvan liepen er nog 1 en 2 weg, voor we klaar waren. De meeste tijd heb ik zoek gebracht met briden,

HAGEMEIJER & Co's HANDEL MIJ. N.V.

EXPORTERS TO THE DUTCH EAST INDIES
MERCHANTS AND MANUFACTURER'S AGENTS
DISTRIBUTORS OF GENERAL MERCHANDISE

Capital & Reserves fl. 4,500,000. — (paid up)

HEAD- & BUYING OFFICE:

AMSTERDAM (HOLLAND), HEERENGRACHT 530

Cable-address: HAAGEXPORT Code: A.H.C. 6th EDITION

SELLING BRANCHES:

SOERABAYA — BATAVIA — SEMARANG — CHERIBON (Java)

PALEMBANG — PADANG — MEDAN (Sumatra)

PONTIANAK — BANDJERMASIN — SAMARINDA (Borneo)

MAKASSAR — MANADO (Celebes, Moluccas)

Visitekaartje van Hagemeyer & Co., 1929.

zoowat iederen dag van 8-12, tot tenslotte de dames er zich mee bemoeiden, en beweerden, dat wij heusch wel een keer konden komen dansen. Hetgeen we dan in Godsnaam maar gedaan hebben. Ce que femme veut....De volgende photo is al meer of minder tropisch, in de buurt van Sabang, meen ik, waar zoo'n stelletje kleine eilandjes liggen, met alle mogelijke rare namen. Als je wilt weten, hoe ze heten, kijk je de kaart maar na, ik weet het nog niet. Maar het aardige van die dingen is juist, dat ze de eerste teekenen zijn, dat je in tropisch gebied komt, en je er de eerste tropische wouden ziet, die zoo schitterend zijn met hun prachtige schakeeringen van alle mogelijke tinten groen. En af en toe zie je langs de oevers de eerste kampongs (dorpjes) met palmboomen, die eigenlijk nog veel meer het stereotype beeld geven van het Indisch tropische landschap. In dit geval, alles wat je doet zien dat je nader komt tot het land van belofte, interesseert je, hoe onbeduidend het je achteraf ook lijkt, nu je daaraan gewend bent en het je in het geheel niet meer opvalt. In het algemeen, veel van het schoone, wat er te zien is, merk je niet meer op, doordat je geen oog hebt ervoor, doordat je je werk hebt en er in verdiept bent. Maar als je er wel gevoel voor hebt, en in de gelegenheid bent om er op te letten, zooals ik met mijn reizen, mijn jacht, mijn motor, dan is er veel plezier te hebben, dat geen geld kost. En vooral, als je met een phototoestel rondloopt, merk je veel dingen op, die je anders zonder meer voorbij zou zijn gelooopen. Jammer genoeg, dat het niet mogelijk is, om dat allemaal te fotografeeren zooals het is, en niet op de gebrekkige manier waarop een photo dat weergeeft, waarop geen kleuren worden weergegeven, terwijl juist de kleuren het prachtige van een landschap uitmaken”.

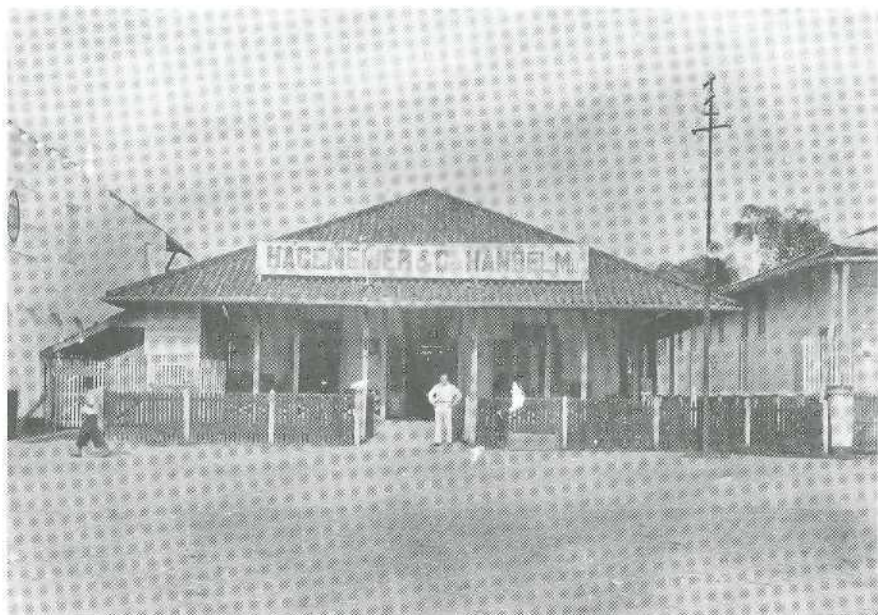
Hij beschrijft Sabang, de haven van de B.P.M. (Bataafsche Petroleum Maatschappij, de grootste van de Indische Maatschappijen en de belangrijkste concurrent van de N.K.P.M. (Nederlandsche Koloniale Petroleum Mij.):

„Beiden hebben over heel Indië hun boorterreinen, waar de olie in dikke stralen uit den grond spuit, opgevangen wordt, en in dikke pijpen, soms over afstanden van 2-300 KM geleid wordt naar de fabrieken, in casu Pladjoe en Soengei-Gerong, beiden in de buurt van Palembang. Het zijn Maatschappijen, die duizenden Europeanen en tienduizenden Inlanders in dienst hebben”.

De brief maakt duidelijk dat hij zijn dienstitijd bij Hagemeijer begonnen moet zijn in Cheribon op Java, een van de inmiddels twaalf Indische handelsposten van de firma. In Palembang, op de oostkust van Sumatra, bevalt het hem prima, vooral vanwege het klimaat.

„Overigens, alles wat kuststreek is, zooals Batavia, Semarang, Soerabaja is warm en vochtig, dus eenigermate ongezond, en je hebt dan ook de noodige

Kantoor van Hagemeijer, Palembang (Sumatra), 1930.

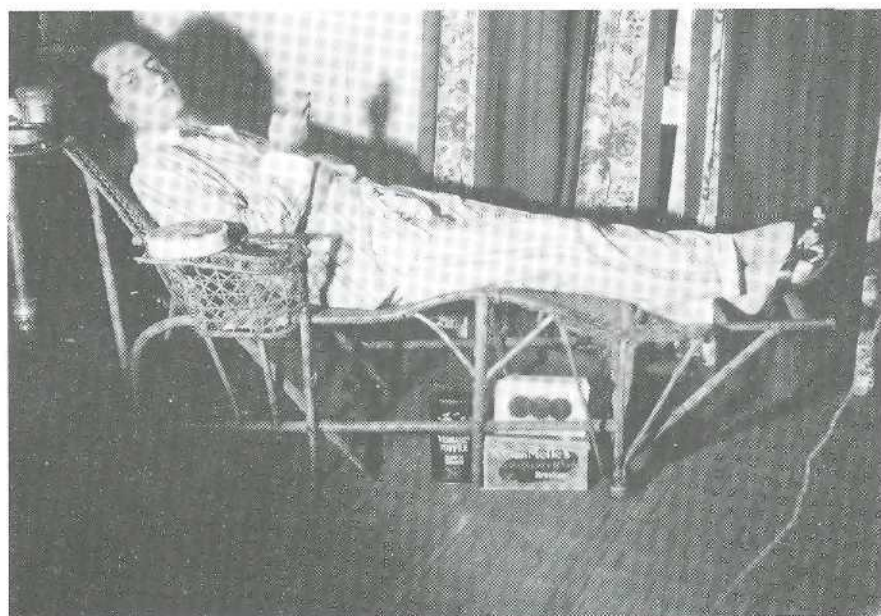

De staf van het Palembang-kantoor, Jan van Eechoud voorste rij geheel rechts.

voorzorgen te nemen, om je gezondheid te bewaren. De allereerste vereischte is, alleen gekookt water te drinken, en niet van die regel af te wijken. Is er geen water te krijgen, dat je kunt vertrouwen, dan drink je bier of lemon of spuitwater. Vijf kinderen kwamen hier uit school, en kochten samen aan een waring (wandelende winkel) een portie ijs. Dat portie ijs kostte 5 cent plus f.900.- voor het ziekenhuis, waar ze met typhus alle 5 terecht kwamen. Een tweede ziekte is de dysenterie, ook te voorkomen door goed op het eten te letten. Ik heb het een keer niet gedaan, en ik had het duchtig te pakken. Ik was in Tandjong-Karang, en de dokter daar heeft me stevig en vrolijk de huid volgespoten met emitine, en thuis gekomen in Palembang, na zorgvuldig onderzoek van de faeces, beweerde de dokter hier, dat er geen spoor amoeben te bekenen waren. Die meheer in Tandjong-Karang had me heelemaal niet onderzocht. Ik heb er alles samen 10 dagen mee op bed gelegen, en het viel niet mee. Ik zal in het vervolg wel oppassen. Bacillaire is heftiger in den aanval, maar wordt nooit chronisch, zooals amoeben, die wel een jaar later weer den kop opsteeken. Wat dat betreft, heb ik toch geboft. De watervoorziening is voor Palembang een heel ding. Waterleiding is er nog niet, wel in de maak, zoodat de menschen andere maatregelen moeten nemen, om in den drogen tijd ook water te hebben, of het beetje regen, dat er dan valt, zorgvuldig te bewaren. En daarvoor heeft ieder huis een groote gemetselde bak, waarin het water wordt opgevangen en waaruit getapt wordt voor drinkwater, voor wasch, voor bad enz. Een van de eerste hygiënische eischen is dan ook het mandien, oftewel baden. Daartoe kruip je niet in een badkuip, maar met een schepper gooi je het water over je hoofd. Hieronder zie je zoo'n mandibak uit het hotel in Tandjong Karang, met de schepper erbij, en een boek, dat ik gebruikte om in te stellen, en dat ik vergeten heb weg te nemen. Soms zijn die bakken veel grooter, maar de manier waarop is het zelfde. Menschen, die pas in Indië komen, weten nog niet altijd, hoe of je er mee om moet springen, en die schijnen dan wel te proberen om er in te duiken. Of het voor de grap verteld wordt, of dat er zulke sufferds zijn, ik weet het niet.... Voor het mandien steek je je altijd in de mandijas, en zoo kun je hier meine Wenigkeit er ook in bewonderen, al is er niet veel aan te zien. Pyama is ook een groot artikel in Indië, en een heel gewone dracht thuis. Er zijn enkele officiële bezoeken, waarin je gekleed behoort te zijn, maar voor de rest kun je thuis steeds in pyama rondrennen, en hoef je heusch niet te verdwijnen, als er iemand komt, hetzij dame of heer, buiten de officiële uren. Je ontvangt dan in pyama, en bloote voeten in sloffen. Verder heb je luie stoelen, zooals je op No.17 kunt zien, waarin je geheel genoeglijk de kunst van het dolce far niente kunt beoefenen. Wijders zit er een gat in iedere leuning, waarin je je biertje of splitje kunt zetten en je cigaretten, zoodat je zoo min mogelijk hoeft op te staan. Voor andere dingen schreeuw je naar de jongen of de baboe. Slapen is ook al niet als in Holland, maar je kruipt achter de klamboe, dat is een gaas, wat om je bed gespannen is, zoodat je muskieten vrij slaapt. Je duikt erin, en je sluit de klamboe allerzorgvuldigst. Voor

Jan van Eechoud aan zijn bureau in Palembang.

Ontspanning, na een drukke werkdag als verkoper.

Samen met zijn verloofde Kees, in de binnenlanden van Java.

Per motorfiets naar de klanten, Sumatra, plm. 1931.

het geval er nog eentje is achtergebleven, heb je een sapoe-lidi bij je, dat is een vliegenklap van dunne takjes, en daarmee vermoord je iedere muskiet die er zich nog in gewaagd heeft. (...) Slapen doe je ook nog weer iets anders, d.w.z. het slapen zelf niet, maar de houding. Je krijgt namelijk een goeling mee naar bed, dat is een rond kussen, rolrond, en dat neem je tusschen de beenen en in je armen. Het dient voor verschillende dingen: voor het transpizweeten tusschen de beenen, en het bedekt op die manier de buik, wat noodig is, omdat de koelte 's nachts, in ieder geval de afwisseling met de warmte, heel slecht is. Als je er eenmaal aan gewend bent, kun je er niet meer buiten, en is het heel lastig in slaap te komen, als je die goeling niet in je armen kunt knellen. Ja, 's lands wijs 's lands eer, kun je zeggen, maar de meeste van deze gewoontes zijn gebaseerd op gezondheidsregels. (...)Het volgende plaatje geeft Zijne Excellentie aan zijn werktafel, in stilte bewonderd door de kakatoea, die vermeld zit van zooveel ijver. Altijd bij de hand zijn de cigarettens, wat ik nog heusch niet afgeleerd heb. Het zijn nu Camels, die ik rook, en niets anders, omdat ik ze zelf importeer. Ik krijg ze dan ook tegen iets goedkoopere prijs”.

„Het eten is hier algemeen te verkrijgen in twee, of eigenlijk drie soorten. Het gewone Hollandsche eten, de rijsttafel, en de rijstgerechten, en ten derde het Chineesche eten. Je zou niet denken dat dit laatste lekker was, maar dat is het toch heusch wel. Wat het is, kan ik je niet zeggen, en het heeft ook geen zin om te trachten dat te verklaren, want je kunt er toch geen voorstelling van maken. Het Hollandsche eten is net als in Holland, en ook alle mogelijke groenten zijn versch te verkrijgen, al zijn ze dan gewoonlijk ook duur. Daarom gaat het grootendeels uit blikjes. De rijsttafel is iets heel bijzonders. Ze is eigenlijk ontstaan in den ouden Compagnietijd, toen er eens gebrek aan behoorlijk voedsel was en ze de klikjes bij elkaar gesmeten hebben. Je hebt er inderdaad een enorme verscheidenheid van gerechten, die allemaal op één bord terecht komen, en gemengd gegeten worden, hetzij alles door elkaar geroerd, of ieder hapje afzonderlijk klaar gemaakt uit diverse bestanddeelen. Het eerste en hoofdbestanddeel is natuurlijk gewone gekookte rijst. Dan komt erbij een af-treksel van diverse Inlandsche groenten, de "sajoeran", hetgeen er uitziet als soep, maar ook op verschillende manieren en in diverse smaken kan gemaakt worden. Dan zijn onontbeerlijk de diverse "sambals", zijnde specerijen, die de rijsttafel "pedis", dat is gekruid moeten maken. Bij een behoorlijke rijsttafel hooren ongeveer 10 soorten. Verder hoort er steeds kip bij (ontbreekt nooit, ook niet bij de meest eenvoudige rijsttafel). Kip is hier altijd taai als een pees, zoo lang als ik hier ben, heb ik nog nooit een behoorlijke kip gegeten. We zijn nog lang niet klaar, we komen aan het vleesch, meestal 2 of 3 soorten, met saus. Zoo goed als zeker is er gehakt bij. Verder visch, meestal twee soorten, een gedroogde en gezouten, en een soort versche. Er hoort ook kroepoek bij, dat is (schrik niet) karbouwenhuid, die in vet gebakken wordt en dan bros en vet is. Er hooren gepelde pinda's bij, hier genoemd katjang, verder in olie ge-

bakken garnalen, een spiegeleitje, en dan ettelijke kleinere gerechten, die niet noodzakelijk zijn, maar toch meestal gegeven worden. Ik ken er grootendeels de naam niet van, maar ze smaken goed. O ja, altijd zijn erbij: kippenlever, en kippenmaagjes, dikwijls nog hardgekookte eendeneieren, meestal gebakken pisang (banaan). Bij de rijsttafel drink je bier. (...) Je kunt je misschien ook voorstellen, dat ik me wel eenigszins vergiste, de eerste maal, dat ik rijsttafel at. Het was in een klein hotelletje in Bandjernegara, dat er voor bekend is. Ik nam een portie rijst op mijn bord, dat ik dacht best op te kunnen. Je eet de rijsttafel altijd uit diepe borden, en met lepel en vork. Maar daarna kwamen voor en na al die gerechten opdagen, zoodat, toen Meheer geserveerd was, er een stapel voor me stond, waar ik bleek van werd. Het was natuurlijk allang het dubbele geworden van mijn maaginhoudtaxatie, zoodat ik op zekere hoogte heb moeten staken.’

De brief laat er geen twijfel aan dat onze nieuwbakken Indischgast geen hoge pet op heeft van de inlanders. Hij vindt ze maar smeerlappen die zelf schuld zijn aan hun talloze ziektes. Als aansprekend voorbeeld noemt hij de pest die in Indië vaak voorkomt, maar zelden onder Europeanen. De pest, zo weet hij te melden, wordt verspreid door rattenvlooiën. In een met pest besmette plaats moet altijd de gele vlag worden uitgehangen, en die gaat pas weg wanneer er gedurende twee maanden geen nieuwe gevallen van de ziekte zijn geconstateerd.

„Werkelijk, de Inlander is een enorm groote smeerlap, daar heb je eenvoudig geen idee van. De kali’s (rivieren) zijn geweldig vies, vooral de kleinere en de kanalen, je kunt er geen 5 CM diep in kijken. Aan en in die kali leeft de Inlander. Een werkelijk idyllisch tafereeltje kun je heel vaak meemaken, niet overdreven, heusch niet: bovenstreamsich zijn een partij karbouwen lustig aan het rondtuinen in de modderbrij, doen daar wat ze vinden dat noodig is (natuurlijk), 10 Meter verder wordt de wasch gedaan, en daarnaast spoelt een ander de rijst en de groente, wascht vaten enz. Naar dit gedoetje zit iemand te kijken, die zijn paar kleren heeft laten zakken, en op een steen in de kali, met zijn bips in het water, er meteen in deponceert wat hij kwijt wil zijn (ook natuurlijk), terwijl hij ondertusschen heel vlijtig zijn tanden zit te poetsen. Tusschen de bedrijven door komt de een of ander in een pot nog wat drinkwater halen en springen een stelletje splitternackte kinderen in het water om te zwemmen en te spelen. (...) Ook met de bedienden in de huishouding heb je de meeste last met hun onzindelijkheid, en het kost heel wat moeite om een Inlander te leeren, welke hygiënische maatregelen voor een Europeaan noodzakelijk zijn. Tenslotte weet hij het, maar de noodzakelijkheid ziet hij dan nog volstrekt niet in. Het grootste bezwaar is natuurlijk voor de kokkies, die het eten op hun manier bereiden, en je dan een aardig schoteltje met dysenterie, amoeben en bacillen zouden voorzetten”.

Bij Hagemeyer maakt hij kantoortijden van 8 tot 1 en van 2 tot 5, maar meestal vertoeft hij in de toko's van de Chinese wijk van Palembang, want daar zitten zijn klanten. Hij heeft graag met de Chinezen te doen, maar een andere volksgroep, de Arabieren, „de echte zonen van den profeet”, noemt hij halsafsnijders, tuig en woekeraars met een dubbele moraal:

„Ze leven in het algemeen vrij streng volgens den Koran, drinken niet, eten geen varkensvleesch, bidden op hun tijd, en huwen links en rechts van den weg er maar op los. In ieder stadje een schatje, zegt men wel eens, maar er zijn toch genoeg Arabieren, die er een dozijn hebben of gehad hebben. Laatst kwam er me eentje vertellen, dat hij maar weer eens getrouwd was, zijn dertiende. Och ja, beweerde hij, hij kwam nogal eens dikwijls in Batavia, daarom had hij er daar ook maar eentje getrouwd, die bleef bij zijn schoonouders, en telde alleen mee dus, als hij van Palembang op bezoek kwam in Batavia. Het kind was heele dertien jaar oud”.

Eenmaal per maand neemt hij in Palembang de boot naar het eiland Banka voor een handelsreis van 4 tot 5 dagen. Op Sumatra zelf hoort het gebied tot Benkoelen tot zijn rayon. Voor zijn werk heeft hij een Ford Super Sport Grande Luxe tot zijn beschikking. Onderweg slaapt hij meestal in de pasang-grahan, dat zijn door het gouvernement ingerichte logementen voor ambtenaren.

„Op Banka ga ik nog wel eens naar de bioscoop, op avonden dat ik er alleen zit. Je moet je vooral een grootsche voorstelling maken van zoo'n bioscoop, dan ben je wel goed. De veiligheidswetten vorderen den laatsten tijd tenminste steenen of plaatijzeren zijmuren, anders was het heelemaal een houten keet. Muziek is er, inderdaad, en dat is gewoonlijk een ramp. De Inlanders zelf schreeuwen en gillen bij iedere interessante scène meer dan oorverdoovend, springen op de banken, zwaaien met armen en beenen, zoodat het vrijwel nutteloos zou zijn, daar een strijkje neer te zetten. Ze hebben dat dan voor het betere publiek (hoogste plaats 80 cent) maar naar achteren in de zaal verlegd, zoodat je daar wel wat van de muziek opvangt af en toe. Als ze er koperinstrumenten bij hebben, wat gewoonlijk het geval is, hoor je ze jammer genoeg wel goed. De reclame wordt ook op een lollige manier gemaakt. Op een oude gamele vrachtauto zetten ze een stel blaaspoepen, de heele auto wordt betimmerd met groote reclameplanten, en dat stelletje zeilt dan door de stad, aan hun diverse instrumenten darmverdraaiende klanken ontlokkende, hossend en stotend”.

Thuis moeten ze de indruk hebben gekregen dat Jan het als handelsreiziger in het verre Indië uitstekend naar zijn zin heeft: een groot stenen huis in de stad, een behoorlijke staf van bedienden, en een baantje dat hem alle mogelijke vrij-

Jan van Eechoud op zijn pendoppo, plm. 1931.

heden toestaat. Een van zijn grote passies is de jacht, en wat dat betreft is hij op Sumatra met de neus in de boter gevallen.

„Jacht is anders een prettige liefhebberij hier in Indië. Wild in overvloed en vooral hier op Sumatra overal vlakbij. Jacht wordt op diverse manieren beoefend. De vogeljacht is wel ongeveer als in Holland, alleen is het terrein heel wat woester, en zitten er belangrijk meer soorten, die jaag- en eetbaar zijn. (...) Die het meeste gejaagd wordt, is de meliwis, dezelfde soort als onze wintertaling. Die zit er dan ook niet met honderden, maar met duizenden in den trek-tijd. Ik heb een mooi partijtje gehad met een vriend. De trektijd was al ingeval-len, de regentijd nog niet. Er waren in het land maar twee plassen, waar de een-den terecht konden, ongeveer 2 KM van elkaar. Hij posteerde zich ginder, ik hier. Hij deed de eerste schoten ginder, rrrr, de bende hoog en naar mijn poeltje. Even laten zitten, een minuut of 5, dan rrrr, de hele bende naar den anderen kant. Na een paar minuten een paar schoten, en meteen heb ik ze weer bij me. En zoo ging het een heelen tijd door, en we gingen naar huis met 87 een-den. En dat is heusch geen prestatie, er worden wel grootere tableaux gemaakt. (...) De grootwild jacht is sensationeeler, en wel op dit wild: varkens, herten, kidangs, kantjils, panters, tijgers, bantengs, olifanten en neushoorns. Verder nog apen (orang oetans) en diverse andere beesten, die echter niet gejaagd worden voor het vleesch of voor sport, maar door liefhebbers, of terloops door de een of ander meegenomen. (...) Hertenjacht is weer aardig wat sportiever. Je kunt het doen als drijfjacht, op je eentje met honden speuren, en dat zijn de mooiste methoden, vorderen echter nogal wat tijd. Een andere manier is er ook nog, en die doe ik hier af en toe, alhoewel ik er ook niet van houd. 't Voordeel is, dat ik er weinig tijd voor noodig heb. Je zorgt dat je 's avonds 7 à 8 uur in het bosch bent, waar ze kunnen zijn, met een vent bij je, die een lamp draagt, en dan wandel je maar verder het bosch in, tot je opeens een paar groote blauwachtig-groene oogen ziet schitteren. Als je er dicht genoeg bij bent, dan zet je je kogel maar op die oogen, of als je het zekerder wilt hebben (pikdonker) op de plaats waar je berekent, dat zijn schouderblad moet zitten, je snijdt de bouten er af en gaat naar huis. Het mooiste van die heele jacht heb ik nog steeds gevonden, de prachtige schoonheid van het tropisch bosch, het echte oerwoud in den volkomen stillen maannacht. Het is een beeld, dat niet te beschrijven is, en ook de absoluut volkomen stilte, die er heerscht, afgebroken slechts door een of ander beest, dat schreeuwt. Op veel menschen maakt juist die stilte een zeer onaangename indruk, ze wordt voor heel velen drukkend, te benauwend. Je hoeft het niet direct angst te noemen, want het is in streken, waar geen gevaarlijk gedierte zit, juist hetzelfde. Het idee, dat er 5 Meter van je af een tijger kan zitten, helpt zeker niet mee om je het idee te geven, dat je in de huiskamer zit, maar ik geloof meer dat het de totaal indruk is, die de natuur op je maakt. Ik voor mij, ik heb er steeds buitengewoon van genoten, en ik ben er 's nachts heel graag op uit geweest. Het is zoo overweldigend mooi, die

prachtige heldere maan, het donkere groen van het bosch, overgoten met het maanlicht, en weerspiegeld in het water de duizenden en duizenden glimwormpjes, die met heele zwermen op een struik gezeten midden in het oerwoud een schitterend mooien en phantastischen Kerstboom maken, het is niet te beschrijven, zoo mooi is het, en ik heb er vaak uren lang mijn jacht voor vergeten. De heele Indische Natuur is voor iemand, die niet al te somberen kijk op het leven heeft, buitengewoon aantrekkelijk. Zeker, je mist de jaargetijden, en dat geeft een heel ander beeld aan het landschap, maar de bekoring is heusch niet weg. Ik heb zooveel menschen horen zeggen, "altijd en eeuwig hetzelfde, altijd en eeuwig groen en nog eens groen", ik heb er zich zelfs aan horen ergeren, en het was hem blijkbaar een obsessie geworden, over de eeuwige stilte en de bewegingloosheid van de waringinboomen. Het is schitterend, vooral bij avond, zoo'n eeuwenoude waringin, met zijn hooge vertakkingen, zijn machtig wortelstelsel, waarin een heele doolhof van hooien en gaten is, mysterieus stil, zonder zuchtje, zonder eenige beweging in de bladeren. Dat is juist het mysterie van het Oosten, het is de heilige boom van de Inlanders, waarin hun geesten huizen en waaraan ze offers komen brengen, aan den voet, hun kleinigheden, hun pisangblad met rijst en een paar reukstokjes. Een heilig ontzag hebben ze ervoor en ze zullen er geen omkappen. Steeds moet het de vreemde indringer zijn, de orang blanda, de blanke man, die er zijn schenende hand aan slaat, zij doen het voor niets ter wereld. De meeste Europeanen willen zich geen moeite geven, of zijn niet in staat, om iets van het innerlijk leven van den Inlander te begrijpen, van zijn gewoontes, en hunne beteekenissen. Op die manier blijft een Inlander voor hen een gesloten boek, zonder cultuur, zonder beschaving. Maar de Inlander heeft wèl een cultuur, en juist omdat die heel anders is, dan de onze, wordt ze niet begrepen en niet gewaardeerd. Hun beeldhouwkunst, hun toneelspel, hun houtsnijkunst is al een duizend jaren oud, maar wie ze niet heeft leeren verstaan, zal ze nooit verstaan en nooit iets er in zien. (...)Misschien schrijf ik er later nog wel eens over, als ik er zelf meer van weet, nu heb ik alleen nog maar stukken en brokjes".

Nauwelijks twee jaar heeft Jan van Eechoud zich handelsvertegenwoordiger van Hagemeijer & Co. mogen noemen. In het begin van 1931 krijgt hij zijn ontslag, wegens ongeschiktheid voor het vak. Praktisch zonder een cent komt hij op straat te staan. Een gedwongen repatriëring naar Nederland weet hij op het nippertje te voorkomen door in dienst te treden bij de in heel Indië bekende naturaliënhandelaar Mendel. Zodra moeder van Eechoud in Den Haag daarvan hoort, bidt zij de hemel dat haar zoon van dit gevaarlijke pad zal terugkeren, want ze ziet hem daar al door het oerwoud dolen, voortdurend belaagd door tijgers en ander vraatzuchtig wild. Gelukkig voor haar is deze betrekking als wildjager ook maar van korte duur, want op 3 september 1931 wordt Jan van Eechoud tegelijk met zes andere particulieren - namelijk A.J.O.Koop,

TIJDELIJK BELAST:

Bij de algemeene politie, met ingang van den dag waarop de betrekking zal worden aanvaard, met de waarneming der betrekking van aspirant-commissaris, *A. J. O. Koop, J. P. K. van Eecloud, R. R. van Ravenswaay Claasen, H. J. Hanna, H. J. W. B. van der Lely, M. Soleiman* en *A. A. M. Posno*, allen thans particulier, met bepaling, dat zij geplaatst worden bij de Opleidings-school voor het personeel der politie te Soekaboemi (residentie West-Priangan, provincie West-Java).

Uit de Javasche Courant, 1931 nr. 73.

R.R.van Ravenswaay Claasen, H.J.Hanna, H.J.W.B. van der Lely, M.Soleiman en A.A.M. Posno — toegelaten tot de Opleidings-school voor het personeel der politie te Soekaboemi (residentie West-Priangan, provincie West-Java). Na deze opleiding wordt hij per 26 juli 1932 als commissaris van politie 3e klasse geplaatst bij de stadspolitie te Batavia met inbegrip van Dr.Cornelis. Deze overstap naar de rijkdienst heeft hij ongetwijfeld gezet op aandrang van zijn aanstaande schoonvader, zelf politiefunctionaris op Java.

Op de boot van Holland naar Indië heeft Jan van Eecloud het meisje ontmoet dat later zijn vrouw zal worden, Cornelia (Kees) Meere, op 31 augustus 1908 geboren te Scheveningen. Thuis vernemen ze pas officieel van de romance in de loop van 1932. Voor moeder van Eecloud is het aanvankelijk de zoveelste zware slag in korte tijd. Eerst is in november 1932 de oudste dochter Gerda, haar grote steun en toeverlaat in het pension, op 27jarige leeftijd dodelijk verongelukt, en twee maanden later stierf haar man, "Sef" van Eecloud, 62 jaar oud, aan kanker. Nu krijgt ze te maken met de plannen van haar zoon in Batavia om in het huwelijk te treden met een meisje van protestantsen huize, iets waaraan het goede mens met haar traditionele katholieke achtergrond onmogelijk haar zegen kan geven. "Lieve Ma", schrijft Kees Meere haar op 25 mei 1932 vanuit Semarang,

"t Moet wel heel vreemd voor U zijn, er zoo plotseling een dochter bij te krijgen. Wat vreeselijk jammer, dat ik niet even kan overwippen, om persoonlijk kennis te maken. Nu moet 't maar per brief gebeuren en 'k zal maar wat over me zelf gaan praten. 't Is wel heel moeilijk, want er valt zoo weinig te vertellen. Ik ben een doodgewoon Hollandsch meisje uit een degelijk gezin, in 't bezit van einddiploma HBS 5 jr.c., met een mooie betrekking. 31 Augustus a.s.

word ik 24 jaar. Geloof: Gereformeerd. Ik woon thuis, bij Mam, Pa en twee broertjes. Jacques is 18 jaar en Boy 9. Hoewel Kees een ongewone naam is voor een meisje, zal ik 't erg lief van U vinden, als U mij zoo wilt noemen. Mijn doopnaam is Cornelia. Van Jan heeft U natuurlijk al gehoord, hoe we elkaar hebben leeren kennen en dat we ons niet overijld verloofd hebben. Het geloofsverschil was de moeilijkste kwestie, en we gelooven die op de juiste wijze opgelost te hebben. Ik zal trachten het R.K. geloof goed te leeren kennen, want we zijn overeengekomen, dat ons gezin Roomsch Katholiek zal worden. Natuurlijk zal 't voor mij een bijzonder moeilijke taak zijn, maar met Gods hulp durven wij beiden het aan. Jan en ik hebben beiden Jezus lief, en als we maar blijven bidden, zal alles zeker in orde komen. Als God ons zegent met kinderen, zullen we ze vroom Katholiek opvoeden. Wilt U met ons meebidden? (...) Van Jan weet ik, dat U den laatsten tijd al iets begon te vermoeden, vooral na ontvangst van onze kiekjes op de Boeroeboedoer, maar dat we al langer dan een jaar verloofd waren had U zeker nooit gedacht? We houden dolveel van elkaar. Ik ben zoo onevenwichtig, zoo dom en onbezonnen en Jan is zoo flink en veel bezadigder, zoo echt in alles m'n meerdere. Hij studeert hard en is op school Nr.1. 'k Ben geweldig trots op hem, net als U. Het jagen met Menden heeft hij opgegeven voor mij en nu heeft hij een goede toekomst. (...) Ik wil U zoo graag regelmatig gaan schrijven, maar we moeten eerst Uw antwoord afwachten. U is toch niet boos op me? Jan is altijd zoo alleen en heeft niemand die hem verzorgt. 'k Wil hem zoo graag gelukkig maken. Hij verdient het wel, want hij werkt hard. 'k Verlang heel erg naar Uw antwoord, maar als U liever nog een tijdje wacht met schrijven, om nog eens na te denken, zal 'k het niet erg vinden. 'k Begrijp zoo goed, welk een teleurstelling het voor U is, dat Jan geen R.K. meisje heeft en dat 't U moeite zal kosten eraan te wennen en Uw toestemming te geven. Ontvangt U een stevige kus van Uw nieuwe dochter, Kees?'

Een maand later antwoordt moeder van Eecloud dat ze inderdaad niet enthousiast is over de keuze van haar zoon. Met een gemengd huwelijk heeft ze grote problemen, ook al belooft Kees dat eventuele kinderen een katholieke opvoeding zullen krijgen en dat het gezin volgens katholieke principes zal leven. Ze zou veel liever zien dat het meisje zich tot het katholieke geloof zou bekeren. "Lief Moedertje", schrijft Jan op 22 juni 1932 uit Semarang,

"Ik geef toe, Moesje, dat een gemengd huwelijk niet alles is. Maar zoo erg als U de ideeën erover hebt, is het niet. En hier in Indië is het vrij gewoon, de toestanden zijn er hier eenmaal naar. In ieder geval geschiedt het met toestemming van de Kerk. Zonde zit er niet in, en de verantwoording durf ik met mijn geweten overeen te brengen. Ik heb met Kees meer kans om goede katholieke kinderen te krijgen, dan met een Katholiek meisje van het Indische soort. En maar bidden, dat ze gauw licht krijgt".

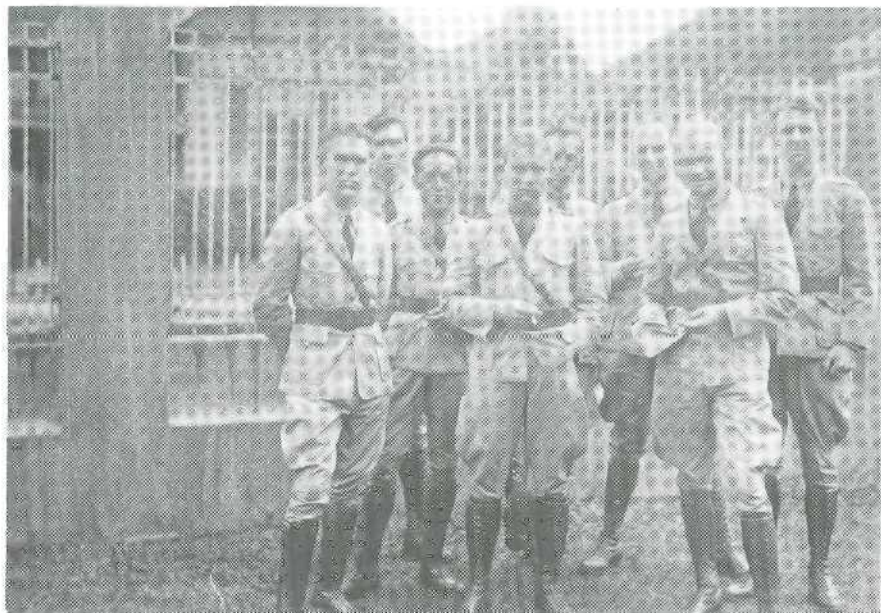
Met Kees op de Borubudur, Midden-Java, plm. 1933.

Als politiekadet op bezoek bij zijn eerwaarde tantes in Batavia: links tante Nella Emonds (zuster Pauline, geb. in Horst, 1880), rechts tante Nes Emonds (zuster Gerardine, geb. in Horst 1888, overste van het Klein Ursulinenklooster te Batavia).

Jan Pieter Karel van Eechoud en Cornelia Meere trouwen uiteindelijk op 28 juli 1933 in Semarang. Enige tijd later treedt Kees toe tot de katholieke kerk. Haar man heeft een verzekerde overheidsfunctie die hem een maandelijks bezoldiging oplevert van f.250.-. In 1935 wordt hij toegelaten tot de opleiding voor reserve-kapitein der Infanterie, maar hij blijft in politiedienst. Het kantoorwerk, dat aan de baan verbonden is, staat hem echter meer en meer tegen. Batavia is bepaald niet de plaats waar hij oud wil worden. In 1936 maakt hij naam met zijn krachtdadig optreden in de affaire Hamwijk, de massamoord op Goenoeng-Sarie, maar voor het overige kan deze standplaats zijn behoefte aan opwinding en avontuur niet bevredigen. Commissaris van Eechoud, dat hebben zijn collega's intussen wel ontdekt, is nu eenmaal iemand "met kwik in zijn kont". En er is, stelt hij voor zichzelf vast, in de Indische archipel nog maar één gebied waar zijn drang naar ongebondenheid en afwisseling de ruimte kan krijgen: Nieuw-Guinea.

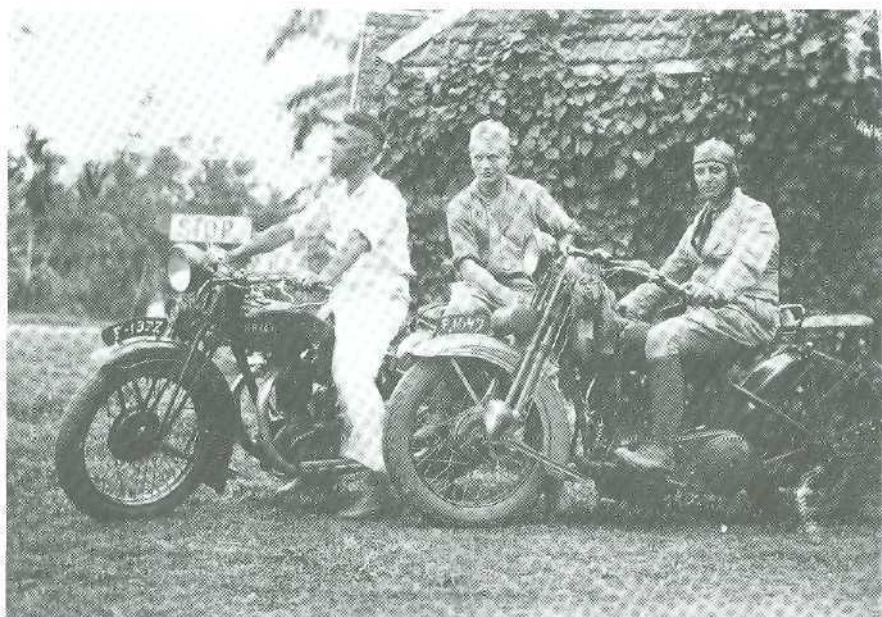
Zo wordt Jan van Eechoud, met bevordering tot commissaris van politie 2e klasse en met een salarisverhoging van f.35.- per maand, met ingang van 25 augustus 1936 geplaatst bij de afdeling Veldpolitie in Noord-Nieuw-Guina, residentie Molukken, met standplaats Manokwari. Hij is dan 32 jaar.

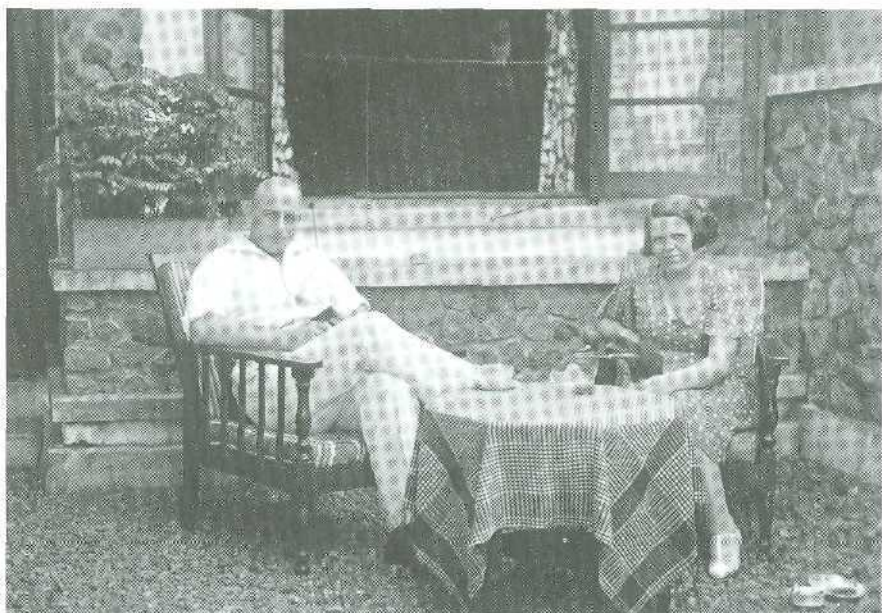
In opleiding te Soekaboemie, 1931. Jan van Eechoud derde van rechts.

Bij het politiekorps van Batavia, 1932.

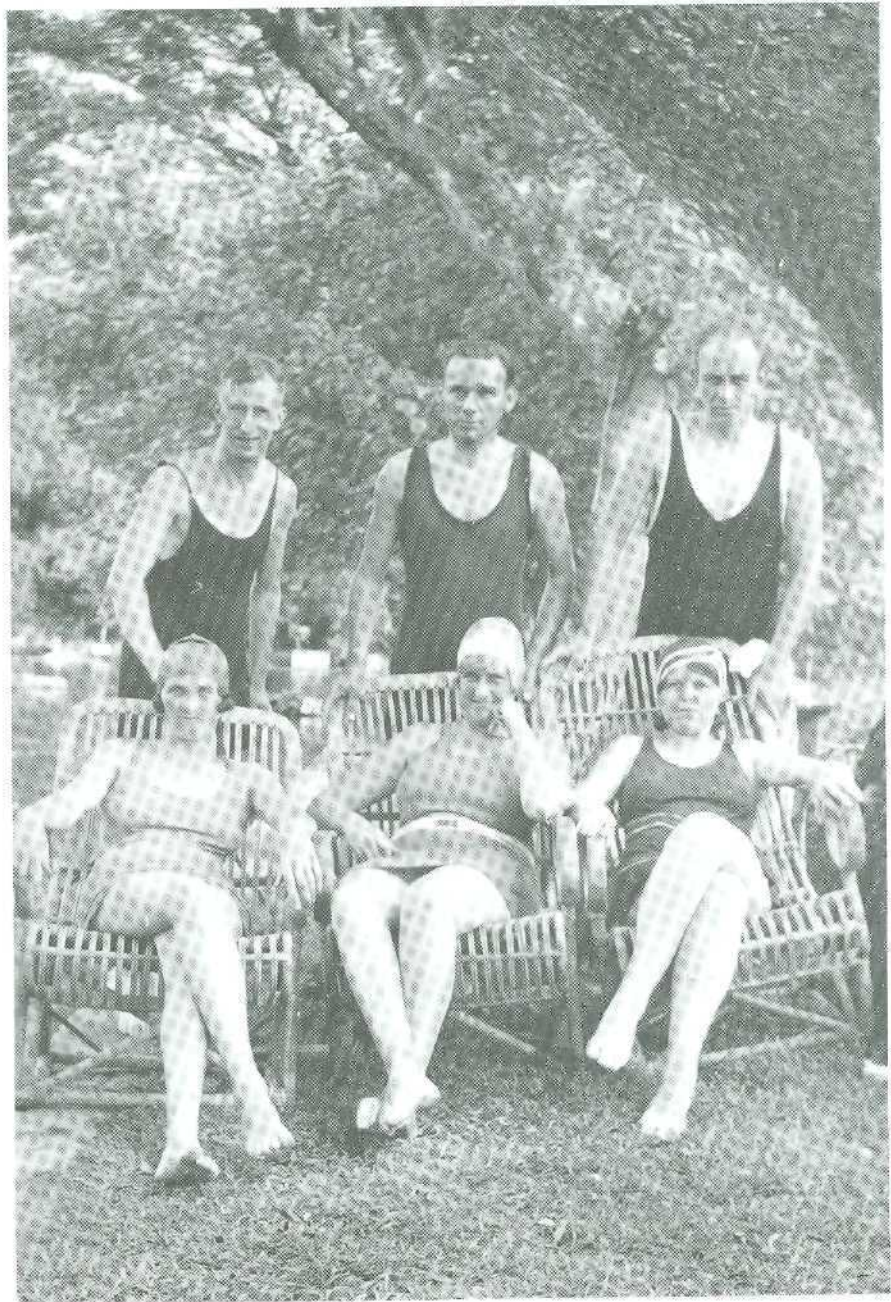

Jan van Eecloud als motor-fanaat in Indië, plm. 1935.

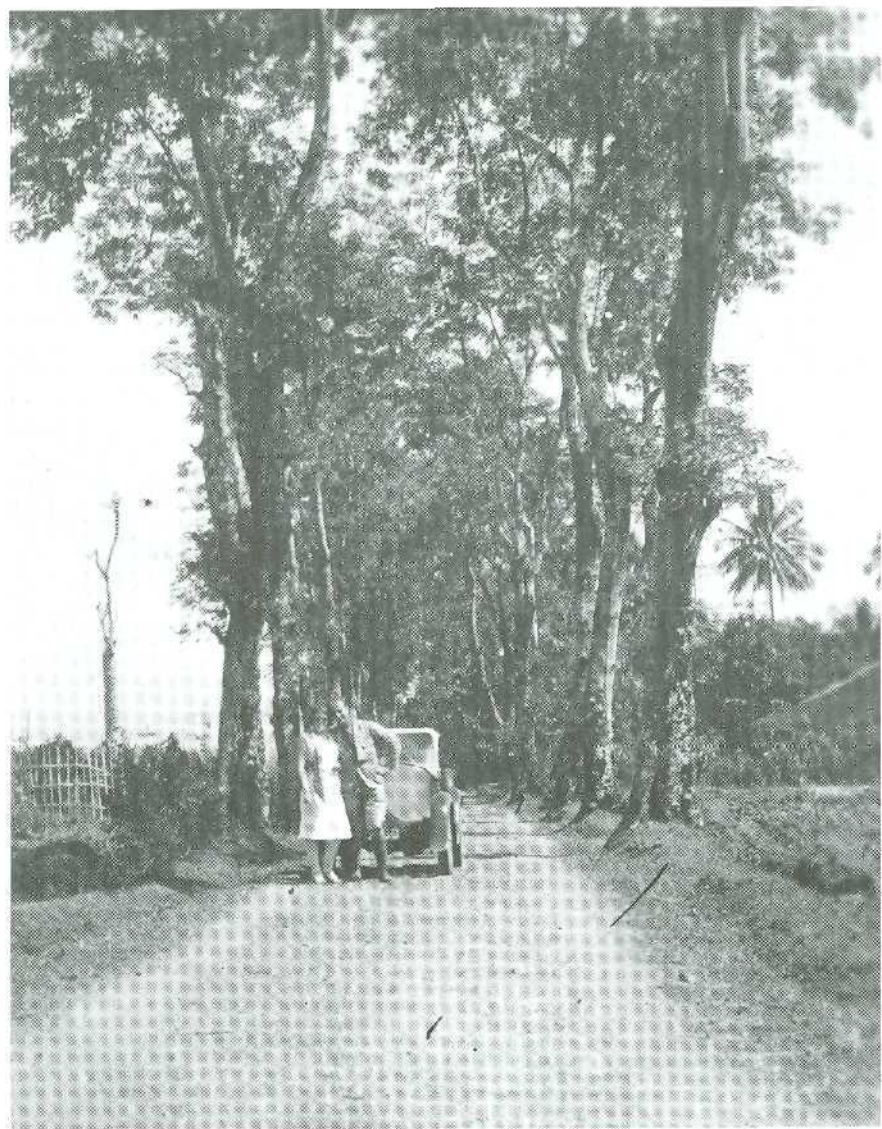

Met zijn verloofde in Cheribon, plm. 1932.

Met vrienden aan de swimming-pool, plm. 1932.

Jan van Echoud en Kees Meere, uitstapje, plm. 1932.

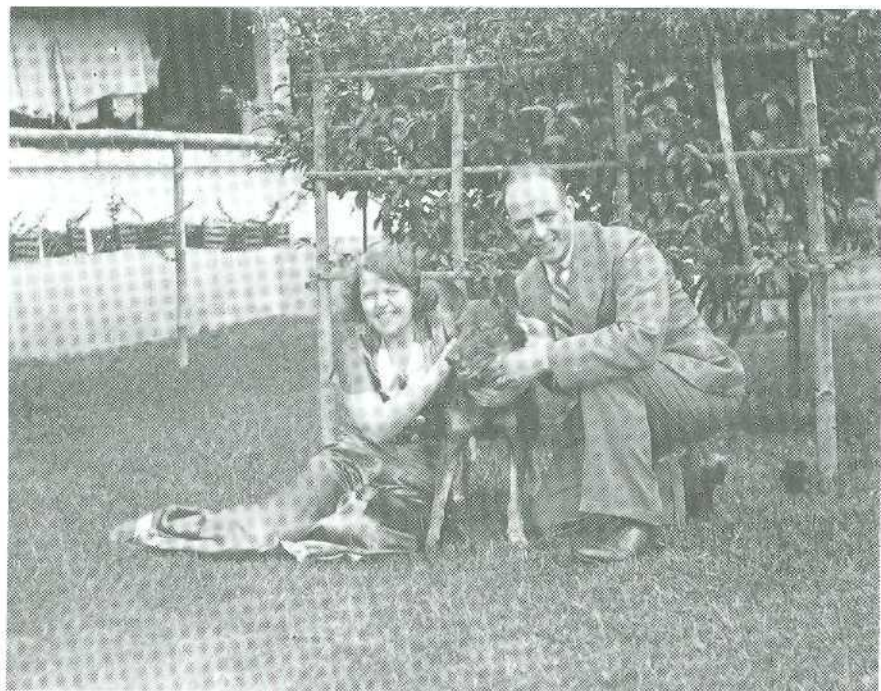
Verloofd, plm. 1932.

In ernstig gesprek met de huispapegaaï.

Het pasgetrouwde stel, 1933.

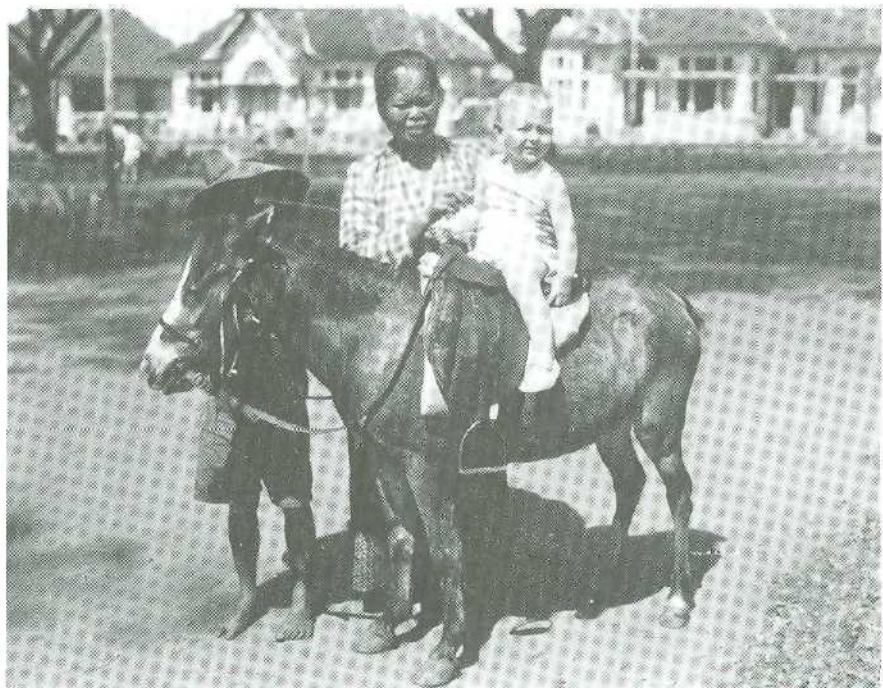
Thuis, in Batavia, 1934.

De woning van de Van Eechouds, Batavia, 1934.

Met hun zoontje Joep, plm. 1935.

Joep en zijn baboe, Batavia, 1935.

HOOFDSTUK IV

De eerste expeditie, 1937

''Ik ken geen plek ter wereld waarvan het exploreren zo sterk de menselijke verbeelding streelt, zoveel beloften inhoudt van belangwekkende resultaten, hetzij voor de natuuronderzoeker, de ethnoloog of de aardrijkskundige, en tegelijk zo geschikt is om de verlichte nieuwsgierigheid van een avontuurlijk ontdekkingsreiziger te bevredigen als het binnenland van Nieuw-Guinea. Alleen al uitspreken dat men naar het binnenland van Nieuw-Guinea meegevoerd zal worden, klinkt alsof men het voorrecht deelachtig wordt van een bezoek aan sommige betoverde streken van de Duizend-en-een-Nacht, zo zwaar drukt de sfeer van het onbekende nog op de wonderen die het waarschijnlijk verborgen houdt'',

schreef in 1847 kapitein Yukes in zijn boek ''The Voyage of the Fly'', waarin de ontdekkingen worden beschreven die met dit Britse zeilschip in de jaren 1842-1845 in het grote zeegebied rond Australië werden gedaan. Nieuw-Guinea, terra incognita. Het kolossale eiland, groter dan Europa, is in 1511 voor het eerst door mensen uit het Avondland aanschouwd, namelijk door Antonio d'Abreu en Francisco Serrano, twee Portugese commandeurs. In 1545 plant Inigo de Retes de Spaanse vlag op een plek ten oosten van de monding van de Mamberamo op de noordkust en noemt het eiland ''Nueva Guinea'', vanwege de overeenkomst die volgens hem de Papoea's vertoonden met de bewoners van Afrikaans Guinea. In 1660 weet de Verenigde Oost-Indische Compagnie de Spanjaarden van het eiland te verdrijven, maar het komt nimmer tot de vestiging van vaste handelsposten. Nieuw-Guinea is niet het ''isla del oro'', het goudeiland waarvoor de Spanjaarden het gehouden hebben: de kusten zijn slechts modderstroken en het binnenland lijkt een onafzienbaar, nauwelijks bewoond en moeilijk toegankelijk oerwoud. Pas in 1828, wanneer de Engelsen lijken te beginnen met een stelselmatige occupatie vanuit Australië, doet Nederland iets terug: met de stichting van Fort du Bus aan de Tritonbaai wordt op 24 augustus het westelijk deel van Nieuw-Guinea officieel tot Nederlands bezit geproclameerd. Fort du Bus wordt echter in 1836 alweer opgeheven.

In 1898, drie jaar nadat de 141e meridiaan tot (willekeurige) oostgrens is verklaard, vestigt het Nederlands gezag twee permanente bestuursposten op Nieuw-Guinea, Fakfak en Manokwari, in 1902 gevolgd door Merauke. Veel stelt het allemaal niet voor, want de Nederlandse invloed blijft beperkt tot een klein gebied rond deze posten. Zolang het binnenland niet geëxploreerd is,

hebben pogingen tot gezagsuitbreiding geen enkele zin.

In de jaren 1907-1915 is het binnenland, met uitzondering van het Centrale Bergland, zeer globaal in kaart gebracht in het kader van de Militaire Exploratie. Dat was het begin van een aantal min of meer particulier georganiseerde expeditieën, waarbij o.a. een deel van de Baliemvallei, de Wilhelminatop (1920-1922), en de Boven- Roeffaer (1926) werden verkend. Bij een luchtkartering ten behoeve van de Nederlands Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij werden in 1936 de Wisselmeren ontdekt. Al met al hebben deze inspanningen een niet meer dan zeer globaal inzicht opgeleverd in de topografie van het gebied.

In grote streken heeft nog nooit een blanke een voet gezet, ook niet de vertegenwoordigers van zending en-missie die resp. in 1855 en 1904 hun eerste staties langs de kust hebben betrokken. Wie over Nieuw-Guinea spreekt, doet dat in algemeenheden: een land van zwarte mensen, witte bergen, koppensnellers en paradijsvogels. Hoeveel mensen het binnenland herbergt, waar die mensen van leven, wat hun zeden en gewoonten zijn, het is niet bekend. Even mager is de kennis omtrent flora, fauna en bodemschatten. „Wie de geschiedenis”, schreef L.F. de Beaufort in het Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap 1946(63),

„van Nieuw-Guinea in de 19e eeuw leest en kennis neemt van de misère op Fort du Bus doorstaan, van de slachtoffers aan de beriberi bij de vaart van de „Camphuys” op de Mamberamo-rivier en van zooveel andere ongelukkige tochten, die weet hoe de pogingen om zich op Nieuw-Guinea te vestigen en in het binnenland door te dringen telkens en telkens mislukten door ziekte en dood onder de expeditieleden. Zoo had de mening post gevat dat Nieuw-Guinea niet betreden kon worden zonder zware verliezen aan mensenlevens”.

In 1936 heeft die opvatting nog weinig aan geldigheid ingeboet. Er is in Batavia geen ambtenaar te vinden die staat te popelen om op Nieuw-Guinea te worden gedetacheerd. Een overplaatsing naar Nieuw-Guinea is altijd een strafverplaatsing. Niet voor niets heeft het gouvernement de strafkolonie voor de zwaarste misdadigers en de gevaarlijkste politieke raddraaiers op Nieuw-Guinea neergelegd, aan de bovenloop van de Digoelrivier: Tanah Merah en Tanah Tinggi. In 1933, na de munitie op De Zeven Provinciën, is op Java grote schoonmaak gehouden onder de nationalistische elementen. Terwijl Soekarno werd verbannen naar het eiland Flores, werden zijn compagnons Mohammed Hatta en Sjahir opgeborgen in de eenzaamheid van Boven-Digoel. „Ik kon mij verplaatst geloven”, schreef in die dagen een redacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant,

„in een der vreselijkste strafkampen van de franse deportatiekolonie Cay-

enne. Daar alleen heb ik een dergelijke verwaarlozing van verbannenen gezien”.

Boven-Digoel ligt helemaal in het zuidoosten van Nieuw-Guinea, Manokwari in het westen, aan de noordkust. Een oord dat het begrip stadje niet verdient. Er is geen electriciteit, laat staan telefoon. De verbinding met Amboina, de residentiezetel op de Molukken, wordt per radiotelegraaf onderhouden, tenminste als die werkt. Eenmaal per maand komt de boot van de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij langs met de post en de resident laat zich elk jaar even zien, in gezelschap van diensthoofden uit Batavia, met de gouvernementsstomer. Manokwari heeft wél een dokter, een Gouvernements-Indisch arts, die alleen betrouwbaar is voor bevallingen en kiezen trekken, maar van interne geneeskunde geen benul heeft. Hij komt daar ook eerlijk voor uit: „As van buite ken wel sien, as van binne moet maar raje-raje”.

Dat is de weinig verheffende werkelijkheid die politiecommissaris Jan P.K. van Eechoud aantreft, wanneer hij in augustus 1936 als commandant van de veldpolitie in Noord-Nieuw-Guinea in functie treedt. In Manokwari betreft hij met zijn vrouw en hun in 1934 geboren zoontje Joep een eenvoudig huis, in de wetenschap dat ze hiermee afstand hebben gedaan van elk westers comfort.

De veldpolitie is hoofdzakelijk gerecrueteerd uit mensen van Java en de Molukse eilanden. Hun houding tegenover de inheemsen, de Papoea's, is er over het algemeen een van minachting. Verder kent men nog een korps bestuurspolitie en een korps landschapspolitie die wél uit Papoea's bestaan, maar die met het politiewerk in eigenlijke zin niet veel te maken hebben. De bestuurspolitie levert de oppassers en de boodschappenlopers, uit de landschapspolitie worden werkkrachten voor de huishouding der blanken betrokken en koks voor de toernees.

Onder het commando van Jan van Eechoud vallen alle detachementen van de veldpolitie op de noordkust van Nieuw-Guinea. Hij begint met ze stuk voor stuk te bezoeken, en zo maakt hij in januari 1937 zijn legendarisch geworden voetmars van Hollandia naar Sarmi, een afstand van 300 kilometer, waarbij hij bij elke post een nieuwe dekkingspatrouille voor de volgende etappe meeneemt. Op die manier doet hij ervaring op in het terrein en - zijn belangrijkste motief - in de omgang met zijn mensen tijdens de zware dagmarsen en 's avonds bij het kampvuur in de bivaks.

Met zijn komst krijgt de veldpolitie er een taak bij, zoals spoedig duidelijk wordt. Jan van Eechoud staat op het standpunt dat het korps een aandeel moet krijgen in het ontdekkingswerk en zich niet kan beperken tot zijn oorspronkelijke opdracht, namelijk het lopen van patrouilles en het begeleiden van bestuursambtenaren. In Manokwari heeft hij dikke stapels oude patrouilleverslagen doorgewerkt, kaarten bestudeerd en aantekeningen gemaakt. De

Het gebied van de eerste expeditie in Nieuw-Guinea, 1937.

witte plekken op die kaarten fascineren hem onweerstaanbaar. Hij heeft kennis genomen van het Australische systeem van exploratie op de oostelijke helft van Nieuw-Guinea, waar kleine en bewegelijke patrouilles worden ingezet om het land te doorkruisen, zo snel mogelijk de bevolkingsconcentraties op te sporen en daar eenvoudige bestuursposten in te richten. Tot dusver is in het Nederlands deel van het eiland de olievlekmethodete toegepast: vestiging van een bestuurspost aan de kust en van daaruit een geleidelijke uitbreiding van het gezag, totdat aan de rand van dat gezagsgebied weer een nieuwe post kan worden opgericht die hetzelfde doel heeft. Dat is ook een vorm van pacificatie, van uitbreiding van de Pax Neerlandica, maar het systeem lijkt Jan van Eechoud te tijdrovend.

Resident Jansen, zijn directe chef op Ambon, is het met deze visie eens en geeft hem in de zomer van 1937 toestemming voor een expeditie van de Waroppenkust naar de Westelijke Meervlakte. Hij schat de duur van de tocht op 40 dagen, maar het worden er uiteindelijk negentig, tussen half augustus en half november. De Militaire Exploratie heeft twintig jaar geleden uitgewezen dat er in de Meervlakte nogal wat bevolking moet zitten, zodat de expeditie moet uitwijzen of de vestiging van een bestuurspost aldaar verantwoord is. De tocht erheen – hemelsbreed een afstand van naar schatting 150 kilometer vanaf de kust – zal door grotendeels leeg land gaan. Als algemeen uitgangspunt, een bakken waarop metingen kunnen worden gedaan, kiest Jan van Eechoud de Dom, een 1340 meter hoge berg die vanuit zee zichtbaar is. Door vervolgens 220 graden als globale richting aan te houden, moet hij op een bepaald moment in het stroomgebied van de Boven-Rouffaer uitkomen, de rivier die de Meervlakte van west naar oost doorsnijdt.

In Manokwari worden de benodigde vivres en andere goederen in petroleum-blikken verpakt en vervolgens met het gewestelijk vaartuig „Violetta” overgebracht naar Wonti, een kustdorp niet ver van de monding van de Nadoefoeairivier. Op de bestuurspost Demba bij Wonti wordt een detachement veldpolitie samengesteld dat de expeditie zal begeleiden, 15 man onder leiding van de hoofdposthuiscommandant Wuwung, een Menadonees met twintig jaar ervaring in Nieuw-Guinea. Deze zal Jan van Eechoud op al zijn latere expedities terzijde staan.

Wuwung knapt in Demba het lokale werk op: de werving van dragers (koelies), het huren van prauwen, de indeling van de roeiers en de expeditieuitrusting (bewapening, kleding, tentmateriaal). Wuwung zorgt ook dat aan de monding van de Nadoefoeai een basiskamp wordt opgeslagen, vanwaar uit de goederen tijdens de tocht in etappes naar bivaks dieper in het binnenland zullen worden vervoerd. Het wachten is nu nog op de 80 koelies die Wuwung voor het karwei zal aanwerven. Wanneer de commandant op de morgen van vertrek in het kamp reveille houdt, blijken het er echter niet 80, maar 200 te zijn. Wuwung heeft een kleine rekenfout gemaakt en plaatst daarmee zijn baas

voor grote problemen. Hoe meer koelies, hoe eerder men door de vivres heen zal zijn. Uiteindelijk besluit Van Eechoud voor het eerste deel van de tocht van al deze dragers gebruik te maken, om sneller te kunnen opschieten.

De eerste marsdag gaat door egaal terrein, met matige begroeiing. Het bos is modderig en het zijn vooral de slingerplanten die de voorhoede druk werk bezorgen. Daar lopen sterke kerels met klewangs om een pad vrij te kappen. Wie een tak aanraakt, wordt meteen besprongen door een horde bloedzuigers. Die laten zich alleen met een scherp mes van de huid schrapen.

Na vijf dagen bereikt de groep de Kojari-rivier, het laatste punt dat bij de politiemannen en de koeilies van de Waroppen nog bekend is. Verder is niemand ooit geweest. In het bivak laat Van Eechoud 's avonds een extra rantsoen tabak uitdelen, vanwege Koninginnedag. Ook krijgt iedereen meer rijst en vis dan gewoonlijk. Van de voorraden is inmiddels 1500 kilo opgegeten.

Van Eechoud besluit de mantsvrachten opnieuw in te delen en 60 koelies onder begeleiding van 2 man politie terug te sturen naar de kust. De zwakste en minst geschikte krachten krijgen hun soldij en kunnen vertrekken. De rest blijft enige dagen in het Kojaribivak, in de hoop dat het weer een aantal metingen in het landschap zal toelaten. Wuwung laat daartoe een aantal bomen kappen om het zicht op de bergen vrij te maken. Lage wolken en nevels maken het gebruik van de meetinstrumenten echter onmogelijk, zodat een enigszins betrouwbare plaatsbepaling moet wachten. 's Avonds, wanneer de manschappen bij het kampvuur zitten, werkt de commandant aan zijn logboek, bij het schijnsel van de Petromax. „Als de avond valt”, schrijft hij later in zijn boek „Met Kapmes en Kompas door Nieuw-Guinea”(1953),

„verstommen langzamerhand alle vogelgeluiden. De koemkoem heeft zijn slaappleats opgezocht, de kakatoea schreeuwt niet meer, de boskip zwijgt, de levendige en luidruchtige paradijsvogel slaapt. Doch nu zet een ander koor in, dat der cicaden. Ergens begint er een eensklaps klinkt van alle kanten het zingend, snerpend geluid, tot, als op een wenk van de dirigent, alles plotseling verstomt om even later opnieuw te beginnen. (...) In de verte klinkt het sombere geluid van de brulkikker; de krekels zingen onophoudelijk en soms klinkt de zilveren roep van een maleo. Ook in de diepste nacht is het bos vol leven. Sprak niet ergens iemand eens van: de lawaaierige stilte?”

In de volgende dagen wordt het marstempo opgevoerd, omdat Van Eechoud het vermoeden heeft dat hij te traag vooruitkomt. Het wordt nu onafgebroken zwoegen door gesloten oerwoud, alleen bij het oversteken van riviertjes of bij het passeren van aardstortingen is de zon soms even zichtbaar.

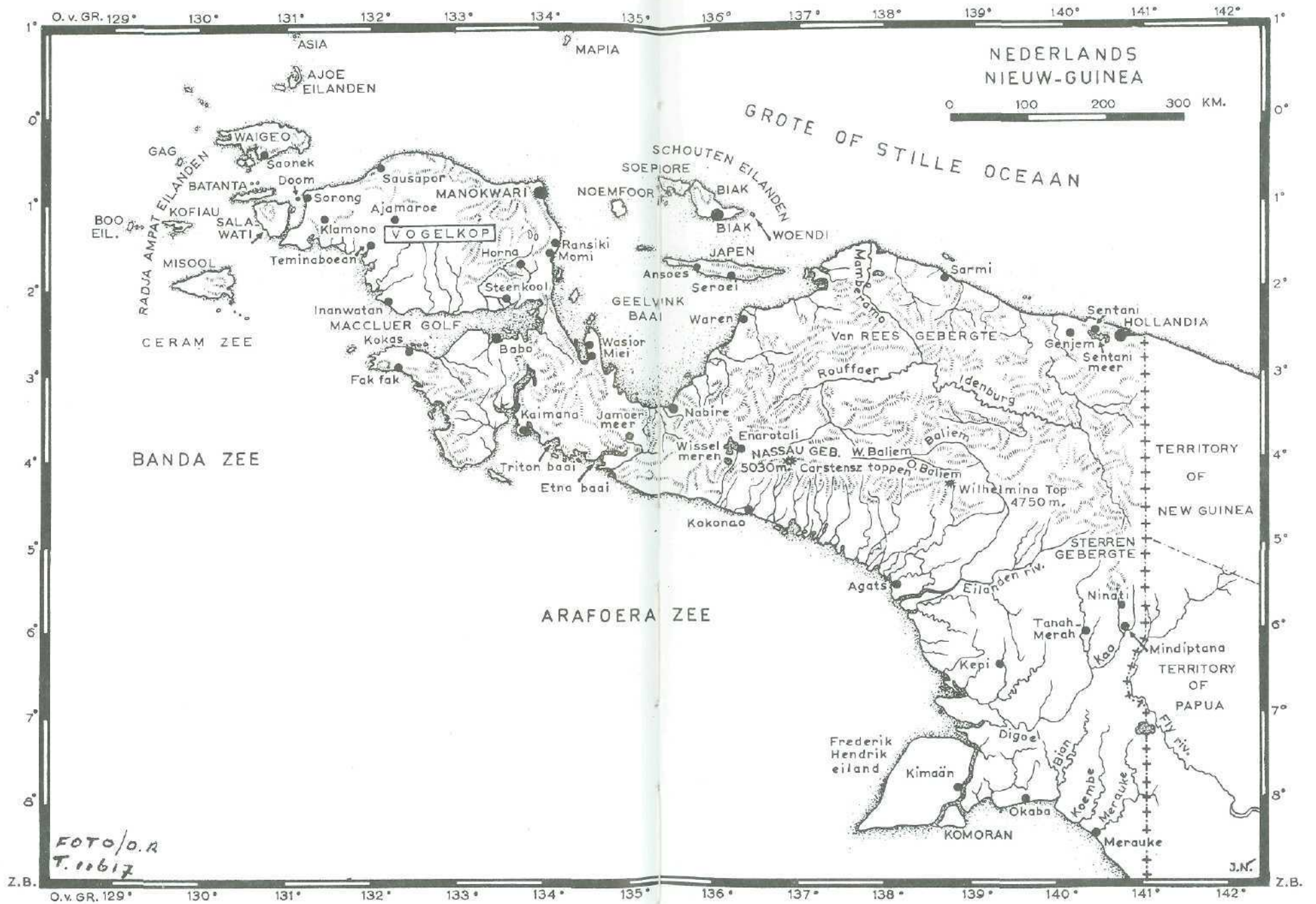
Soms zien ze nu sporen van menselijke aanwezigheid, afgebroken takken en kleine afdakjes van bladeren. Af en toe is de as in de vuurplaats nog warm, hetgeen betekent dat de mensen vlakbij moeten zijn. Van Eechoud geeft de patrouille opdracht zich zo geruisloos mogelijk te verplaatsen, in de hoop dat het

Een groep dragers, 1937 (foto v. E.).

tot een ontmoeting komt, maar zijn opzet mislukt omdat de vogels telkens alarm slaan. In het kamp van de Papoea-koelies zit de angst er nu goed in, want zij beschouwen elke vreemde stam als hun vijand. In een der bivaks, het loopt al tegen de avond, verschijnt er plotseling een hond, wat duidt op de nabijheid van mensen. Het beest wordt gevangen en krijgt een tjedako om de nek gebonden, een rode lap die de kustpapoea's als schaamschortje gebruiken. De list heeft effect, want de volgende morgen duiken er drie Alifoeroes op, Papoea's van het binnenland. Van een afstand van enige tientallen meters beloeren zij de voorbijtrekkende expeditie. Wanneer Van Eechoud halt laat houden om contact te zoeken, zijn ze verdwenen.

Op 11 september gaat hij opnieuw voor enkele dagen in bivak, voor positiebepaling en hergroepering. Wuwung betreft de weerwacht en kan op de tweede dag melden dat hij in de verte een berg ziet. Het blijkt de Dom te zijn die tot ontsteltenis van Van Eechoud nog steeds zuid-zuidoost ligt in plaats van oost. Ze zijn in een maand tijd dus nog geen vijftig kilometer gevorderd. En dat terwijl de voorraad aan vivres drastisch geslonken is. Dus stuurt hij nu nog eens 80 dragers en 4 politiemensen naar het basiskamp aan de Nadoefoeai terug en wijzigt zijn marsplan: hij begint met etappe-opvoer. Met de helft van de vivres loopt men telkens twee dagen vooruit, terwijl er politiedekking bij de andere helft achterblijft. Na de tweede dag blijft de commandant met een kleine dek-

king in het nieuwe bivak achter, terwijl de dragers in één dag heen en weer de rest ophalen. Zij kunnen sneller opschieten, omdat het pad in de voorgaande dagen al is vrijgekapt. Op die manier verliest de expeditie minder vivres in verhouding tot de geboekte terreinwinst.

De troep is nu tot minder dan eenderde van de oorspronkelijke sterkte gereduceerd, 60 koelies en 9 man politie. Het systeem werkt goed en om de twee dagen wordt een rustdag gehouden. Een aantal mensen, waaronder Van Eecloud, wordt echter ziek als gevolg van het bedervende voedsel. De klapperolie is ranzig geworden en de gedroogde vis en de dendeng (gedroogd vlees) beginnen muf te ruiken. De beste schutters in het politiedetachment krijgen opdracht om op jacht te gaan naar wild, bij voorkeur kroonduiven of ajam oetans (Talegallahoenders), maar ze komen onverrichterzake terug. Pas een week later, wanneer er alweer een aantal zware dagmarsen zijn afgelegd, lukt het om een varken af te schieten dat keurig tot grote stukken saté wordt ontleed en geroosterd. Zelfs de darmen verdwijnen in de magen der Papoea's.

Op 27 september bereikt de patrouille een viersprong van rivieren en gaat daar voor enige dagen in bivak. Van Eecloud besluit een uitstap te maken naar de top van de Dom om een inzicht te krijgen in de gesteldheid van het terrein. „Ver weg van de beschaving”, schrijft hij later,

„zo volkomen los er van. De achtergebleven wereld was hier – en trouwens op de gehele tocht – slechts een herinnering. Japan en China zouden nog wel steeds in oorlog zijn; en zou Madrid stand gehouden hebben?... De gedachten bleven er even bij hangen, maar niet lang. Ze waren spoedig genoeg weer bij concrete zaken; zaken, die voor óns concreet waren althans: bij de vivres die nog over waren, bij het terrein waar we doorheen moesten en dat daar onder die donzen deken voor me verborgen lag. (...) Hier lag dit maagdelijke land, dat nog op geen enkele kaart voorkwam. Ik moest verder gaan, het onbekende lokte. De lust om te weten, te onderzoeken, was onweerstaanbaar geworden”.

Voor de zoveelste keer slinkt hij de expeditie af, met nog 30 koelies en zes man politie gaat hij door. Elke koelie krijgt nu 30 kilo te dragen in plaats van de gebruikelijke 25. Op 2 oktober beginnen ze aan de beslissende fase van de expeditie. Elke nieuwe tegenslag zal voortijdige afbreking betekenen.

Het terrein wordt nu gunstiger. Ze zien sporen van varkens en casuarissen en schieten een koeskoes (buideldier). Voor het eerst stoten ze op een slaapboom vol kalongs (vliegende honden), en omdat de Papoea's verzot zijn op het vlees van deze dieren, wordt er een dozijn naar beneden geschoten. Het draagt allemaal bij tot het op peil houden van de eigen voedselreserves.

Eeuwig gaat het berg op en berg af, dagen achter elkaar, tot ze op 27 oktober weer laagland bereiken. Ze volgen de bedding van rivieren, hebben daar de garnalen voor het opscheppen en eten zich 's avonds vol aan wildbraad van kroonduiven. Het gebied dat ze passeren blijkt opvallend rijk te zijn aan da-

marbomen (Agathis), die waardevol copalhars opleveren. Achteraf blijkt de expeditie hier het grootste damar-areaal van Nieuw-Guinea te hebben ontdekt. Van Eechoud doopt de rivier die dit gebied doorsnijdt de Damar-rivier, en als zodanig wordt hij later op de officiële landkaarten gezet.

Ze volgen de stroom en bereiken na twee dagen eindelijk het einddoel van de expeditie, de Meervlakte. Van hier af moet het mogelijk zijn om de rest van de tocht over water af te leggen, via de Rouffaer en de Van Willigenburgrivier naar de Mamberamo. Daarom laat Van Eechoud een meerdaags bivak opslaan en geeft de helft van zijn manschappen opdracht tot het maken van drie prauwen. De andere helft moet de approviandering versterken met „voortbrengselen des lands”, zoals broodvruchten, vis en wild.

Nadat de kleine prauw, gebouwd voor verkenningen over korte afstand, op de avond van de tweede dag klaar is gekomen, maakt Van Eechoud de volgende morgen met vijf roeiers en drie politiemannen een tocht op de rivier. Er wordt rekening gehouden met bepijlingen door Papoea's vanaf de oevers. Na enkele uren verschijnen zware wolken aan de hemel die het gevaar van bandjirs in zich hebben. Van Eechoud laat omkeren en als hij bemerkt dat de prauw met volledige bezetting nooit voor de avond het bivak kan halen, stapt hij – verreweg de zwaarste van allemaal – uit en loopt met de agent Kapoh langs de oever

Het kappen van prauwen.

mee over. Al na een paar honderd meter verliezen ze de prauw uit het oog. De begroeiing geeft zoveel problemen dat ze door de snel invallende duisternis worden verrast. Er zit niets anders op dan in het bos te overnachten, temidden van miljoenen muskieten en zonder eten. Als eindelijk de zon opkomt, blijken ze op nauwelijks een uur afstand van het bivak gekampeerd te hebben.

In de middag van de zesde dag sinds het begin van de bouw van de twee grote prauwen klinken er in de verte plotseling fluittonen, kennelijk geblazen op een grote schelp. Iedereen luistert met gespannen aandacht. De agenten grijpen naar hun karabijnen en Van Eechoud laadt zijn revolver.

„Alifoeroe datang – de wilden komen!”, schreeuwen de koelies, doodsbenauwd.

Van Eechoud geeft strikte opdracht geen schot te lossen, tenzij hij daartoe opdracht geeft of tenzij de pijlen door het bivak vliegen. Hij stelt de koelies op aan de waterkant en posteert de agenten in een boog om het kamp.

Buiten zien ze, nog op grote afstand, een aantal wilden die zich schuil houden achter de bomen. Van boom tot boom dekking zoekend komen ze naderbij. De spanning stijgt met de minuut. Wuwung dringt erop aan dat Van Eechoud vuurbevel zal geven, maar deze weigert. Dan springt een van de wilden naar voren en maakt met de vlakke hand het gebaar van het slaan met een kapmes. Een duidelijke geste: de heren hebben ijszekerhonger.

Van Eechoud doet een paar stappen naar voren en houdt een kapmes in de hoogte. Met een forse zwaai gooit hij het in de richting van de man in het vrije veld. Het wordt onder luid gejuich opgeraapt. Ook een tweede kapmes wisselt op die manier van bezitter. Het derde houdt hij in de hand en laat het uitnodigend blinken in de zon. Hij maakt met gebaren duidelijk dat ze het kunnen komen halen. Doodse stilte. Dan maakt zich een figuur uit de struiken los en komt voetje voor voetje dichterbij, als een angstige kip die voer uit de hand moet pikken. Tenslotte neemt hij het mes aan en ontketent daarmee een ware invasie van spiernaakte Alifoeroes in het bivak. Alles wat blinkt, willen ze hebben, in ruil voor hun bogen en pijlen. Van Eechoud is vrijgevig, omdat de troep zich daarmee automatisch ontwapent. Uit hun gebarentaal leidt hij af dat ze de volgende morgen terug zullen komen met een varken en bananen.

Voor alle zekerheid laat hij echter zo vroeg mogelijk opbreken.

Met de gloednieuwe prauwen zakken ze Zijrivier A af, een westelijke toevloed van de Rouffaer. Op de oevers verschijnen de eerste bevolkingstuinen, ten teken dat er dorpen in de buurt moeten zijn. Voor het afknippen van een paar trossen bananen wordt als tegengiften een keukenmes in de boom gehangen en voor een varken dat Kapoh neerlegt, blijft als vredesboodschap een kapmes achter bij de uitgebeende restanten. Spoedig zien ze prauwen op de rivier. Dit volk weet natuurlijk van het bestaan van blanken sinds de Militaire Exploratie. Het kost daarom weinig moeite om volop bananen in te slaan door ruiling.

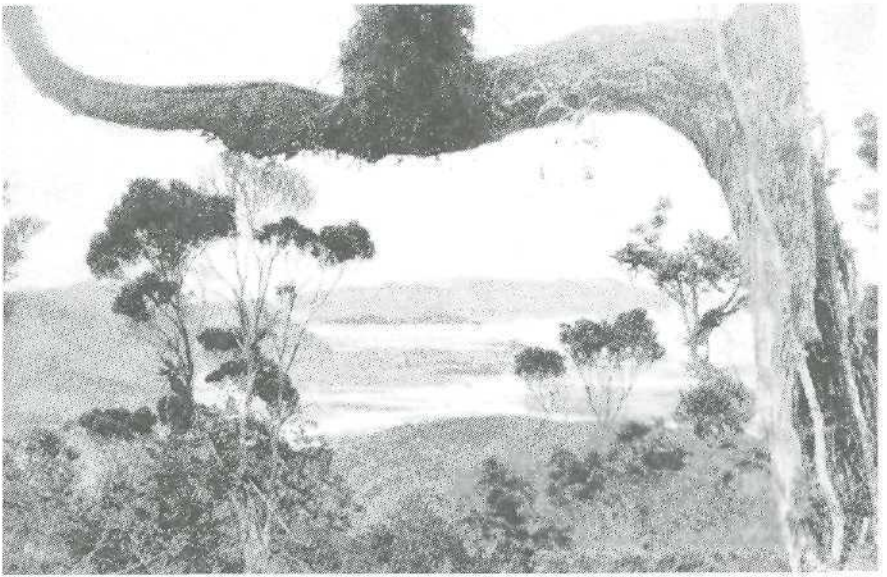
De Meervlakte blijkt een onafzienbaar sagomoeras dat de groep in vier dagen doorsteekt. De kaart begint weer te kioppen. Van Eechoud weet dat de Mamberamo, die ze nu bevaren, gevaarlijke stroomversnellingen heeft waarop de lichte prauwen niet berekend zijn. Hij laat lange lianen uit het bos halen en aan de onbemande boten bevestigen. Zo worden ze door de koelies langs de oever geleid. Bij de eerste stroomversnellingen werkt het systeem feilloos omdat iedereen nog optimaal geconcentreerd is. Daarna vinden de roeiers van de derde prauw het niet meer nodig om telkens uit te stappen, een onvoorzichtigheid die één man het leven kost, omdat de boot onverwacht omslaat en in de wilde golven kapseist.

Oplettendheid is ook geboden, wanneer ze de volgende dag de Edivallen naderen. De kaart vermeldt ter plaatse een gigantische draaikolk waarin bij de Militaire Exploratie liefst 19 man verdronken zijn. Van Eechoud verwacht dat iedereen het voorval van daags tevoren nog goed in herinnering heeft en daarom alle aanwijzingen stipt zal opvolgen. Hij heeft de manschappen op het hart gedrukt onder geen omstandigheden de rotankabels om de arm of om het lichaam te slaan, om te voorkomen dat men wordt meegesleurd. Toch is er weer een koelie die zijn les vergeten heeft. Ook hij verdwijnt in de diepte.

In twee dagen twee doden, een slecht debuut voor de commandant, al is het niet zijn schuld. De tragedie is des te groter, omdat ze nog maar een dag roeien verwijderd zijn van Pionierbivak, het punt waar de „Violetta” de expeditie komt ophalen. De boot laat echter op zich wachten, en zo is Van Eechoud gedwongen de tocht naar de kust – altijd nog een paar honderd kilometer – eveneens per prauw af te leggen. De tocht verloopt zonder incidenten en de laatste nachten kunnen ze zelfs logeren in de pasanggrahans, de posthuizen van het gouvernement, langs de oevers. In Wonti, het uitgangspunt, wordt de expeditie officieel ontbonden. De koelies krijgen hun congé en Wuwung en zijn politiemanschappen keren naar Demba terug. Van Eechoud laat zich overroeien naar Seroei, op het eiland Japen, en meldt zich via de radio terug bij de resident op Ambon. Zijn eerste exploratie is ten einde. Zij heeft de bevinding opgeleverd dat vestiging van een bestuurspost in de Meervlakte op dit moment geen zinvolle investering zou zijn.

Erkentelijkheid van hogerhand blijft niet uit. Met ingang van 1 januari 1938 wordt de maandelijkse bezoldiging van C.v.P.II Jan P.K. van Eechoud verhoogd tot f.300.- en in zijn Stamboek wordt bijgeschreven: Besluit Res.Molukken ddo 3 Mei 1938, waarin de resident zijn bijzondere tevredenheid beuigt „voor de kundige en beleidvolle wijze waarop hij zich van zijn taak als leider van een verkenningstocht door deels onbekend gebied van Nieuw Guinea, heeft gekwetent”.

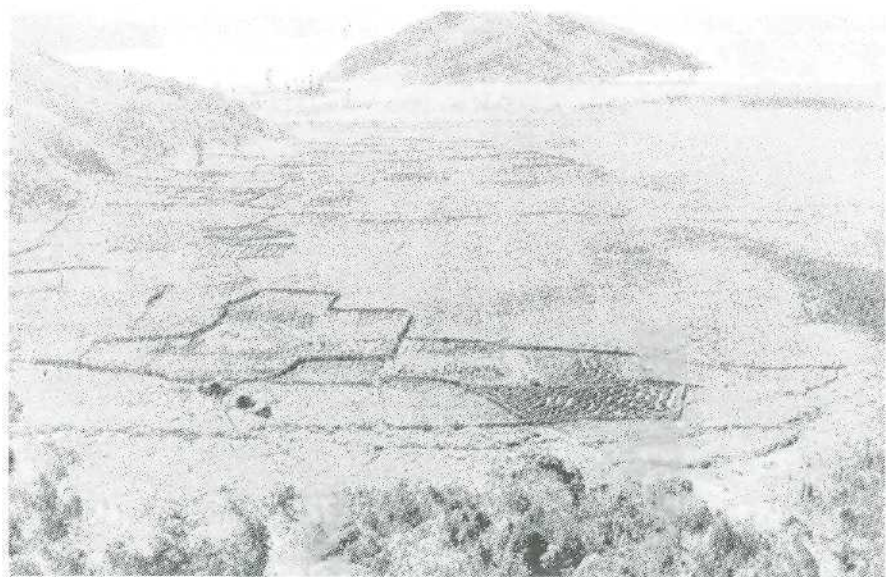
Paniai-meer, met vegetatie.

Paniai-meer, 1938.

Expeditie trekt door de Meervlakte.

Volkstuinen bij de Wisselmeren, 1938.

HOOFDSTUK V

De post aan de Wisselmeren, 1938

Op 11 november 1937 voeren de Marine-vliegtuigen T16 en T17 onder commando van de luitenant-ter-zee 2e klasse J.M. van Olm een verkenning uit van het gebied der Wisselmeren. De meren zelf zijn in 1935 min of meer bij toeval ontdekt, toen vliegers van de KNILM verkenningsvluchten boven het binnenland maakten ter voorbereiding van de expeditie van Dr. H.J. Bijlmer naar het Charles Louisgebergte. Omdat de vlucht tijdens welke de meren voor het eerst werden waargenomen, onder commando stond van de luitenant-vlieger 2e klasse F.J. Wissel, kregen ze zijn naam. Sindsdien zijn er verschillende plannen gemaakt voor een onderzoek in deze streek die nog niet door een blanke betreden is. Aan de luchtverkenning van 11 november 1937 wordt deelgenomen door Dr. J.W. Cator, assistent-resident van Fakfak, die ook deel uitmaakte van de Bijlmerexpeditie.

De twee toestellen vertrekken uit de Etnabaai en volgen op een hoogte van 4100 meter het dal van de rivier de Oeta vanuit het zuiden. De meren liggen achter een keten van stijle bergkammen en baden in de zon, wanneer ze vanaf geringe hoogte worden overvlogen. Kampongs worden niet waargenomen, echter wel ladangtuinen in groepen, met goed verzorgde, regelmatig beplante bedden. De lengte van het grootste meer wordt geschat op ongeveer 15 kilometer. In de uitmonding van een grote rivier ziet men talrijke prauwen liggen.

Om exact 6.30 uur in de ochtend maakt de T16 zijn historische landing op het grootste meer, terwijl de T17 in de lucht blijft voor het maken van foto's. Het watervliegtuig taxiet zo vreedzaam mogelijk in de richting van de riviermonding, omdat de bemanning contact met de bevolking wil maken. Bij de nadering trekken de prauwen zich echter terug. Met het oog op de wisselende weersomstandigheden gaat niemand aan land en wordt de terugvlucht aangevangen.

Hierna onderneemt Dr. Cator in november een geslaagde poging om over land tot het merengebied door te dringen. Hij krijgt „vriendschappelijke aanraking” met talrijke stammen, waarvan hij de totale sterkte schat op 10.000 mensen. Hij noteert ook de inlandse namen voor de meren: Paniai (het grootste), Tage en Tigi. Op Oudejaarsavond 1937 hijst hij met enige plechtigheid de Nederlandse vlag in het gebied der Wisselmeren.

„Het oprichten van een exploratiepost, het verkregen contact bestendigen en uitbreiden, en zoveel mogelijk gegevens verzamelen van allerlei aard omtrent het te exploreren gebied”. Zo luidt de opdracht, vervat in een telegram, die Jan van Eechoud op 29 april 1938 in Manokwari ontvangt van de resident der

Molukken. Hij is daarmee belast met de leiding van een vervolgexpeditie naar de Wisselmeren. Het zal, aldus de resident, een modern opgezette expeditie worden: aan de regering in Batavia zijn vliegtuigen gevraagd voor het overbrengen van twee maanden vivres, rechtstreeks naar het Paniai-meer, en er zal ook een rimboezender meegaan voor het onderhouden van contact met Ambon.

De Wisselmeren genieten een plotse belangstelling van het gezag, nu gebleken is dat er een aanzienlijke bevolkingsconcentratie huist. Het vestigen van een bestuurspost, op deze centrale plaats in het binnenland, kan een grote stimulans geven aan de pacificatie. Vandaar dat „Batavia” het zich ditmaal wat laat kosten. De expeditie is de grootste die Nieuw-Guinea tot dan toe gekend heeft: 35 man politie, 20 gestraften, 385 koelies, 6000 rantsoenen vivres. Aan de staf zijn toegevoegd: de gouvernements- arts Adang Roushdy, de landbouwkundige Huliselan, en de assistent-hbp (hulp-bestuursambtenaar) Sitanala, met oppasser. Sitanala heeft ook deelgenomen aan de laatste tocht van Dr. Cator naar de Wisselmeren. Verder is Wuwung van de partij.

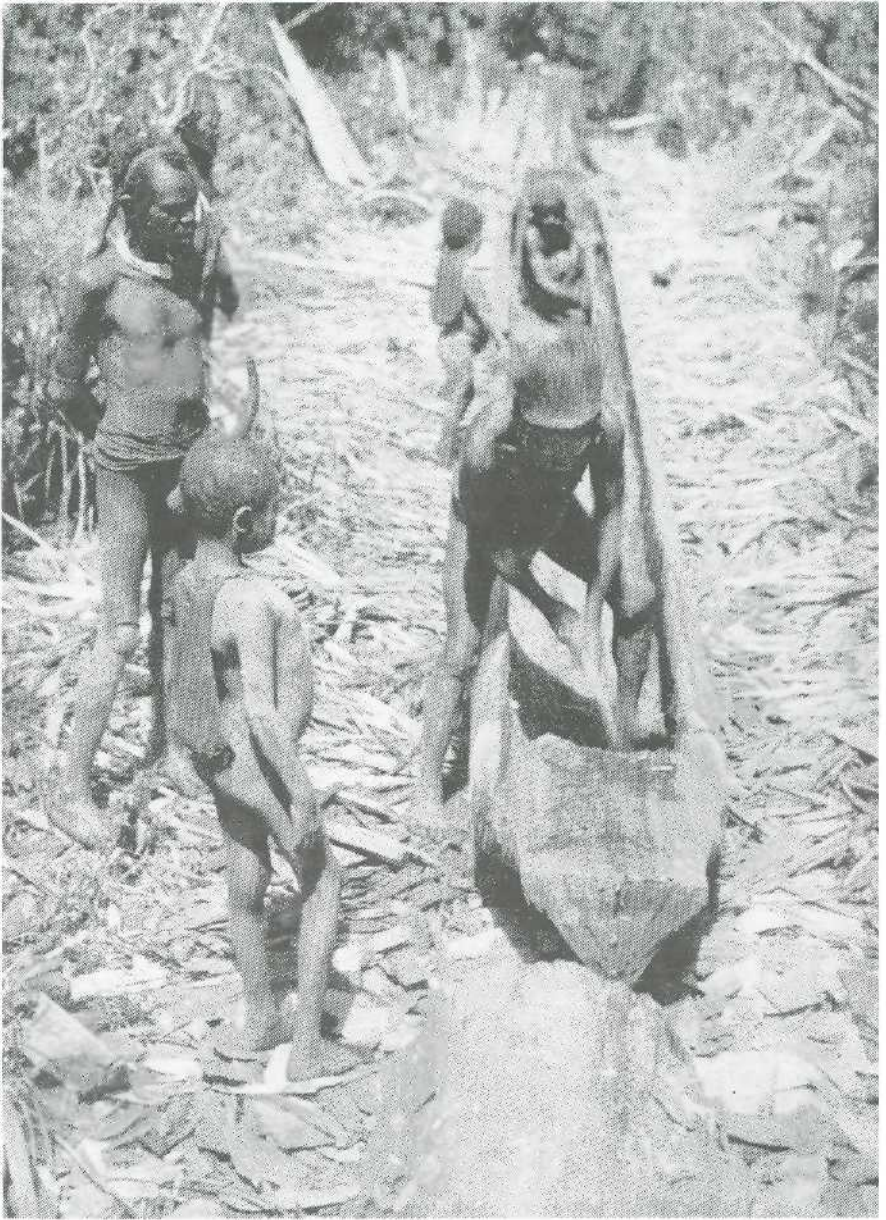
Voor Van Eechoud begint de onderneming op 5 mei, wanneer hij met het gewestelijk vaarttuig „Aroe” van Manokwari naar Fakfak vertrekt. De gouvernementsstomer „Albatros” brengt staf en politiedetachment vervolgens naar de Etnabaai, waar op 13 mei het anker wordt uitgeworpen bij Oeta. Daar ligt een telegram van de resident, met de mededeling dat voor de inschakeling van vliegtuigen nog geen toestemming is verleend. De eerste tegenslag.

Op de wal liggen inmiddels 18 ton vivres en goederen. Aan vivres worden meegenomen: rijst, katjangidjoe, gezouten vis, corned beef, sardines in blik, zout, koffie, suiker, klapperolie, lambok en tabak. Bij de goederen bevinden zich grote hoeveelheden bijlen en kauri-schelpen, bedoeld als ruilartikelen.

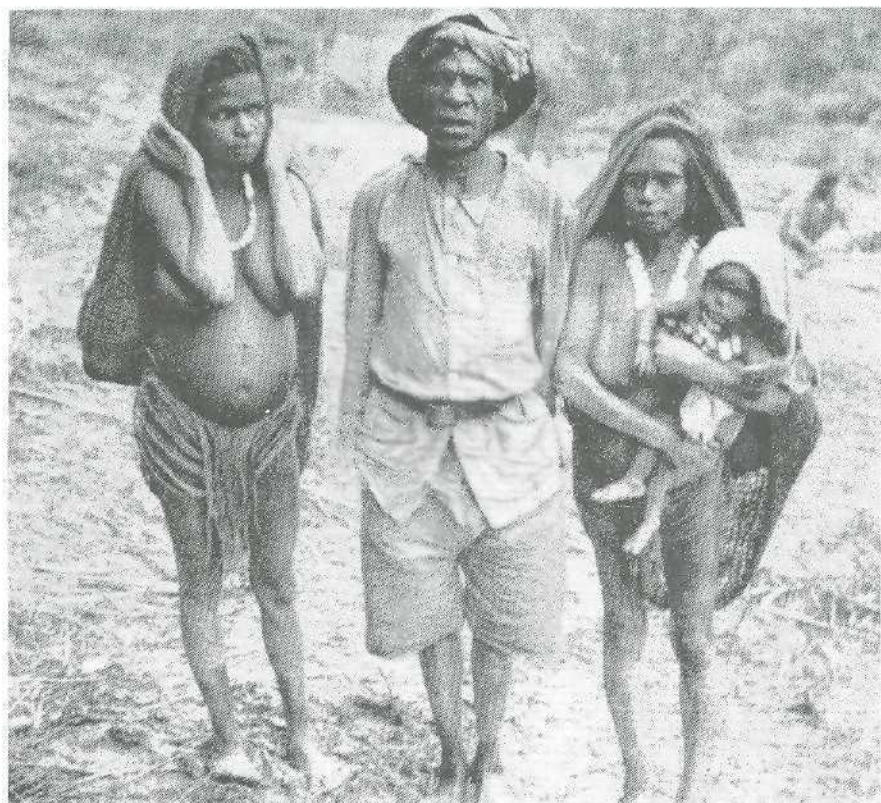
Wuwung chartert 16 prauwen en laat alles opvoeren naar Orawja, het eerste bivak aan de Oeta-rivier dat ook Cator als basiskamp heeft gebruikt. Het is de bedoeling dat Van Eechoud zo snel mogelijk met een kleine patrouille doorstoot naar het meer, terwijl achter hem de spullen met etappebivaks worden nagebracht. Op 18 mei vertrekt hij uit Orawja, over gemakkelijk en vlak terrein. 's Avonds stelt hij de radiozender op om verbinding te maken met Ambon en te horen hoe het staat met de beloofde koelies. Maar wat radiotelegrafist Dardi ook onderneemt, het ding doet het niet. De tweede tegenslag.

Van Eechoud stuurt Dardi met het defecte toestel terug om het aan de kust te laten repareren. Hij geeft tevens een telegram mee voor de resident om met spoed de koelies te laten afkomen, anders loopt de voedselvoorziening langs de route in het honderd.

Op 23 mei komt hij voor het eerst in aanraking met Kapaoekoes, mensen van de bergstammen. Ze geven hem voedsel uit hun tuinen, in ruil voor een fraaie kaurischelp. Wanneer de troep in de middag van 28 mei bezig is met de bouw van een bivak, verschijnt met veel lawaai Wejakebo, een gewichtig man in zijn stam, die bij de tocht van Cator op de voorgrond is getreden als een betrouw-

Kapaoekoe's, bezig met het kappen van een prauw volgens kustmodel (foto v.E.).

Wejakebo stelt twee van zijn vele vrouwen voor (foto v.E.).

bare gids. „Nu moest ik ook aan de knokkelgroet geloven” schrijft Van Ee-
choud in 1953,

„die als volgt te werk gaat: je kromt wijs- en middelvinger van de rechterhand en schuift die, de vingers ongeveer een vingerdikte van elkaar houdend, tussen de evenzo gekromde wijs- en middelvinger van de andere partij. Dan worden de twee paren vingers stevig in elkaar geklemd en met een ruk uit elkaar getrokken. Als het goed gedaan wordt, hoor je dan een klik door het over elkaar glijden der knokkels. De klik moet flink luid zijn en de handeling driemaal herhaald worden. Voorwaar, een merkwaardige begroeting, maar ik preferer haar toch boven neuzen wrijven en dergelijke handelingen – althans zolang de Papoea nog geen betere hygiënische begrippen heeft opgedaan”.

In de grauwe middag van 30 mei 1938 bereikt Van Eechoud het Paniai-meer en betreft het bivak dat Cator daar heeft achtergelaten. Ze hebben nog precies voor vier dagen vivres over, niet genoeg om in geval van nood terug te kunnen gaan. Hij stuurt een gidspatrouille naar beneden om vast te stellen hoe het met de opvoer gesteld is. Op 2 juni verschijnen Wuwung en de dokter, in gezelschap van twee agenten en 39 dragers. Onderweg is het een puinhoop. Er zijn 47 koelies gedeserteerd en langs de route moeten er nog 65 met de opvoer bezig zijn.

Op de post aan het Paniai-meer wordt begonnen met de bouw van een exploratiekamp, terwijl de voedselsituatie met de dag nijpender wordt. Op 6 juni beschikt de groep nog over 4,5 blik rijst, 3/4 blik katjangidjoe (een soort kleine erwten) en 5 blikjes corned beef. De inkoop van patatas (zoete aardappelen) bij de bevolking lukt mondjesmaat, omdat de tuinen beginnen leeg te raken. Gelukkig heeft Wejakebo, de schreeuwlelijk, een varken te koop: hij wil er een kapmes en 10 schelpen voor. Nadat de Kapaoekoes er een dans bij hebben uitgevoerd, waarbij stampend de kreet „ajo, ajo” wordt gereciteerd, wordt het beest geslacht met een gewerschot.

In de middag van 14 juni krijgt het bivak er een gast bij, in de persoon van pater Tillemans, de missionaris en woudloper die indertijd de expeditie van Dr. Bijlmer heeft meegemaakt en door Van Eechoud was aangezocht om hem op deze tocht te begeleiden. Omdat Tillemans niet op tijd in Oeta was, is hij nu maar op eigen gelegenheid over de route gegaan. Eerst met 25 koelies, maar daarvan is er nog maar één over: de rest is onderweg gedrost. In het terechte vermoeden dat Van Eechoud aan het Paniai-meer krap in de vivres zal zitten, heeft hij in de buurt van de laatste etappe-bivaks Kapaoekoes gecharterd om zoveel mogelijk goederen van de expeditie op hun rug te nemen. Zo wordt de voorraad in het kamp weer enigszins aangevuld. De pater blijft twee weken en gaat dan alleen terug naar de kust, omdat Van Eechoud niemand kan missen om hem op tochten in de omgeving te begeleiden.

Eind juni komt er weer een koeliegroep boven, ditmaal in gezelschap van de radiotelegrafist met de zender. Maar, alsof de duivel er mee speelt, het geval is incompleet: de afzonderlijk verpakte dynamo is ergens onderweg in een bivak blijven liggen. Dan proberen we het maar op batterijen, denkt Van Eechoud. Ook dat mislukt, want de koelies hebben de onderdelen van het apparaat gedragen met de mond van de waterdichte hoezen naar boven, zodat er liters regenwater in terecht gekomen zijn. Voorlopig dus nóg geen verbinding met Ambon.

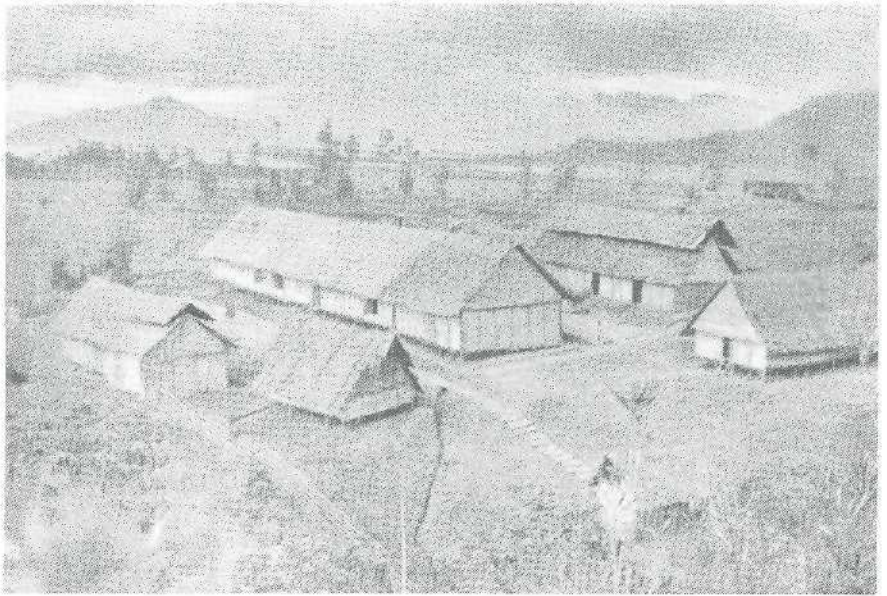
Terwijl de goederenaanvoer langzaam, maar gestaag doorgaat, ontstaan er in het kamp gezondheidsproblemen. Een aantal politiemensen moet naar huis worden gestuurd, omdat ze last hebben met de hoogte (1700 meter). Ook de temperatuurschommelingen maken het verblijf aan het meer verre van aangenaam: overdag tegen de 30 graden C. - met voor de blanken het risico van zon-

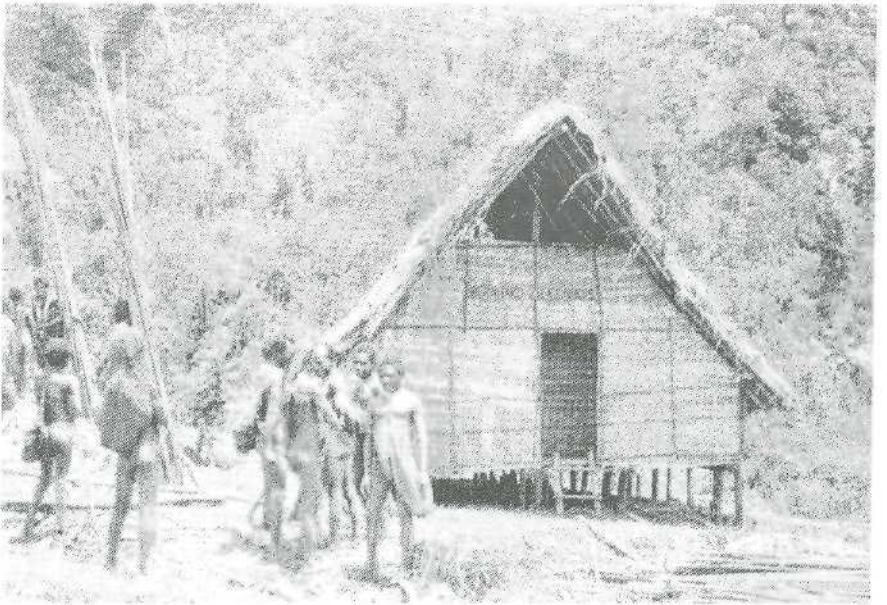
De eerste bestuurspost aan de Wisselmeren, 1938 (foto v.E.).

Dokter Roushdy maakt antropologische foto's (foto v.E.).

De bestuurspost is klaar, eind 1938 (foto v.E.).

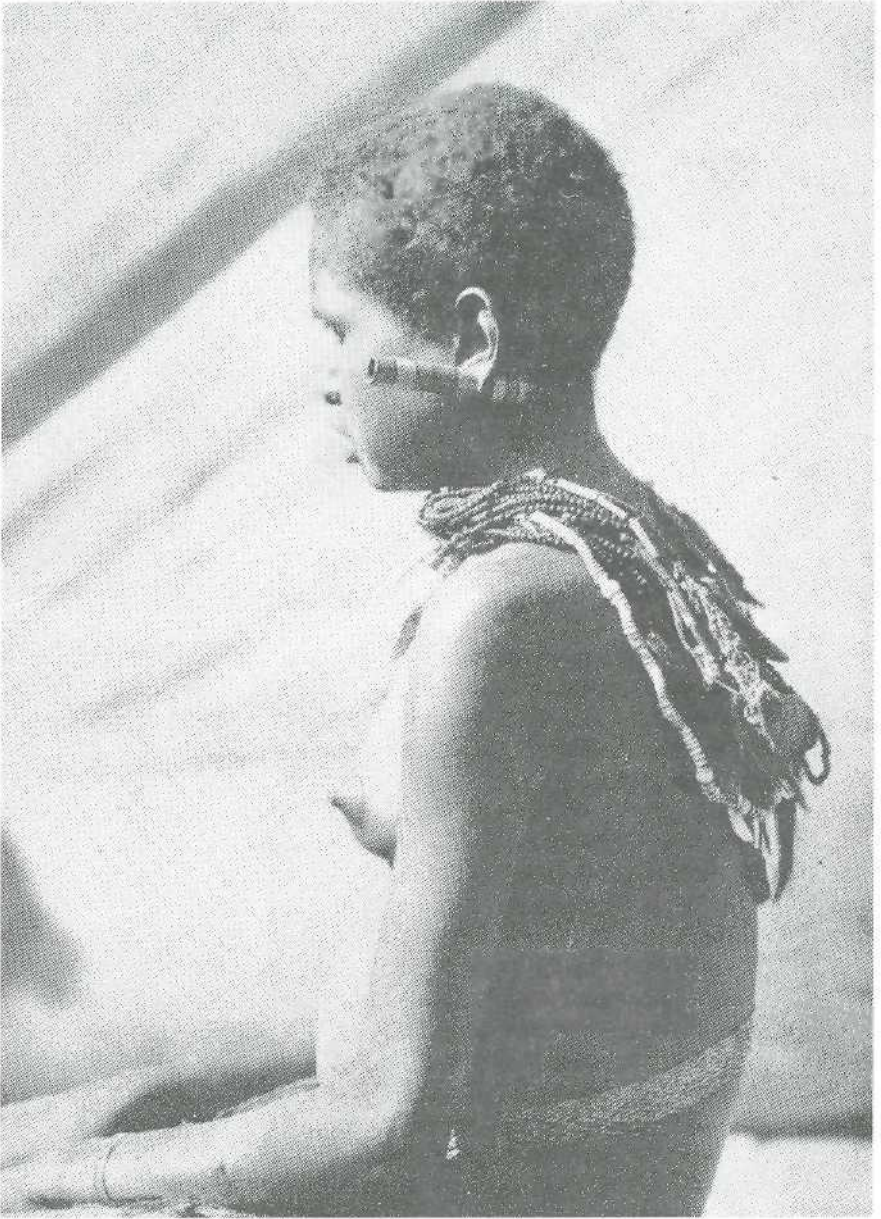

Het Bernhard-ziekenhuis (foto v.E.).

nebrand — en 's nachts vlak bij het vriespunt. Des te meer vaart wordt daarom gezet achter de afbouw van het bestuurscomplex, een 40 bij 7 meter grote barak. Ze lijkt op een plaggenhut, omdat wanden en dak bestaan uit dikke lagen gras. In de nabijheid daarvan wordt ook een hospitaaltje gebouwd, nadat dokter Roushdy, die de opvoerlijn is afgedaald om de koelies te inspecteren, berichten heeft meegegeven over grote aantallen zieken, vermoedelijk dysenterie. Hij beoordeelt de situatie als zo ernstig dat hij tien patiënten laat terugdragen naar Oeta en zelf meegaat om medelijnen in te slaan.

Gelukkig is de radiozender inmiddels in z'n eere hersteld dat ze Ambon vaak kunnen horen roepen, zonder zelf gehoord te worden. Na de komst van de dynamo lukt het om contact te krijgen met het zendstation van de Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij in Babo dat de seinen vanaf de Wisselmeren redelijk kan opnemen en onmiddellijk als tussenstation met Ambon gaat functioneren. Lang hoeft het niet, want Van Eechoud slaagt erin — eindelijk, na 2,5 maand — toch een rechtstreekse verbinding tot stand te brengen, zodat hij de buitenwereld over de toestand van de expeditie kan informeren. Zijn eerste verzoek aan Ambon is, zoveel mogelijk sterke koelies van de Waroppen te sturen omdat de Oeta-koelies hetzij ziek, hetzij onbetrouwbaar zijn. Begin augustus wordt een begin gemaakt met het inmeten van de meren en hun omgeving, waarbij gebruik wordt gemaakt van de grote prauw die de koelies op bevel van de commandant uit een boom van zacht hout hebben gekapt. Het is dezelfde prauw waarmee enkele maanden na het vertrek van Van Eechoud bij de meren dokter Adang Roushdy om het leven komt, wanneer hij bij sterke wind aan een oversteek bezig is. Tijdens de metingen worden dorpen bezocht waarmee de expeditie nog geen contact heeft gehad, dorpen van de Kapaokoës en van de rivaliserende stam der Djonggoenoës. Soms moeten ze ijlings het open water opzoeken, omdat ze vanaf de oever worden bepijld. Na een aantal weken van intensieve arbeid heeft Van Eechoud het gebied gedetailleerd in kaart gebracht, het landschap en zijn flora beschreven, de diepten en de visrijkdom van de meren onderzocht en de hoogten en samenstelling van de bergformaties ingetekend. De proeftuin van 9 aren, aangelegd door de landbouwkundige Hulise-lan, draait uit op een totale mislukking vanwege de slechte kwaliteit van de grond. Van Eechoud redeneert echter dat de exploratiepost, wanneer hij in de toekomst permanent bezet zal zijn, hoe dan ook een eigen tuin nodig zal hebben omdat opvoer van vivres vanuit Oeta duur is. Hij laat daarom de 100 nieuwe Waroppenkoelies die de resident hem gestuurd heeft, onmiddellijk grote hoeveelheden humus van elders halen om de grond van de proeftuin te verbeteren. De tuin wordt een succes, maar tegen die tijd is van Eechoud al van de meren vertrokken.

Wanneer dokter Roushdy van zijn inspectietocht naar Oeta terugkomt, blijken van de nieuwe ploeg koelies drie man te zijn overleden, een ligt met zware longontsteking ergens in een bivak. Een dag of tien later komt ook Wuwung

Een Djonggoenoe-bruidje (foto v.E.).

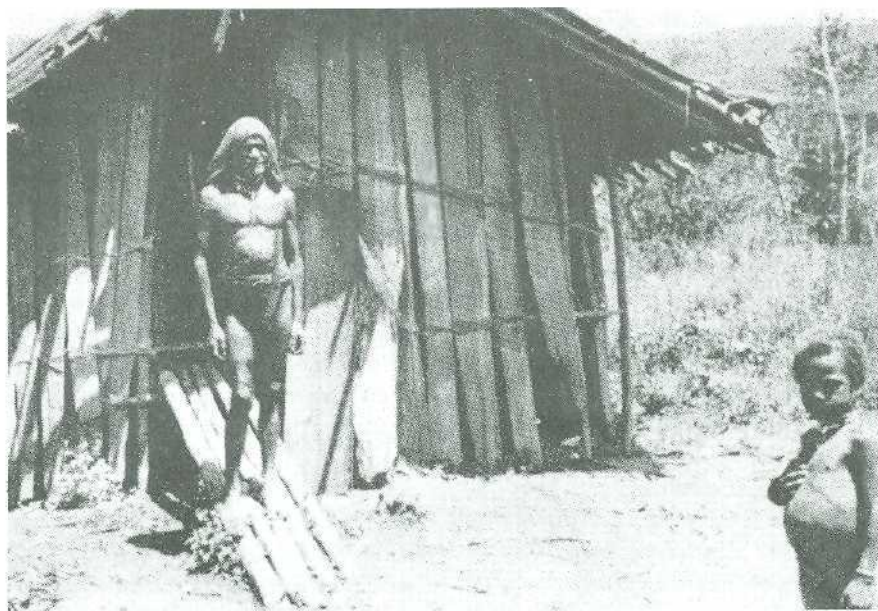

Jan van Eechoud op een varkensfeest in Oeiboetoe, Wisselmeren, 1938 (foto v.E.).

Het bouwen van een bivak.

Een huis van de Djonggoenoës (foto v.E.).

boven, met de melding dat ook de vierde man het niet gehaald heeft en dat hij nog 19 man met dysenterie en longontsteking naar Orawja heeft laten brengen. Tien zieken heeft hij meegebracht. Van het nieuwste contingent Waropenkoelies, vijftig man, zijn er niet meer dan 17 nog in goede conditie. Met man en macht wordt nu gewerkt aan het ziekenhuisje. Na een week kan het betrokken worden, en Van Eechoud doopt het „Bernhardziekenhuis”, omdat de opening samenvalt met de verjaardag van de prins.

Dokter Roushdy krijgt het druk, want er breekt langs de opvoerlijn en in het kamp een aantal epidemieën tegelijk uit: dysenterie, longontsteking, bof, diarrhee en bijbalontsteking. Vijf man sterven eraan, een zesde bezwijkt aan een infectie nadat hij zich tijdens de bouw van de ziekenboeg per ongeluk een voet heeft afgekapt. In deze periode fungeert Van Eechoud als doktersassistent en neemt hij in insputingen met emitte voor zijn rekening. De huid van de Papoea's blijkt zo dik, dat hij de injectiespuit als een bajonet moet hanteren.

Assistent-hbp Sitanala wordt belast met de bevolkingsregistratie en bezoekt kampong na kampong. In de naaste omgeving van de meren worden 9200 Kapoekoes en 325 Djonggoenoes geteld, dus ongeveer 10.000 mensen. De Kapoekoes blijken gezinswoningen te kennen, de Djonggoenoes leven in gescheiden mannen- en vrouwenhuizen. Veelwijverij is in beide stammen normaal, het maximale bezit is vijf vrouwen. Bij de registraties valt het op dat veel vrouwen een of meer vingerkootjes missen; sommige missen zelfs complete vingers. Navraag leert dat het geen lepra is, zoals de dokter aanvankelijk veronderstelde, maar een uiting van rouw: telkens wanneer een vrouw man of kind verliest, kost haar dat een vingerkootje. Het wordt eerst enige dagen stijf afgebonden en dan, wanneer het gevoelloos is geworden, met een stenen bijl afgehakt.

Eind september begint Van Eechoud zich voor te bereiden op het einde van zijn Wisselmeren-exploratie. Hij heeft de resident op Ambon gevraagd een opvolger aan te wijzen aan wie hij de bestuurspost kan overdragen. In afwachting van diens komst legt Van Eechoud zich toe op het verzamelen van zoveel mogelijk ethnografica, de samenstelling van een woordenlijst en het afschieten en prepareren van vogels ten behoeve van het museum in Buitenzorg. Hij weet meer dan 150 exemplaren te verzamelen, waaronder een groot aantal paradijsvogelvarianten. Een verzoek van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden, dat hem via de resident bereikt, kan hij niet meer inwilligen door tijdgebrek: het museum heeft gevraagd om schelpdieren en slakken uit de meren.

Begin november is de bouw van het bestuurscomplex voltooid, inclusief een gevangenis. Het zijn plumpe schuren, afgedekt met boomschors en gras. Op 10 november arriveert controleur Dr. J.F. Stutterheim, met de opdracht het echte pacificatiewerk in het gebied der Wisselmeren ter hand te nemen. Ter gelegenheid van zijn komst offeren de Djonggoenoes vier varkens, als bewijs dat de verstandhouding tussen inheemsen en Soerabaja-mensen - zoals de

blanken algemeen worden aangeduid – uitstekend is. In overleg met Ambon heeft Van Eechoud het plan uitgewerkt om de terugtocht niet te maken langs de route naar Oeta, maar een doorsteek naar de noordkust te zoeken. In Manokwari heeft hij gehoord dat bewoners van de kustkampong Ipira vanaf de top van de berg Oeraidimi bij helder weer de meren kunnen zien liggen. Bij terreinmetingen heeft Van Eechoud echter vastgesteld dat de Oeraidimi zeker 3000 meter hoog moet en dat er tussen deze berg en de meren nog verschillende kanjers genomen moeten worden. Hij besluit daarom het dal van de Siriwo een tijdlang te volgen en verder te vertrouwen op de schetskaarten van de Militaire Exploratie, in de hoop dat hij de bergen dan kan vermijden. Gezien afstand en terrein schat hij de duur van deze tocht op 10 tot 11 dagen. Hij neemt behalve Wuwung vier agenten, 16 sterke koelies en voor vijftien dagen vivres mee.

Op 15 november 1938, 5,5 maand nadat hij er aangekomen is, verlaat Van Eechoud de Wisselmeren, op weg naar de noordkust. Het terrein valt hem inderdaad mee. Merendeels volgt hij beddingen van riviertjes die afzakken naar de Siriwo. Ze trekken door een fascinerend landschap vol zwavelbronnen, waarvan hij monsters neemt voor onderzoek in Bandoeng. Tien dagen na de aanvang van de tocht wordt een koelie vermist. Een zoekactie blijft zonder resultaat, zodat Van Eechoud besluit hem op te geven. Het ergste is dat de man 25 kilo sago als last droeg: die rantsoenen zijn ze nu kwijt.

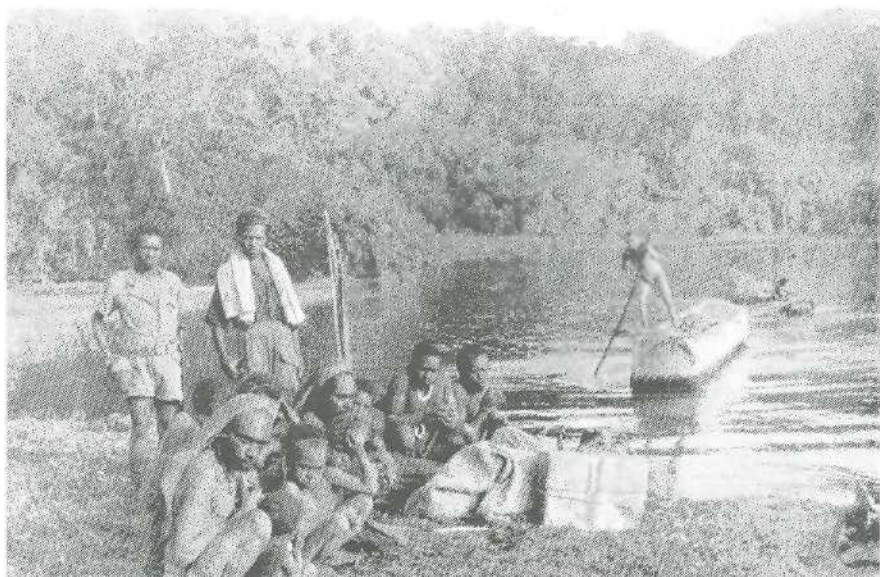
Ze maken gemiddeld 15 kilometer per dag, dank zij de aanwezigheid van druk belopen bevolkingspaden. Sporadisch ontmoeten ze inderdaad mensen, leden van de Jabi-Kapaoekoestam, die erg vriendelijk zijn en geen spoor van angst vertonen. Eenmaal bij de Sirowo geeft Van Eechoud opdracht prauwen te maken voor het vervoer van de goederen, een karwei van twee dagen. Hij wacht er niet op en gaat met 9 dragers en drie agenten te voet vooruit. Na nog eens drie dagen halen de prauwen de voetpatrouille in en op 1 december krijgen ze vanuit de riviermonding een blik op de open zee. De doorsteek is gelukt, en precies volgens dagschema.

In Manokwari, waar Van Eechoud op 4 december thuiskeert, ligt een gelukwentelegram van de resident, met de mededeling dat dezelfde dag de eerste lading vivres per vliegtuig naar de Wisselmeren zal worden gebracht! „De gehele oprichting”, schrijft Van Eechoud in zijn boek „Vergeten Aarde” (1951),

„van de bestuurspost aan de Wisselmeren in 1938 heeft 15.000 gulden gekost; en dat voor een expeditie die 7 maanden heeft geduurd! Maar deze middelen moesten gezocht worden in allerlei fondsen en fondsjes, want te Batavia was deze bezetting niet goedgekeurd, (....) omdat men in Batavia nu eenmaal de bijzondere positie van Nieuw-Guinea in de praktijk weigerde te erkennen. (....) Zo sukkelde Nieuw-Guinea verder in trekschuittempo”.

De eerste publicatie van Van Eechouds Wisselmerenexpeditie en aansluitend de doorsteek van de Wisselmeren naar de Geelvinkbaai verschijnt in het Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap 1939(56), als uittreksel van Van Eechouds rapport, een werkstuk van 394 pagina's dat in de wetenschappelijke wereld niet onopgemerkt blijft. Het bevat behalve een journaal met minutieuze beschrijvingen van de tracees – nuttig voor het tot stand brengen van geregelde verbindingen - ook een uitvoerig ethnografisch gedeelte dat uitblinkt door zijn analytische aanpak en als zodanig fundamentele kennis verschaft over de Papoea- stammen aan de Wisselmeren. Het is vooral vanwege dit werkstuk dat Jan P.K. van Eechoud bij besluit van 22 augustus 1939 en op voordracht van de minister van Koloniën door koningin Wilhelmina benoemd wordt tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau, zeker in die tijd een uitzonderlijk hoge onderscheiding wanneer men zijn leeftijd – 35 jaar – in aanmerking neemt.

Wanneer Van Eechoud daarvan kennis neemt, zit hij alweer diep in de rimboe van Centraal Nieuw-Guinea. Het begin van de meest ingrijpende fase van zijn leven.

Mensen op de oever van het Paniai-meer, 1938.

HOOFDSTUK VI

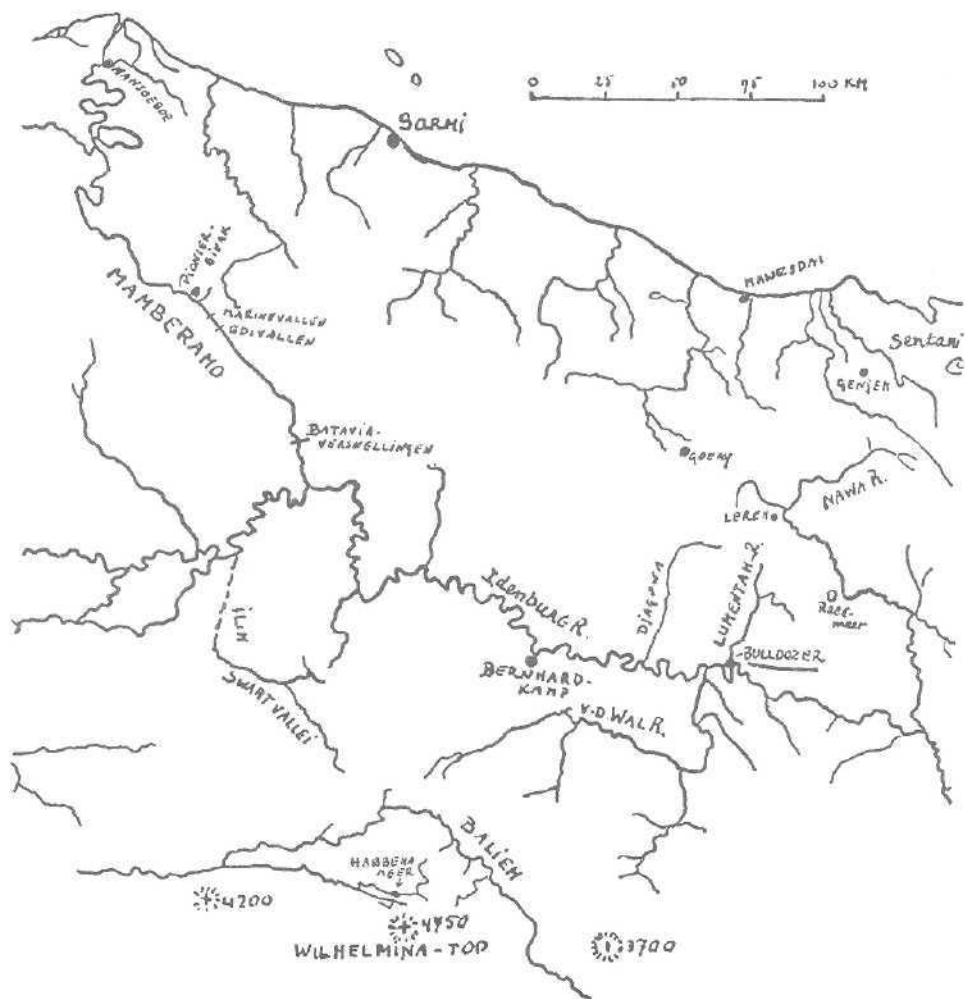
De Kaowerawedj

De oprichting van bestuursposten aan de Wisselmeren (Panai, later omgedoopt in Enarotali) en de Mamberamorivier (Pionier- bivak, begin 1937) geeft de exploratie van het binnenland van Nieuw-Guinea zo'n geweldige impuls, dat resident Jansen van de Molukken voorlopig hoge prioriteit wil geven aan het uitzenden van nieuwe expedities. Niemand acht hij voor het leiden van deze tochten beter geschikt dan Jan P.K. van Eechoud die als gevolg daarvan aan zijn eigenlijke taak, het commando voeren over de eenheden Veldpolitie in Noord-Nieuw-Guinea, nauwelijks meer toekomt. De omstandigheden hebben met zich meegebracht dat Van Eechoud zich volledig op het exploratiewerk concentreert.

In april 1939, nauwelijks gereed met zijn rapportage betreffende de Wisselmerentocht, krijgt hij de opdracht een patrouilletocht voor te bereiden naar het stroomgebied van de Rouffaer-rivier, daar een basiskamp in te richten en van daaruit door te dringen naar het Centrale Bergland. Hij moet dan aansluiting zien te krijgen met de expeditie van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap onder leiding van C.C. Le Roux. Deze expeditie richt zich vooral op een uitgebreid onderzoek in het gebied tussen de Wisselmeren en de Boven-Rouffaer en zal op 28 juni vanuit de Etnabaai op stap gaan.

Van Eechoud heeft met de resident afgesproken dat hij na beëindiging van deze opdracht op verlof naar Nederland zal gaan, zijn eerste in acht jaar. Daarom stuurt hij zijn vrouw Kees met hun driejarig zoontje Joep maar alvast vooruit, omdat het zinloos is dat zij in de eenzaamheid van Manokwari op hem blijven wachten. Het wordt een scheiding van ruim 6 jaar, waarin de gebeurtenissen van de tweede wereldoorlog – in Nederland geheel verschillend van die in het Verre Oosten - hun leven op uiteenlopende wijze zullen beïnvloeden.

Op 3 mei vertrekt Van Eechoud vanuit Ambon per gms „Reiger”, met aan boord 50 drums benzine à 78 liter en 16.000 kilo goederen. De K.P.M. zal nog 45 ton nabrengen naar de monding van de Mamberamo, waar de expeditie officieel begint. Bij aankomst in Manokwari op 10 mei wordt Van Eechoud geteisterd door een kaakontsteking die de plaatselijke arts niet durft te behandelen. De patiënt wordt teruggestuurd naar Ambon voor een chirurgische ingreep, zodat hij pas op 22 mei terug is in Manokwari. Op 1 juni ligt hij met de gouvernementsboot „Aroe” tegenover de Mamberamo, bij het eilandje Monod. Daar doet zich het probleem voor dat er geen koelies te krijgen zijn. Van Eechoud wil daar niet op wachten en vaart de volgende dag met de dubbellet-

Mamberamo en Bulldozer, 1940/1942.

terboot „KK” de rivier op, in gezelschap van 20 man politie, om stroomopwaarts een eerste bivak in te richten. Wuwung krijgt hier de leiding over de opvoer en de opslag van de goederen vanaf de kust. De Mamberamo, met een stroomgebied dat enige malen groter is dan heel Nederland, laat tot diep in het binnenland vervoer per motorboot toe. Talrijke expeditieën hebben deze toegangsweg reeds gebruikt. Achter de trechtervormige monding, die twee mijl breed is, vernauwt de rivier zich tot een modderige geul van gemiddeld 600 meter met diepten van 10 tot wel 20 meter. Tot twintig mijl landinwaarts kunnen zeevaardige boten nog opstomen. Daar ligt het bivak Mansoeboe. Van Eechoud gebruikt het als springplank naar Pionierbivak, dat nog per motorboot te bereiken is. In de volgende dagen vaart hij voortdurend tussen de bivaks op en neer, om de goederenopvoer in de gaten te houden. Op 23 juni krijgt hij een zware aanval van malaria tropica die hem vijf dagen uitschakelt. Omdat er nog altijd geen koelies zijn verschenen en — een oude kwaal - de radioverbinding met Ambon niet functioneert, stuurt hij een patrouille met telegrammen naar Sarmi aan de kust. Per prauw duurt dat zeven dagen, maar goede lopers kunnen dat via de overlandroute vanaf Mansoeboe tot vijf dagen reduceren. Zware regenval begint vanaf 5 juli de opmars te stagneren. Grote voorzichtigheid is geboden, in verband met bandjirgevaar. Pas op 15 juli voegen de eerste koelies zich bij de expeditie, het zijn 17 Ambonnezen. De boot die hen aflevert, heeft ook nieuwe radiotoestellen aan boord, maar die hebben stuk voor stuk kortsluiting. In de loop van de week komen er nog 24 koelies en 20 gestraften bij.

Pionierbivak blijkt een aardige post geworden: een kantoor voor de bestuursassistent Thenu, een kazerne voor 20 man politie, een kantine en woningen, alles uit hout opgetrokken en geconcentreerd op een heuvel. Van Eechoud vestigt zijn commandopost in de kantine en maakt daar zijn plannen voor de verdere opmars, tot voorbij de Marine- en de Edivallen. Maar hij kan niets doen, voordat vivres en goederen zijn opgevoerd en de patrouille haar noodzakelijke sterkte heeft bereikt. Hij besluit zijn tijd nuttig te besteden door het verrichten van ethnografisch onderzoek, waarvoor hij zich concentreert op een stam vlak bij het bivak, de nauwelijks vijfhonderd zielen tellende Kaowerawedj.

De Kaowerawedj verschillen nogal van de Kapaoekoes en de Dinggnoenes die hij aan de Wisselmeren heeft leren kennen. Zo dragen de mannen hier niet de peniskoker als enig kledingstuk, maar een gordel, waaraan lang niet altijd een schaamlap hangt. De man voelt zich al gekleed, wanneer hij zijn penis met de voorhuid tussen de gordel heeft geklemd.

De kantine van Pionierbivak zit spoedig overdag vol mensen die Van Eechoud ondervraagt over hun adat, hun familieomstandigheden, hun gebruiksvoorwerpen. Wie meewerkt, heeft vrij roken en krijgt na afloop een gratis portie rijst. De conversatie verloopt in een mengelmoes van Maleis en basiswoorden

in de stamtaal die hij zich in enkele dagen eigen heeft gemaakt. „De animo voor de conferenties”, leest men in „Met Kapmes en Kompas...”,

„werd al gauw te groot; ik moest gaan selecteren. Naast mijn stoel, achter de tafel, stond een leeg petroleumblik. Dat was de speciale zitplaats van de conferencier. Wie daarop zat bekleedde voor het moment een officiële positie en had het privilege van vrij roken en eten. De anderen mochten erbij zijn - gewoonlijk was er een heel gezelschap - en ze kregen ook wel eens een sigaret als ze zich verdienstelijk hadden gemaakt, maar ze waren toch eigenlijk maar bijzaak. Het was dan ook moeilijk een conferencier afstand te laten doen van zijn bevoorrechte positie ten bate van een ander, al was het toch van tijd tot tijd gewenst. Nu moet je een primitieve nooit op de man af vertellen, dat hij niet meer nodig is, dat hij kan opkrassen. Dat voelt hij aan als grof en kwetsend. Ik maakte dan ook bij voorkeur indirect een einde aan het gesprek, hetzij met een grapje, hetzij door op te staan en naar buiten te lopen. Het hele gezelschap volgde dan wel. Na nog een kort praatje te hebben gemaakt, ging ik dan naar binnen, de deur achter me sluitend. We vonden ook nog een andere methode uit. Het petroleumblik werd op een plank gezet, zodat het geïsoleerd was van de grond. Een geïsoleerde draad werd eraan vastgemaakt, die met een wijde boog langs de muur naar buiten liep en daar verbonden was met de bougie van de Delcomotor. Wanneer ik een conferencier weg wilde hebben, zei ik zonder het gesprek te onderbreken of op te zien in één adem tegen dokter Koppeschaar: "Doc, draaien". Deze verdween een minuut of twee later onopvallend naar buiten en drukte op de startknop van de Delcomotor. De conferencier zat dan ineens grimassen makend op zijn blik, krampachtig met armen en benen zwaaiend, tot hij kans zag er af te komen. Daarna stond hij verwezen rond te kijken, zich afvragend wat er met hem gebeurd was. Het verband tussen blik, draad en Delcomotor hebben ze nooit begrepen, maar toen het spelletje enige malen gespeeld was, hadden ze één coincidentie toch wel in de gaten: als ik iemand uitnodigde om te gaan zitten, loensde hij eerst naar het blik, keek mij achterdochtig aan en vroeg dan angstig: "Doc, draaien?". Na mijn geruststellende verklaring dat er geen "Doc draaien" zou zijn, nam hij plaats en stak zijn sigaret op".

Oorlog, moord en toverij, zo stelt Van Eechoud vast, spelen een grote rol in de kleine samenleving der Kaowerawedj in de kampong Tjoemeta. Moord is altijd sluipmoord, nooit openlijk gevecht. Een natuurlijke dood accepteert men alleen bij heel jonge kinderen en heel oude mensen. Is de dood niet het gevolg van zichtbaar geweld, dan moet er toverij van nabuurstammen in het spel zijn; in beide gevallen treedt dan het wraakrecht in werking: bejijlingen, waarbij zo mogelijk nog vrouwen worden geroofd. Omdat dergelijke acties onmiddellijk tot een tegenzet nopen, leven stammen voortdurend met elkaar op voet van oorlog.

De Kaowerawedj doen niet aan koppensnellerij, noch aan kannibalisme. De nabuurstam der Kwerep zijn menseneters in optima forma, met als delicatessen hersenen en vrouwenborsten gekookt in sagopap. Een derde stam, de Monao, is kieskeurig en eet alleen hersens en onderarmen. Als de Kaowerawedj een vijand hebben doodgepijld, richten zij een groot feest aan rond een stel-lage waarop het slachtoffer gefileerd wordt geroosterd boven een vuur. De al-dus gegrilde onderdelen worden in bladeren verpakt en verkocht aan de Kwe-rep die hun leveranciers daarvoor belonen met varkensvlees en sago.

Bij de Kaowerawedj behoort de man niets af te weten van vrouwenzaken, zo-als mannezaken – in het bijzonder de heilige fluiten in het mannenhuis – een taboe zijn voor de vrouw. Een man spreekt ook zijn naam nooit uit, omdat hij daarmee de ongewenste aandacht van de boze geesten op zich zou vestigen. Ook degenen die in enge familierelatie tot elkaar staan, noemen elkaar nooit bij de naam, eten niet van elkaars voedsel en kijken elkaar bij het spreken niet aan. Het Opperwezen der Kaowerawedj heet Nabanétj, de ontzagwekkende die zich nooit laat zien. Hij woont hoog in de lucht, aan een grote rivier, de Goewamoe. De Kaowerawedj geloven in een hiernamaals, een verbeterde ver-sie van hun aardse leven. Na de dood wordt men weer jong, krijgt zoveel var-kensvlees en sago als men lust, en de voorraad tabak raakt nooit op. Boven-dien krijgt iedereen zijn vrouw terug. Op de vraag van Van Eecloud, hoe dat dan moet met iemand die er vijf heeft gehad, terwijl die alle vijf op hun beurt weer een groot aantal echtgenoten hebben gediend, blijven de informanten het antwoord schuldig. Niemand maakt zich daar druk om.

De gebruikelijke wijze van huwelijksluiting is dat de man zijn aanstaande bruid grijpt, haar meesleurt naar zijn verblijf en haar dan de handen op de rug bindt. Daarna houdt hij haar een stuk sagokoek voor met bevel dit te eten. De vrouw behoort dat enige malen te weigeren, maar tenslotte moet zij toehap-pen, waarmee de echtverbintenis beklonken is. Een huwelijk houdt stand zo-lang beide partners in leven blijven, maar in de meeste gevallen heeft het slechts een korte duur, als gevolg van moordpartijen en vroege sterfte.

Bij zijn inspanningen om van de 180 leden tellende stam een stamboom te re-construeren, doet Van Eecloud de ontdekking dat zeker 90 procent trouwt binnen de eigen grenzen, zodat zo goed als iedereen met de ander in een relatie van bloedverwantschap staat. Totdat zij trouwen, zijn meisjes praktisch altijd bij de moeder, die ze meeneemt naar het bos en de tuinen. Jongetjes trekken vanaf hun tweede of derde jaar met de vader op. Een gezinsleven kennen de Kaowerawedj niet, temeer omdat er geslapen wordt in aparte mannen- en vrouwenhuizen. Een meisje, wier borsten zich ontwikkeld hebben, meestal rond het 16e levensjaar, is „kapao”, geslachtsrijp. Evenals alle weduwen die de rouw hebben afgelegd, is de „kapao” vrij voor gebruik door alle mannen van de stam, getrouwd en ongetrouwd. Er is vrij geslachtsverkeer voor man-nen, terwijl getrouwde vrouwen monogaam moeten zijn.

Geslachtsgemeenschap, ook van gehuwden, heeft plaats in het bos en in de tijdelijke kampongs die de stam of een deel van de stam tijdens het seizoen van het sagokloppen betreft buiten de kampong. In deze tijdelijke kampongs bouwen man en vrouw een hutje voor zichzelf. Ondanks een praktisch ongeremd geslachtsverkeer worden meisjes die „kapao” zijn, praktisch nooit zwanger, hoewel daarvoor – zo wordt Van Eechoud verzekerd – geen speciale trucjes worden toegepast. Overigens zijn buitenechtelijke kinderen niet minderwaardig.

De coïtus wordt overwegend uitgeoefend in twee varianten, waarbij de vrouw in beide gevallen op de rug ligt, met opgetrokken benen en de knieën min of meer gespreid. Bij de eerste houding zit de man geknield, tot op zijn hielen doorgezakt. Hij schuift zijn knieën in de knieholte van de vrouw en brengt op die manier zijn lid bij haar binnen. Bij de tweede houding zit de man op zijn billen, met opgetrokken en gespreide knieën. Door zijn voeten over de dijnen van de vrouw in haar lendenen te plaatsen en verder tegen haar op te schuiven kan hij eveneens de coïtus tot stand brengen. Andere houdingen blijken bij de Kaowerawedj niet gepraktiseerd te worden. Onanie komt bij mannen niet voor, wel bij vrouwen. Van Eechoud noteert daarover een veelgezongen liedje, luidende (vrij vertaald): „De dochter van Owieje ging liggen slapen op de varens – zij zelf onaneerde – met haar hand onaneerde zij”.

Menstruatie is voor de Kaowerawedj iets lelijks en verkeers. Een vrouw die menstrueert, dient zich af te zonderen in een daarvoor bestemd huisje dat zij zelf moet bouwen. In de tijd dat de vrouw daar verblijft, mag de man geen contact met haar hebben; hij gaat dus naar de „kapao”. De vrouw moet ook zelf voor haar eten zorgen. Gewoonlijk zit zij 5 tot 6 dagen per maand op die manier alleen, maar soms duurt het ook wel 14 dagen. Ze mag het huisje pas verlaten, wanneer zij weer volledig rein is.

Als de vrouw op het punt van bevallen staat, trekt zij zich in dit huisje terug. De kraamvrouw wordt geholpen door andere vrouwen en haar bevalling is meestal een stortbevalling, waarbij zij rechtop zit. Het kind wordt niet afgewassen, maar vluchtig met bladeren afgewreven. Dat doet ook de vrouw. De placenta wordt begraven of ook wel opgehangen in een boom aan de rivier, terwijl de navelstreng na het afvallen wordt gedroogd en met wat haartjes als amulet om de hals van het kind wordt gehangen.

Na de bevalling blijft de vrouw nog twee maanden in het huisje, voordat zij weer in het vrouwenhuis mag wonen. Zij zoogt haar kind ongeveer twee jaar. Kindermoord is bij de Kaowerawedj niet uitzonderlijk. Wanneer er een tweeling wordt geboren, hangt het van de ouders af of beide kinderen mogen blijven leven. Moet een van de twee worden gedood en bestaat de tweeling uit een jongetje en een meisje, dan geeft de gezinssamenstelling bij de keuze de doorslag. Zijn er al een paar jongetjes, dan doodt men het meisje; heeft men reeds een stel meisjes, dan het jongetje. De moord geschiedt meteen na de ge-

boorte: het kind wordt in een „pierietj”, een emmertje van bladschede, gelegd en krijgt water in de mond gegoten. Vervolgens hangt men het emmertje in een boom en kijkt er niet meer naar om. Van Eechoud twijfelt aan de lezing dat man en vrouw samen over dood of leven van tweelingkinderen beslissen; volgens hem is het vrijwel altijd alleen de moeder. Het motief is dat tweelingen een te grote belasting voor haar zijn.

Huwelijken komen bij de Kaowerawedj meestal door ruil tot stand, d.w.z. dat iemand die wil huwen, een van zijn vrouwelijke bloedverwanten ter beschikking moet kunnen stellen als ruilobject voor familieleden van zijn bruid. De enige uitzondering is dat een vader nimmer een van zijn dochters mag uitruilen om zijn vrouwenbestand te kunnen uitbreiden. In de zeldzame gevallen dat koophuwelijken voorkomen, bestaat de bruidschat uit bijlen, messen, bogen, pijlen, kralen, buikgordels of honden. Roofhuwelijken zijn normaal, wanneer de twee andere vormen niet haalbaar zijn. Men rooft ook buiten de stam, tijdens wraakacties, op jacht, en wanneer de vrouwen zich alleen in het bos bevinden zoals tijdens het sagokloppen. Was de geroofde vrouw getrouwd, dan heeft haar echtgenoot de plicht de rover om het leven te brengen. Deze huwelijkscultuur, aldus Van Eechoud, werkt inteelt zeker in de hand, zodat men vanuit dat oogpunt positief moet staan tegen het fenomeen roofhuwelijk: dat brengt immers nieuw bloed in de clan.

Zeer macaber zijn de praktijken bij dood en lijkbezorging. Bij de dood, zo geloven de Kaowerawedj, verlaat de ziel het lichaam door de fontanel. Als iemand overleden is, blijft het lijk in huis staan om alle familieleden de gelegenheid te geven om afscheid van de dode te nemen. Soms kan dat wel vijf dagen in beslag nemen, zodat het lichaam dan reeds in ontbinding verkeert. In tegenwoordigheid van de familie wordt het stoffelijk overschot hierna in bladeren gewikkeld en aan een paal gebonden, met gestrekte benen en voor het gezicht gevouwen handen. Zo legt men het op een stellage, waar het lijk ontdaan wordt van de bladeren en van overige kleding en sieraden. De benen worden dan opgetrokken en zo vastgebonden met de knieën onder de kin en de armen gestrekt langs het lichaam. In deze lighouding heeft de dode het hoofd in de richting van het Oosten. Zo laat men het lijk rustig vergaan. In sommige kampings is het gewoonte dat de familie enkele dagen na het ceremonieel van de lijkbezorging terugkeert en dat een der familieleden op de stellage klimt om het lijk te wassen, terwijl de rest onder de stelling gaat staan en het waswater over zich heen laat lopen, dan wel iets ervan opvangt in de mond. Is het lijk vergaan – hetgeen gewoonlijk na vijf maanden het geval is – dan haalt men hoofd en gebeente eraf en maakt van de rest een pakket dat in de „kón”, het sacrale huis, wordt gehangen. Daar wordt een feest aangericht, waarbij de vader of de zoon van de overledene de schedel, schoongemaakt en versierd met rode klei, tijdens het dansen bij zich draagt. Na afloop van het feest wordt de schedel op een paal voor de „kón” geplaatst, en daar blijft hij staan totdat hij uit elkaar valt of wordt weggegooid.

Is de overledene een echtgenoot, dan trekt de weduwe zich huilend terug in haar huisje, dat zij alleen mag verlaten om haar behoeften te doen. Tijdens de rouwtijd draagt zij een kap van boombast op het hoofd, zolang het haar beleeft. Zodra zij de kap aflegt, is dat voor de jongere broer van de overledene het teken dat hij haar weer kan uithuwelijken, en voor andere mannen is zij „kapao”, dus ter beschikking voor geslachtelijk verkeer.

Ieder mens, zeggen de Kaowerawedj, heeft een „iedjepietj”, een soort engelbewaarder, een onsterfelijk wezen dat dicht bij de Oppergod staat. 's Nachts dwaalt hij op aarde rond, waarschuwt voor gevaar en zorgt voor een goede jacht. Het suizen van de wind in de bomen is het spel der „iedjepietj”. De „kaow” (ziel) van een mens kan „iedjepietj” worden, bijvoorbeeld wanneer een kind sterft in de periode dat het zijn navelstreng nog als een pakketje om de hals heeft hangen. Verdrinkt iemand, of komt hij op gewelddadige wijze om het leven, dan wordt zijn „kaow” eerst „pokain”, d.w.z. dat zij haar intrek neemt in vissen, krokodillen en schildpadden in de Mamberamo. De „pokain” hebben ook een menselijke gedaante, leven als „iedjepietj” en zijn onsterfelijk, maar kunnen Nabanétj, het Opperwezen, niet zien. Terwijl de „iedjepietj” een mensvriendelijke geest is, wordt over de „pokain” slechts met angst gesproken, want die zijn de aanstichters van alle slechtigheid waarmee de stam te maken krijgt. „Waarlijk”, schrijft van Eechoud over deze onderzoekservaringen in „Vergeten Aarde”,

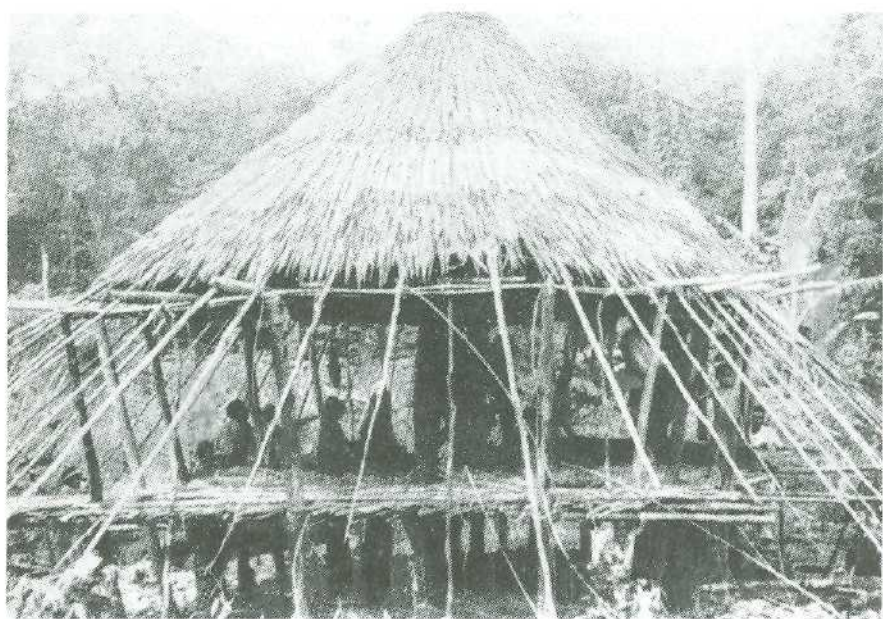
„er is niet veel gelukkigs in de natuurstaat te bespeuren. (...) Niet, dat de Papoea in zijn dagelijks leven een somber en gedrukt man is. Hij is aan deze toestanden gewend en zijn gemoed is verhard. Het verhaal dat de stamgenoot, die een dodelijke bamboepijl in zijn mond geschoten kreeg, juist toen hij hem opensperde om er een pisang in te steken, werd schaterend van plezier verteld. Een zekere vorm van geluk kent de primitieve natuurlijk wel; evenals wij ondervindt hij het geluk van het ouderschap, de vreugde van vriendschap en gezellig samenzijn en kent hij ook stoffelijke geneugten. Alleen kent hij geen betere staat en kan die zich ook niet indenken; hetgeen overigens voor ons geen reden mag zijn om hem die te onthouden. Men spreekt van natuurreservaten voor Papoea's en beweert dat zij behoed moeten worden voor het verlies van hun cultuur. Hoe stelt men zich de uitvoering van dergelijke plannen voor? Denkt men bestuur en medici te kunnen toelaten, zonder deze cultuur aan te tasten? Hoe is het mogelijk orde, vrede en rust te scheppen en toch de godsdienst onaangetast te laten, als deze godsdienst voorschrijft dat iedere man, als hij na zijn dood voor het Opperwezen verschijnt, vergezeld moet zijn van de zielen van zijn verslagen vijanden? Hoe is het mogelijk in een primitieve maatschappij, waar godsdienst, sociale instellingen en kunst zo volkomen met elkaar verweven zijn, de cultuur onaangetast te laten wanneer men de consequenties van die godsdienst niet aanvaardt? Hoe kan een cultuur als deze blijven bestaan, wanneer men godsdienst, eigen rechtspraak, soms koppensnelle-

rij en kannibalisme, bijgeloof, vrouwenroof en kindermoord uitbant? Zeker, men zal met vrucht de lessen van het verleden ter harte kunnen nemen en vele vroeger gemaakte fouten vermijden, maar het zal geen verlies zijn, wanneer de Papoea deze cultuur, die bloed en tranen bracht, kwijt raakt – ook al zou hij dan tijdelijk in een cultuurloos stadium komen. Ik heb geen sympathie voor onderzoekers, die met weemoed spreken van het verdwijnen van cultuuruitingen, afzichtelijk voor de mens, interessant voor de wetenschap. Als zij het voortbestaan van deze cultuur propageren, dan is de Papoea voor hen niet een medemens, wiens welzijn zij op het oog hebben, maar een uitstervende diersoort, die koste wat het kost, terwille van de wetenschap, in stand gehouden moet worden. Ook de Papoea is een mens. Wij kunnen hem niet terwille van die wetenschap nog tientallen jaren in zijn – niet gelukkige, maar ellendige – natuurstaat laten voortleven”.

Gedwongen door de vertragingen in de goederenopvoer, blijft Van Eechoud tot december in Pionierbivak, wat hem in staat stelt om van het ethnografisch onderzoek onder de Kaowerawedj een waar meesterstuk van observatie en analyse te maken, zeker voor een amateur. Het behoort dan ook, samen met een uitvoerige woordenlijst en een verzameling geannoteerde volksliedjes, tot de belangwekkendste onderdelen van zijn expeditierapport dat overigens pas – als gevolg van de oorlog – in 1959 in Nederland zal verschijnen.

Drie maanden bevindt de patrouille zich al aan de Mamberamo, wanneer de gebeurtenissen in Europa de voortgang van deze exploratie beginnen te bedreigen. Nog altijd verstoken van radioverbindingen, vangt Van Eechoud in de loop van augustus 1939 op zijn Philipsontvanger de berichten op van de toenemende spanningen als gevolg van Hitlers expansiepolitiek. De melding van het bezoek van Chamberlain aan de Duitse leider in München komt op dezelfde dag – 30 augustus – dat een telegram van de resident wordt afgeleverd met de mededeling dat de koningin Van Eechoud, hoofdposthuiscommandant Wuwung en de politiemensen Kapoh en Pattiwael heeft onderscheiden wegens hun verdiensten in het kader van de Wisselmerenexpeditie in 1938. Op de bestuurspost wordt Koninginnedag daarom groots gevierd, met hardlopen, touwtrekken en een schietwedstrijd. Maar omdat Nederland inmiddels gemobiliseerd heeft, hangt een mogelijk afbreken van de expeditie als een schaduw over dit verzetje.

In september ontmoet Van Eechoud op een van zijn inspectietochten naar de kust de houtvester van Dijk die daar is in verband met bosonderzoek op het eiland Japen. Hij adviseert Van Eechoud onderzoek te doen naar de samenstelling van het oerwoud rond Pionierbivak en geeft hem daarvoor richtlijnen. Na de keuze van het proefterrein laat Van Eechoud twintig proefbanen op kompasstand uitzetten, met een totale oppervlakte van 40 hectaren. Vervolgens zoekt hij een Papoea uit die alle bomen van het bos zegt te kennen en laat hem in elk vak de boomsoorten benoemen. Nadat de notities gemaakt zijn,

Bouw van het sacrale huis in Tjoemeta (foto v.E.).

Dansen in het sacrale huis (foto v.E.).

Het blazen van de heilige fluiten (foto v.E.).

Bezoek in Pionierbivak.

gaat hij opnieuw door het terrein en laat nogmaals van elke boom de Papoea-naam opnoemen, zodat gecontroleerd kan worden of de eerste benamingen inderdaad kloppen. Zo worden 5300 bomen geregistreerd, waarvan er 132 worden omgekapt voor houtmonsters. Elk monster wordt nauwkeurig voorzien van een label en verzendklaar gemaakt voor Buitenzorg, waar het gede-termineerd kan worden en waar men de Papoea-naam slechts hoeft te vervangen door de wetenschappelijke. Eind december is Van Eechoud met zijn patrouille gevorderd tot de Edivallen. Hij heeft een redelijk functionerende radioverbinding met de bestuurspost Enarotali aan de Wisselmeren tot stand kunnen brengen. Onder leiding van Pattiwael is een begin gemaakt met de doorvoer van goederen en vivres nog verder stroomopwaarts over de Mamberamo, tot aan de Bataviavallen. Op 14 februari zijn 5,5 ton vivres en 1 ton diversen, waaronder 9 drums benzine en 4 blikken smeerolie, daar in bivak gebracht.

Dezelfde dag arriveert het bericht dat op de 21ste de gouvernementsstomer „Fomalhout” in Mansoeboe zal aanleggen, met aan boord resident Jansen en de hoofdcommissaris van politie. Van Eechoud wordt gelast, persoonlijk aan boord te komen om verslag van de exploratie uit te brengen. De heen- en terugreis, over de Mamberamo per prauw en motorboot en bij de stroomversnellingen te voet over de nieuwe paden, zal hem drie weken kosten.

De resident heeft 80 verse Aitinjo-koelies en 10 gestraften meegebracht, hetgeen goed uitkomt omdat een week eerder de 55 Keiese koelies het werk hebben neergelegd en terug zijn gegaan naar de kust. Aan boord van de „Fomalhout” hoort Van Eechoud dat zijn opdracht is gewijzigd: er hoeft geen exploratiepost gebouwd te worden in de Swartvallei, maar in plaats daarvan moet hij een goede opvoerweg klaar maken tot en met de Bataviavallen, met inbegrip van bivaks en magazijnen en een pad langs de stroomversnellingen. Ten tweede moet er een toegangsweg tot de Swartvallei worden gezocht, en een plek waar later een bestuurspost kan worden gesticht. Op dit moment is dat niet meer urgent, in verband met de oorlogssituatie in Europa.

De volgende dag begint Van Eechoud aan de terugreis naar Bataviabivak om daar een nieuw werkplan op te zetten. Omdat een groot deel van de bivaks tot dit punt al klaar is, wil hij voorrang geven aan een doorstoot naar de Meer-vlakte, richting Swartvallei. Hij zal trachten op deze route het Bernhardkamp als hoofdbivak te gebruiken, omdat daar volgens berichten uit Hollandia nog een hoeveelheid vivres moet liggen die achtergelaten is door de juist afgesloten expeditie van de Amerikaanse miljonair Archbold.

Op 30 maart komt hij met een 8pk motorboot en een kleine patrouille in Bernhardkamp aan, midden in een moerascomplex aan de Idenburgrivier. „Het is een vrij droevig resultaat”, schrijft hij later in zijn expeditierapport.

„De inboorlingen hebben in talloze blikken uit louter baldadigheid met kap-

messen groote gaten gestoken, waardoor de inhoud bedorven is. Tientallen blikken rijst zijn op die manier afgeschreven. Kadjangidjoe, suiker, visch dito. We zoeken alles wat nog bruikbaar is bij elkaar. Een klein bootje vol, meer wordt het niet. Het voornaamste is 70 blikken rijst; het is een welkome steun, maar het zet geen zoden aan den dijk. Van de corned beef en de sardientjes is nog een heele partij goed gebleven. Het was de kerels blijkbaar te veel moeite om in elk van die kleine blikjes gaten te steken. Voorts vonden wij in een der barakken een uitgebreide collectie picknick-artikelen zooals asperges, groenten, worst, boter, melk, zalm, tong enz. Van alles niet veel, maar zeer gesorteerd. Ik voelde me als in een delicatessenwinkel”.

De verkenning levert als conclusie op dat het kamp als zodanig niet bruikbaar is. Terug in Bataviabivak verneemt Van Eechoud dat bij het vervoer op de rivier tussen Edivallen en het nieuwe Kenabivak een Aitinjokoelie is verdronken. Ook blijken de motorboten de een na de ander defect te zijn geraakt, terwijl vanwege de aanhoudend hoge waterstanden en de snelle stroming rivierafwaarts alle mogelijkheden om aan de kust reparaties te laten uitvoeren zijn afgesneden. Wil hij de Meervlakte binnendringen, dan moet dat met prauwen en dus met handkracht gebeuren. Alle beschikbare koelies worden aan het prauwen maken gezet. Hij berekent vijf vaartuigen nodig te hebben, voor een tocht van drie weken. Over een dag of tien, wanneer de eerste twee boten klaar zijn, wil hij alvast vooruitgaan.

In afwachting van dat moment sorteert Van Eechoud zijn verzameling ethnografica en alles wat hij voor het Zoologisch Museum in Buitenzorg geprepareerd heeft. Daarbij bevinden zich inmiddels duizenden libellen en reptielen die hij zorgvuldig in alcohol gesmoord heeft en vervolgens in de zon te drogen heeft gelegd. In Bataviabivak is daar een grote partij vogels bij gekomen. De kisten zullen, zodra de waterstand het toelaat, per prauw naar Pionierbivak worden gebracht en vandaar naar de kust. De bijbehorende rapporten en tekeningen geeft hij met een landpatrouille mee. Toch gaat het onderweg verloren, wanneer de patrouille gebruik moet maken van een vlot en kopje-onder gaat. Zo wordt het 10 mei 1940, 's avonds half zeven Nieuw-Guineatijd, vijf uur Javatijs. De zon is net ondergegaan en Van Eechoud zit in zijn bivak aan de radio. „De verschrikkelijke tijding”, schrijft hij in zijn expeditierapport,

„van den inval der Duitsche horden in het vaderland om half zeven vernomen. Dit beteekent natuurlijk de opheffing der exploratie. De Nirom zal den heelen nacht in de lucht blijven en ik zal den geheelen nacht luisteren. Dan tegen twaalf, uitgelezen dezen nacht, nu de spanning verschrikkelijk is, mede omdat mijn vrouw en kind in Den Haag zitten, gaat de ontvanger kapot. Ik heb wanhopig zitten zoeken naar de fout, doch vruchteloos, tot den vroegen morgen”.

Torerei, hoofdman der Kaowerawedj (foto v.E.).

Op 14 mei komt de opdracht van de resident om de exploratie te beëindigen. Van Eechoud blaast onmiddellijk alle werkzaamheden af en laat 18 prauwen beladen met de goederen die in de verschillende bivaks zijn opgeslagen. Een gedeelte wordt onderweg overgeladen op motorboten die de groep tegemoet zijn gevaren. Op 14 juni is Van Eechoud terug op Ambon, in afwachting van verdere opdrachten. Ook in Batavia verkeert men in onzekerheid over de gevolgen die de Duitse bezetting van Nederland zal hebben op de gang van zaken in Indië. Op Ambon maakt Van Eechoud in deze dagen kennis met een man die in zijn verdere loopbaan in Nieuw-Guinea zijn lotgenoot en vriend zal worden, Dr. J. V. (Vic) de Bruijn, indoloog en bestuursambtenaar, die in 1939 benoemd is tot controleur op de post Enarotali aan de Wisselmeren. „Wij hadden elkaar”, schrijft De Bruijn in zijn boek „Verdwenen Volk”(1978),

„al via een radiotelefonische proefverbinding Enarotali-Pionierbivak aan de Mamberamo leren kennen, maar persoonlijk ontmoet hadden we elkaar nog nooit. Dat gebeurde op een avond in juni 1940. De man die ik ontmoette, was een van de meest ervaren en kundige explorateurs die Nieuw-Guinea gekend heeft. Vanaf het eerste ogenblik hadden we contact. Geen wonder. We kenden elkaar eigenlijk al door dezelfde ervaringen in hetzelfde gebied, met dezelfde problemen en moeilijkheden, dezelfde onzekerheden en twijfels; maar ook met dezelfde voldoening als je op je exploratietocht het voor die dag gestelde doel had weten te bereiken of als je je mensen weer veilig op de basis had teruggebracht. Van Eechoud praatte veel die avond. Boeiend en bezielend vertelde hij over zijn rijke ervaring en over zijn ideeën inzake de verdere openlegging en ontwikkeling van Nieuw-Guinea. Er zijn sinds die avond op Ambon een zeer grote vriendschap en veel waardering voor elkaar ontstaan, die geduurd hebben tot zijn dood, in 1958 in Nieuw-Guinea”.

In Londen existeert nu een Nederlandse regering-in-ballingschap die het bestuur in de koloniën zo normaal mogelijk voortgezet wenst te zien. Daarom duurt het niet lang voordat men in Indië de schok van wat er met het moederland is gebeurd, voor een groot deel heeft weten te verdringen en terugkeert naar de dingen van de dag. In Batavia introduceert men de slogan „back to business”, hetgeen voor Nieuw-Guinea inhoudt dat de posten Pionierbivak en Enarotali weer bezet moeten worden en dat de afgebroken Mamberamo-expeditie dient te worden hervat. Van Eechoud voelt er wel voor, op voorwaarde echter dat daarbij vliegtuigen zullen worden ingezet. Hij doet daarom het voorstel voor een meer algemene vliegverkenning van het Centrale Bergland, als voorbereiding op de landtocht. Ambon heeft daar wel oren naar, maar adviseert een persoonlijk bezoek aan Batavia. Begin maart 1941 krijgt Van Eechoud daar toestemming voor de oprichting van een basis in Bernhard-kamp, met huisvesting voor vliegers en een ontwikkellaboratorium ten behoeve van de luchtfotografie. De Koninklijke Nederlandsch-Indische Lucht-

De steile oevers van de Mamberamo in het van Rees-massief (foto v.E.).

vaart Maatschappij heeft de kosten geschat op f.185.000,- en het gouvernement Groote Oost (Makassar) is met de opzet akkoord gegaan. Hoewel het eindfiat van Bataviá, de Hoge Regering, er nog niet is, mag Van Eechoud beginnen met de voorbereidingen.

Ook op Java blijkt Jan P.K. van Eechoud als explorateur reeds een beroemdheid te zijn, want in alle grote steden krijgt hij uitnodigingen voor het houden van lezingen over zijn werk. Op 4 maart wijdt de Indische Courant een hoofdartikel aan zijn werk, terwijl De Locomotief, het dagblad van Semarang, dezelfde dag de aanwezigheid van Van Eechoud – „een bekend exploratie-leider van Nieuw-Guinea” - in Batavia een berichtje waard vindt, met de toevoeging dat hij in de hoofdstad is om een intensivering van het openleggingswerk te bespreken. Enkele dagen later publiceert hetzelfde blad een interview met hem, waarin hij gelegenheid krijgt om zijn ervaringen aan de Mamberamo en hun wetenschappelijk belang uiteen te zetten. Op 25 maart verzorgt hij in het Museum van Batavia een filmvertoning over „de primitieve bevolking aan de Mamberamo” voor leden van de afdeling Taal-, Land- en Volkenkunde van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap en van het Aardrijkskundig Genootschap. Op de terugreis naar Ambon brengt hij hetzelfde programma ook in Soerabaja, voor collega-commissarissen van politie, op 16 mei. „Kortom”, meldt de Indische Courant in zijn editie van de volgende dag,

„de film is zeer leerzaam en na afloop van de filmvertooning mocht de heer van Ee choud den dank van zijn collega's en hun respectievelijke echtgenooten oogsten. Hem werd in den daktuin van Hotel Bristol een afscheidsetentje aangeboden, waarbij ook de hoofdcommissaris van politie en de gewestelijk inspecteur, de heer W. Spier, en hunne echtgenooten aanwezig waren. De opgewekte en ongedwongen stemming, die van het begin van den avond onder de aanwezige deelneemsters en deelnemers aanwezig was, verliet hen geen moment. Allen wenschten den explorateur zeer veel succes toe bij zijn werkzaamheden, die binnenkort wederom aangevangen zullen worden”.

EXPLORATIE OP NIEUW-GUINEA.

Indische Courant 17 Mei 1941

De heer Van Ee choud vertoefde op doorreis te Soerabaia.

AFSCHEIDSDINER.

Op doorreis naar zijn standplaats, Amboina, vertoefde alhier de commissaris van politie, de heer J. P. K. van Ee choud, die reeds meer dan eens in de dagbladen werd genoemd, in verband met exploratietochten in de onbekende gebieden van Nieuw-Guinea.

In een artikel in ons blad

De heer Schoevers, die de moeilijkheden van exploratiewerkzaamheden dus van nabij heeft gezien, vertelde in zijn inleidende toespraak enkele staaltjes van het uithoudingsvermogen van den heer v. Ee choud, die eens met 40 gr. koorts zich-zelf uitrookte, een groote dosis kinine innam, om niet lang daarna zich wederom bij het gezelschap aan boord van een gouvernementstoemer, waarmede de expeditie werd ondernomen te voegen.

Uit de Indische Courant van 17 mei 1941.

HOOFDSTUK VII

Oorlogsdreiging in het oerwoud, 1942

Op 12 juli 1941 verlaat Van Eechoud Ambon en grotendeels gebruik makend van koelies en voorraden van de afgebroken expeditie van vorig jaar bereikt hij een maand later, op 13 augustus, het bivak Bernhardkamp. In Pionierbivak, waar hij door de Kaowerawedj uitbundig ontvangen wordt, raakt een van de koelies ziek en sterft. Verder doen zich geen incidenten voor. Alle goederen worden met de motorsloep „Dempo” tot aan de Bataviavallen gebracht en verder over land naar Bernhardkamp, aan de rand van de Meervlakte. Ditmaal functioneren ook de verbindingen voorbeeldig: zodra de zender is opgesteld en de antenne uitgehangen, krijgt roepnaam YHO binnen het uur contact met Ambon. Met de KNILM heeft Van Eechoud de afspraak gemaakt dat hij de landingsmogelijkheden op de Idenburgrivier nauwkeurig zal bekijken en dat het van zijn bevindingen zal afhangen, of er vliegtuigen voor de goederenopvoer worden ingezet. Op 14 augustus kan hij al een telegram wegsturen met de melding dat de baan ruimschoots aan de eisen voldoet. Bernhardkamp wordt in de eerste dagen zoveel mogelijk opgeknapt en Papoea's uit de omgeving komen aanzetten met varkens, casuarissen, kroonduiven en maleo's, meer dan de expeditie kan verorberen. Ter afwisseling wordt een der gestraften opgedragen in de rivier op visvangst te gaan. Een uur later komt hij terug met 40 kilo meerval, exemplaren van wel 90 centimer lang en zo dik als een mansdij. Alles loopt ditmaal dus op rolletjes, en dat is juist de reden waarom Van Eechoud er niet gerust op is.

Nog steeds komt er geen bericht over de vliegtuigen, terwijl de voorraad meegebrachte vivres begint te slinken. En inderdaad, op 13 september arriveert de boodschap dat er voorlopig geen sprake kan zijn van approviandering vanuit de lucht. Ambon bekijkt of aanvoer over water, tot Pionierbivak, mogelijk is. Op 3 oktober meldt het telegram: nog steeds geen beslissing van Batavia binnen; geen toezegging, geen afwijzing. In verband met de voedselsituatie laat Van Eechoud driekwart van de bezetting terugkeren naar de kust en legt hij de bouwwerkzaamheden stil. Dan komt, op 17 oktober, een zoveelste telegram: opvoer door de lucht goedgekeurd. Een ijlpatrouille zakt onmiddellijk de Mamberamo af en zorgt dat alle manschappen zich weer in Bernhardkamp verzamelen. Op 21 november staat iedereen, Soerabaja-mens en Papoea, te turen naar de hemel, waaruit een blinkende vogel luidruchtig omlaag komt om op de rivier neer te strijken: een kleine Grumman met slechts 600 kilo laadvermogen brengt de eerste vivres mee, en als passagiers resident Jansen van Ambon en de jonge bestuursassistent Roborgh die Van Eechoud tijdens de rest van de expeditie terzijde zal staan. Terwijl de goederenopvoer nu binnen een

week kan worden voltooid – in totaal 12.000 kilo, vanuit Hollandia overgevlogen -, kwelt iedereen nu de vraag of de ontwikkelingen van 1940 zich zullen herhalen. Resident Jansen heeft namelijk het ernstige bericht achtergelaten dat Batavia rekening houdt met een Japanse oorlogverklaring. Mocht dat onverhoopt gebeuren, dan dienen Van Eechoud en zijn patrouille zich te beschouwen als te zijn opgeroepen in militaire dienst, met als opdracht het zo lang mogelijk handhaven van het bestuur in het binnenland. Die opdracht hebben ook Vic de Bruijn aan de Wisselmeren en de bemanningen van andere bestuursposten.

Lang duurt de onzekerheid ditmaal niet, want op 8 december volgt de Japanse verrassingsaanval op Pearl Harbour als inleiding van een minutieus voorbereid offensief dat in eerste instantie tegen de westerse koloniën in het Verre Oosten is gericht. Pas na twee weken seint Ambon dat de expeditie gestaakt moet worden en dat Van Eechoud moet wachten op nadere instructies.

IJlings laat hij de tuinen in Bernhardkamp in orde brengen en prauwen kappen voor het transport van dat gedeelte der manschappen dat hij niet meer nodig heeft. Alleen zijn assistent Roborgh, Wuwung met vijf man politie, en 16 gestraften houdt hij achter, wanneer op 31 december vijf volbezette prauwen met voldoende proviand het bivak verlaten met bestemming Sarmi. Van de gestraften heeft hij alle Mohammedanen zonder uitzondering laten vertrekken vanwege de voedselproblemen die zij op grond van de Koran veroorzaken. Met de achterblijvers gaat hij een ongewisse toekomst in.

Op 21 januari 1942 gaat Van Eechoud zelf naar Sarmi. Hij laat er Roborgh achter, omdat die is teruggeroepen naar Ambon, en regelt het transport van een zo groot mogelijke hoeveelheid rijst voor de bezetting van Bernhardkamp. Voorlopig is dit de laatste keer dat hij uit het bos zal komen. „Het was merkwaardig”, schrijft hij in „Met Kapmes en Kompas”,

„hoe weinig ‘oorlogssfeer’ in Sarmi heerste, althans uiterlijk. Het leven ging er precies zo zijn gang als vroeger. De Japanners van de Foe Maoe-onderneming waren geïnterneerd en de controleur beschikte over niet onaanzienlijke voorraden van die maatschappij; verder was alles bij het oude. Het deed in deze sfeer bijna onwerkelijk aan maatregelen te treffen voor ‘als de Japs kwamen’. We deden het anders toch maar, want dat ze zou n komen stond duidelijk vast, en zo lang ze ons de tijd lieten zouden we er maar van profiteren”.

Maar de Japanners laten hem niet veel tijd. Ambon valt in hun handen en daarmee heeft Van Eechoud geen autoriteit meer aan wie hij verantwoording moet afleggen. Het is hem duidelijk dat hij zich moet haasten, wil hij zelf ook niet in gevangenschap raken. De Japanse opmars gaat zo snel dat Roborgh niet verder komt dan Manokwari, waar hij wordt gevangen genomen. In het Jappenkamp komt hij uiteindelijk om het leven. Ook resident Jansen van Am-

bon moet zijn internering met de dood bekopen: hij sterft reeds in februari 1942 aan dysenterie.

Met bestuursambtenaren in de streek van Sarmi maakt Van Eechoud de afspraak dat zij zolang mogelijk aan de kust zullen blijven voor observaties. Wordt de toestand te gevaarlijk, dan kunnen ze zich in Bernhardkamp bij hem voegen. De radiozender van Sarmi wordt ontmanteld en door Van Eechoud meegenomen naar Goeay, het laatste dorp in bekend gebied, vanwaar hij met een kleine groep wil proberen om Bernhardkamp te bereiken, uitsluitend afgaand op locale gidsen en zijn kompas. Het wordt een expeditie op zichzelf, noodzakelijk omdat vanwege de oorlogssituatie het werven van koelies zinloos is. Tot Goeay gaat de tocht over land, daarna weer acht dagen te voet door mensenleeg, nooit door blanken betreden oerwoud, en tenslotte met twee prauwen over de Djugowa-rivier, waarvan niet precies bekend waar deze in de Idenburg uitmondt. De eerste de beste dag komt de grootste prauw, met daarin alle in Sarmi ingekochte goederen en particuliere bezittingen, in aanvaring met een drijvende boom en zinkt. De tocht naar de kust is dus voor niets geweest. Het ergste is dat ook alle medicijnen verloren zijn geraakt, evenals nieuwe karabijnen en munitie. Het voorval komt zo plotseling en met zoveel natuurgeweld, dat het een onervaren politiemann, uit Sarmi meegenomen, in zijn hoofd slaat. Wanneer de patrouille alweer een uur op weg is, nadat de gekapseide prauw is opgevist en met lappen gedicht, springt de man plotseling krijsend te water en verdrinkt zichzelf.

Op 31 maart keert de groep eindelijk, terend op de laatste vivres, in gescheurde kleren en volledig uitgeput, in Bernhardkamp terug. „Tidak koerang apa-apa” (alles in orde), meldt plaatsvervangend commandant Wuwung traditiegetrouw, maar de werkelijkheid is catastrofaal. De Meervlakte staat onder water, de tuinen zijn verdronken en het bivak is een ondergelopen moeras. 's Nachts komen krokodillen zich te goed doen aan de vleesvoorraden in de keukens. Eentje wordt er geschoten bij een poging om de volièrre met kroonduiven binnen te dringen, een paar meter van Van Eechouds bed vandaan. Het is een kanjer van vier meter. Ook de aanwezigheid van dichte zwermen muskieten maakt het leven zorgwekkend, zeker nu de hele voorraad nieuwe kinine in de Djugowa verdwenen is. Vandaar dat Van Eechoud zint op mogelijkheden om Bernhardkamp te verlaten en een voorlopige basis in het gebergte te zoeken.

Op 13 april merkt hij dat de radiostations Manokwari en Seroei niet meer in de lucht zijn. Sorong en Fakfak laten zich al langer niet meer horen. Op 21 april sluit Hollandia, met als laatste bericht: „Hier dreigt gevaar, oorlogsschepen in de buurt”. Iedereen aan de Idenburg bekruipt een benauwd gevoel: langzamerhand wordt het menens.

Eind mei is Van Eechoud in Bernhardkamp met 5 man politie en 13 gestraften volledig van de buitenwereld afgesloten. Vier politiemensen zijn gedeserteerd, met de bedoeling aan de kust naar de Japanners over te lopen. Hij moet er dus rekening mee houden dat zijn verblijfplaats aan de vijand bekend is. Omdat

het zuiden van Nieuw-Guinea nog vrij is, overweegt hij nu om via het Oranjegebergte en de Digoelrivier door te steken naar de zuidkust, maar dat is volledig onbekend terrein. Hij zoekt het daarom in een andere richting, de Wisselmeren. De afstand daarheen is wel groter, maar op 20 kilometer na kent hij alle tracees te land en te water. De Bruijn, nog steeds in Enarotali, is de enige met wie hij nog radiocontact heeft.

Op 5 juni vertrekt hij in drie prauwen en hoopt half september aan de Wisselmeren te zijn. Na lang aarzelen heeft Van Eechoud besloten ook de gestraften mee te nemen, al vormen zij een potentieel gevaar. Het is hem echter opgevallen dat zij geen avond de nieuwsberichten overslaan die vanuit het verre San Francisco in het Maleis worden gelezen door „Oom Widjojo”, Raden Abdoukadir Widjojo-atmodjo, en dat zij op geen enkele wijze sympathie voor de Japanners koesteren. Hij laat hen zelfs karabijnen uitreiken en leert hen ermee om te gaan, voor het geval dat ze onderweg door Papoea's zullen worden aangevallen.

Overnachtend op zandbanken om zich de muskieten beter van het lijf te kunnen houden en overdag gezapig zuidwaarts sukkelend op de traag stromende rivier, vorderen ze maar langzaam. Omdat de grootste prauw te zwaar is, laat Van Eechoud een nieuwe kappen, wat 5 dagen bivak kost. Terwijl ze daar verblijven, seint de Bruijn een halfgecodeerde boodschap: „Australië hoekoema mete punt ga niet verder nireg zendt u instructies”. In de taal der Wisselmeren is „hoekoema” vliegtuig en „nireg” kan niets anders betekenen dan Nederlands-Indische regering. Die is inmiddels naar Australië uitgeweken, zoals Van Eechoud weet. Maar waarom sturen ze een vliegtuig?

De volgende morgen komt er een nieuwe boodschap over de radioontvanger. „gank teruk na o kamp direk ingev opdr reg ni in austr pt vrete kump vlug komma ich remunsje jong seint dich vur ozze reg punt haai dich good der kump eine kwekker mit stert”. Het betekent vrij vertaald: ga direct terug naar uw kamp ingevolge opdracht nederl.indische regering in Australië – voedsel (vreten) komt snel – ik Roermondse jongen sein je namens onze regering - hou je goed – er komt een watervliegtuig. Het is een telegram, opgesteld door de uit Roermond afkomstige inspecteur van politie, A.H.Hillen, die op dat moment aan de Wisselmeren zit.

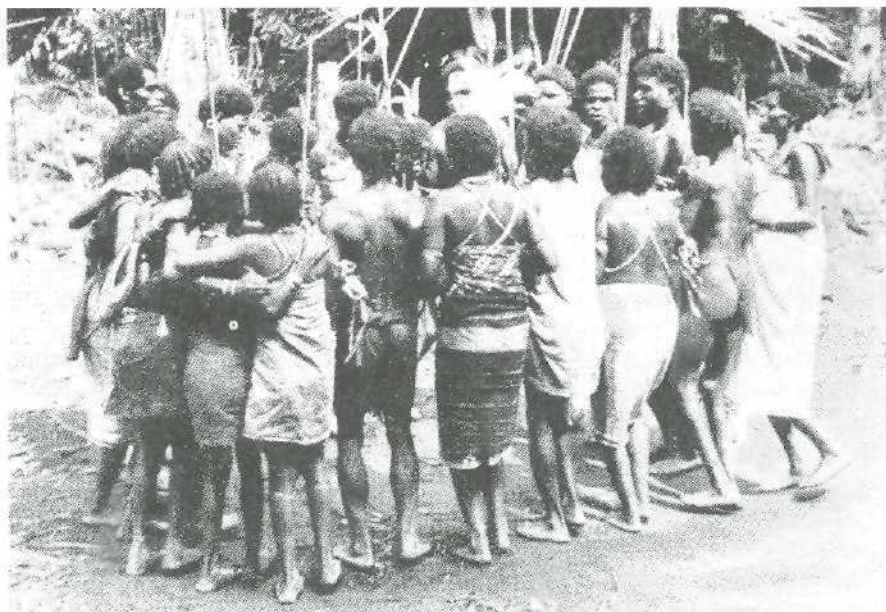
Van Eechoud heeft dus opdracht terug te keren naar Bernhardkamp, al zijn de redenen hem niet duidelijk. Hij vraagt zich af, wat ze in Australië met hem voor hebben. Hij laat die dag alles inladen voor de volgende morgen. Bij het aanbreeken van de nieuwe dag, tegen kwart over vijf, wordt er in het bivak geschoten.

„Alifoeroe!”

Een aanval van Papoea's.

Van Eechoud springt van zijn veldbed, grijpt zijn revolver met patronen en verlaat gebukt het afdakje dat op zijn prauw is gebouwd. Op dat moment slaat een pijl met een harde klap achter in zijn schouder, een tweede vliegt rakelings

over zijn hoofd in het dak. Schietend trekt hij zich in zijn slaappleats terug en probeert de pijl te verwijderen. Om het bivak heeft zich een groep van een 70 wilden verzameld die een regen van pijlen in het bivak schieten. Ze hebben de aanval aangedurfd omdat ze in de meerderheid waren. Het wordt echter een snel beslist duel, want niemand van de patrouille raakt in paniek en met een paar gerichte salvo's worden de heren op de vlucht gejaagd. De patrouille telt zes gewonden, waarvan een ernstig. Het is een gestrafte die een pijl met weerhaken in de onderbuik heeft gekregen. Van Eechoud heeft een vleeswond met een schotkanaal van 10 centimeter, dwars door de schouder. Hij heeft geluk gehad, want in het dak van zijn slaaphut steken honderden pijlen. Onder dekking van de karabijnen laat hij onmiddellijk inladen en van wal steken om een nieuw vuurcontact met de onbekende overvallers te vermijden. Na een paar kilometer durft hij aan te leggen en onderzoekt de toestand der gewonden. Omdat hij niet weet wat te doen, roept hij de Wisselmeren op en geeft de dokter daar een beschrijving van de verwondingen. Het advies is eenvoudig: buikschot hopeloos, de rest inpakken in natte, uitgekookte zakdoeken en rust houden. De man met het buikschot overlijdt de volgende morgen en wordt op de hoge rivieroever begraven.

Dansfeest in een dorp aan de Mamberamo (foto Maresch).

Met een tempo van niet meer dan 10 kilometer per dag duurt het drie weken voordat ze in Bernhardkamp aankomen. Daar begint het wachten op het beloofde vliegtuig. De Papoea's hebben tijdens hun afwezigheid lelijk huisgehouden, de inventaris van de verblijven vernield en – wat erger is – de magazijnen leeggehaald. Na vijf weken zijn de vivres teruggelopen tot 130 kilo en wordt een rantsoenering ingevoerd, aangevuld met vis en bataten. Langer dan twintig dagen reikt het niet. Van Eecloud kan niet anders dan via de Wisselmeren een noodtelegram doen uitgaan naar Australië. Het komt inderdaad aan, en hij krijgt ook antwoord: „gelast u op uw plaats te blijven, obso”.

Eindelijk, op 21 augustus 1942, horen ze een vliegtuig. Snel wordt met enige drums benzine, die daarvoor al weken klaar liggen, een gigantisch rooksignaal ontstoken en een kwartier later landt een Amerikaanse Catalina-vliegboot op de Idenburg, uitgestuurd om de expeditie – die 14 maanden in de jungle van Nieuw-Guinea heeft gezeten - te evacueren. Aan boord is de Nederlandse luitenant ter zee-vlieger Aernout die een paar sloffen Lucky Strike verdeelt. Van Eecloud verneemt ook, wie schuil gaat achter de afkorting „obso”: de Onderbevelhebber Schamele Overschotten”, meer officieel: ”Onderbevelhebber Strijdkrachten Oosten”, zijnde de generaal van Oyen.

Twee uur na de landing kiest de Catalina weer het luchtruim, nadat het bivak Bernhardkamp in brand is gestoken en alle goederen, zowel die van de expeditie als de persoonlijke eigendommen, zijn vernietigd. Een emotioneel afscheid van Nieuw-Guinea. Beneden hen brandt Bernhardkamp als een fakkel. Na zes uur vliegen bereiken ze Merauke aan de zuidkust, een heel andere wereld. Australische bataljons hebben er hun kampementen, er is een vliegveld aangelegd en er staan enorme installaties voor radioverbindingen. Een drukte van jewelste die erop duidt dat de oorlog tegen de Jap inderdaad in volle gang is.

HOOFDSTUK VIII

Verkenner voor MacArthur

Zondagavond 8 maart 1942 vangt de vrije wereld de laatste boodschap op van de steunzender van de NIROM (Nederlands-Indische Radio Omroep) even buiten Bandoeng op Java. Het is de stem van Bert Garthoff die zegt: "Wij sluiten nu, vaarwel tot betere tijden. Leve de koningin!"

Voor ruim 200.000 Nederlanders in Indië breken jaren van verschrikking, honger en ellende aan. De meesten van hen wachten de Japanse interneringskampen, die 13 procent van hen niet zullen overleven. Op 29 februari, de dag na de historische slag in de Javazee, zijn Japanse eenheden geland op vier plaatsen op de noordkust van Java. De hoofdzetel van de Indische regering wordt nu verplaatst van Batavia naar Bandoeng, waar voorbereidingen worden getroffen voor een evacuatie naar Australië. Dr. Huib van Mook, die per 1 januari werd benoemd tot plaatsvervangend gouverneur-generaal, stelt in overleg met landvoogd jonkheer Tjarda van Starckenborgh Stachouwer een lijst samen van prominente en deskundige personen waarmee hij in Australië een soort noodregering wil vormen. De landvoogd zelf heeft besloten, tot elke prijs op zijn post te blijven. Op een geheime basis bij Bandung worden vier vliegtuigen in gereedheid gehouden. Op 7 maart, 's nachts om 1 uur, kiezen zij het luchtruim met bestemming Perth. Terwijl gouverneur-generaal van Starckenborgh zich vrijwillig in Japanse gevangenschap begeeft, neemt Van Mook de verantwoordelijkheid op zich over zo'n 1500 naar Australië ontkomen Nederlands-Indische onderdanen en 17 Indische vrachtschepen die daar voor anker zijn gegaan. De opbouw van iets dat op een Indisch werkkabinet moet lijken wordt echter doorkruist door het besluit van de regering in Londen die Van Mook op 25 mei 1942 belast met de portefeuille van minister van koloniën, hetgeen tot gevolg heeft dat hij veel op reis is. Hij blijft vanuit zijn ambt het algemeen bestuur over Nederlands-Indië uitoefenen.

De zetel van dit bestuur — officieel de Nederlandsch-Indische Commissie voor Australië en Nieuw-Zeeland — wordt aanvankelijk gevestigd in Melbourne. Als voorzitter benoemt Van Mook Dr. Charles Olke van der Plas, voormalig lid van de Raad van Indië en gouverneur van Oost-Java. Tot de commissie behoren verder o.a. generaal-majoor L.H. van Oyen, commandant Militaire Luchtvaart; Dr. Ir. O. Honing, directeur van het Instituut voor Rubberonderzoek; en de beroepskapitein Siem H. Spoor. Het is een samenraapsel van figuren die belast worden met uitsluitend civiele taken. De zeggenschap over militaire aangelegenheden berust bij viceadmiraal Conrad E.L. Helfrich, commandant Zeemacht Nederlands Indië en Bevelhebber Strijdkrachten

Oosten. In april draagt hij deze laatste functie over aan schout-bij-nacht F.W.Coster.

In de taak- en samenstelling van de commissie verandert het een en ander, wanneer de twee grote mogendheden in de Pacific, Engeland en de Verenigde Staten, een gecoördineerde strategie in de strijd tegen Japan overeenkomen. Het operatiegebied wordt opgedeeld in twee „War Theatres”: het South-East Asia Command onder de Britse admiraal Louis Mountbatten en de South-West Pacific Area onder de Amerikaanse generaal Douglas MacArthur. Omdat heel Indië binnen het Amerikaanse opperbevel valt en MacArthur per 18 april 1942 zijn hoofdkwartier vestigt in Brisbane, wordt ook de zetel van de commissie daarheen verplaatst. Omdat MacArthur een goede informatie met betrekking tot Indië van groot belang acht, wordt aan zijn staf een militair bureau toegevoegd dat onder leiding komt te staan van de kapitein-luitenant ter zee G.Salm en spoedig de naam krijgt van Netherlands Forces Intelligence Service (Nefis). Hoofd van de militaire berichtgeving van deze dienst wordt kapitein Siem Spoor. Reeds in april begint de dienst met het organiseren van geheime missies („parties”) naar bezet Indisch gebied, in het bijzonder naar Java, maar geen van alle wordt een succes.

Wanneer Van Eechoud in augustus in Brisbane aankomt, waar hij prompt bevorderd wordt tot reserve eerste luitenant, acht men hem de geschikte figuur om een party te leiden die, zo heeft de Nefis uitgedokterd, vanuit Port Moresby per vliegtuig zal worden overgebracht naar de noordkust van Nederlands Nieuw-Guinea, een punt op 80 kilometer oostelijk van Hollandia. Hij weigert met de verklaring dat de Papoea's in dit gebied niet betrouwbaar zijn en dat de lagere Indische bestuursambtenaren op Nieuw-Guinea veelal nauw met de Japanners samenwerken. Een missie uitsturen, met het doel inlichtingen te verkrijgen die het voorgenomen offensief van het Amerikaanse leger van dienst kunnen zijn, vindt hij daarom zelfmoord. Zo wordt de 19-jarige korporaal, H.M.Staverman, met deze opdracht belast. De groep wordt uiteindelijk door Papoea's gevangen genomen, aan de Japanners uitgeleverd en om het leven gebracht. Een van de slachtoffers is Pattiwael, de man die Van Eechoud op zijn exploratietochten in Nieuw-Guinea begeleid heeft. „Van Eechoud”, aldus Dr.L.de Jong in deel IIc, Nederlands-Indië III van „Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog”,

„was een ervaren woudloper – zijn weigering werd hem niet in dank afgenomen: er werd hem gezegd dat hij zich niet meer met het geheime werk mocht bemoeien en hij kreeg een andere functie, nl. die van toezichthouder in het grootste werkkamp van de KPMstakers”.

Er is trouwens meer dat Van Eechoud in Melbourne dwars zit. Hij, die in Nieuw-Guinea geen enkele vorm van luxe gekend heeft en op zijn laatste expeditie bijna verhongerd is, ergert zich mateloos aan de leefstijl die de Neder-

landse kolonië er in Melbourne op na houdt. „Ik onderschrijf”, verklaart hij op 15 november 1949 tegenover de Parlementaire Enquête Commissie die het beleid van de Nederlandse regering in de oorlogsjaren beoordeelt,

„de uitdrukking, dat de oorlog in Australië werd gevierd, volkomen”.

Nauwelijks in Australië aangekomen, krijgt hij als reservekapitein een salaris van f.1070,- per maand, evenveel als een Australische generaal-majoor. Daarvan heeft hij nog geen kwart nodig voor eten. Inwoning en uniform zijn vrij, belasting wordt niet geheven en een gezin om te onderhouden is er niet. De Nederlanders hebben de mooiste wagens van heel Melbourne, Packard Clippers die eigenlijk voor Batavia waren bestemd, maar die vanwege het uitbreken van de oorlog in Australië zijn gebleven. Generaal van Oyen heeft een bijzonder luxueus exemplaar uit de Verenigde Staten ingevoerd, zo opzichtig van kleur dat iedereen er aanstoot aan neemt. De Dutch Club, waar men bij nacht en ontij terecht kan, is de rijkst voorziene in de wijde omgeving. Men kan er zoveel eten en drinken als men wil, en er zijn altijd biefstukken en eieren te krijgen. Bij wijze van verzetje zoeken de hoogste gezagsdragers graag vertier in Tasmanië, en op zaterdagmiddag nemen ze de „golf plane” om een weekendje zakendoen te combineren met sport. Bij de Australiërs zet dit kwaad bloed, al gedragen de Amerikanen zich net zo. Het verschil is alleen dat de Nederlanders ballingen zijn, terwijl de Amerikanen gekomen zijn om de oorlog te winnen.

Het duurt tot december 1942 voordat men voor Van Eechoud een duidelijk karwei heeft bedacht. Het zou voor de hand hebben gelegen dat de Nefis hem nauw betrokken had bij het inlichtingenwerk, maar in plaats daarvan wordt hij een soort gevangenenbewaarder. Er zijn namelijk problemen gerezen met de ongeveer 2000 man Indonesisch boordpersoneel van de KPM-schepen die in Australië gestrand zijn. De Indonesiërs voelen zich in dit vreemde land niet thuis en krijgen van de Commissie zo weinig gage dat ze nauwelijks menswaardig kunnen leven. De onrust in de groep blijkt een uitstekende voedingsbodem voor nationalistische, derhalve anti-Nederlandse stemming. Wanneer in april 1942 ongeveer 700 vaaronwilligen in staking gaan, besluit het gezag hard op te treden. De Australische justitie beschouwt hen als illegale immigranten en veroordeelt hen tot dwangarbeid. Eerst wordt in Cowra, 200 kilometer buiten Sydney, een werkkamp voor hen ingericht, later worden ze verbannen naar een oord in Centraal Australië.

Over dit zeeliedenkamp krijgt Jan van Eechoud nu het toezicht, een taak die hem vanaf het begin tegenstaat. De Javanen huizen er in tenten en zijn belast met het beladen van vrachtauto's. 's Nachts is het er bitter koud.

Ver weg, in het binnenland van Nieuw-Guinea, is op dat moment nog één bestuurspost bemand, namelijk Enarotali aan de Wisselmeren. Daar heeft Vic de Bruijn stand gehouden, in overleg met Van der Plas in Australië. Hij heeft

Jan van Eechoud, reserve-luitenant, in Australië, 1942.

besloten een kleine, beweeglijke intelligence party te formeren in het bergland, waar hij kan rekenen op de hulp van de Papoea's. Wanneer op 1 juni 1943 de Japanners Enarotali komen bezetten, vinden ze een uitgebrand dorp zonder menselijk leven. De Bruijn blijft voor hen onvindbaar, hoeveel opsporingspartouilles ze ook uitsuren. Hij verwerft daarmee de bijnaam „Jungle Pimpernel” en voorziet de Nefis regelmatig van waardevolle inlichtingen.

Iets dergelijks staat ook Van Eechoud voor ogen: terug naar Nieuw-Guinea, om storingsacties uit te voeren achter de Japanse linies en op die manier het Zesde Amerikaanse Leger behulpzaam te zijn in de opmars richting Filippijnen die generaal MacArthur voorbereidt met zijn strategie van „island hopping” (eilandjespringen).

In september 1943 krijgt hij daartoe de kans, wanneer de Special Dutch Photo Mission in het leven wordt geroepen, een bijzondere Nefis-afdeling die foto-verkenningen boven Nieuw-Guinea moet gaan uitvoeren. De eerste opdracht is het zoeken van een geschikte vluchtroute voor Vic de Bruijn, voor het geval deze door de Japanners zou worden ontdekt. Daartoe moet het uitgestrekte gebied tussen de Wisselmeren en de Baliemvallei in kaart worden gebracht. Verder zijn vooral de Amerikanen geïnteresseerd in de topografie van de Meervlakte en het gebied van de Boven-Rouffaer, voor de eventuele aanleg van een vliegveld. En tenslotte wil het Amerikaanse hoofdkwartier een nauwkeurig inzicht krijgen van het terrein vanaf de Baliemvallei, door de Meer-vlakte in de richting van Hollandia.

In oktober 1943 is Van Eechoud in Nieuw-Guinea terug, in Merauke aan de niet door de Japanners bezette zuidkust. Hij krijgt de beschikking over een afgedankte Mitchell-bommenwerper van de Amerikaanse luchtmacht, een oudje dat 180 gallon benzine per uur verbruikt in plaats van de normale 130, regelmatig in de lucht begint te sputteren en geschutstorens heeft waarin de machinegeweren negen van de tien keer dienst weigeren. De Mitchell B25 wordt gevlogen door de vlieger-luitenant Guus Hagers, terwijl luitenant Olsen het fotowerk doet. Van Eechoud, de commandant, houdt de landkaarten bij. Twee maanden lang worden er dagelijks vluchten uitgevoerd, mits de weersomstandigheden gunstig zijn. Het zijn vele honderden vliegreun, boven het centrale gedeelte van Nieuw-Guinea en de zuidelijke kustvlakte. De waarnemingen, tijdens deze verkenningen gedaan, brengen Van Eechoud na de oorlog tot de schatting dat Nederlands Nieuw-Guinea bewoond wordt door ongeveer 1.000.000 mensen, een cijfer dat door vele anderen als veel te hoog wordt weersproken. Hij is wel altijd de enige gebleven die zijn bewering kan onderbouwen met concrete tellingen en indicaties. „Het was een genot”, schrijft hij in „Vergeten Aarde”,

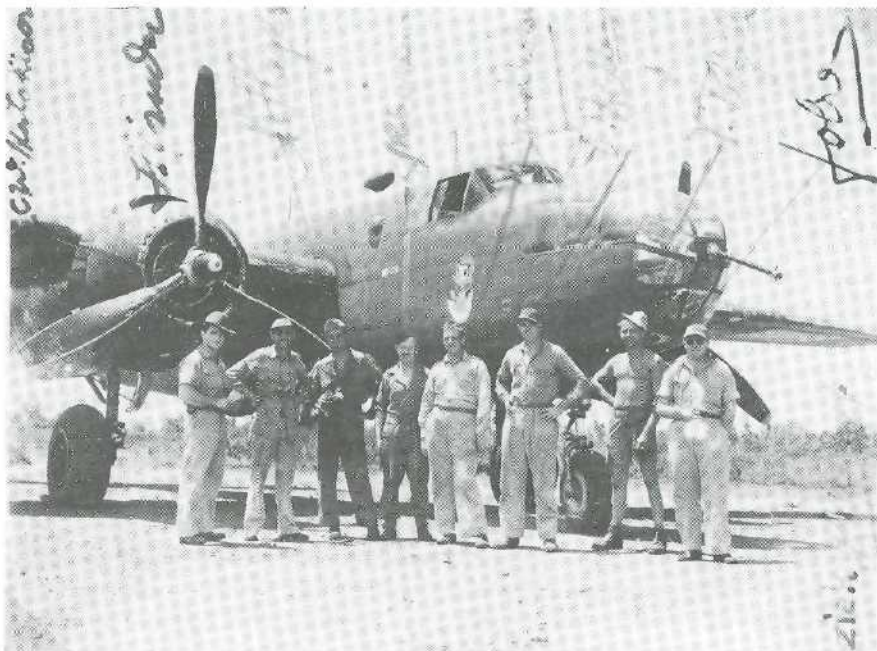
„zo te verkennen. Als we een der terreinen, die als een grote witte vlek op de kaart staan, binnenvlogen, werd een rivier opgezocht en de automatische ca-

mera klaar gemaakt. Als koers was gelegd, ging het commando "draaien" naar achteren en dan werd, al fotograferend, met vlakke bochten de rivier gevolgd tot aan haar oorsprong. Aldus werden stroken tot een totaal van 2000 kilometer lengte stereoscopisch vastgelegd, terwijl bovendien nog honderden "overboordfoto's" werden gemaakt. Daar wij steeds fotografeerden op 17.000 voet en het buiten bar koud was, stond de verwarming aan. Als leider van de missie prinsheerlijk in de neus van het toestel gezeten met om me heen koffie, sigaretten en snoepjes uit de noodrantsoenen, kon ik het op die hoogte nog best uithouden zonder zuurstof, zolang ik me maar rustig hield. (....) Aangezien het hanteren van de zware camera niet zo gemakkelijk was, liet Olsen ook tussen de foto-series het luik maar open staan en verdroeg de kou. Het onhebbelijke was echter, dat, als iemand van de bemanning ergens in het vliegtuig het trechtertje voor zekere doeleinden gebruikte, het vocht steevast door de wervelingen in het fotoluik naar binnen woei, waarna de fotograaf een taal uitsloeg, die eenvoudig niet om aan te horen was".

Tijdens een van deze vluchten doet Van Eechoud een der laatste grote ontdekkingen van Centraal Nieuw-Guinea, eind november 1943. Hij stelt namelijk vast dat de Baliemrivier op een bepaald punt onder het aardoppervlak verdwijnt en dertig kilometer verder weer tevoorschijn komt. Daarmee wordt een raadsel, eerder gesignaleerd door Archbold en Vic de Bruijn, voor goed opgelost. De ontdekking wordt gedaan in de weken dat de Special Dutch Photo Mission een „escape route" voor de Bruijn uitzoekt, eerst in het gebied van de Baliem, later in de Meervlakte. Dan wordt ook een klein meertje waargenomen dat nog op geen enkele kaart staat. Van Eechoud doopt het „Hagersmeer", uit erkentelijkheid voor zijn vlieger. Vanaf dit meer, in de westelijke hoek van de Meervlakte, wordt op 26 juli 1944 De Bruijn met zijn parties „Oaktree" en „Crayfish" door Nederlandse vliegboten geëvacueerd.

De Meervlakte, anderhalf miljoen hectaren groot, wordt vanuit de Mitchell volledig op stereoscopische foto's vastgelegd, in stroken van vijf kilometer breedte. De uitkomst van deze verkenning geeft de Amerikanen de zekerheid dat in dit immense moerasgebied geen vliegbasis aangelegd kan worden.

Inmiddels heeft het hoofdkwartier van MacArthur zijn plannen voor de bevrijding van Nieuw-Guinea klaar en daarin wordt de vestiging van een verkenningbasis op niet te grote afstand van Hollandia van strategisch belang geacht. Van Eechoud, die nu de beschikking heeft over een beter vliegtuig onder commando van de kapiteinvlieger Rees, zoekt een geschikt punt aan de rand van de Meervlakte en brengt ook het terrein in kaart tot onder de rook van het bezette Hollandia. Tijdens deze verkenning wordt langs de Nawarivier een 2200 meter lang meer ontdekt, waarop bevoorradings-Catalina's zouden kunnen landen. Drie dagen na deze ontdekking komt kapitein Rees bij acties boven vijandelijk gebied om het leven. Te zijner nagedachtenis krijgt het kleine meer zijn naam.

De Special Dutch Photo Mission, 17 februari 1944: vierde van rechts commandant kapitein Jan van Eechoud, derde van links luitenant-vlieger Hagers.

In deze maanden doet de Special Dutch Photo Mission uitstekend werk, niet alleen voor het Zesde Amerikaanse leger, maar ook voor de naoorlogse openlegging van Nieuw-Guinea. De fotoverkenningen leveren meer en beter gedetailleerde gegevens op omtrent de topografie, de geologische condities en de vegetatie van het binnenland dan alle expedities voordien. Al het materiaal wordt in Merauke ontwikkeld en afgedrukt, met apparatuur die het hoofdkwartier van MacArthur ter beschikking heeft gesteld. Het zijn telkens honderden meters lange filmbanen, 18 centimeter breed, die onder de stereoscoop de indruk geven alsof men zich zelf boven het landschap bevindt.

Van Eechouds leidende rol in dit verkenningswerk heeft tot gevolg dat hij zich bij de Amerikanen in de kijker speelt. Regelmatig wordt hij voor overleg en consultatie ontboden in Brisbane, Port Darwin en Finschhafen. Terwijl de Nederlandse autoriteiten hem goeddeels buitenspel hebben gezet, zien de Amerikanen in deze Nieuw-Guineakenner een waardevolle informatiebron. In september 1943 is hij in Finschhafen betrokken bij het verhoor van twee jonge Papoea's, die door een Amerikaanse onderzeeboot zijn opgepikt in de Humboldt-baai, bij Hollandia. Een van hen is Nicolaas Jouwe, een 20-jarige visserszoon. „Samen met een vriend, Simon Sibi”, vertelt Jouwe,

„was ik aan het vissen, toen er plotseling een geweldig grote vis uit het water opdook. In de bovenkant van het beest ging een luik open en iemand riep naar ons. Het bleek een onderzeeër te zijn die op zoek was naar vermiste Amerikaanse piloten. Voor de eerste keer in mijn leven zag ik een Amerikaan. De commandant zei: 'Jullie hebben ons gezien, je kunt niet terug naar huis. Als de Japs erachter komen, is dat voor ons én voor jullie gevaarlijk'. Dus werden we gedwongen om aan boord te gaan. In Finschhafen zijn we toen uitvoerig uitgehoord over de Japanse sterkte in Hollandia en omgeving. Ik kon ze nogal wat vertellen, omdat ik bij de Jappen in Manokwari een visserijopleiding had gevolgd en daarna belast was met de organisatie van de tonijnvangst in de wateren bij Hollandia. De man die ons verhoorde was een Nederlandse kapitein, Van Eechoud'.

Op 12 januari 1944 start Operation Bulldozer, waarvoor een basisbivak wordt ingericht aan de Idenburgrivier, op 150 kilometer van Hollandia. Van Eechoud is aangewezen als commandant van het Detachement Bulldozer dat twee officieren, een militaire arts en 70 manschappen telt. In het bivak zullen verder de patrouilles „Shark” en „Carrot”, elk onder een officier, worden gestationneerd voor de eigenlijke terreinverkenningen en storingsacties. De patrouilles zijn speciale „parties” onder verantwoordelijkheid van Nefis. „Nu begon”, schrijft Van Eechoud in „Met Kapmes en Kompas”,

„de gereedstelling voor het vertrek. De legerleiding had gezorgd voor de materialen en de vivres; en hier vielen mijn ogen bijna uit hun kassen van verbazing. Dat werd geen expeditie, maar een picnic - en wat voor een! Talloze kisten waren er met blikconserven: vruchten op sap, groenten, zalm, kaas, jam en wat al niet meer. Een eindeloze stroom verdween in de opslagplaats, waar alles wat mee zou moeten tijdelijk werd opgeslagen. De voorraadstaten werden al langer en langer, het aantal posten ging in de honderden lopen. Dat was zo ongeveer het menu, waarvan ik had gedroomd tijdens mijn hongerperiode op de expeditie van 1937 en waarover ik later zelf had moeten grinniken. (...) Of er nu tien of twintig Catalinavluchten moesten worden gemaakt..., het was oorlog en men keek niet op een paar vliegers!”

Begin februari gaat hij met de eerste vlucht mee, vergezeld van een kleine groep soldaten en koelies, om een voorlopig bivak in te richten op de plaats waar de Catalina kan landen. Vanaf dit punt zullen alle goederen per prauw worden vervoerd naar het eigenlijke kamp, zodra dat klaar is. Van Eechoud, de woudloper, is weer terug in zijn element. Hij laat een groot terrein schoon kappen om een vrij schootsveld te hebben, niet zozeer omdat hij Jappen vreest, maar om gevrijwaard te zijn tegen mogelijke besluipingen door kwaadgezinde Papoea's. Een majoor van de Nederlandse staf in Brisbane, die tijdens zijn afwezigheid het kamp bezoekt, geeft opdracht er een stevige pallis-

sade omheen te zetten, onder het motto: „Zo deden wij dat in Atjeh ook”. Van Eechoud laat de omheining meteen afbreken.

Afgezien van de aanzienlijk betere voeding verschilt het leven in dit bivak nauwelijks van wat hij op eerdere expedities gewend is geweest. Zelfs is er ook ditmaal een dode te betreuren, zij het dat de omstandigheden wel erg vreedzaam zijn. De korporaal Lumentha verdrinkt bij het zwemmen in een zijkreek van de Idenburg, en omdat het stroompje nog geen naam heeft, wordt het als de Lumentharivier op de kaart gezet.

Shark en Carrot, de beide intelligence parties onder commando van de luitenant de Bruïne en Swart, maken verkenningspatrouilles in de omgeving, in afwachting van het moment dat ze moeten oprukken in de richting van Hollandia. Ook Wuwung, de posthuiscommandant, maakt er deel van uit. Omstreeks half maart verschijnt de Australische captain Cole met een party van het Far Eastern Liaison Office in Camp Bulldozer, om anti-Japanse propaganda-acties in de streek tot Hollandia uit te voeren. Het Allied Intelligence Bureau stuurt captain Millar, die opdracht heeft om vanuit Bulldozer de verbinding te onderhouden tussen alle parties en het hoofdkwartier van generaal MacArthur, zodra dag X, de grote aanval op Hollandia, is aangebroken. Camp Bulldozer is een belangrijke schakel in dit Amerikaanse offensief. In het relaystation is het de hele dag een drukte van belang, met inkomende en uitgaande codeboodschappen.

In de morgen van 21 april 1944 horen de bewoners van het bivak in de verte de doffe slagen van zwaar scheepsgeschut en de explosie van vliegtuigbommen. Aan de strijd om Hollandia doen slagkruisers, torpedojagers, vliegdekschepen en 900 vliegtuigen mee. Twee dagen voor deze invasie is het grootste deel van het Japanse garnizoen al op de vlucht gegaan, langs de kust richting Sarmi. Een andere groep, van ongeveer 1000 man, beweegt zich naar het zuiden, met de bedoeling om via de Idenburgrivier in Sarmi te komen. Camp Bulldozer moet zich dus voorbereiden op een gewapende confrontatie met het radeloze leger van de „tenno”, de Japanse keizer. Van Eechoud vraagt meteen een grote hoeveelheid prikkeldraad aan Merauke. Zonder voorafgaande waarschuwing verschijnt de volgende dag een bommenwerper met de gevraagde lading en begint de loodzware rollen te droppen, waarbij hij mikt op het enige „rooksignaal” dat hij kan ontdekken, het vuur van de kampkeuken. Gelukkig is zijn vizier niet al te nauwkeurig ingesteld bij deze actie.

Overigens zijn de Japanners nooit bij Camp Bulldozer verschenen: onderweg wordt een groot aantal door de Papoea's gevangen of afgeslacht, zodat er nog hooguit honderd over zijn tegen de tijd dat zij aan de Idenburg staan. Heime-lijk laten ze zich 's nachts op vlotten de rivier afzakken.

De Papoea's betonen zich zeer actief in de klopjacht op de verslagen bezetter. Tussen augustus en oktober 1944 worden op vijf posten aan de noordkust 2119 Japanners door de bevolking gedood en 249 gevangen genomen. In de bezettingstijd hebben de Japanners een halve gulden uitgelooft voor elke

dode of opgebrachte blanke; nu zijn de rollen omgekeerd. „Het lag volkomen in de lijn der Papoeagebruiken”, schrijft Van Eechoud later,

„dat men van de buit een bewijs meebracht, deels als trophee, deels ook om zijn recht op de halve gulden te bewijzen, en zo kwamen dan de Papoea's, met lugubere guirlandes van verschrompelde Jappenoren aan een touwtje geregen, de hun toekomende beloning declareren”.

Op 30 mei ontvangt Van Eechoud in Camp Bulldozer een telegram van de territoriaal commandant in Merauke dat hij op 2 of 3 juni moet evacueren naar de Noordkust en het commando over detachement A moet overdragen aan de luitenant Meynderts. Op 2 juni haalt een Catalina vliegboot hem op. Enkele uren later komt hij vanuit het bos midden in de militaire drukte van Hollandia terecht en ziet voor het eerst met hoeveel geweld van manschappen en materieel de Amerikanen deze oorlog te lijf gaan. De basis die de Japanners hier in 1942 hebben aangelegd, inclusief een voor 350 vliegtuigen berekend luchtmachtcomplex, wordt in koortsachtig tempo uitgebouwd tot het grootste geallieerde oorlogsteunpost in de Pacific.

Aan de invasie van Hollandia, „Operation Reckless”, hebben 37.000 man troepen en 10.000 non-combattanten deelgenomen, behorend tot Task Force Alamo onder commando van generaal MacArthur: eenheden van het Zesde Amerikaanse Leger en de Vijfde Amerikaanse Luchtmacht, met steun van de Zevende Amerikaanse vloot.

Nieuw-Guinea, dat nooit een hoofdstad heeft gehad, krijgt er nu een van de Amerikanen: Hollandia, een kustplaatsje dat zijn ontstaan te danken heeft gehad aan de stichting van een militair kampement in 1910 en voor de oorlog niet meer dan 400 inwoners had, groeit nu aan alle kanten uit zijn voegen. Eind 1944, een half jaar na de bevrijding, is het een basis die 140.000 manschappen herbergt, in overgrote meerderheid Amerikanen. Op de twee transportstrips arriveren per dag 250 Dakota's met gemiddeld 500 ton goederen vanuit Finschhafen, en op de „combat strip”, een gigantisch vliegveld, vertrekken en landen per dag honderden jagers en bommenwerpers. „Het is ongelooflijk”, schrijft Van Eechoud in „Vergeten Aarde”,

„wat er door het Amerikaanse leger in deze korte tijd in Hollandia is gepresteerd. Bij tientallen werden er kampen uit de grond gestampt, die over een afstand van ongeveer 70 KM langs een hoofdverkeersweg kwamen te liggen. (...) Waar kortgeleden nog het kleine plaatsje Hollandia lag te dromen, slechts eens per maand opgeschrikt door de roep: kapal masoek – de boot komt -, waar de paradijsvogels speelden en de herten onbeangst op het pad bleven staan, verscheen in enige maanden een wegenet van honderden kilometers, waarover duizenden auto's een onbegrensd lijkende hoeveelheid aan goederen vervoerden; verzezen onafzienbare rijen barakken en pakhuizen van

honderdduizenden vierkante meters oppervlak. Waar hoogstens eens een toverlantaarn met petroleumlamp was vertoond, kon men in een 70-tal (openlucht)bioscopen dagelijks een keuze doen uit tien, twaalf programma's van de nieuwste Amerikaanse films".

Asfaltwegen, aanlegsteigers voor zeereuzen, hangars, magazijnen, droogdokken, reparatiewerkplaatsen, kantines en kantoren, het is binnen enkele weken na de landingen in bedrijf. In de Humboldt-baai, vroeger een paradijselijk rustig binnenwater, liggen meer schepen voor anker dan de hele Nederlandse koopvaardijvloot bezit. Alles bij elkaar is het een gigantisch, nooit eerder gezien spektakel. „Mijn vader”, zegt Nicolaas Jouwe,

„was stamhoofd in een kampong bij Hollandia. Hij ging met de mannen van het dorp kijken naar wat daar gebeurde. Ze zagen hoe de negers, net zulke zwarte mensen als zij, wegen aanlegden, achter het stuur van zware legertrucks zaten, en allerlei dingen even goed konden als de blanken. Ze zagen zwarte piloten, zwarte zeelieden, zwarten in mooie uniformen en met flesjes Coca-Cola. Natuurlijk wisten ze niets van de rassendiscriminatie in de Verenigde Staten. Maar wat ze zagen, opende hun ogen. Ze waren altijd geminacht, als wilden behandeld. Niet zozeer door de Hollanders, maar door de lagere bestuursambtenaren. Ze hadden altijd onderaan op de ladder gestaan: bovenaan de Hollanders, dan de Chinezen, vervolgens de gehate Zuid-Molukkers ("de zwarte Hollanders"), dan de Javanen en uiteindelijk de Papoea's. Zo heeft de kennismaking van de kustbevolking met het Amerikaanse leger in 1944 de basis gelegd voor latere politieke bewustwording".

Van Eechoud, als intelligence officer verbonden aan het Zesde Amerikaanse Leger, verblijft in deze maanden hoofdzakelijk in Finschhafen en neemt sporadisch deel aan verkenningsvluchten boven nog niet bevrijd gebied. De strategie van MacArthur is, met sprongen van telkens 300 mijl – de reikwijdte van zijn luchtmacht - door te stoten naar het hart van het Japanse keizerrijk. Op 27 mei 1944 landt hij op het eiland Biak, de westpunt van Nieuw-Guinea, en op 15 september op het eiland Morotai. Daarna duurt het tot begin januari 1945 voordat hij voet aan land zet op Luzon, het belangrijkste eiland van de Filippijnen.

In de loop van oktober 1944 verplaatst MacArthur zijn algemeen hoofdkwartier naar Hollandia. In de bergen aan het Sentanimeer, een koele plek op 70 kilometer van de kust, wordt voor de grote veldheer een uit 26 vertrekken bestaande ambtswoning opgetrokken waarin hij overigens maar zelden verblijft. Het bouwwerk doet slechts dienst tot begin januari 1945, wanneer de acties tegen Japan zich verder in noordwestelijke richting hebben verplaatst en Hollandia zijn betekenis als knooppunt in de oorlogvoering alweer voor een belangrijk deel kwijt is.

Van Eechoud, met de staf van HQ Sixth Army meegekomen naar Hollandia, krijgt in oktober of november zijn eerste belangrijke bestuursfunctie, die van Conica, Commanding Officer Nica, ofwel hoofd civiel gezag. Op 9 maart 1944 heeft MacArthur tijdens een geheime bespreking met Dr. Huib van Mook in Brisbane zijn plannen ontvouwd voor de invasie van het territorium van Nederlands-Indië, te beginnen Nieuw-Guinea, en in dat kader de oprichting wenselijk genoemd van kleine teams die in het kielzog van de militaire acties belast zullen worden met de waarneming van het burgerlijk bestuur in bevrijde gebieden. Zo is de Nica ontstaan, de Netherlands-Indies Civil Administration. De hoogste vertegenwoordiger van deze dienst, de Sonica (Senior Officer Nica), wordt verbonden aan het hoofdkwartier van het Zesde Leger. Onder hem ressorteren Conica's, belast met de leiding over regionale bestuursteams.

De eerste Sonica, na de bevrijding van Hollandia op 22 april 1944 in functie getreden, is de KNIL-kolonel C. Giebel. Vanaf oktober 1944 wordt deze hoge post bekleed door Raden Abdoelkadir Widjojo-atmodjo („Oom Widjojo”). Hij is dan de directe chef van Van Eechoud, de Conica van district Hollandia en als zodanig de hoogste representant van het burgerlijk gezag. Wanneer Van Eechoud benoemd is en door wie, valt uit de oorlogsarchieven betreffende Nederlands-Indië niet op te maken. „Ik weet ook niet”, verklaart Raden Abdulkadir Widjojo-atmodjo,

„of hij deze ambtstitel ooit officieel gekregen heeft. In die hectische dagen is er enorm veel geïmproviseerd. Wij moesten kiezen uit wat aanwezig was, een negatieve selectie. Dat gold ook voor mijn persoon. Na de geallieerde landingen moesten wij ook mensen leveren in andere delen van de archipel; Borneo, Celebes, de Molukken. Ik herinner mij wel dat ik Van Eechoud bij Van Mook heb aanbevolen voor een benoeming als resident, dat was vlak voordat ik naar Singapore vertrok ter voorbereiding van de pacificatie van Java, in de eerste helft van 1945. Wij beschouwden Van Eechoud als een „blanke Papoea”. Hij leefde intens met de bevolking mee en kwam voor de mensen op. Voor mij was hij de juiste man”.

In zijn proefschrift (1962) „Jaren van Reconstructie - Nieuw-Guinea van 1949 tot 1962” beweert C.S.L.J. Lagerberg (pag.21) dat Van Eechoud de vierde Sonica geweest zou zijn, voordat hij benoemd werd tot Conica. Daarentegen stelt Dr.L.de Jong in deel 11c (Nederlands Indië III) van „Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog” dat Abdulkadir in oktober 1944 „de derde (en in de Grote Oost voorlopig laatste)” Sonica werd, een functie die deze naar eigen zeggen behield tot vlak voor de Japanse capitulatie, augustus 1945. Wel vermeldt De Jong dat er in juli 1945 nog een Sonica verbonden was aan het Australische hoofdkwartier, in de persoon van C.C.de Rooy. „Ik geloof”, verklaart Abdulkadir Widjojo-atmodjo thans,

„maar zeker weet ik het niet meer, dat er na mij geen Sonica bij de staf van generaal Eichelbergers hoofdkwartier (8e Leger) werd aangewezen, dat toen immers reeds in Tokio opereerde. Ik betwijfel dus of Van Eechoud ooit Sonica is geweest. Vermoedelijk werd hij belast met de functie van waarnemend resident”.

Herstel van orde en gezag betekent nog vele maanden nadat Hollandia in geallieerde handen is, het uitvoeren van „mopping-up operations” (zuiveringsacties), tot diep in het dichte oerwoud. Van Eechoud schakelt daartoe bij voorkeur – en bij gebrek aan andere mankracht – Papoea’s in, omdat zij beter dan geen ander de wegen kennen en bedreven zijn in het onverhoeds overvallen van de vijand. Een van die klopjachten vindt plaats in de omgeving van Arso, een vooruitgeschoven Nica-post, 40 kilometer zuidelijk van Hollandia. Arso ligt ver buiten de Amerikaanse „perimeter” (bewaakte zône) en het wemelt er van de Japanners. Trouwens, ook binnen dit gebied is het allesbehalve Jappenvrij, want zij stelen zelfs voedsel uit Amerikaanse magazijnen, halen er frisse kleding van de drooglijnen en volgen – zoals verhoren van gevangenen genomen exemplaren uitwijzen - heel brutaal vanuit het struikgewas bij de openluchtbioscopen de verrichtingen van Clark Gable en andere „U.S. heroes” op het witte doek!

Op patrouille in de buurt van Arso krijgen de Papoea-verkenneren een groepje Jappen in het vizier. Ze komen doodsbenaauwd tevoorschijn, een man met een witte vlag voorop. De patrouille rekent ze in en levert ze af bij de Nica-post. Van Eechoud hoort van de bevolking dat duizenden Japanners zich in de omgeving ophouden. Zodra het Amerikaanse opperbevel in Hollandia daar lucht van krijgt, is het een kwestie van dagen voordat - bij wijze van verzetje op verlofdagen – de eerste Piper Cubs met militairen op de airstrip van Arso landen, niet om deel te nemen aan het uitkammen van het achterland, maar als een vorm van „souvenir hunting”: men laat de Papoea’s Jappen vangen en hun kostbaarste bezittingen – zwaarden, kijkers, kompassen e.d. - kunnen bij de Amerikanen worden ingeruild tegen cigarettens, bier, coke, brood en andere delicatessen.

De zetel van het burgerlijk gezag voor het gebied van Hollandia wordt eind 1944 gehuisvest in Kotanica – het Nica-dorp - buiten de stad zelf: het zijn aanvankelijk slechts een paar hutten, afgedekt met atap. Daar begint voor het kleine groepje rond Van Eechoud een zware tijd, niet in de laatste plaats door het ontbreken van duidelijke richtlijnen en materiële uitrusting. Van Eechoud kiest bewust voor een politiek van goede verstandhouding met de bevelhebbers op de Amerikaanse bases, ingegeven door de overweging dat de Amerikanen alles hebben en hij niets. In hun magazijnen ligt voor honderden miljoenen aan goederen die nooit het slagveld zullen bereiken en hun gebouwencomplexen kunnen, wanneer de oorlog afgelopen zal zijn, zeker voor een spotprijs worden overgenomen. Aanvoelend dat de autoriteiten in „Camp Columbia”

bij Brisbane slechts denken in de terminologie van „tempo doeloe” (gezagsherstel in vooroorlogse trant), waarin Nieuw-Guinea straks weer het laatste wiel aan de wagen zal worden, profileert Van Eechoud zich vanaf eind 1944 meer en meer als een bestuursfunctionaris die voor Nieuw-Guinea een zelfstandige koers voorstaat. De basis daarvoor legt hij juist in deze maanden van verwarring, nu het overgrote deel van Indië nog bevrijd moet worden.

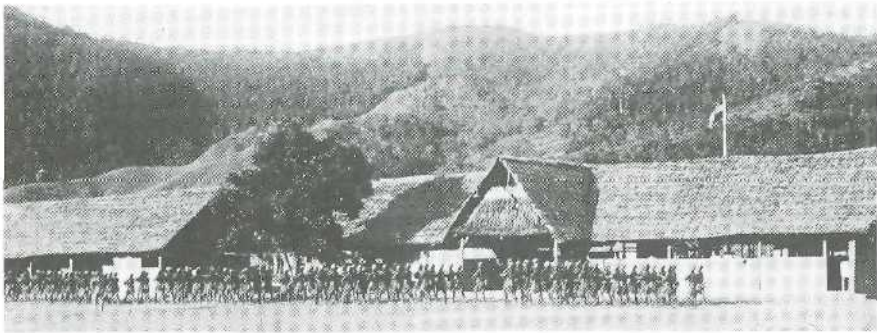
HOOFDSTUK IX

Fungerend resident van Nieuw-Guinea

Eind 1944 wordt, als onderdeel van het KNIL, een Papoea-bataljon opgericht om deel te nemen aan zuiveringsacties in bevrijde gebieden. Commandant van dit bataljon, dat gehuisvest wordt in een complex van ataphutten in de nabijheid van Hollandia, wordt Jan K.P. van Eechoud, reserve-kapitein der Infanterie. In april 1945 heeft het bataljon reeds een sterkte van 397 manschappen, waarvan een deel afkomstig is uit het junglecommando van Vic de Bruijn. De inschakeling van de Papoea in het herstel van orde en gezag wordt nog versterkt door de oprichting van een politieschool, in 1944 in Merauke (zuidkust). In 1945 wordt deze school overgeplaatst naar Hollandia en ondergebracht in het voormalige kamp „Seventh Fleet”. Eveneens eind 1944 neemt Van Eechoud het initiatief tot de oprichting van een bestuurschool, wellicht de belangrijkste beleidsbeslissing in zijn tijd als hoofd burgerlijk gezag (Conica). Tot de eerste cursisten behoort Nicolaas Jouwe. „Het was de bedoeling”, zegt deze,

„dat ik de Nederlandse bestuurschool in Australië zou volgen, maar bij de test werd ik afgewezen. Men verlangde HBS-niveau, en een Papoea kon voor de oorlog niet verder komen dan een onderwijsniveau dat in de verte op mulo leek. Toen zei Van Eechoud: wij moeten een school hebben die aansluit bij de mogelijkheden en de behoeften van de Papoea's. Daar is hij meteen aan begonnen, zodra hij in Hollandia bevoegdheden had. Het was een cursus van vier jaar, afwisselend theorie en praktijk. De school heeft meer dan 150 cursisten gehad, waarvan zeker de helft in het bestuur terecht is gekomen en de anderen functies hebben gekregen in het bedrijfsleven, de gezondheidszorg en het onderwijs. De school heeft zeker kwaad bloed gezet bij de Zuid-Molukkers in Nieuw-Guinea, want die hadden altijd het kader voor de bestuursdiensten geleverd. Van Eechoud heeft dat doorbroken. Bij de opening van de school, in 1944, heeft hij onvergetelijke dingen gezegd. Hij zei: „In 1828 kwamen wij hier, en wij vertelden jullie sindsdien hoe het moest. Vandaag zijn jullie geroepen om het bestuur van dit land in eigen hand te nemen, vandaag wordt de nieuwe Papoea geboren”. Toen stapte de oudste cursist naar voren en antwoordde: „Wij geven U de eretitel Bapa Papoea, vader van deze nieuwe Papoea”. Die titel heeft Van Eechoud als enige Nederlander sindsdien gehouden”.

Terwijl de geallieerde strijdkrachten zich in ijtempo een weg banen naar Japan, dringt zich bij de Nederlandse Commissie in Brisbane en bij het moeder-

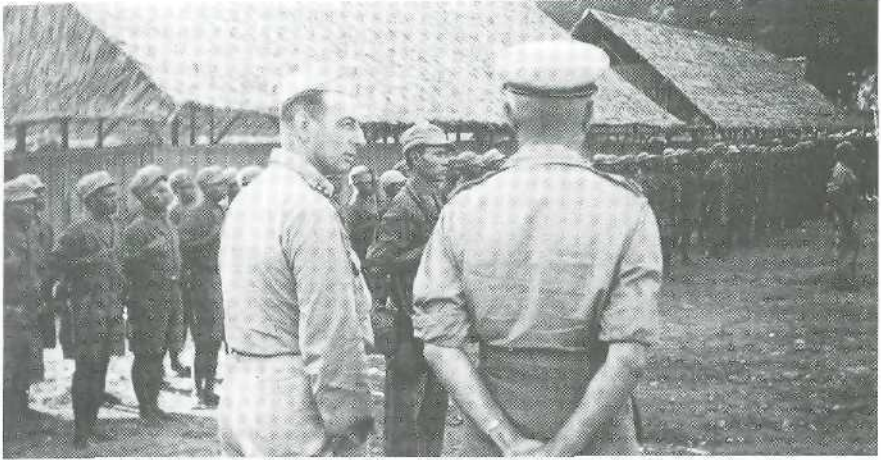
De barakken van het Papoeabataljon in Kotanica, Hollandia, 1945.

landkabinet in Londen de vraag op, hoe de terugkeer van het gezag in Nederlands-Indië na de bezettingsjaren moet worden voorbereid. De opvattingen over dit gezagsherstel lopen ver uiteen, vooral sinds de radiotoespraak van koningin Wilhelmina op 7 december 1942 – een jaar na Pearl Harbour – waarin zij Indië een gelijkwaardige plaats in koninkrijksverband in het vooruitzicht heeft gesteld. Het is duidelijk dat de vooroorlogse koloniale verhoudingen voor goed tot het verleden zullen behoren, maar evenzeer staat het vast dat - hoe de onderlinge betrekkingen straks ook geregeld zullen worden – er geen gezagsvacuum mag ontstaan na het vertrek van de Japanners, temeer niet omdat dit de nationalistische stromingen in de kaart zal spelen.

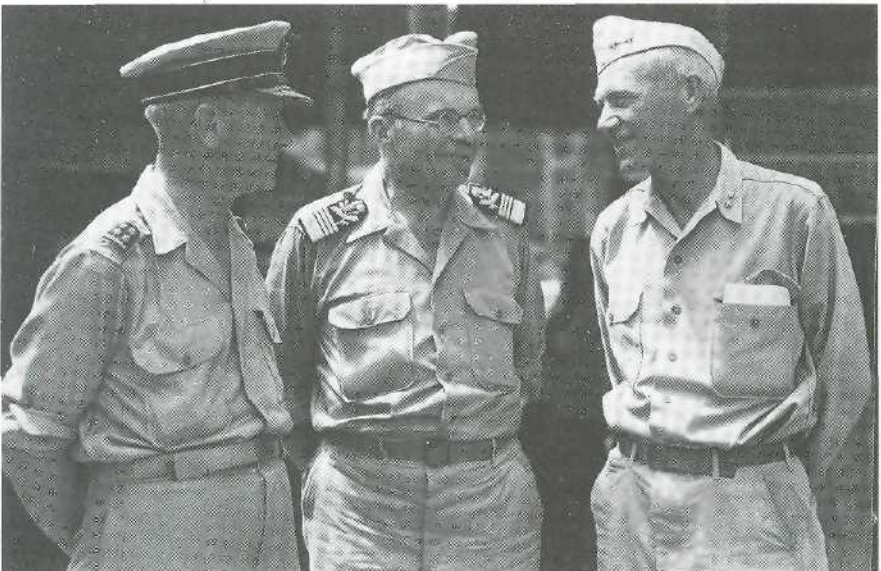
Van Mook heeft van MacArthur de toezegging gekregen dat, zodra Indië bevrijd zal zijn, bestuur en bevoegdheden over de archipel weer in Nederlandse handen zullen worden overgedragen. Hoe de bevoegde instanties aan Nederlandse kant vanuit Van Eechouds optiek met dit cruciale gegeven zijn omgesprongen, blijkt uit een uitvoerige brief die hij op 15 augustus 1949 – aan de vooravond van de Ronde Tafelconferentie – richt aan Dr. J. W. Meyer Ranneft* te Scheveningen, voor de oorlog vice-voorzitter van de Raad van Indië en voorzitter van de Volksraad. „Ik had toch reeds lang het plan”, schrijft van Eechoud,

---

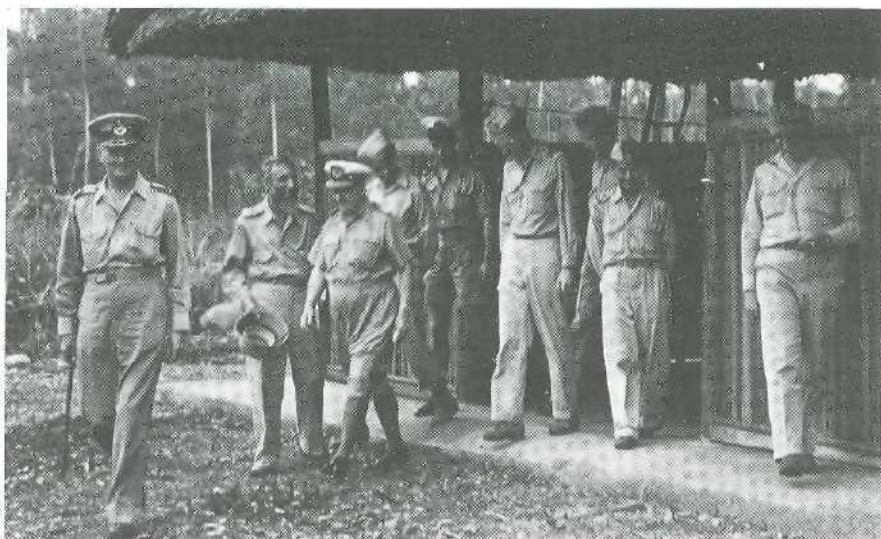
*) Dr. J. W. Meijer Ranneft was kort na de tweede wereldoorlog een der woordvoerders van de groep van verontruste Nederlanders die in brieven aan regering en Staten-Generaal fel protesteerden tegen de „liberale” koers van Van Mook in de Indië-kwestie. Zij verdachten Van Mook ervan, aan te sturen op een zo spoedig mogelijke onafhankelijkheid van de kolonie. Tot deze groep behoorde ook Dr. W. K. H. Feuilletau de Bruyn, voormalig gezaghebber op Biak en jarenlang toonaangevend publicist in het Tijdschrift Nieuw-Guinea. Het lijdt geen twijfel dat zij het optreden van Van Eechoud in Nieuw-Guinea aanvankelijk met grote argwaan hebben gevolgd. Ten tijde van de Ronde Tafelconferentie (1949) zaten zij ten aanzien van Nieuw-Guinea met Van Eechoud vrijwel op één lijn, zoals uit hun correspondentie zal blijken.

Luitenant-generaal van Oyen inspecteert het Papoea-bataljon in Kotanica, 30 mei 1945. Links naast hem kapitein van Ee, bataljonscommandant (foto Netherlands-Indies Information Service).

Dr. Huib van Mook (midden) en generaal van Oyen (links) in gesprek met een Amerikaanse generaal, Hollandia, 1945.

Tijdens een inspectiebezoek aan Hollandia van vertegenwoordigers van bestuur en strijdkrachten in Nederlands-Indië, 9 maart 1945: v.l.n.r. generaal v. Oyen, Dr. Ch. v.d. Plas, admiraal Helfrich en enkele officieren, geheel rechts Jan van Ee-choud, tweede van rechts Raden Abdulkadir.

Opening van de nieuwe politiebarakken in Kotanica, 26 februari 1945, door Raden Abdulkadir (Sonica, derde van links achter de tafel), tweede van rechts Jan van Ee-choud. (Foto's Netherlands-Indies Information Service).

„U mijn visie op het gebeurde in Indië eens uiteen te zetten, doch kwam er niet toe, omdat zoowel het samenvatten der gedachten alswel het op papier zetten daarvan nogal tijd vergen. U raakt in Uw schrijven een aantal kernproblemen, die op den bodem liggen van het gebeurde, in Holland en Indië. Zij zijn zeer zeker juist gezien en toch geloof ik niet, dat zij alles verklaren. Zij verklaren zeer zeker niet, wat gebeurde eind 1945 en 1946. Ik geef U daarop mijn eigen visie, die ik baseer op wat ik persoonlijk zag en hoorde. De achtergrond, vooral het verleden, ken ik niet zooals U die kent en mijn conclusies kunnen daar fout, althans tendeele fout zijn. Zij kunnen in elk geval wel Uw beeld verhelderen.

Van Mook was „Stuw,-man. Wat dit precies beteekende – vroeger – weet ik niet. Ik bedoel: wat dit beteekende voor de geestelijke instelling van Van Mook persoonlijk. Ik weet alleen wat het beteekende voor Van Mook op het moment, dat ik zijn meeningen nader leerde kennen.

Tijdens den oorlog schreef Van Mook af en toe Nota's, die bestemd waren voor gedachtenwisseling in wijder kring dan zijn directe omgeving. Deze nota's waren zuiver privé bedoeld. Ik sluit hierbij in twee van die „aanteekeningen" die ik uit dien tijd heb overgehouden. (...) U hebt uit deze stukken wel duidelijk kunnen constateeren, hoe Van Mook tegenover het vraagstuk stond – er zit niets in, dat wijst op de politiek van verregaande zelfstandigheid op korten termijn, die hij later voerde. Ik heb over deze kwesties in dien tijd veel gesproken met menschen als Abdoelkadir, van der Plas enz., en uit mijn kantteekeningen blijkt eveneens duidelijk, dat de gedachten van geen van ons zoo ver voerden.

U moet echter bij dit alles, bij alle gevoerde politiek, de persoonlijke omstandigheden en het karakter der spelers vooral niet verwaarloozen en de invloed van de karakters dier spelers op elkaar.

Daar is op de eerste plaats Van Mook: een zeer bekwaam man, met een heldere blik, enorme werkkraft, wiens politiek vanouds gericht was op een „geleidelijke" zelfstandigmaking van Indië, en die bovendien op zijn oorlogstreizen in London, in Washington, in Manilla het besef had gekregen, dat het nationalisme der Oostersche volken sterk gestimuleerd was en dat daaraan tegemoet gekomen moest worden.

Hij zag echter dit tempo, weliswaar sneller dan menig behoudend Nederlander, doch toch altijd nog geleidelijk, zelfs zeer geleidelijk. Hij zag echter ook zichzelf – ook in zijn latere politiek – als leider van dit geheel, als de topfiguur, die, aan alle touwtjes trekkende, Indië zou leiden naar een nieuwe toekomst, waarin inderdaad Den Haag met zijn onbekwame figuren niet veel meer te zeggen zou hebben. Hij zag dit echter meer als een losmaking van Haagsche bedilzucht, van lieden die te ver van Indië afstonden, dan als een losmaking van staatsverband, al moest hij die visie op een verdere toekomst wel hebben.

Hij heette dan ook in de Londonsche regeeringskringen „Keizer Hubertus", en dit spottende gezegde demonstreert den argwaan, die ook door Koningin

Wilhelmina gekoesterd werd. Dit is dan ook n.m.m. de eigenlijke oorzaak, dat aan Van Mook het opperbevelhebberschap van Leger en Vloot werd onthouden in den Australië-tijd en later; dit werd hem eerst veel later in Indië in handen gelegd en dit moet U vooral niet vergeten bij de beoordeling der Australië-periode.

Helfrich was de opperbevelhebber (Bevelhebber Strijdkrachten Oosten – B.S.O.), Van Oyen de Onder B.S.O.

Van Mook was een dictatoriale figuur, die geen tegenspraak duldde en dan ook een groep "ja-knikkers" om zich heen verzamelde; aangezien ja-knikkers zelden bekwame figuren zijn, moest het interne beleid fout gaan, als hij er niet persoonlijk hard achter zat - hetgeen hij niet deed. Hij heeft verder een misplaatst loyaliteitsgevoel, dat hem belet ongeschikte figuren te ontslaan. Tenslotte heeft hij geen gevoel voor publiciteit: publiek, ik veracht U - ik heb hem eenige malen op zeer onelegante wijze journalisten zien "afstroopen", o.a. door zijn vlieger een wenk te geven om die "vent" uit het vliegtuig te houden.

Daar was Van der Plas, in hooge mate ijdel – een ijdelheid die zijn heele gedrag beheerscht – en daarenboven aartsconservatief. Zijn belangstelling geldt uitsluitend Java en in de ideeën, die U bij Van Mook vindt over de "Gouverneur van Java" moet U Van der Plas zien. U moet ook v.d. Plas zien achter de motiveering van Van Mook, dat deze gouverneur geen Sonica kan zijn, want de Sonica – ondergeschikt aan de geallieerde generaal – kan niet hoger in rang zijn dan kolonel. Daar hebt U verder Abdoelkadir, idealist, tot in den grond eerlijk, met een ijzeren wil, met een zeer helder verstand en grondige kennis van Indië, doch zonder het hooger inzicht van een Van Mook, Hoven e.a. Hij is een nationalist, met een visie op een toekomst van zelfstandigheid, doch voldoende realist om dat in een verder verschieft te zien. Een sterke figuur, die herhaaldelijk zijn wil doordreef, recht tegen v.Mook en v.d.Plas in, met het dreigement dat hij, die zich vertegenwoordiger achtte na den dood van Djadaningrat van de Indonesiërs, dit niet tegenover zijn volk kon verantwoorden en zou aftreden. De man ook, derderangs-adel, die met aftreden dreigde als v.d.Plas zijn uiterst conservatieve nota over de regentspositie zou doorvoeren, die alle niet-eersterangs adel van de regentspositie afsneed. De man verder, die reeds in Australië waarschuwde, dat we in de kwestie van het nationalistisch streven in Indië duizend stappen moesten doen, wilden we niet gedwongen worden er tienduizend te doen.

Dan waren er Blom, de slechtstmogelijke organisator; Warnars, die nu nog op zijn departement de bijnaam heeft van "Kees Bottleneck"; v.Hoogstraten met zijn, ook toen reeds, zeer slechte reputatie, directeuren die zonder het goed-geoutilleerde en gesmeerd loopende vooroorlogsche departement achter zich niets waard bleken. Er was Van Oyen, een volkomen onbekwame operette-figuur, met de generale staf, die niets uitvoerde behalve zichzelf te

goed te doen (het flatje en het sletje) en de legersalarissen en toelagen opdreef. (...) Wat kon van dit stel verwacht worden? Spoor - als Director Nefis - was de eenige topfiguur in Australië die werkte (v.d.Plas ook, maar op zijn manier). Ik schreef Spoor op 9 Aug.'45 - na de atoombom - dat ik vreesde voor een plotseling einde van den oorlog, waarvoor in Brisbane niets was voorbereid. Op 20.9.45 antwoordde hij: "de vrees, die je in je brief uitsprak, is ondertusschen bewaarheid geworden: de vredige oorlog is wreed verstoord door de vrede, op een tijdstip, waarop wij nog temidden van de problemen zitten". Alleen de Nefis was klaar voor haar taak.

Ik was aanvankelijk belast met de reconstructie der politie in Indië; in Maart 1945 diende ik persoonlijk bij van Mook een nota hieromtrent in (gaat hierbij). 1 ex. ervan ging naar onzen liaison-officier bij MacArthurs HQ. De Nota kwam twee weken daarna in handen van ons hoofdkwartier (mij bekend doordat ik een katje kreeg van van Oyen, omdat ik dit stuk niet bij hem maar bij van Mook had ingediend). Ons H.K. had de aanvragen moeten opmaken; de liaison-officier bij MacArthur heeft er herhaaldelijk op aangedrongen. Bij de wisseling van het Supreme Command in Aug. '45 was er nog steeds niets aan gevraagd.

De werkwijze bij de U.S.A. staf was dusdanig vlot dat men, mits het plan reëel werd bevonden, met één pennestreek zoo'n, in hun groote organisatie vrij onbelangrijke aanvraag goedkeurde; het zou niet de minste moeite opgeleverd hebben en in dit geval zou ik in Augustus 1945 in mijn goedangs te Hollandia gehad hebben de complete bewapening met junglekarabijnen, automatische wapens, millioenen rounds munitie, grenade launchers enz. enz. en uitrusting voor 15.000 man politie. Denkt U eens even in wat dit later voor verschil gemaakt zou hebben! Bij Mountbatten kregen we natuurlijk niets meer.

Ik had aan v.d.Plas gevraagd, in verband met de noodige bevoegdheden, mij te benoemen tot wd. Hoofd der Algemene Politie. Hij ging accoord, mits ik te Brisbane kwam zitten. Ik wist dat ik daar volkomen steriel zou zijn en ik had een uitgebreide taak in Hollandia, o.a. Commandant Papoea Bataljon en Directeur van een door mij opgerichte politieschool en ik weigerde dus. Van der Plas bleef bij zijn beslissing.

Ik eiste toen prioriteit op de uit Tarakan en Balikpapan en de van N.G., Halmahera enz. bevrijde Indonesiërs voor den opbouw van het Politiecorps. Werd geweigerd, ik kreeg er niet meer dan eenige tientallen, nadat het leger er het beste materiaal uit had gehaald.

Ik gaf U deze kwesties uitvoerig- en er zijn er talloze meer aan te halen -om U een beeld te geven van de wijze waarop gewerkt werd; hoe elk initiatief werd gesmoord en wat wèl gedaan had kunnen worden als de leiding gedeugd had - en hoe geheel anders het aspect had kunnen zijn. De Engelschen hebben onze troepen er uit kunnen houden in het begin, onze politie had men dat moeilijk kunnen weigeren.

Maar nu terug naar het algemeene beeld.

Wij waren geheel ingesteld op de Amerikaansche oorlogvoering en niet op de Engelsche. Een essentieel verschil daartusschen was, dat de U.S.Task Force Commander ook de politieke macht bezat, de Engelsche niet. De Amerikanen zouden niet alleen met overweldigende macht komen, maar het systeem was bovendien dat zij overal waar zij kwamen – zoo ook in de Philippijnen - begonnen met alles wat verdacht was achter het prikkeldraad te zetten en eerst na screening geleidelijk weer vrij te laten. In dit systeem was er dus geen sprake van te verwachten moeilijkheden en daarom werd er dan ook vanuit Australië via de radio tegen de collaborateurs gefulmineerd.

Troepen hadden wij niet nodig, en ik weet dat MacArthur persoonlijk, desgevraagd, Van Oyen heeft geantwoord veel meer prijs te stellen op een uitbouw van het Nica-apparaat – de Civil Affairs Section - dat hij van groot belang achtte, dan op compagnieën, zelfs bataljons, die hijzelf genoeg had en waarbij de anders georganiseerde Kleine Nederl. eenheden maar een hinderpaal waren. Van Oyen, vermoedelijk gesteund door Helfrich, heeft toch getracht iets op te bouwen, waardoor ik mijn politieapparaat kon afschrijven – en ontheffing en aanblijven in N.G. heb gevraagd en gekregen.

De wisseling van het Supreme Command – dat weet ik zeker - kwam voor Van Mook volkomen onverwacht. Het maakte met één slag zijn – en onze – instelling totaal fout. Er was toch al niets voorbereid door Van Mooks directeurs en het werd een volkomen janboel. In Columbia-camp is het personeel eerst 3 dagen gaan feest vieren, toen Japan viel. Glazen waren niet meer voldoende, men verkocht per flesch. Daarna kwam de bezinning en men wist niet wat te doen. Abdoelkadir, altijd helder en vooruitziende en het gebrek aan materiaal der Engelschen kennende, pikte 114 nog in kratten verpakte jeeps van mijn Nica-voorraad en verscheeptte die; het bleek het eenige transport te zijn in Batavia, voor Nederlanders zoowel als Engelschen. „Als de Indonesiërs één bruggetje over het Antjolkanaal hadden opgeblazen, waren wij er niet overheen gekomen”, vertelde Adboelkadir.

Bedenke tevens, dat de souvereiniteit bij den geallieerden Bevelhebber berustte (die zijn politieke orders uit London kreeg) en dat de Amacab aan hem, en niet aan van Mook of van Oyen ondergeschikt was! Van Mook had geenerlei direct gezag.

Aldus de situatie bij den terugkeer:

Van Mook: Stuw, in zooverre, dat hij de 1000 stappen wilde doen, doch overigens wilde slaan, wanneer het noodig was.

Abdoelkadir: ook 1000 stappen, ook tot slaan bereid.

Van der Plas: conservatief van geest, doch bereid tot alles wat zijn ijdelheid streefde.

Van Oyen: een nul, doch achter hem de figuur van Helfrich, die vermoedelijk (ik weet dit niet zeker) mede in London de kool heeft helpen stoven van de oriëntatie op de Engelschen (volgens onze liaison-officier heeft MacArthur

gezegd: you are betting on the wrong horse).

Departementsdirecteuren: geen commentaar.

Nu komen eenige dingen, waar raadsels liggen voor mij, omdat ze volkomen van Mooks beleid rechtvaardigen en ze toch niet te vinden zijn in zijn boek. Van Mook heeft aan Mountbatten gevraagd om Soekarno te arresteren - die brief is zelfs gepubliceerd geweest. Het omgekeerde gebeurde: de Engelschen gingen onderhandelen met Soekarno! Uit zwakheid? Labour-politiek? Om ons dwars te zitten?

Eind september, meen ik, ging Abdoelkadir naar Soekarno en stelde hem de categorische vraag: „Wat wil je?”

Het antwoord luidde: Erkenning van mijn republiek.

Tweede vraag: Binnen of buiten Rijksverband?

Antwoord: Natuurlijk binnen Rijksverband.

Derde vraag: En op welke termijn had jij je zelfstandigheid gedacht?

Antwoord: Op 30 jaar.

En desgevraagd kwam nog de toelichting: omdat we zooveel tijd nodig hebben om voldoende menschen voor de taak op te leiden.

(Abdoelkadir vertelde mij dit niet sub rosa, hij heeft het zelfs verteld in een causerie ten mijnen huize die ik hem verzocht te houden voor mijn hoogere ambtenaren met eenige dames, ten getale van plm.45).

Van Mook en Abdoelkadir, die zagen:

1. dat het nationalisme, hoewel allesbehalve volgroeid, toch sterker was dan men had gedacht,
  2. dat het nationalisme in geheel Oost Azië een teer en mogelijk explosief punt was,
  3. dat de Engelschen niet met de Hollanders mee-, doch tegenwerkten,
  4. dat het gevaar voor de tienduizend stappen reëel werd, besloten snel toe te grijpen en stelden de Ned. regering dringend voor, deze basis te accepteren.
- Het antwoord was: een botte weigering, het scherpe verbod om de uitdrukking „zelfbeschikkingsrecht” te gebruiken, en een campagne tegen den verrader, collaborateur en schurk Soekarno, waarmee nooit onderhandeld zou worden. Is de visie van Van Mook en Abdoelkadir niet juist gebleken? Toen onze Regeering eindelijk bereid was de duizend stappen te doen, vroeg Soekarno er tienduizend; toen wij dat eindelijk wenschten toe te geven, was Soekarno op 100.000 enz. Tot we nu alles verspeeld hebben.

Van Mook is een opportunist geworden, heeft steeds getracht de transactie af te sluiten met consolidatie van een zeker verlies. De Regeering heeft dat verlies nooit willen nemen, en daardoor steeds meer verloren – uiteindelijk alles.

De schuld van dit alles ligt bij de schutterige regeering in Holland, niet bij Van Mook. Die heeft het spel meesterlijk gespeeld: opportunistisch, gedwongen door de omstandigheden, heeft hij wel eens misgegrepen – ofschoon die misgrepen ook wel eens het gevolg kunnen zijn geweest van koerswijzigingen en ingrepen der Regeering, waardoor zijn opzet getorpedeerd werd. Ik weet wel

dat er bij Van Mook persoonlijke bedoelingen zaten, doch zoolang persoonlijke eierzucht parallel loopt aan het landsbelang, is het te accepteren.(....)

Bovendien moet U niet vergeten, wat men in Holland dikwijls niet geliefte aan te nemen, dat het in 1945 nog zeer summere nationalistische gevoel, sindsdien zeer sterk is gegroeid en thans beslist niet meer te onderdrukken is.

En wat men in Holland veelal ook niet weet: de positie op Java is volkomen onhoudbaar geworden; de onveiligheid is ontstellend en niet meer te bedwingen; een leger dat gedegeneerd is en steeds aan de rand van muiten staat; dat bijna niet meer vecht, maar zijn taak grootendeels aan de politie overlaat. Spreekt het niet tot U als ik herhaal, wat een medicus op Lembang me zei, wijzende op de kampongs in de omgeving: „Vol builenpest, en niemand durft erin: je wordt overhoop geschoten of gestoken”. (....)

Wat m.i. van dikwijls onderschat belang is geweest – en wèl de schuld was van Van Mook – is de interne situatie in Indië: een volkomen corruptie, jacht naar eigen belang, indolentie en kortzichtigheid, factoren waardoor de morele kracht gebroken móet worden en het verloren respect van den Indonesiër niet teruggewonnen werd, doch, nog erger, teloor ging. Het is erger dan U misschien denkt. Ik geef eenige staaltjes uit mijn onmiddellijke omgeving, nl. de bases Hollandia en Biak.

De directie dezer bases was opgedragen aan de firma (.....) en (....), welke beide heeren samen een persoonlijk salaris kregen – zonder verdere administratiekosten (daar was een afzonderlijk kantoor voor) van f.50.000,-....per maand, uit te betalen zooveel duizend gld.Ind. courant, zooveel duizend gld. Ned.crt., en 2000 U.S.dollars. Het contract had geen limiet-clausule.

Van de te Hollandia en Milne Bay gekochte goederen zijn vier herhaal vier schepen met tienduizend herhaal tienduizend ton vol goederen verscheept met bestemming ergens in Indië - waar ze nooit zijn aangekomen. Iedereen weet te vertellen, dat ze naar Manilla zijn gegaan en dat de goederen daar zwart zijn verkocht. Edoch....Toen ik Batavia vroeg (in 1946) of ik de verantwoordelijkheid had voor deze bases, en zoo ja, of ik dan de noodige bevoegdheden kreeg, werd mij medegedeeld dat ik er niets mee te maken had.

Al het bladgoud en de cocaïne uit de overgenomen hospitalen, massa's dure instrumenten en gereedschappen enz.enz. zijn spoorloos verdwenen. Toen ik een der ergste schurken te pakken had, weliswaar met nog niet veel goederen, maar den weg opende om de heele zaak op te rollen, kwam van de P.G. opdracht het onderzoek te staken en den man op vrije voeten te stellen.

Konijnenburg schat de schade, door diefstal, bederf en het 2 jaar noodeloos rekken van de liquidatie op 30.000.000 gld.

De Directeur V.& W. is hier niet op gesprongen: de basis directie heeft tot de laatste maand zijn salaris uitbetaald gekregen.

Is dit niet ontstellend?

U moet ook vooral de funeste invloed van het leger niet onderschatten. Ik citeer uit een brief, die ik 22.04.46 aan Spoor schreef: „Je weet dat ik van huis

uit allesbehalve Anti-militarist ben, maar ik ben het hier aan 't worden. Het KNIL heeft hier de laatste maanden vertoond een vlegelachtige arrogantie, een hebzucht, een – zooals ik het den Tpc. meerdere malen onder den neus wreef - roofdierenmentaliteit, die alle perken te buiten gaat, en waardoor de heele burgergemeenschap, zoowel basis als alle andere diensten, zich tegen het KNIL gekeerd hebben”.

Zooals ik later heb gemerkt, gold dit voor heel Indië; het KNIL bestond uit terroristen, pelopors.

Een flink deel der gruweldaden, die het leger in de schoenen geschoven worden, is wáár.

Begin 1947 reeds vertelde een controleur te Batavia mij met eigen oogen gezien te hebben, dat een 12-jarig Soedaneesch jongetje op een ton werd gezet en door militairen met brandende cigarettens bewerkt omdat hij iets moest verraden. Er is sindsdien veel gebeurd, waarvan het onderzoek is gesmoord, waarvan ik overtuigd ben dat het waar is en er voldoende zekerheid voor heb. En pas twee maanden geleden kwam mijn Officier van Justitie terug van een bezoek aan Java – met verhalen over zuiver standrecht, dat op vele plaatsen – zelfs in Soerabaia – werd toegepast. Het mag alles verklaarbaar geacht worden, begrijpelijk, wellicht onvermijdelijk, het neemt niet weg dat het respect bij de bevolking zoekt raakt – en dat uit deze toestand nooit moreele kracht geboren kan worden. (...)

Van Mook had veel kunnen voorkomen, door voor het niet-politieke beleid binnen Indië een man aan te stellen, een krachtfiguur, intègre, bekleed met alle gezag dat daarvoor noodig is. Niet alleen, dat corruptie binnen de perken was gebleven, er was dan ook coördinatie geweest tusschen de departementen; want zóó hadden de directeuren geen chef; Van Mook bemoeide zich totaal niet daarmee. Hoven heeft dit ingezien en heeft toen de Regeerings Commissaris voorgesteld als overkapping der directeuren. Dit is getorpedeerd en zijn voorstel is zoodanig geamendeerd, dat er geen bevoegdheden meer overbleven.

Dit is een sombere schildering van het naoorlogsche Indië, doch het beeld is allesbehalve overdreven. Het is een droevige verwording, en ik stel mij de vraag of, moreel gesproken, wij nog recht hebben hier iets te eischen. „Mijnheer de Resident”, zei Mgr. Willekens op zijn bedachtzame wijze tegen me, „ik vraag me af of Holland nog wel de moreele kracht heeft om groote mannen voort te brengen”.

Een wijs woord, wat ik in Indië zag, is volkomen degeneratie. Ik ben er trotsch op, dat – behalve de bases waar ik buiten sta – in N.G. geen corruptie van eenige betekenis bestaat. En ik ben er wel zeer trotsch op, dat de Research Council van de South Pacific Commission, nadat zij den geheelen South Pacific waren doorgereisd, verklaarde: „Nowhere in the area, we found such scholarly, and at the same time such devoted officers”.

Dat beteekent dat de vraag naar ons recht wel degelijk bevestigend beantwoord kan worden; dat idealisme, mits onder bekwame leiding, nog beteekenis heeft. Maar dat men in Batavia dit idealisme, en de taak in N.G. niet begrijpt, zal U na mijn schildering niet verbazen. Het is dan ook begrijpelijk, dat iedereen uit Batavia die N.G. bezoekt, onmiddellijk getroffen wordt door de arbeidsvreugde, die hier te vinden is, het enthousiasme voor de – voor ons tastbare taak; dit zijn gevoelens die Batavia volkomen vreemd zijn”.

Wat Van Eeouchd hier beweert en onthult over de nadagen van het koloniaal bewind in Nederlands Indië – een beeld van grote ontreddering, besluiteloosheid en toevalsfactoren -, is tevens een karakterschets van de schrijver: een gedreven man die bijna genadeloos de tekortkomingen van anderen ontleeft, wier geklungel hij verantwoordelijk acht voor de bloedige weg die Indië moest gaan om onafhankelijk te worden. Dit in zijn ogen schandelijk en Nederland onwaardig proces had naar zijn opvatting anders kunnen verlopen, wanneer men in 1945 beter voorbereid en met meer gevoel voor realiteiten te werk was gegaan.

De man, die deze bittere analyse geeft om politiek Nederland eind 1949 de ogen te openen, spreekt uit een bestuurservaring van zegge en schrijve vijf jaar en dan op opgedaan op de verste buitenpost van Nederlands Indië, Nieuw-Guinea. Tegenover de Parlementaire Enquête Commissie heeft hij, eveneens in 1949, een groot deel van deze kritiek herhaald. Dat de PEC hem toen hoorde, was overigens aan een dringend advies van Dr. Meijer Ranneft (lid van de Raad van State) te danken. Het heeft, wonderlijk genoeg, toen in de publiciteit nauwelijks respons gekregen. Wat Van Eeouchd zowel in de brief aan Meijer Ranneft als tegenover de PEC te berde brengt, moet betrokken worden op de situatie zoals die ontstond toen de bevrijding van Nederlands Indië voor de deur stond, dus de situatie in de tweede helft van 1945.

Conform de toezegging van MacArthur aan Van Mook gaat de Voorlopige Indische Regering, die vanaf september 1944 haar intrek heeft genomen in het door de Amerikanen verlaten Camp Columbia bij Brisbane, ervan uit dat de gezagsoverdracht slechts een formaliteit zal zijn. De werkelijkheid pakt echter heel anders uit, omdat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië met elkaar een herschikking van hun militaire operatiegebieden in Zuid-Oost-Azië en het aangrenzend gebied van de Pacific overeenkomen. Voor Nederlands Indië is dat een dramatische ontwikkeling, omdat vanaf 15 augustus 1945 de hele archipel niet langer ressorteert onder Amerikaans opperbevel, maar onder het Britse South-East Asia Command van admiraal Louis Mountbatten. De belofte van MacArthur, Nederland meteen na de invasie de gelegenheid te geven tot gezagsherstel, wordt door Mountbatten niet overgenomen, hoewel de Nederlandse gezagsbataljons daarvoor in Australië en elders al klaar staan.

Uiteraard heeft ook Van Eeouchd deze wending niet kunnen voorzien, maar

het neemt niet weg dat hij reeds in maart 1945 een concreet plan voor gezagsvername bij Van Mook heeft ingediend dat - wanneer het zou zijn uitgevoerd - de kans op een gezagsvacuum op Java en de andere belangrijke eilanden een stuk kleiner zou hebben gemaakt. Uit de verhoorverslagen van de PEC blijkt namelijk dat hij Van Mook heeft voorgesteld een korps civiele politie ter sterkte van 15.000 man te formeren om daarmee onmiddellijk na de verdrijving van de Japanners in Indië terug te komen. Het idee is bij hem geboren naar aanleiding van een in kleine kring verspreid "praatpapier" van Van Mook, "Reconstructie Politie", waarin o.a. de procedure bij een invasie op Java aan de orde wordt gesteld. De versie van dit stuk waarop de aantekeningen van Van Eechoud zijn geplaatst, is bewaard gebleven. "Het zal", schrijft Van Eechoud in de marge,

"in elk geval niet moeilijk vallen, de Amerikanen ervan te overtuigen, dat op een bevolking van 70.000.000 een politiekorps van 15.000 nodig is".

Tegenover de Parlementaire Enquête Commissie verklaart hij, zijn voorstel bij Van Mook persoonlijk te hebben ingediend. De bedoeling is dat uitrusting en bewapening betrokken worden van de Amerikanen. Van Eechoud, tegenover de PEC:

"Ik herinner mij, niet meer precies wanneer, dat Abdul Kadir en ik naar Brisbane zijn gevlogen, omdat wij de absolute noodzaak inzagen om met een politiekorps in Indië terug te komen. Wij hebben daarvoor steeds gewerkt. We hebben getracht dit idee in Brisbane te laten doordringen. De heer Abdul Kadir is hiervoor persoonlijk bij de heer van Mook geweest. Ik ben niet bij die bespreking aanwezig geweest. In ieder geval zijn we met de kous op de kop teruggekomen. (...) Later heeft zich dit gewroken, toen de Engelschen het leger niet wensten toe te laten".

De zin om achteraf te speculeren over de vraag, welke gevolgen het door Van Eechoud voorgestelde inzetten van zo'n omvangrijk korps burgerpolitie zou hebben gehad op de binnenlandse ontwikkelingen in Indië - vooral op Java - en de confrontatie met het nationalistisch verzet, behoort niet binnen het bestek van dit boek. Hoewel de Parlementaire Enquête Commissie in haar conclusies hieromtrent opmerkt dat het plan te ambitieus is geweest, moet ook gezegd worden dat het kennelijk nooit serieus op zijn uitvoerbaarheid is onderzocht, ondanks dat de Amerikanen bereid waren om uitrusting en bewapening beschikbaar te stellen, zoals Van Eechoud beweert. Een open vraag blijft ook of Mountbatten wél een korps civiele politie tot Nederlands Indië had willen toelaten.

In 1945 zijn zulke overwegingen plotseling niet meer relevant, omdat Soekarno twee dagen na de geallieerde machtswisseling, namelijk op 17 augustus,

Tijdens een inspectiebezoek in maart 1945 ontvangt Jan van Eechoud (Conica) v.l.n.r. Raden Abdulkadir (Sonica), A.L. Moffit (gedelegeerde van het Amerikaanse State Department, belast met de wederopbouw van het bestuur in het Verre Oosten), en Piet M. Kerstens (directeur afdeling Educatie en Ontwikkeling van de Nederlands-Indische regering). In een vertrouwelijk rapport over dit inspectiebezoek (9-19 maart 1945) schreef Moffit o.a.: "Kapitein van Eechoud wordt soms de ongekroonde koning van Nieuw-Guinea genoemd. De diensttijd van blanke bestuursambtenaren in N.G. bleef gewoonlijk beperkt tot twee jaar, wegens malaria. Van Eechoud heeft al acht jaar in Nieuw-Guinea dienst gedaan, als politiechef, inlichtingsofficier voor de geallieerde strijdkrachten voor en tijdens de Nieuw-Guinea-operaties, en tegenwoordig weer als commandant van politie. Hij heeft vele expedities gemaakt in alle delen van Nederlands Nieuw-Guinea en kent het eiland beter dan elke andere blanke. Hij drinkt per dag 15 koppen koffie, rookt 80 sigaretten en negeert elke koorts die lager is dan 101 gr. F. Hij houdt zich thans bezig met de opleiding van een bataljon Papoea's dat hij wil leiden in operaties tegen de Japanners. Hij heeft een programma ontwikkeld voor het toekomstig bestuur en de ontwikkeling van Nieuw-Guinea, welk programma door Kerstens werd gekwalificeerd als "buitengewoon". Hij heeft een groot geloof in de toekomst van Nieuw-Guinea en hij hoopt benoemd te worden tot resident van dit gebied waaraan hij zijn leven heeft gewijd."

de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesia Merdeka uitroept. Daarmee is het zaad van de gewapende opstand tegen het Nederlands gezag gezaaid, voordat eind 1945 na lang soebatten de eerste Nederlandse troepen op Java aan land mogen gaan. Het duurt daarna niet lang of de vlam van het nationalisme slaat ook over naar bepaalde groeperingen in Nieuw-Guinea. "Er is in Hollandia", meldt Van Eechoud, vanuit zijn verantwoordelijkheid als "fungerend resident van Nieuw-Guinea", op 10 oktober 1945 aan kolonel Spoor, directeur Nefis,

"sprake van groeiende spanning tusschen de Papoea's en de amberies, vooral de Ambonnezen en de Ternatanen. Er zijn hier explosies geweest in bommeldumps, er zijn telefoonkabels doorgesneden. De daders hoeven niet Javanen te zijn, het kunnen ook Australiërs of Papoea's zijn geweest. Onderzoek is moeilijk, omdat onze Veldpolitie, immers grotendeels Javanen, volslagen onbetrouwbaar in onze richting is".

Om de anti-Nederlandse sentimenten in Nieuw-Guinea, maar ook in de rest van Indië, niet meer te provoceren dan strikt noodzakelijk is, dringt hij er bij de regering op aan, het interneringskamp Boven-Digoel in het zuiden van Nieuw-Guinea op te heffen voordat het gouvernement in Batavia terugkeert, omdat handhaving van het kamp in Indië zal worden uitgelegd als een bewijs dat Nederland de vooroorlogse regeringspolitiek wil voortzetten. De suggestie wordt meteen door Van Mook overgenomen, want deze bericht op 30 november aan Van Eechoud, "Commanding Officer Nica", dat Boven-Digoel zo spoedig mogelijk zal worden gesloten.

De situatie in Nieuw-Guinea wordt even gevaarlijk, wanneer Van Eechoud berichten verneemt volgens welke in kringen van de amberies (niet autochtonen) in Hollandia aanslagen tegen Nederlanders, ook tegen hem, zijn voorbereid. In het complot zou zelfs Soegoro Admoprasodjo, de Javaanse directeur van de Nicaopleiding (bestuursschool), zitten. Deze zou ook hebben opgeroepen tot pro-Soekarno-betogingen onder de Javaanse en Sumatraanse romusha's (door Japan geronselde arbeidskrachten) in Nieuw-Guinea. Aan het beramen van de opstand hebben, tot ontgoocheling van Van Eechoud, ook leden van het Papoea-bataljon en leerlingen van de politie school deelgenomen. In Soegoro, een voormalige politieke gevangene van Boven-Digoel, heeft hij altijd een groot vertrouwen gehad. Sterker nog, op aandringen van Van Eechoud is de man benoemd tot "area worker" om de Papoea's politiek bewustzijn bij te brengen. "Zit Soegoro in de affaire of niet?", vraagt hij zich op 29 december 1945 af, in een brief aan Adulkadir,

"dat is mijn groot probleem op het oogenblik. Er is allang een campagne tegen hem gaande, Ambonnezen en Menadonezen verlangen dat hij gearresteerd wordt; iedereen beschuldigt hem, niemand heeft iets positiefs tegen hem. In

het beetje onderzoek, dat verricht werd, komt hij telkens tevoorschijn zonder dat het hem compromitteert. (...) Hij beweert geen flauw notie te hebben van de plannen, die er bestonden. Dat kan alleen als hij absoluut gewantrouwd wordt door de andere kornuiten, en hijzelf geeft dan ook die verklaring. Al veel eerder heeft hij mij verteld - na zijn bezoek aan Brisbane, om zijn vrouw op te halen - dat hij gebroken had met zijn ex-collega's uit Digoel. Zij hadden geëischt dat hij mee naar Java zou gaan om te ageeren en hij had geweigerd. aangezien hij had beloofd, dat hij zijn leven aan de Papoea's zou wijden. Als Soegoro mij bedriegt, dan doet hij dat wel satanisch slim, en satanisch gemeen. Ik kan dat niet gelooven en ik wil het niet gelooven; (...) Hij heeft en houdt mijn vertrouwen, tot het tegendeel onomstotelijk bewezen is. (...) De „15e” was de datum, dat de opstand zou plaats hebben; ik heb begrepen, dat dat 15 December zou zijn, daarom sloeg ik toe op de 14e. Er waren ook andere aanwijzingen voor December. Toch is het mogelijk, dat 15 Januari bedoeld was, de dag die allang bekend staat als de datum, waarop de Amerikanen zullen vertrekken”.

De brief besluit met: ”Ik hoor zoo allerlei berichten: van der Plas weg, van Straten dito, nu net hoor ik dat Hellfrich vertrokken is....gaat er een nieuwe wind waaien? Applaus van het publiek.....Ik weet er nog een paar. (.....) Mijn vrouw is intusschen aangekomen; dat brengt een heele verandering in het leven, dat begrijpt U. Ze probeert natuurlijk hardnekkig te zorgen, dat ik minder moet werken en „beter op mezelf moet passen”. Een vrij hopelooze onderneming voor haar”.

Kees van Eechoud-Meere en hun zoontje Joep behoren eind november 1945 tot de eerste burgers die vanuit Nederland naar Indië kunnen terugkeren. Ze zijn eind april 1939 uit Nieuw-Guinea vertrokken, vlak voordat Van Eechoud aan zijn expeditie naar het Centrale Bergland begon. Het was de bedoeling dat hij onmiddellijk daarna op verlof naar Holland zou gaan, maar het uitbreken van de tweede wereldoorlog in Europa is verantwoordelijk geweest voor een scheiding van meer dan zes jaar. Tweemaal in al die jaren heeft Kees een boodschap van haar man gehad, via het Rode Kruis, in 1941 en 1945. Omgekeerd is er nimmer een levensteken geweest. Vrouw en zoontje, geboren in 1934, hebben de oorlog grotendeels meegemaakt in Den Haag, nu eens hier, dan eens daar op tijdelijke adressen. In 1944 verblijven ze een half jaar in het Noordlimburgse dorp Sevenum, ten huize van burgemeester Everts die getrouwd was met een nicht van Jan van Eechoud. Pension ”Frisia” aan de Haagse Koningskade, tot haar dood in 1938 gedreven door zijn moeder en daarna overgenomen door Paul, moet in 1943 op last van de Duitsers worden ontruimd. Het hele complex van 5 panden wordt tot ”Sperrgebiet” verklaard en omgebouwd tot bunkers. Om in leven te blijven besluit Paul alle waardevolle goederen, porceleinen serviezen en zilveren bestek, te ruilen tegen voedsel. Met

kleine hoeveelheden tegelijk blijft het bij de boeren achter tijdens zijn fietstochten, tot in de omgeving van zijn geboorteplaats Horst in Noord-Limburg toe.

Het gezin, dat in november 1945 in Hollandia herenigd wordt, heeft lange tijd nodig om zijn vooroorlogse samenhang terug te vinden. In 1939 was Van Eechoud een door avontuur en natuur gedreven explorateur in de "Achterhoek der Aarde", nu staat hij midden in het krachtenveld van de politieke ontwikkelingen die Indië op zijn grondvesten doen wankelen. Hij heeft in de oorlogsjaren kwaliteiten en ambities in zichzelf ontdekt waarmee zijn vrouw niet vertrouwd is.

Zijn ambtelijke status is op dat moment die van „fungerend resident van Nieuw-Guinea”, nadat hij eerder hoofd van het gemilitariseerd gezag (Conica) in het bevrijd gedeelte van Nieuw-Guinea is geweest en tevens fungerend resident voor het niet door de Japanners bezette zuiden. Een formele benoeming heeft blijkens zijn staat van dienst - Stb.No.1911, opgemaakt door het Departement van Binnenlandse Zaken te Batavia, 19 september 1949 - nooit plaats gehad, hetgeen tegen de achtergrond van de gebeurtenissen in toenmalig Indië niet verwonderlijk is. „Het zal zo geweest zijn”, zegt Drs.Piet Merkelijn, voormalig bestuursambtenaar op Nieuw-Guinea,

„dat hij als trouwe genoot van Van Mook in oorlogstijd door deze gehonoreerd is, natuurlijk ook om zijn bestuurlijke kwaliteiten. Van Mook had respect voor de non-conformistische wijze waarop Van Eechoud werkte. In 1945, enkele maanden nadat ik in Holland was afgestudeerd als indoloog, zat ik op Morotai, waarheen ik een vliegtuig met geld had begeleid. Ik was 27 jaar en ik wilde naar Nieuw-Guinea, maar de plaatselijk bestuursambtenaar had mij bestemd voor Celebes of Ambon. Toen hoorde ik dat de kapitein van Eechoud op terugreis van Batavia naar Hollandia zou langskomen. Ik ben toen tot hem doorgedrongen en heb gevraagd of er op Nieuw-Guinea plaats voor mij was. "Morgen op de plane", zei Van Eechoud op de kernachtige wijze die men van hem kende. Ik ben hem daar altijd bijzonder dankbaar voor gebleven. Hij was een bezielend man. Wij als jonge bestuursambtenaren werkten geweldig hard omdat hij zelf het voorbeeld gaf. Dat gebeurde bij het drinken van sloten koffie. Hij had een geweldige inzet voor ons allemaal, voor wat hij noemde "mijn mensen". Als er ziekte was, of in noodgevallen, als wij of onze vrouwen moesten worden opgevangen, altijd waren daar Van Eechoud en zijn vrouw die temidden van alle drukte voorrang gaven aan onze problemen”.

Op 15 januari 1946 vertrekken de laatste Amerikaanse legereenheden uit Hollandia en tien dagen later worden de bases overgedragen aan de plaatselijk commandant van het KNIL. Uit de Amerikaanse legervoorraden heeft het Nederlands gezag inmiddels voor omgerekend f.45 miljoen grote hoeveelheden

textiel, schoenen, levensmiddelen, medicijnen, keukenmateriaal, papierwaren en schoolbehoefte kunnen overnemen, maar het meeste daarvan gaat naar Java. Het bestuur op Nieuw-Guinea is de loop van dat jaar verhuisd van Kotanica naar Hollandia-Binnen (Kotabaroe), naar barakken met zinken daken en wanden van gabagaba. De outillage is een samenraapsel van oud legermateriaal, Japans en Amerikaans. Het KNIL blijft voorlopig bezitter van de omvangrijke gebouwencomplexen, hoe hard Van Eechoud ook sputtert om bepaalde diensten daarin te mogen onderbrengen. Tegenover de autoriteiten in Batavia signaleert hij de corruptie en schandalen rond de ontmanteling van de basis, waarover hij geen zeggenschap heeft. Duistere praktijken, waarmee tientallen miljoenen gulden aan goederen worden verdonkeremaand, zoals hij in 1949 ook tegenover de Parlementaire Enquête Commissie zal verklaren. Batavia vindt dat hij zich erbuiten moet houden.

Er zijn ook de eerste signalen van ontevredenheid over zijn bestuurskwaliteiten. Op de inmiddels weer functionerende departementen in de Indische hoofdstad zijn diensthoofden van mening dat de fungerend resident van Nieuw-Guinea in zijn beleid de verkeerde prioriteiten stelt. Hij spoort niet met de politieke koers en men ontdekt dat hij lang niet in alle zaken het fiat van zijn meerderen vraagt. In zaken van onderwijs en opvoeding praat hij vooral met de vertegenwoordigers van de katholieke missieorganisaties, wat hem zeer kwalijk wordt genomen door de zending. In januari 1946 stuurt hij een geheim schrijven aan de bestuurshoofden in de districten (onderafdelingen), waarin hij hen aanspoort proeven te nemen met „sociale raden”, de eerste poging tot democratisering van lokaal bestuur. „Bij deze besprekingen”, schrijft hij,

„dient reeds in uitzicht gesteld te worden de vorming van een rapat voor Nieuw-Guinea, doch het is vooral noodig daarbij te doen uitkomen, dat de vorming der plaatselijke groeperingen allereerst nodig is, aangezien het anders onmogelijk is om van een vertegenwoordiging te kunnen spreken. (...) Het zal U reeds ter oore gekomen zijn, dat besprekingen zijn gevoerd om Nieuw-Guinea te maken tot een afzonderlijk territorium. Was aanvankelijk door mij in Batavia reeds overeengekomen, dat Nieuw-Guinea een mandaatgebied van de Kroon zou worden, het is ook mogelijk dat op aandrang van Indonesische zijde Nieuw-Guinea toch binnen de federatie zal blijven, evenwel in dier voege, dat zeer zeker vaststaat, dat een geheel afzonderlijke status voor dit gewest geschapen zal worden. Ik ben het geheel eens met de uitingen van Indonesische zijde, dat Nieuw-Guinea sociaal en economisch op Indonesië georiënteerd moet blijven. U gelieve er derhalve den nadruk op te leggen, bij Uw besprekingen met de bevolking, dat het geenszins de bedoeling is om Nieuw-Guinea volkomen los te maken van Indonesië, doch dat het slechts noodzakelijk is dat een politieke scheiding wordt bewerkt om daardoor dit gewest de gelegenheid te geven zich te ontplooiën naar eigen maatstaven en naar eigen behoeften. (...) Bij deze groepen, die een aansluiting bij Indonesië wensen, dient

de nadruk te worden gelegd op het feit, dat de sociale en economische aansluiting in de toekomst zelfs het doel zal zijn”.

Deze visie zal hij later loslaten, onder druk van de politieke ontwikkeling, maar met zijn kijk op de „inlandisering” van het bestuur heeft Van Eechoud in 1946 reeds de bakens gezet voor wat vele jaren daarna – overigens is het dan te laat – in de vorm van een volksraad voor Nieuw-Guinea tot stand zal komen. Geïnspireerd door zijn geheime nota is men vooral op Biak driftig aan het democratiseren gegaan, resulterend in een regionale volksvertegenwoordiging die in 1962 door de Minister voor Overzeese Rijksdelen in zijn Memorie van Antwoord op de begrotingen 1950, 1951 en 1952 betiteld zal worden als „het meest volgroeide voorbeeld” van bestuursparticipatie. „Het bestuursbeleid van Van Eechoud”, schrijft C.S.I.J. Lagerberg in zijn proefschrift „Jaren van Reconstructie” (1962),

„en meer in het bijzonder zijn bestuurspolitiek tegenover de autochtone bevolking ging van meetafaan uit van het standpunt, dat Nieuw-Guinea een anderssoortig gebied was dan de rest van Nederlands-Indië. Uitgaande van de premisse, dat Nederland een roeping had tegenover de volkeren van Indië, stelde hij, dat het voor Nieuw-Guinea wegens het ontbreken van een werkelijke Papoeaelite nog meerdere generaties zou duren voor het aan autonomie toe was. Van Eechoud was sterk overtuigd van het vertrouwen dat de Papoea in de Nederlander stelde; de Papoea verwachtte dat deze hem tegen willekeur zou beschermen en middelen tot vooruitgang aan de hand zou doen; evenzeer was Van Eechoud overtuigd van het wantrouwen van de Papoea tegenover de Indonesiër, voortkomend uit de minachtende behandeling ondervonden van de Keiese, Menadonese, Javaanse en vooral Ambonese ambtenaren van lagere rang, zoals bestuursassistenten, politiepersoneel en dorpsonderwijzers. Van Eechoud hield hiervoor uiteindelijk de Nederlandse regering aansprakelijk (...). Hij achtte het een gelukkige omstandigheid, dat de Papoea zich niet richtte tot de hoofdschuldige, Nederland. (...) Van Eechoud's opvatting op bestuurlijk gebied ging er eveneens van uit, dat het de zedelijke plicht van Nederland was de bevolking te verheffen, die ondanks Nederlands verantwoordelijkheid vóór de oorlog achterlijk was gebleven”.

Van Eechoud, zo zal verderop in dit hoofdstuk blijken, is in 1945 een van de weinige gezagsdragers die vraagtekens menen te moeten zetten bij een automatische binding van Nieuw-Guinea aan de rest van Nederlands-Indië, voor het geval het tot onderhandelingen over een nieuwe status ten opzichte van Nederland komt. De overwegende opvatting, zowel hier als ginds, is immers dat er sprake is van een ondeelbare boedel en dat er ten aanzien van Nieuw-Guinea dus geen uitzondering dient te worden gemaakt. Ook Soekarno huldigt dit standpunt, maar latere geschiedschrijving heeft aangetoond dat hij het achter-

gebleven, geologisch arme Nieuw-Guinea aanvankelijk liever kwijt dan rijk was, toen Japan hem in september 1944 de onafhankelijkheid van Indonesie aanbood in ruil voor de belofte dat beide landen de „heilige oorlog” daarna gezamenlijk zouden voortzetten. „Voor het bepalen van de grootte van het grondgebied van een onafhankelijke staat Indonesia”, schrijft Nicolaas Jouwe in zijn artikel „Japanse rol in Sukarno’s expansiedromen”(1987),

„hadden de Indonesische leiders een blanco volmacht van het Japanse bezettingsleger gekregen. Zij mochten gebieden in ZO-Azië en de Pacific, die ooit door Japan bezet waren, als de toekomstige territoria van de onafhankelijke staat Indonesia invullen. Mohd. Yamin die de eer kreeg de Indonesische leiders over de volkenrechtelijke aspecten voor te lichten - zelfs de vader van het volkenrecht Hugo de Groot citerend - hield zijn toehoorders voor dat de gebieden: het gehele Maleische schiereiland gerekend vanaf het zuidelijk deel van Thailand, het gehele eiland Borneo, het toenmalige Nederlands-Indië, Portugees Timor en het gehele eiland Papoea, beschouwd moesten worden als het toekomstig territorium van de Indonesische staat. De naam Papoea werd toen gebruikt door de Indonesische leiders. De latere benamingen Irian Barat en Irian Timur, en vanaf de zeventiger jaren Irian Jaya werden toen niet gebruikt. Oorspronkelijk werd de gehele Philippijnse eilandengroep ook als deel van de toekomstige Indonesische staat geprojecteerd. Echter omdat de regering van de Verenigde Staten in 1942 te kennen had gegeven de Philippijnen na de bevrijding onafhankelijkheid te zullen geven, lieten de Indonesische leiders hun claim op de Philippijnen vallen. Overigens waren niet alle Indonesische leiders het met de bovenstaande uiteenzetting eens. Een kritische groep, die Dr. Hatta als woordvoerder had, was tegen de opvatting van Muhammad Yamin inzake de territoriale aanspraken van de toekomstige staat Indonesia. „Het is imperialistisch en hebzuchtig, zo zal de buitenwereld Indonesia beschouwen”, aldus Hatta. Op de plenaire zitting van 11 juli 1945 sprak Hatta de volgende subtiele woorden t.a.v. de Papoea’s: „...Ik zou het grondgebied Papoea aan anderen willen laten. Indien de Japanse regering Papoea, dat vroeger onder Nederlands beheer stond, aan Indonesië wenst te laten, heb ik daar geen bezwaar tegen, maar ik zou het niet willen opeisen, en indien het grondgebied Papoea zou kunnen worden ingeruild voor Noord-Borneo, zou ik daar geen bezwaar tegen hebben, maar er veeleer dankbaar voor zijn. Persoonlijk wens ik te verklaren dat Papoea mij niets kan schelen; dat kunnen we wel aan het Papoea-volk zelf overlaten. Ik erken dat ook het Papoea-volk het recht heeft een vrije natie te worden”. (bronnen: Prof. Mr. Mohd. Yamin, deel I, p.203; Federal Dept. of Information, Government of Malaysia, „Background to Indonesia’s Policy towards Malaysia”, Kuala Lumpur, 1964, p.15). Edoch, deze woorden van Dr. Hatta vielen niet in goede aarde bij zijn geestelijke rivaal, de dominante Javaan Ir. Sukarno Sosrodihardjo. Meteen na de toespraak van Hatta hield Sukarno zijn - met de Japanse opperbevelheb-

bers overeengekomen - toespraak aangaande de territoriale omvang van de nog te vormen onafhankelijke staat Indonesia. Hij sprak: " ....Japan heeft ons gevraagd hoe groot het grondgebied van Indonesia zou moeten zijn. Ik zeg daarom dat ik het met de geachte heer Yamin eens ben dat wij niet verplicht zijn, noch op morele noch op internationale gronden, de erfgenamen van de Nederlanders te worden....Wat Papoea betreft, ik ken de wensen van het Papoea-volk niet, maar ik ben bereid aan te nemen dat het Papoea-volk geen begrip heeft van politiek (....)". Na Ir.Sukarno's toespraak ging men stemmen. (....) Van de 66 uitgebrachte stemmen waren 39 stemmen voor motie nr.2 van Ir.Sukarno c.s. (....) Voorzitter Dr.Radjiman verklaarde na de stemming:"Deze vergadering heeft besloten dat het gebied van de onafhankelijke staat Indonesia zal bestaan uit het voormalige Nederlands-Indië met invoeging van Malaka (Malaya), Noord-Borneo, Papoea, Timor en de omliggende eilanden". (Applaus)."

Dit besluit van het Komité Nasional, genomen op 11 juli 1945, heeft op 17 augustus 1945 geleid tot de openbare proclamatie van de onafhankelijkheid van Indonesië en is sindsdien de consequente leidraad gebleven in de politieke en geografische ambities van Soekarno. Nieuw-Guinea hoort bij de boedel, uitdrukkelijk – zo blijkt uit de door Jouwe geciteerde memoires van Yamin - als toegevoegd element en niet als vanzelfsprekend onderdeel van Nederlands-Indië. Dit subtiele onderscheid is - zo mag men veronderstellen - het Nederlands gezag nog niet bekend, wanneer na het vertrek van de Japanners de confrontatie met het Indonesisch nationalisme begint. Maar voor Van Eechoud staat het in die allereerste fase van naoorlogs gezagsherstel reeds vast dat Nieuw-Guinea recht heeft op een uitzonderingspositie. Vanuit die visie, en gedreven door een non-conformistische werkopvatting die hem regelmatig in botsing zal doen komen met de hogere beleidsinstanties, begint hij te ijveren voor de ontwikkeling van structuren waarin het Papoea-volk zijn eigen toekomst gestalte kan geven, los van de rest van het Indisch koloniaal bestel.

„Een politieke kwestie”, schrijft hij reeds op 1 november 1945 aan Piet Kerstens, directeur van het departement van O.& W. (Ontwikkeling en Erediens), in Batavia,

„welke status moet N.G. hebben? Meyer Ranneft heeft altijd gepropageerd om er een kroondomein van te maken en ik meen, dat ook de Hr.v.Mook vrij ver in die richting denkt. Ik kan op het oogenblik niet beoordelen of misschien de internationale positie en de ligging van N.G. in den Pacific dit wenschelijk zouden maken. Uit bestuursoogpunt bekeken ben ik tot de conclusie gekomen, dat N.G. rechtstreeks onder de Regeering moet komen te staan: dus den status van gouvernement, waarbij de bestuurder echter geen gouverneur, maar resident kan zijn. Als afzonderlijke residentie zijn wij dan ontsnapt aan

de positie van vroeger, waarbij het er erg veel op leek, dat N.G. een kolonie van Ambon was. (...) Het zijn tweesprongen in mijn ontwikkelingsplan, waar ik beslissingen moet nemen in de een of de andere richting”.

In Hollandia heeft Van Eechoud inmiddels de beschikking gekregen over een ambtswoning, de voormalige behuizing van generaal MacArthur. Japane krijgsgevangenen hebben het huis, vlak voordat ze op last van de geallieerden naar huis moesten worden gestuurd, op de heuvel aan het Sentanimeer gedemonteerd en overgebracht naar Kotabaroe, waar het in drie dagen weer in elkaar is gezet. Daar begint Van Eechoud, in de enige kamer met airconditioning die Hollandia rijk is, zichzelf een moordend werktempo op te leggen dat resulteert in een vloedgolf van instructies, brieven en adviezen. Als een rode draad door deze bijna fanatieke correspondentie loopt het besef dat Indië recht heeft op onafhankelijkheid en dat Nieuw-Guinea niet mag worden meegezogen in een dreigende confrontatie van geweld. „Het lijkt erop”, schrijft hij op 22 juli 1946 aan Abdoelkadir,

„dat wij bang zijn om er erkennen, dat de drang naar ”merdeka” een volkomen natuurlijke drang is, die geboren wordt in elk volk, dat een zekere trap van ontwikkeling heeft bereikt. Wij behoeven daarmee den invloed van grootkapitaal en allerlei internationale politieke en economische verhoudingen niet weg te vlakken, doch wij verzwakken ons standpunt toch zeker niet door te erkennen, wat er leeft. Van Mook, Logeman e.a. erkenden het in hun redevoeringen duidelijk genoeg, maar onze R.V.D. en vooral onze pers schijnt er niet aan te durven. (...) Ik vraag me af, hoe in Godsnaam de Indonesiër uit onze pers ooit moet kunnen destilleren, dat wij hem begrijpen. (...) Mijn residentie-arts is kort geleden voor enige dagen in Batavia geweest; hij is nog niet van den schok bekomen. Hij is een geweldig hard werkende jongeman, wien niets teveel is, die idealen heeft. Daarmee had hij niet in Batavia moeten komen, en klaarblijkelijk allerminst bij den DVG. Trouwens, elke bezoeker uit Batavia zegt, dat het er een gekkenhuis is. Als iedereen dat zoo vindt, waarom is er dan niets aan te doen? Ik begrijp de sfeer daar niet, (...) dat men er danst en drinkt, Venus aanbidt, dat honderden luxe-auto's er plezierritjes maken enz. Mag dat nu allemaal maar, en is daar niets aan te doen? Wij buiten hooren dat allemaal en denken...”.

Inmiddels is Jan P.K. van Eechoud op 9 april gelijktijdig tweemaal bevorderd, eerst van reserve-kapitein tot reserve-majoor der Infanterie met terugwerkende kracht vanaf 9 oktober 1945, en in hetzelfde besluit tot reserve-luitenant-kolonel, met ingang van 10 januari 1946. Het lijkt een passende honorering voor de verdiensten die hij als reservist-officier in oorlogstijd heeft gehad, maar de bevorderingen vallen hem ten deel op de dag dat hij uit actieve dienst wordt ontslagen. In dezelfde brief aan Abulkadir beklagt hij zich over

de laksheid waarmee „Batavia” zich inzet voor zijn ambtelijke positie. „Ik hoop”, stelt hij sarcastisch vast,

„dat er gauw klaarheid komt. Dat geldt voor mezelf ook. Na de demilitarisatie, en, voor mij persoonlijk, demobilisatie, ben ik dus overste-af en het eenige besluit dat ik kan produceren om salaris op te gaan halen is dat van Commissaris 1e klas...Ik heb indertijd zelf moeten vragen om bevordering van kapitein naar majoor, toen van majoor tot overste. Als overste heb ik al dien tijd f.200.- onder het salaris van den resident gewerkt. Moet ik nu weer zelf gaan vragen om regeling? Ik heb er het land aan om voor me zelf te praten en toch schijnt dat de eenige manier te zijn om iets geregeld te krijgen. Een besluit als Conica en resident heb ik nooit gekregen; de eenige aanduiding van mijn positie is, lang geleden, een belofte van Van der Plas, dat hij mij hier zou laten zitten, nadat ik hem gezegd had, dat ik liever het bestuur over NG had, dan dat ik de reconstructie der politie op me zou nemen, zelfs dan dat ik van mijn part minister van nationale veiligheid zou worden. Ik begrijp wel, dat het een beetje revolutionair is om een buitenstaander in te schuiven als resident, maar de oorlog heeft wel meer revolutionaire dingen gebracht. Maar ik vind dat iemand mij nu zoo langzamerhand wel eens mag vertellen, wat de plannen met me zijn; dat is toch een billijk verlangen”.

Op 27 juli 1946 wordt in Malino (Zuid-Celebes) onder voorzitterschap van Dr. Huib van Mook, de Luitenant-Gouverneur-Generaal, een conferentie gehouden met vertegenwoordigers uit alle delen en geledingen van de Indische archipel. Het is een poging om langs vreedzame weg te komen tot een consensus over de toekomst van het eilandenrijk. Afgevaardigde van Nieuw-Guinea is Frans Kaisiepo uit Biak, cursist van de bestuurschool. Als adviseur krijgt hij Vic de Bruijn mee. Van Eecloud heeft instructie gegeven, niet te fel van leer te trekken tegen de Ambonnezen, maar overigens de eigen identiteit van Nieuw-Guinea met overtuiging uit te dragen. Het is de eerste keer dat een Papoea namens een der buitengewesten optreedt. „Zo ergens”, schrijft De Bruijn in „Het Verdwenen Volk”,

„dan was het hier dat bleek dat een Papoea geen Indonesiër is. Hij was nu eenmaal anders, hij was een Papoea. (...) Het door en na de oorlog ontwaakte zelfbewustzijn van de Papoea kwam tot uiting in zijn maidenspeech, waarin hij vaststelde er prijs op te stellen geen Papoea meer genoemd te worden, omdat het woord in Nieuw-Guinea identiek was aan dom, lui en vuil. De Papoea's waren „bangsa Irian” en Nieuw-Guinea heette Irian, dat in het Biaks warm land betekende, lichtte hij toe. Zijn woorden werden met applaus ontvangen”.

West-Irian, Irian Barat, Irian Jaya. Irian, de naam die de bewoners van Biak

gebruiken voor „het vasteland” van Nieuw-Guinea, is volgens Van Eechoud niet legitiem gekozen. Zonder iemand erin te kennen, heeft Frans Kaisiepo hem in Malino geïntroduceerd. „Gezien de achtergrond”, schrijft Van Eechoud in „Vergeten Aarde”,

„voelde men in sommige delen van Nieuw-Guinea wel iets voor deze wijziging, maar ging uiteraard na wat dit woord in de eigen taal zou betekenen. Voor zover het de nog zeer achterlijke Papoea’s in het zuiden interesseerde, voelde men er daar niets voor, want de Keiese invloed is er zeer sterk en in het Keiees betekent „iri” nu toevallig „slaaf”, en Irian zou dan zo iets als „slavenbende” zijn. De nieuwe naam zou vermoedelijk in het geheel geen opgang gemaakt hebben, als niet de Regeringsvoorlichtingsdienst te Batavia, zonder inlichtingen te vragen, zonder enig overleg met wie dan ook, de naam was gaan gebruiken en zo de verbreiding in de hand had gewerkt. Langzamerhand echter maakten zich speciaal de Indonesiërs van het woord meester en werd het een symbool van de weinige Indonesisch georiënteerde elementen onder de Papoea’s. (...) Wij weten nog te weinig van de Papoea-talen om de consequenties ervan te kunnen overzien; het is bijvoorbeeld zeer wel mogelijk, dat een nieuwe naam voor grote bevolkingsgroepen onaanvaardbaar zal blijken. Zo iets heb ik enige jaren geleden op wat pijnlijke manier ervaren: er was een Maleis tijdschrift opgericht en ik koos daarvoor, in overleg met een aantal Papoea’s te Hollandia, de naam „Peretas”. De vreugde duurde maar kort: spoedig kwam er een alarmtelegram uit Merauke. In enkele talen in het zuiden betekende peretas „vagina”. Snel werd de naam weer afgeschaft.”

Resident van Eechoud op toernee, plm. 1947.

HOOFDSTUK X

Conflicten met Batavia

Het Papoea-bataljon, eind 1944 opgericht en intussen onderdeel van het KNIL geworden, veroorzaakt in Nieuw-Guinea in toenemende mate problemen, zo ernstig dat resident Van Eechoud - in de beginfase de commandant en de grote voorvechter van een eigen bijdrage door de Papoea's in de oorlogs-inspanningen - zich vanaf begin 1947 van het detachement distancieert. In Batavia zitten lieden die gniffelen, omdat zij de mislukking van het experiment immers hadden voorspeld. De Papoea, is hun visie, staat op een te lage trap van ontwikkeling om hem legerdiscipline te kunnen bijbrengen. Steeds meer incidenten lijken te bewijzen dat deze critici gelijk hebben. „Beste Siem” schrijft Van Eechoud op 10 februari 1946 aan Spoor, inmiddels kolonel,

„het was nogal een teleurstelling voor me, dat het H.K. den indruk had dat het een zootje was. (...) Men trapt op de gevoeligste teenen, die ik heb: het Papoea-bataljon marcheert toch allesbehalve naar mijn zin; wordt te veel verwend om later nog tevreden te zijn met het eenvoudige leven dat ik hun had toebedacht in het toekomstige politiecorps. En dit doet de deur dicht: gisteren kreeg ik een aanvraag voor bierrantsoenen voor het Papoea-bataljon. Het argument is, dat ze toch ook militairen zijn. Ik kan niet tegenhouden dat de tpe hier aanvraagt, maar als Conica heb ik aan de Nigieo medegegedeeld, dat de verlaagde prijs voor militairen van 3,60 voor hen niet geldt, maar wel de volle Nigieo-prijs van 15,40. Ik voel er niets voor om mijn Papoea's bier te "leeren" drinken, en nog minder op kosten van het gouvernement”.

En aan Abdulkadir, 22 juli 1946: „Het Papoea-bataljon is een volkomen mislukking geworden. Sinds het korps in handen van het leger is gevallen, hebben de soldaten op ruime schaal bier gekregen en sigaretten, toddy, kaas, jam, brood enz. U kent den Papoea voldoende om te weten, dat hij daardoor volkomen verpest wordt. Het is een arrogant wezen geworden, dat denkt dat het alles mag, dat vitterig is geworden, dat protesteert als er sago gegeten moet worden. (...) U weet dat het de bedoeling was, om een vooral eenvoudig corps te hebben, aangepast aan NG. Voor mijn deel is dit zootje volkomen onbruikbaar geworden, hoe hard ze ook met de hakken klappen (ja, ook schoenen, lange broek, regenjassen enz.). (...) Dit demonstreert wel de absolute noodzakelijkheid, dat de opvoeding van den Papoea in één hand blijft. En dus, dat niet allerlei diensten, zelfs niet het KNIL, op eigen houtje mag gaan experimenteren met Papoea's. Geen werving dus voor andere diensten, en nog geen

Papoea buiten NG, niet voordat het een evenwichtig ontwikkeld volk is geworden, waar andere rassen niet meer op neerzien”.

Een formele opheffing van het bataljon, waarvan Van Eechoud met pijn in het hart een voorstander is geworden, volgt pas in 1947, na een stevig schandaal in Sarmi waarvoor men hem in het kamp van zijn tegenstanders verantwoordelijk wil stellen. Militairen van het Papoea-bataljon aldaar zijn zich op 30 april zodanig te buiten gegaan aan de drank, dat dit de ergernis van bestuur en bevolking heeft opgewekt. Er volgt een officieel onderzoek, waarvan het rapport terecht komt bij LGG van Mook in Batavia. Deze vraagt daarop de reactie van Van Eechoud die zich laat verleiden tot een gepeperd stuk, waarin hij de vloer aanveegt met allen die volgens hem schuldig zijn aan de verloedering van het bataljon. Dit nu schiet hoge functionarissen rond Van Mook in het verkeerde keelgat. Zelfs Spoor, inmiddels luitenant-generaal en Legercommandant Indië, vindt dat Van Eechoud te ver is gegaan en verlangt een verontschuldiging. „Het zij mij vergund”, schrijft Van Eechoud daarop op 6 juli aan Van Mook,

„een toelichting te geven op de opmerking van Zijne Excellentie den Legercommandant, dat ik een groot voorstander was van de creatie van het Papoea-bataljon in 1945 en thans – nu het niet meer onder mijn leiding staat – een uitgesproken vijand. Ofschoon de Legercommandant dit uiteraard niet bedoeld heeft, zou hieruit gelezen kunnen worden dat ik thans een uitgesproken vijand van het Papoeabataljon ben, omdat het niet meer onder mijn leiding staat. Ik heb zelf dit bataljon opgericht en opgeleid voor het doel: actie tegen den Japanschen vijand. Het heeft daartoe een summiere opleiding ontvangen, op dat doel gericht, en niet meer. Mijn bedoeling was om na afloop van den oorlog dit corps om te zetten in een politiecorps, waartoe de leden dan eerst een speciale opleiding zouden ontvangen op een centrale politie school. (...) Tijdens mijn commando kreeg het Bataljon shirts en shorts, geen schoenen, kreeg eenvoudige rantsoenen, geen bier of sterken drank. (...) Den dag na de overgave van mijn commando werd het eerste bier voor het Bataljon aangevraagd. Sindsdien is in dezen trant doorgedaan, is het salaris verhoogd tot een voor een Papoea onmatig peil en zijn hun rantsoenen aan voeding, bier, sterken drank en sigaretten opgedreven tot een peil, onbereikbaar voor elken burger, den Resident van Nieuw-Guinea inbegrepen”.

Van Eechoud levert dit geheime schrijven op 6 juli 1947 persoonlijk af in Batavia, waar het door Spoor wordt voorzien van kanttekeningen. Hij schaart zich in zijn rapportage aan Van Mook vierkant achter Van Eechoud, maar dringt er wel op aan dat de resident van Nieuw-Guinea zich in het vervolg ietwat voorzichtiger dient uit te drukken. „Beste Siem”, schrijft op 9 juli Van Eechoud op zijn kamer in Hotel Des Indes, Batavia,

doord. van Spoor

F

Beste Siem,

Om lang gesprek met de Hr. v. a. wals heeft me tot het
uitsluitend poverste, dat ik u een voortaan verkeer en bij
haar en tot een originele psychische inbedding op de
intimiteit mij heeft verleid tot een wijze om rapporten
die u juw. en op interesse, priakkent ueld verken en in
somsde zelf part is.

Behalve deze particuliere inkomsten, had ik u officieel
en antistat. mijn overzichtsrapporten aanbieden.

Ingevolge een copie van een rapport van de
bl. 99, dat niet versonden is, heb waarom een copie op
den dag van mijn vertrek aan den Tpe is toegesonden.
Als ik het niet reeds gedaan had, dan ik het schriftje
hebben vernietigd, maar nu wou ik me terug niet
zijn vast aan in kennis te stellen. Het origineel en de
andere copie worden niet versonden en het spreek van zelf, dat
ik me zelf den naam, waarin het gesproken is, aflees.

Je kent me goed genoeg om te weten, dat ik geen
ambivalentiteit heb en tot ik werkelijk een goede
verantwoording met het tegenwoordig je wilt krijgen
kijkt. Een handje vreesd helpen, want de afschrijven is
te zeer verdraagzaam, dan dat ik het alleen op het
aan kunnen klaarspellen. Opzouwen dat veel en zij
ingeleen kijktje voor je moet zijn, dat ik heb, dat je
me dus tijt naar een anderhandt bank gaan, dat naar
van den dag of nacht is mij part. Ye heb elken ontogen
om u een part het tijt te om te interesse van de
aan me wijze. Soeder Kamer 182 de Index.

Het laatste gedeelte van de Index.

J. van Ee

Brief van Jan van Ee choud aan zijn vriend Siem Spoor, 9 juli 1947.

„Een lang gesprek met den Hr. v.d.Wal heeft me tot het inzicht gebracht, dat ik op een volkomen verkeerden weg ben en dat een onjuiste psychische instelling op de situatie mij heeft verleid tot een wijze van rapporteeren, die op jou, en op iedereen, prikkelend moet hebben gewerkt. Behalve deze particuliere erkerenis zal ik je officieel en ambtshalve mijn verontschuldigen aanbieden. Ofschoon dit wel een erg ongelegen tijdstip voor je moet zijn, hoop ik toch, dat je me den tijd voor een onderhoud kunt geven; elk uur van den dag of nacht is mij goed”.

Overigens is in deze maanden de relatie met Van Mook uitstekend, zoals blijkt uit een brief die Van Mook op 27 november 1946 schrijft aan zijn hoogste chef, de minister van Overzeese Gebiedsdelen (Jonkman). Daarin memoreert de LGG dat hij met Van Eechoud gesproken heeft over de bestuursstatus van Nieuw-Guinea en het voor dit gebiedsdeel wenselijk ontwikkelingsbeleid. „Nu gebleken is”, aldus Van Mook, refererend aan de door Van Eechoud geleverde gegevens,

„dat Nieuw-Guinea dichter bevolkt is dan wij voorheen hebben aangenomen, namelijk door circa een miljoen Papoea's, lijkt mij een ontwikkelingsplan wenselijk”.

In Hollandia, waar zijn gezin in oktober 1946 is uitgebreid met een tweede zoon, Jan Piet, legt Van Eechoud in de eerste maanden van 1947 de laatste hand aan de wellicht belangrijkste nota die hij in zijn ambt als resident heeft geschreven, de „Nota Bestuursbeleid” die hij op 10 maart officieel indient en die de basis vormt waarop Nieuw-Guinea in 1949 een zogeheten „neozelfbestuursgebied” zal worden, met eigen departementen en een zelfstandig budgettair beleid. Zijn denkbeelden over de politieke en economische toekomst van Nieuw-Guinea, uitgewerkt in een groot aantal ambtelijke nota's, zorgen aanvankelijk zowel in Batavia als in Den Haag voor controversiële reacties, maar worden uiteindelijk in grote lijnen overgenomen. Te laat, zoals het verloop der gebeurtenissen zal aantonen.

Het is overigens de eerste ambtsnota die hij mag tekenen als resident van Nieuw-Guinea, een benoeming die hij rechtstreeks aan Van Mook te danken heeft. Het is een besluit van de Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlands Indië van 2 februari 1947, waarin Van Eechoud met terugwerkende kracht vanaf 15 juli 1946 wordt „belast met de waarneming der betrekking van Resident onder toekenning van een bezoldiging van 's maands f.1200.-”. De beleidsnota komt op een goed gekozen moment, omdat op 7 februari 1947 de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Nederland, Australië en Nieuw-Zeeland in Canberra de overeenkomst hebben gesloten tot instelling van de South Pacific Commission ter bevordering van de economische en sociale ontwikkeling van hun „niet-zelfbesturende territoria” (koloniale ge-

bieden) in het zuidelijk Pacific-gebied. Op 18 december 1946 heeft Van Mook aan minister Jonkman laten weten dat naar zijn mening Van Eechoud moet worden opgenomen in het internationale team dat deze commissie voorbereidt. „Van Eechoud”, aldus Van Mook,

„kent Nieuw-Guinea heel goed en daarom verzoek ik U, hem op te nemen in de voorbereidingscommissie die op 28 januari 1947 met haar werkzaamheden zal beginnen”.

Van Eechoud, die vanaf het begin in de commissie zitting krijgt als vertegenwoordiger van West-Nieuw-Guinea, ziet het „Canberra Agreement” als een belangrijke stap op de weg naar een zelfstandige toekomst voor de Papoea’s in beide delen van Nieuw-Guinea. „Vanzelfsprekend”, gelooft hij nog bij het schrijven van zijn boek „Vergeten Aarde” in 1951,

„zullen de ”Nederlandse” en de ”Australische” Papoea’s elkaar vinden, ondanks verschillende souvereiniteit en ondanks het verschil in omgangstaal. Het is een natuurlijk proces dat de beide delen der bevolking, onderling zo verwant juist in die eigenschappen waarin zij verschillen van de Indonesiër: karakter, uiterlijk, zeden en gewoonten, zich van die verwantschap bewust zullen worden. De volkomen kunstmatige scheidingslijn – de 141e meridiaan – die dwars door ethnologische eenheden heen loopt en zelfs families van elkaar scheidt, kan dit proces niet tegenhouden”.

De doelbewuste koers die resident Van Eechoud ten aanzien van Nederlands Nieuw-Guinea tracht uit te zetten, is in het moederland niet onopgemerkt gebleven. Twijfels over zijn loyaliteit en deskundigheid steken met name de kop op in behoudende kring, en bovendien bij figuren die hem later als hun medestrijder zullen omarmen. „Hoe een kleine minderheid in Indië”, schrijft op 3 maart 1947 „Het Laatste Nieuws uit Indië”, dat de koloniaal-politieke opvattingen uitdraagt van kopstukken als Gerbrandy en Welter,

„haar wil oplegt, kan blijken uit het ”progressieve” werk van den tegenwoordigen Resident van Nieuw-Guinea, een man, die een Nederlandschen naam draagt en van Nederlandsche nationaliteit is. Deze man, die onder het nieuwe regime van politiecommissaris een pijlsnelle promotie tot Resident gemaakt heeft en dus wel wat aan Van Mook te danken zal hebben, is druk bezig de Papoea’s politiek bewust te maken. Deze Papoea’s begrijpen er weliswaar niet veel van - hoe zouden zij ook, als velen van hen geen ander kledingstuk dragen dan een bamboekoker – doch dat hindert niet: iederen dag een lepel ”merdeka” zal op den duur wel helpen. Een van zijn medewerkers daarbij was een door Van der Plas bevrijde politieke banneling van Boven-Digoel. Helaas heeft hij zijn medewerking niet lang kunnen verleen, want deze Javaan

moest worden gearresteerd, omdat hij zich aan het hoofd had gesteld van een opstandsbeweging, die ten doel had, alle Nederlanders uit te roeien, den braven progressieven Resident inclus. Toen kwam er een Javaansche adspirant-controleur, die belast werd met den voorlichtingsdienst. Deze man had blijkbaar onder de Japanners een goede opleiding genoten. Luidsprekers werden opgesteld, die knalhard, dag in dag uit, berichten en commentaren uit Australië, Batavia en de republiek uitbrulden, en met succes, want toen eenigen tijd daarna een in Ambon opgeleide Papoea als bestuursassistent in een van de districten geplaatst werd, belegde hij een vergadering van dorpschouffden, waarin besloten werd niet meer met de Nederlanders samen te werken, doch voortaan te strijden voor een Groot Oost-Azië, hetgeen wonderwel overeenkomt met de door Japan gepropageerde Groot-Aziatische Welvaartssfeer. Er werd opgericht een Komitee Indonesia Merdeka (Comité Vrij Indië), dat den zegen van den Resident kreeg”.

De krachtmeting tussen de nationalisten en het koloniaal gezag in Indië bereikt in het midden van 1947 een bizarre climax. Aanvankelijk ziet het ernaar uit dat de escalerende gewelddadigheden, met name op Java, althans voorlopig beëindigd zullen worden na het akkoord van Lingadjati op 25 maart, de eerste politieke overeenkomst tussen Nederland en Indonesië, die voorziet in de totstandkoming van een Nederlands-Indische Unie met ingang van 1 ja-

Het gezin van resident van Eechoud met bezoekers voor de ambtswoning in Hollandia, plm. 1946.

nuari 1949. Velen halen opgelucht adem, maar de geruststelling is slechts van korte duur. Op 20 juli ziet Spoor zich gedwongen, bevel te geven voor de eerste politionele actie, twee dagen voordat Vic de Bruijn op Biak in het huwelijk treedt. Tot de genodigden behoren ook Jan en Kees van Eechoud, maar zij moeten verstek laten gaan, omdat alle bestuursfunctionarissen in deze situatie van onzekerheid op hun post moeten blijven. In Nieuw-Guinea komt het weliswaar niet tot openlijke onrust, maar de spanning loopt wel op. „Beste Doel”, schrijft Van Eechoud op 12 september 1947 aan Abdulkadir, adviseur van het kabinet van Van Mook inzake bestuursaangelegenheden,

„Na de gebeurtenissen op Java heb ik maar niet meer geprobeerd, je te spreken te krijgen; je had wel andere dingen aan je hoofd. (...) Ik heb veel gepiekerd over je vraag, hoe we de Indonesiërs in den kortsten tijd hun eigen auto kunnen laten rijden, met Van Mook met zijn internationaal rijbewijs ernaast. Het zouden supermensen moeten zijn, die dat tusschen nu en 1 Januari 1949 zouden leeren. De kwestie of het feit, dat wij het hun niet tijdig hebben geleerd, al dan niet rechtvaardig is, kan voor dit praktische doel buiten beschouwing blijven, maar het feit bestaat nu eenmaal, dat zij het niet geleerd hebben. Ik persoonlijk zou koude rillingen krijgen, als mij werd aangezegd dat ik per 1 Januari 1949 b.v. als Minister van Economische Zaken of van Financiën zou moeten optreden voor heel Indonesië. Het zou allemaal niet zoo erg zijn, als deze heeren maar advies zouden willen aannemen, maar het kenmerk van den half-intellectueel is nu eenmaal, dat hij zich geheel-intellectueel vindt. (...) Als er figuren tevoorschijn komen, die intellectueel genoeg zijn om de grenzen van hun intellect te kennen, loopt de zaak wel. (...) Maar zou er geen kans zijn, wanneer wij 'na de herovering van de macht op Java' de machinegeweren neerleggen en dan de belofte nakomen om zelfbestuur te geven, dat dan de goede Indonesiërs zoveel vertrouwen in ons krijgen, dat zij zelf, in hun eigen belang, zullen wenschen om die datum van 1 Januari 1949 nog een flink eind te verschuiven, desnoods met een positieve tijdslimiet?''.

De politieke verwarring in Indië en het gebrek aan middelbare scholing in Hollandia nopen Van Eechoud in augustus 1947 zijn oudste zoon Joep, 13 jaar oud, naar Nederland te sturen. Hij is ingeschreven aan het Canisiuscollege in Nijmegen, waar ook zijn vader voor de oorlog intern student is geweest. De zoon zal Nieuw-Guinea nooit meer terugzien. „Als ik aan pa denk in die tijd”, zegt Joep van Eechoud,

„heb ik nogal ambivalente gevoelens. Voor zijn gezin had hij eigenlijk nooit tijd. Pas vlak voor zijn dood, in 1958, heb ik echte gesprekken met hem kunnen voeren. In Hollandia was hij de toean basar, de grote heer. Als kind vond ik dat fijn, want het had zijn voordelen. Iemand die van pa iets gedaan wilde hebben, probeerde bij het zoontje van de resident in een goed blaadje te ko-

men. Als hij dat merkte, was hij furieus. Ik kreeg eens een mooie opgezette paradijsvogel van een Chinees, maar pa had juist het afschieten van die dieren verboden. Ik moest hem terugbrengen. Als resident had pa een grote Dodge, met standaard, maar ook een jeep met chauffeur. Die man liet mij er wel eens in rijden. Op een dag was de waterleiding kapot en pa was op weg naar de loodgieter, toen hij zijn jeep voorbij zag komen met de chauffeur op de plaats van de bijrijder. Ik was zo klein dat ik altijd door het stuur heen moest kijken. Bij pa wist je meteen dat het mis was. Ik probeerde hem een paar dagen te ontlopen, toen ma zei dat het geen zin had. Dus meldde ik mij op zijn kantoor en legde een bekentenis af. Okay, zei pa, naar de slaapkamer. Tien slagen op je bibs of tien dagen binnen blijven, en bij elke kreun krijg je een slag extra. Ik koos de tien slagen, en voordat hij aan de eerste begon, zei hij: als 't pijn doet, bijt dan maar in 't kussen. Ik kan me voorstellen dat sommigen hem zagen als een beul, maar dat was hij ook voor zichzelf. Hij maakte werkdagen van 20 uur. Om het vol te houden slikte hij pepmiddelen, benzedrine, en daarna zware slaappillen om een paar uur nachtrust te hebben. Dan moest hij 's morgens weer benzedrine slikken om de werking van de slaaptabletten op te heffen. Blanken moesten bij hem belet vragen, dat kon wel eens drie maanden duren. Papoea's konden zo bij hem binnenlopen, ook met het bot in hun neus, veren in 't haar of met de peniskoker. Pa haatte alles wat officieel was. Eenmaal moest hij 's morgens om half zeven een aubade afnemen, bij gelegenheid van Koninginnedag. Allemaal mooi versierde en erg luidruchtige Papoea's. Hij stond tegen de dichte balustrade, keurig in zijn residentsjasje, maar daaronder – niemand kon het zien – was hij in onderbroek''.

In oktober 1947 krijgt Van Eechoud een nieuwe secretaresse, Vera Schreuel, die tot de laatste dag bij hem in dienst zal blijven. Zij krijgt te maken met een chef die punctaliteit en inzet boven alles stelt, maar daarnaast uiterst hoffelijk en coulant tegenover zijn medewerkers staat. „Dat hij veel 's nachts werkte'', herinnert zich mevrouw Akkerman-Schreuel,

„had ermee te maken dat hij slecht tegen de hitte kon. Vandaar ook die air-conditioned kamer. Omdat hij dan tegen de ochtend pas ging slapen, moesten in de kampongs in de omgeving de hanen 's avonds in de kist worden gedaan, zodat ze bij zonsopgang niet begonnen te kraaien. Ze hadden in huis een Javaanse kokkie met vrouw en twee kinderen. Aan hem kon mevrouw alles overlaten. Als er gasten kwamen, wist die man precies: zoveel strepen, dus dan krijgen ze dát eten. Mevrouw van Eechoud lette nauwkeurig op het protocol, daar had ze een groot gevoel voor. Van Eechoud zelf hechtte er niet zo aan. Voor hem werken was ondanks alles een geweldige ervaring. Dat gold ook voor de club van jonge bestuursambtenaren. Vesseur, Den Haan, Rob Meyer Ranneft, Merkelijn. De harde kern, de Van Eechoud-boys. Ze zijn hem ook na 1950 trouw gebleven. Je had in Hollandia nauwelijks de middelen van een

behoorlijk kantoor. Er was altijd tekort aan alles. Toen Van Waardenburg kwam, de eerste gouverneur, was er ineens geld genoeg. Telefoneren deed je via de zender van de PTT, die had centrales in Hollandia en Biak. Voor particulieren drie minuten, en alleen op vaste tijden, ook naar Holland. Meestal waren de verbindingen slecht. De officiële contacten met Batavia gingen niet per telefoon, omdat Van Eechoud bang was voor afluisteren. Hij communiceerde liefst schriftelijk, per koerier”.

In Nederland is na de oorlog een commissie geïnstalleerd onder voorzitterschap van Koos Vorrink, voormalig S.D.A.P.-voorzitter, die een onderzoek heeft laten instellen naar de mogelijkheid om de N.S.B.-ers, de rotte plek in de samenleving, te deporteren. Een van de gebieden die daarvoor in aanmerking komen, is Nieuw-Guinea. Eind 1946 verblijven er in kampen ongeveer 50.000 N.S.B.-ers en 15.000 ex-S.S.-ers die de staat naar schatting f.130 miljoen per jaar kosten. Tegen deze achtergrond start de discussie, of deze lieden niet beter kunnen worden ingezet bij de kolonisatie van Nieuw-Guinea: zij verrichten dan nuttig werk, en de staat krijgt tenminste iets terug voor zijn geld. Sommigen zien in de binnenlanden van Nieuw-Guinea al grootscheepse landbouwprojecten ontstaan, waar gebruik wordt gemaakt van de modernste Amerikaanse machines. De zaak ontwikkelt zich echter tot een conflictsituatie tussen Den Haag en Batavia, omdat Van Mook heeft laten doorschemeren dat Nieuw-Guinea een voor de hand liggend „overloopgebied” zou kunnen worden voor Indo-Europeanen van Java en andere Indische eilanden. Het idee heeft in de jaren '30 reeds uitvoerig in de publieke belangstelling gestaan, naar aanleiding van sterke geruchten dat Japan stukken grond in Nieuw-Guinea in zijn bezit trachtte te krijgen als onderdeel van zijn expansiestrategie. Het blad „Volk en Vaderland” schreef in 1935 over „schitterende mogelijkheden om in het uitgestrekte Nederlandsch Nieuw-Guinea (zoo groot als bijna geheel Duitschland!) een nieuw stamland te vormen voor ons volk”. Het Bataviaasch Nieuwsblad hekelde in 1937 het „boerenbedrog” van de N.S.B. als zou Nederland toen reeds een bloeiende kolonie op Nieuw-Guinea hebben gehad, wanneer minister Colijn had willen luisteren naar de raad van ir. Mussert. Van Eechoud, op zichzelf geen tegenstander van het transmigratieplan, ontwikkelt daarover een intensieve correspondentie met Dr. W.K. Feuilletau de Bruyn die hem vanaf oktober 1946 nauwkeurig op de hoogte houdt van de ontwikkelingen in de Nederlandse denkbeelden. „Ik moet U zeggen”, schrijft Van Eechoud op 20 januari 1947 naar Feuilletau de Bruyn,

„dat ik weinig enthousiast sta tegenover de kolonisatie van Europeanen uit Holland in Nieuw-Guinea. Op de eerste plaats betwijfel ik het welslagen, doch bovendien lijkt mij het invoeren van Europeanen de kiem te leggen voor een conflict in lateren tijd. Ik zou dit echter wel kunnen accepteren mits voldoende

rekening wordt gehouden met de toekomst van den Papoea. Alleen indien dit terdege gedaan wordt, zal dit conflict te vermijden zijn, doch dit houdt in, dat de kolonisatie niet gebaseerd mag zijn op Papoea-werkkrachten. In dit laatste geval zou de instelling van hun toekomst zijn gericht op die van arbeidsslaaf en ik ben ervan overtuigd dat zij teveel eierzucht en te veel drang naar vooruitgang hebben dan dat dit mogelijk zal zijn. Ik heb een hoog idee van het intellect van den Papoea en hij zal ook zonder kolonisatie zijn weg wel vinden. Wanneer de Papoea's tot het besef komen dat de gang van zaken niet voldoende rekening heeft gehouden met hun eigen toekomstmogelijkheden, U zoudt de Papoea van vroeger niet herkennen: zij vergaderen, geven moties uit, sturen telegrammen naar de Regeering, de Commissie Generaal, enz. en komen het elke keer vertellen wanneer op politiek gebied hun iets niet bevalt. (...) Van Mook is zeer tegen een permanente kolonisatie van N.S.B.'ers en ik geloof dat dit politiek gezien, in verband met het wantrouwen der Indonesiërs, een ongelukkig tijdstip zal zijn. Zooals U wel bekend zal zijn, zijn er wel plannen voor de uitzending van 2 SS-bataljons, waar Van Mook niet tegen gekant was mits zij slechts tijdelijk hier komen. Overigens is het vanzelfsprekend dat van Mook's goed- of afkeuringen afhankelijk zijn van de politieke situatie en niets uitstaande hebben met zijn werkelijke ideeën omtrent mogelijkheden van de toekomst. Ik zelf ben ervan overtuigd, dat de aankondiging op dit moment van een kolonisatie van totoks op groote schaal in Nieuw-Guinea, zeer ongunstig door de Indonesiërs ontvangen zal worden''.

De toekomst van Nieuw-Guinea, politiek en sociaal-economisch, blijft Van Eechoud bezig houden. Hij brengt het vraagstuk voortdurend - gevraagd en ongevraagd - onder de aandacht van de regering in Batavia, wetend dat men daar aan Nieuw-Guinea de allerlaagste prioriteit toekent. „Nu wat anders, Doel'', aldus Van Eechoud op 16 januari 1948 in een brief aan Abdulkadir, directeur-generaal Algemene Zaken,

„waarvoor ik speciaal schrijf. Ik móét zoo langzamerhand weten waar we met N.G. aan toe zijn, welke kant we uitgaan. Ik loop volkomen spaak met mijn personeelspositie. De Oost-Indonesiërs lopen weg, nieuwe krijg ik er nauwelijks bij. Wat moet ik doen, welke richting moet ik uit werken? Moet ik trachten druk uit te oefenen op de Ambonneezen? Of komt N.G. niet bij Oost-Indonesië en is deze negara daar zoo gepiqueerd over dat ze hun medewerking, openlijk of stilzwijgend, zullen weigeren? Moet ik het zoeken bij andere bevolkingsgroepen? Of krijgen we een flinke kolonisatie op groote schaal en kan ik Indo's op groote schaal inschakelen? (...) Beel heeft in de Kamer gezegd dat de status van N.G. 'bezien' was. Ik begrijp wel, dat er officieel nog niets over gezegd kan worden, maar is er geen kijk op, op wat het waarschijnlijk wordt? Voor mijn doel: kan ik niet een sub rosa aanwijzing krijgen, welke politiek ik moet volgen? Dan kan ik tenminste verder, dit blindemannetje spelen

bevalt me niet. (...) En dan nog iets. Gelijk ik al destijds in een nota heb gezegd, is de bestuursvoering in N.G. beneden elk peil. We besturen een randje langs de kust of de groote rivier, slechts hier en daar gaat het wat dieper. En dat is ook nog abominabel. En ik krijg maar geen personeel. Ik weet wel dat het overal beroerd is, maar, Directeur-Generaal, moeten we dat voor N.G. accepteren? We kunnen hiermee niet voor den dag koomen bij de South Pac. Commission. We kunnen er wel daverend om gaan liegen, maar dat duurt net zoo lang tot er eens iemand komt kijken en dan is het spelletje meteen doorzien. (...) Het maakt over geheel Indonesië zoo weinig verschil uit, of uit dat hele ambtenarencorps zooveel krachten getrokken worden dat N.G. behoorlijk voorzien is – en wij kunnen dan tevoorschijn komen met een bestuursvoering, die we op de South Pac. Commissions en tegenover de heele wereld kunnen laten kijken. Maar daarvoor is noodig, dat de LtGG bekend maakt, dat Z.Exc. er prijs op stelt dat N.G. een behoorlijk corps ambtenaren krijgt – zonder dat lukt het niet. Mijn nota over de bestuursvoering is al vijf maanden "in behandeling"!"

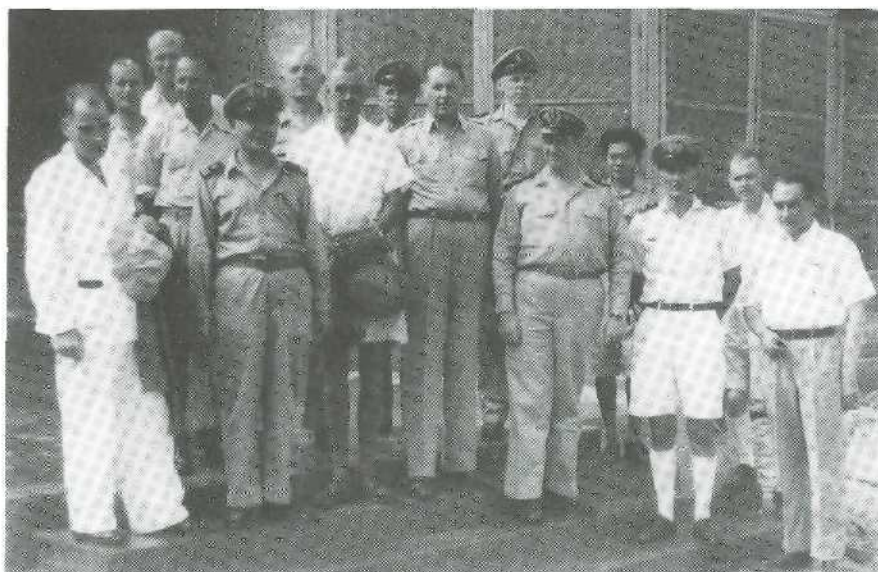
Op 19 februari 1948 antwoordt Abdulkadir: „Beste Jan, Met de beslissing van de status van Nieuw-Guinea wordt gewacht op het rapport van de fact-finding commissie. Met het onderwerp N.G. is het precies gesteld als met politiek en medicijnen, iedereen denkt dat hij politicus is en dokter. Het wordt hoog tijd dat wij thans een beslissing nemen, wat de politieke status betreft. (...) Daarenboven hebben wij voor Nieuw-Guinea mensen nodig met een missie-instinct. (...) Ik heb ook gedurende de besprekingen met de Republiek de ervaring opgedaan, dat ook in hun kamp het besef doorbreekt, dat men van idealen alleen niet kan bestaan”.

De „fact-finding commissie”, ingesteld bij gouvernementsbesluit van 15 maart 1948, betekent het eerste min of meer serieuze onderzoek naar de economische en sociale potenties van Nieuw-Guinea. Ook Van Eechoud – wiens functie in de aanstellingsbrief nog steeds wordt omschreven als „fungerend resident” – maakt er deel van uit, maar hij heeft weinig fiducie in de objectiviteit en de diepgang waarmee te werk wordt gegaan. Meer en meer ontwikkelt hij een eigen koers in het mobiliseren en informeren van mensen met invloed in politiek, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties in Nederland. Batavia is voor hem een gepasseerd station, hij zoekt de directe lijn naar het moederland. Gelijktijdig richt hij alle energie op versterking van de interne structuur van onderwijs, opvoeding en scholing en blijft hij het democratiseringsproces nieuwe impulsen geven. Eind november 1947 heeft hij de Kankain Kankara („beraadslagende vergadering”) op Biak ingesteld en in 1948 krijgt Nieuw-Guinea een formele opleidingsschool voor bestuursambtenaren, een opleiding voor dorpsonderwijzers en een verpleeggestersopleiding. Ook wordt een algehele reorganisatie van het bestuur doorgevoerd voor de gepacificeerde

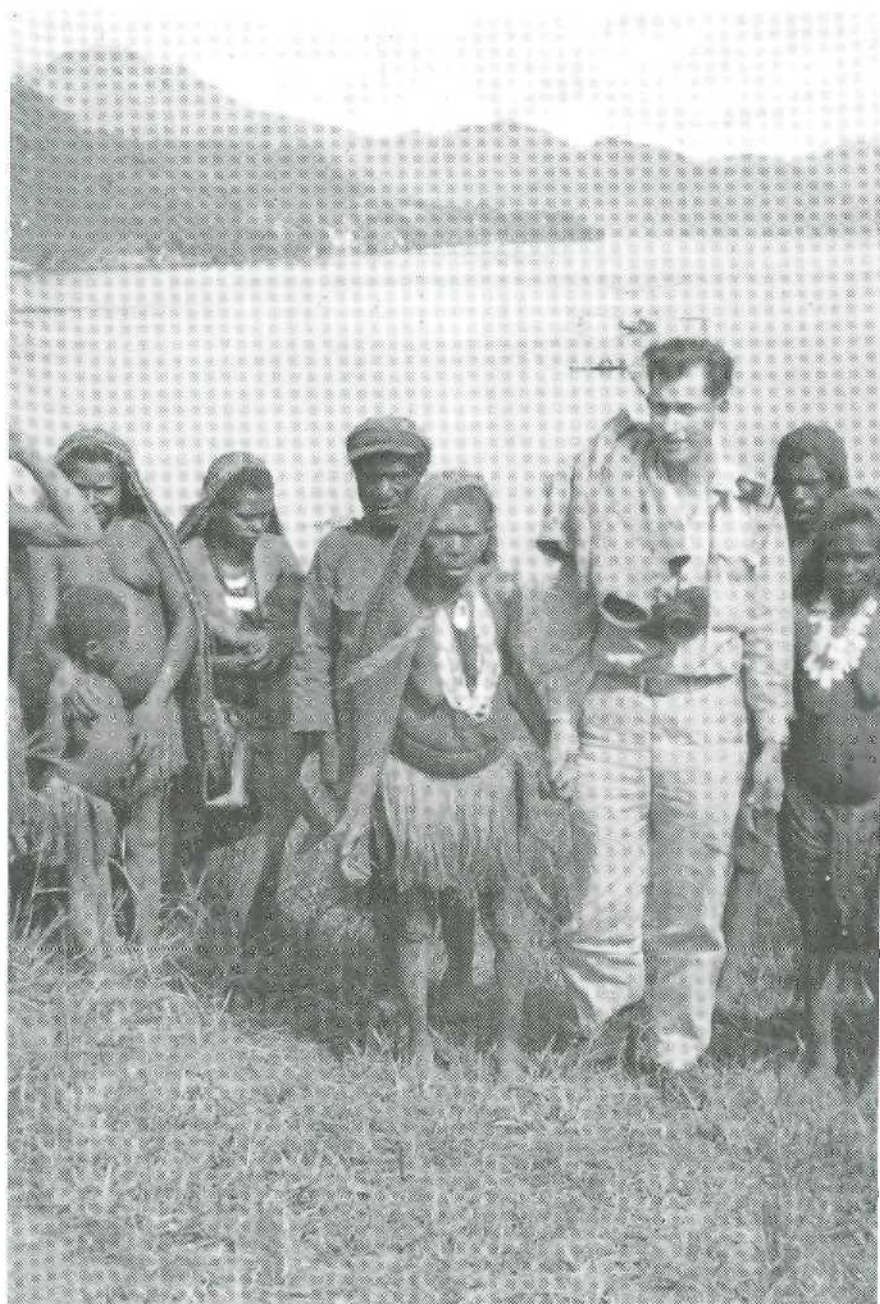
gebieden. Het aantal onder bestuur gebrachte Papoea's wordt op dat moment gesteld op 250.000, op een geschatte totale bevolking van een miljoen. Om te bevorderen dat de geest van vernieuwing ook doordringt tot de mensen en begrepen wordt, richt Van Eechoud een dienst bevolkingsvoorlichting op. „Voor die tijd was er niets op dat gebied in Nieuw-Guinea”, zegt Piet Merkelijn, die met deze taak werd belast,

„Ik zat in Sarmi, waar ik begonnen was met een eenvoudig, getikt krantje dat S.O.S. (Stem van de Onderafdeling Sarmi) heette. We gaven daarin heel eenvoudige voorlichting. Van Eechoud heeft mij toen naar Hollandia gehaald om dat voor de hele residentie te doen. Stukjes over democratie, verantwoordelijkheid, vakbonden en dergelijke. Jouwe deed het tikwerk”.

Op 1 november 1948 nemen de ontwikkelingen in Nederlands Indië een nieuwe wending met de benoeming van Dr. L. J. M. Beel, een oom van Van Eechoud, tot Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (H. V. K.) in Batavia als opvolger van Van Mook. Den Haag wil meer greep krijgen op de gebeurtenissen in de kolonie. Een maand later, op 19 december 1948, wordt de tweede politio-
nele actie afgekondigd, een laatste poging om het nationalistisch verzet met militair geweld te breken.

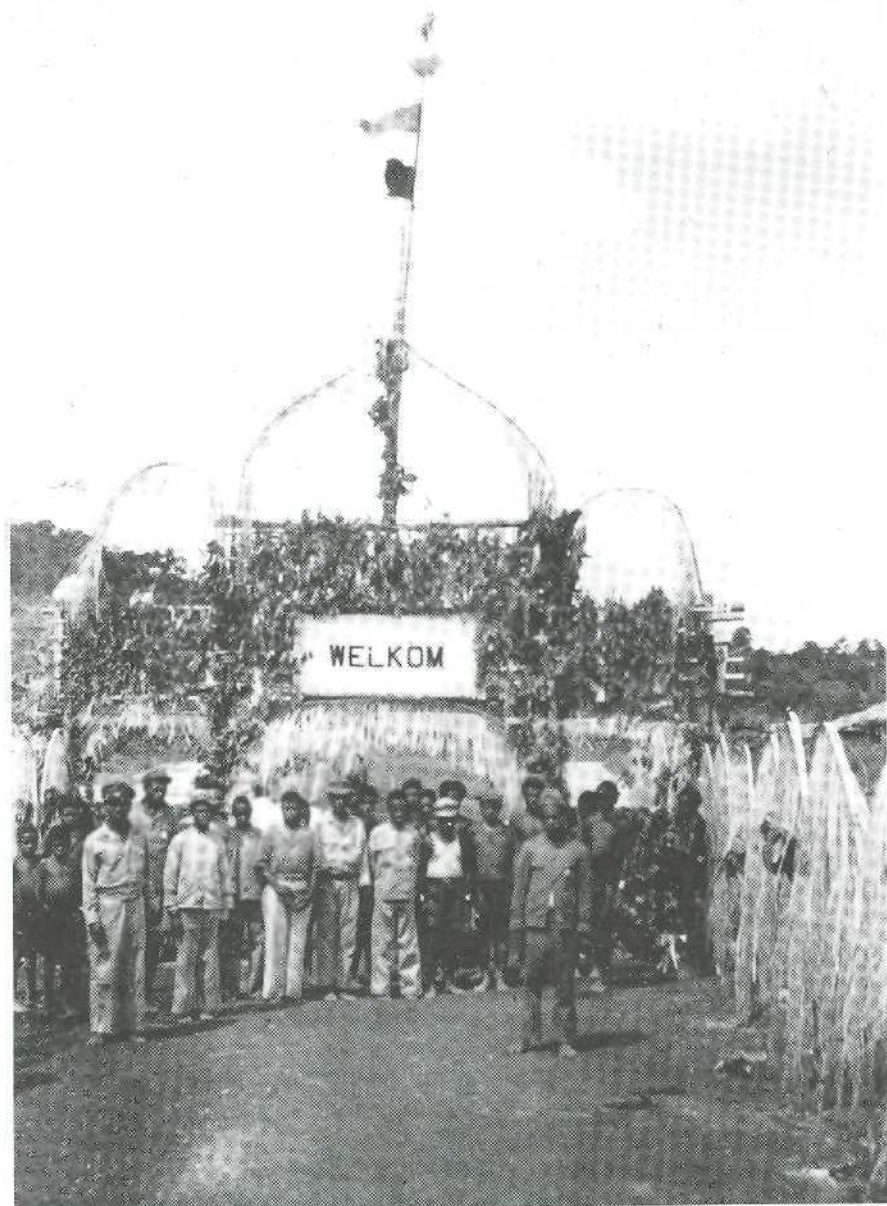

Bezoek van een commissie uit Batavia, plm. 1948: derde van rechts Drs. van Waardenburg, de latere gouverneur.

Vic ("Jungle Pimpernel") de Bruijn aan de Wisselmeren, plm. 1946.

Welkom voor resident van Eechoud in Noeboei.

HOOFDSTUK XI

Geheime correspondenties

In oktober 1948 heeft Van Eechoud een strikt vertrouwelijke brief ontvangen van Feuilletau de Bruyn („P.S.: Niemand weet dat ik wel eens met U correspondeer”) met de melding dat het er met Nieuw-Guinea zeer slecht voorstaat. Hij heeft dat afgeleid uit gesprekken met de ministers Götzen en Stikker. Vier ministers, namelijk Götzen, Drees, van Schaik en Sassen, alsook Beel, hebben voor het bestuur over Nieuw-Guinea een „oplossing” bekokstoofd die - vreest Feuilletau de Bruyn - op termijn zal uitlopen op overdracht aan Indonesië. Het aanvankelijk voorstel om Nieuw-Guinea rechtstreeks onder de Kroon te plaatsen, is ingetrokken. Feuilletau de Bruyn adviseert Van Eechoud, wanneer Beel naar Batavia komt, meteen contact met hem te zoeken. „Hij is hopeloos onwetend”, schrijft hij,

„De Indonesiërs die hier onderhandelden, velden het volgende oordeel over hem: ”Itoe orang (niet toean) tida ada hawa karadjaan”. Het is vernietigend voor een eventuele Hoge Commissaris”.

Uit deze wetenschap trekt Van Eechoud onmiddellijk zijn consequenties. Tot degenen met wie hij een intensieve correspondentie begint, behoort Prof. Mr. C.P.M. Romme, de politiek leider van de Katholieke Volkspartij in Nederland. „Het is misschien”, zo begint zijn eerste brief, 11 september 1948,

„een ongebruikelijke stap om U, hoewel persoonlijk onbekend, dit schrijven te zenden. Mijn overweging is echter, dat telkens en telkens weer blijkt, hoe weinig men in het algemeen weet en begrijpt van Nieuw-Guinea en hoe ontstellend de phantasie wordt geprikkeld, wanneer men praat en schrijft over dit land. (...) Ik hoop dat ik U niet beledig, door te zeggen dat ik niet de overtuiging heb dat U juist bent ingelicht over dit land; het doel van mijn schrijven is dan ook er mij zelf van te verzekeren, dat U, leider van Katholiek Nederland en een man, wiens oordeel bij iedereen veel gewicht in de schaal legt, althans van één zijde een oordeel verneemt, dat bevoegd is”.

In beknopte, maar zeer gedocumenteerde passages analyseert Van Eechoud daarna de mogelijkheden en problemen van Nieuw-Guinea. Kolonisatie acht hij niet bij voorbaat kansloos, nu 20.000 hectaren voor landbouw geschikte terreinen zijn onderzocht en 500.000 hectaren als waarschijnlijk exploitabel zijn aangemerkt. Hij waarschuwt voor valse verwachtingen, want „men schijnt”, schrijft hij,

„op dit eiland geen gronden te mogen verwachten, waar de Friesche boer enthousiast over zou zijn, doch anderzijds is er geen enkele reden, waarom er geen gronden verwacht mogen worden, waar een Drentsch boertje dan toch gelukkig mee gemaakt zou kunnen worden”.

De olie-exploraties van de N.N.G.P.M. in de Vogelkop hebben voorraden voor 60 tot 70 jaar aangetoond, bij Hollandia is bauxiet gevonden, en in het Cycloopegebergte wolfram-erts, koper en goud. De bossen van Nieuw-Guinea zijn rijk aan kostbare houtsoorten, alsook aan copal en copra, terwijl de zeevisserij industrieel kan worden aangepakt. De uitvoerigheid en grondigheid waarmee Van Eechoud deze zaken heeft laten uitzoeken en ze als argumenten hanteert, duidt op een strategische omschakeling. „Ik meen”, schrijft hij in de brief aan Romme,

„dat het van belang is, hierop den nadruk te leggen, aangezien de zakelijke Hollander meer dan voor ideële motieven gevoelig is voor een "paying proposition". Het is mijn overtuiging dat Nieuw-Guinea dat is, op den duur, al is het ongewenscht, dit openbaar aan te tonen, want het zou de aantrekkelijkheid van Nieuw-Guinea voor N.I.T. en Federatie sterk verhoogen. Ik zie niet in, waarom Nederland afstand zou moeten doen van N.G. Het volk is onmondig en niemand in Indonesië heeft er dan ook bezwaar tegen gemaakt dat het werd gerangschikt onder de "dependant peoples" van de South Pacific Commission. (...) Met het veelgebruikte slagwoord "democratie" in den mond, moet het toch mogelijk zijn om N.G. een status te geven onder Nederlandsch beheer, met de conditie dat de bevolking zich over 25 jaar mag uitspreken t.a.v. van haar wenschen. Of zij zich dan zal uitspreken vóór een blijvende aansluiting bij Nederland, hangt van ons beleid af”.

Romme antwoordt, op 20 oktober 1948: „(...) ik waardeer Uw démarche. Zooals Gij weet, heeft de Nederlandsche Regeering totnogtoe Nieuw-Guinea steeds apart gesteld, en het niet mee laten gaan in den loop der staatkundige ontwikkeling van Indonesië. Daartegenover heeft de Lt.Gouverneur-Generaal wel eens een ander standpunt ingenomen, waarop men zich van Indonesische zijde gaarne beroept. In de conferentie in Den Haag, waar met de deelstaten overeenstemming over een interim-regeling is verkregen, is ten opzichte van Nieuw-Guinea bepaald, dat in de interim-periode niet geprejudiceerd mag worden op een toekomstigen status. Derhalve is in dat ontwerp Interim-regeling bepaald, dat de Kroon zich voorbehoudt, om over eenig gebiedsdeel, voor zoo lang de bevolking daarvan niet in staat is zich uit te spreken nopens de betrekkingen, welke dit gebiedsdeel zal verkrijgen onderscheidenlijk tot de Vereenigde Staten van Indonesië en tot het Koninkrijk (met deze wijdloopige omschrijving is bedoeld Nieuw Guinea), het bewind te doen voeren op den door de Kroon te bepalen grondslag en met inachtneming van door

de Kroon te stellen regelen door den Hoogen Vertegenwoordiger van de Kroon en de Federale Interim-Regeering gezamenlijk. Gij wilt met deze mededeeling wel discretie betrachten. Ik geef haar voor Uw persoonlijke wetenschap en oriëntatie”.

Op 16 maart 1949 komt Van Eechoud met zijn „Nota inzake de economische toestand van Nieuw-Guinea”, waarin hij afstand neemt van de stelling van de „Studie-Commissie Nieuw-Guinea 1948”, de fact-finding commissie waarvan hij zelf deel heeft uitgemaakt. De commissie is naar zijn oordeel te negatief geweest met haar opvatting dat Nieuw-Guinea geen land is met grote natuurlijke rijkdommen. Van Eechoud stelt daar tegenover dat men de mogelijkheden van het land in het perspectief van de komende 25 jaar moet zien, mits de Nederlandse regering wil investeren in landbouwprojecten als de Nimboranvlakte (23.000 hectaren) bij Hollandia en de geschiktmaking van de oevers van het Sentanimmeer als vestigingsplaats voor Nederlandse tuinders. „De Papoea”, zo besluit hij,

„zal een groot aandeel kunnen hebben in de ontwikkeling van zijn land. Hij is bepaald niet lui en dom, zooals hij zoo dikwijls wordt gedoodverfd, meestal door lieden die hem niet of slechts oppervlakkig leerden kennen en die generlei begrip hebben voor acculturatieve problemen. De Papoea stelt bijzondere eisen aan zijn leermeesters, doch is dan ook zeer bevattelijk. (...) De Papoea is in het algemeen eierzuchtig en wil vooruit. Hij mist de contemplatieve aard van de Javaan, en, eenmaal in het moderne leven betrokken, geeft hij al spoedig blijk bijzonder gevoel te hebben voor westersche economische motieven. Het bevolkingsgetal is echter te gering; ook wanneer gedeeltelijke mechanisatie en coöperatieve bedrijfsvorming worden toegepast, zal de autochtone bevolking alleen dit land niet kunnen ontwikkelen. Wanneer niet alle ontbrekende stukken der legkaart waardevol zijn, blijft een groot arbeidsveld braak, waarop het benarde Nederland vele zijner zonen een bestaan zal kunnen bieden, agrarisch, en, indien mijnbouwkundige vondsten worden gedaan, ook industrieel”.

In het eerste kwartaal van 1949 houdt Van Eechoud er rekening mee dat Beel, de Hoge Vertegenwoordiger in Bataria, Nieuw-Guinea zal bezoeken, zoals is aangekondigd. Maar de gebeurtenissen op Java en de regelmatige consultaties in Den Haag dwingen Beel keer op keer tot uitstel. Wel krijgt Van Eechoud in februari bezoek van de sultan van Tidore, die hem mededeelt de indruk te hebben dat Soekarno genoeg zal nemen met opname van Nieuw-Guinea in een federatie en niet rechtstreeks in de republiek. Omdat hij in dit stadium een onderhoud met Beel van maximaal belang acht, reist Van Eechoud begin april naar Batavia. „Ik heb een lang en prettig gesprek gehad met Beel”, bericht hij op 22 april aan Feuilletau de Bruyn in Den Haag,

”en ik heb den indruk, dat hij er zeer op gesteld is om N.G. althans een afzonderlijke status te geven, met Ned.zeggingschap. Hij beloofde heel zeker naar Nieuw-Guinea te komen en stelde zich voor dit te doen zoodra de Ronde Tafelconferentie zal aanvangen. Overigens heb ik nu vrijwel heel Batavia mee om N.G. te helpen losmaken, slechts met uitzondering van eenige V.S.I. baantjesjagers. Er is een groote ommezwaai in de stemming, jammer genoeg wat erg laat”.

Over de algemene sfeer in de hoofdstad schrijft hij: ”De situatie op Batavia is vrij duidelijk. Iedereen heeft Indië opgegeven, het faillissement is volkomen. Men rekent uit wat het pensioen zal zijn en de rechtspositie, wanneer zijn boot zal vertrekken, en een aantal tracht een baan bij de V.S.I. te krijgen. (...) Dit is zoo de algemeene houding, ook van de hogere ambtenarij. De situatie op Java is niet best en geen Hollander zou er graag blijven, als de Hollandsche troepen wegtrekken”.

Beel heeft met nadruk zijn mening gevraagd over het voorstel van het Indisch gouvernement, Nieuw-Guinea los te maken uit de vooroorlogse bestuursverbanden met Tidore (Noord- en West-Nieuw-Guinea) en Toetal (Zuid-Nieuw-Guinea), een ingewikkelde constructie binnen het Gouvernement Grote Oost. Van Eechoud steunt dit voorstel, omdat het geheel in de lijn ligt van de visies zoals hij die in zijn bestuursnota van 1947 heeft uiteengezet. In dit verband klaagt hij zich bij Beel over het feit dat men in Batavia nooit enige reactie op dit stuk gegeven heeft. Waarop Beel reageert: ”Maar U bent toch zeker gewoon doorgegaan?”

Een ander probleem dat Van Eechoud tegenover de H.V.K. ter sprake brengt, is hem mede ingegeven door de ziekte van zijn vrouw. Het leven in Hollandia valt haar zwaar. Ze lijdt regelmatig onder malaria-aanvallen en is sinds haar komst naar Nieuw-Guinea geen dag buiten Hollandia geweest. Van Eechoud bepleit bij Beel de invoering van een verlofregeling voor de vrouwen van het bestuurspersoneel in Nieuw-Guinea. Het aangewezen verlofcentrum voor de ambtenaren in Indië ligt op Java. Een gezin met twee kinderen op Nieuw-Guinea dat daarheen wil reizen, is minstens f.5000,- kwijt. Weliswaar kan men ook naar Malino op Celebes, maar mensen die lange tijd in oerwoud en isolement hebben gezeten, verlangen naar de drukte en het vertier van de grote stad. Beel belooft de zaak in overweging te nemen.

Via Batavia, Singapore en Sidney reist Van Eechoud in de week van 29 april naar Noumea, voor de bijwoning van de derde zitting van de South Pacific Commission. Vlak voor zijn vertrek uit Hollandia, op 25 april, dicteert hij een kort briefje aan een van zijn vertrouwelingen, Marcel van den Brink, de assistent-resident van West-Nieuw-Guinea te Sorong. ”Je moet goed in de krant kijken”, luidt zijn opdracht,

''wanneer de Ronde Tafelconferentie begint, dat is namelijk het moment dat Beel beloofd heeft naar Nieuw-Guinea te komen. Ik heb hem voorgesteld: per B.25 naar Ambon – daar overstappen, Catalina en meteen door naar Sorong; overnachten bij olie, volgende dag plm.12 u. door naar Manokwari – overnachten, 3e dag Wisselmeren en Hollandia. In haast, gegroet''.

In het midden van 1949 vraagt Nicolaas Jouwe, hulpbestuursambtenaar in Hollandia, aan Van Eechoud toestemming voor het opzetten van een propagandacampagne om het nationalistisch besef bij de Papoea's te versterken. Van Eechoud weigert, met de motivering dat Jouwe in overheidsdienst is en zich dus van politieke activiteit dient te onthouden. Maar in juli voelt Van Eechoud zich gedwongen, in te gaan op een verzoek van de sultan van Tidore die een gouvernementsboot vraagt voor het houden van een voorlichtingstoernee in de kampongs aan de Geelvinkbaai, waar hij voor de oorlog bestuursassistent is geweest. Hij pleit daar openlijk voor aansluiting van Nieuw-Guinea bij Indonesië, als gevolg waarvan de vlam in het kruitvat slaat. Nu vraagt Jouwe aan Van Eechoud verlof om in hetzelfde gebied propaganda te maken voor een zelfstandige status van Nieuw-Guinea. Van Eechoud weigert opnieuw en beroept zich op zijn plicht tot loyaliteit met het Nederlands beleid. Jouwe neemt hierop het initiatief in eigen hand en maakt een toernee langs de dorpen bij het Sentanimeer en de Humboldtsbaai. Hij komt terug met een overweldigende stapel schriftelijke, in zeer eenvoudige taal gestelde verzoeken van de Papoeabevolking uit die streken, waaruit overduidelijk blijkt dat men doodsbenuwd is voor Indonesische overheersing en voortzetting wenst van het Nederlands bestuur totdat men in staat is op eigen benen te staan. ''Dat incident'', zegt Piet Merkelijn,

''heeft toen Van Eechoud overtuigd, en hij zei: vooruit, dan mogen jullie ook door de Geelvinkbaai een toernee maken. Dat is gebeurd door Jouwe en Kaisiepo en toen is aan die duidelijke stem vanuit Hollandia en omstreken een nog duidelijker stem uit Manokwari en de Geelvinkbaai toegevoegd, uiteraard met uitzondering van Japen, want Japen is altijd pro-Indonesisch geweest. Maar alle andere dorpen en stammen zeiden: wij hebben zoveel aan de Nederlanders te danken, ze hebben hier vrede gebracht in onze stammenoorlogen, ze hebben scholen gebracht en medische zorg. Wij kennen de Nederlandse overheid en wij verwachten van de Nederlandse overheid dat zij ons zal leiden naar zelfstandigheid en naar een eigen keus, net zo – en dat was een heel grappig, en daardoor ook een erg authentiek element - als de Amerikanen de negers hebben geleid''.

Bestuursassistent Nicolaas Jouwe, dorpsonderwijzer Marcus Kaisiepo en zijn collega Jan Ariks worden in deze maanden de spreekbuis van de Papoea's over heel Nieuw-Guinea. De pro-Indonesische krachten concentreren zich

rond Silas Papare die steun krijgt van sommige dominees. Wanneer een van dezen zich tegenover Kaisiepo erover beklagt dat Van Eechoud de nationalisten voortrekt, antwoordt Kaisiepo ad rem: "Maar dominee, dat doet U toch ook: ik heb bij U nog nooit de duivel op de kansel zien staan".

In Nederland vindt Van Eechoud nu de grootste steun voor zijn denkbeelden bij Dr. J. W. Meijer Ranneft wiens zoon Rob als bestuurscontroleur gedetacheerd is aan de Wisselmeren. Meijer Ranneft, hoewel conservatief in zijn koloniale opvattingen, heeft er vóór de oorlog al blijk van gegeven dat hij een afzonderlijke benadering en behandeling van het vraagstuk Nieuw-Guinea voorstaat. "Het groote verschil", schreef hij in het Tijdschrift Nieuw-Guinea jaargang 1936-1937,

"in karakter van het land en in doelstelling van de overheid wettigt feitelijk slechts één conclusie; een ver gaande afsplitsing van het bestuur van Nieuw-Guinea van dat van Nederlandsch Indië. Dat is ook waarlijk niet vreemd. Niemand denkt eraan voor Indië en Nederland één zelfde staatsregeling te doen gelden en Manokwari en Batavia verschillen tenslotte meer dan Batavia en Den Haag. De oplossing is dan: Nieuw-Guinea een afzonderlijke kolonie. Een

kolonie van Indië, wel onder den G.G., niet onder de Directeuren schijnt het beste. En een kolonie van Indië en niet van Holland schijnt dan beter dan een nieuw vijfde deel van het Rijk, omdat toch Indië met zijn outillage en ervaring de basis zal moeten zijn van alle activiteit en een gouverneur naast den G.G. ondenkbaar is”.

Alle rapporten, alle notities die in het residentiekantoor in Hollandia geconcipeerd worden, laat Van Eechoud vanaf medio 1949 doorsturen aan Meijer Ranneft. Ze gaan via de particuliere post, vaak als onderdeel van de correspondentie tussen Rob Meijer Ranneft en diens vader. De gepensioneerde ambtenaar zorgt er via dezelfde kanalen voor dat Van Eechoud bijna van dag tot dag op de hoogte blijft van feiten, geruchten en gissingen omtrent de Indische kwestie in het Haagse circuit. “Eerst enkele woorden”, schrijft Meijer Ranneft op 27 juli 1949,

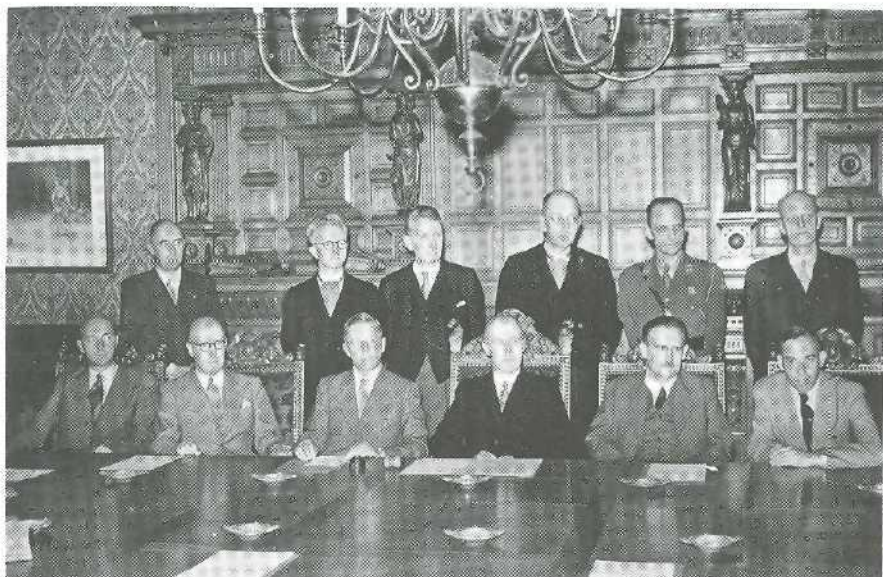
”over den algemeenen toestand. Ik zie dien als zeer slecht, maar voor wat N.G. betreft niet als wanhopig. Wat ik gevreesd heb van de Indonesië-politiek der Nederlandsche Regeeringen voltrekt zich helaas. (...) Ik zie in laatste instantie de oorzaak in het feit dat in Nederland regeeringen waren en zijn die den wil missen om zich te handhaven en zelfs om behoorlijke voorwaarden te bedingen bij het zich niet handhaven. Behalve deze wil mist men het inzicht, zoodat men zijn tegenstanders steeds sterker maakt en steeds begeeriger. (...) Op den bodem van de ellende vindt men steeds de onbekwaamheid der figuren die te beslissen hadden en die, hoe bekwaam ook op ander gebied, voor deze taak eenvoudig niet berekend waren. Zelfs Van Mook, hoewel man van capaciteiten, heeft op essentiele punten (o.a. op die van de machtsmiddelen en de machtsinzet) jammerlijk gefaald. Daarnaast had hij zeer goede dingen. Een ervan, dat ik zeer waardeer, is dat hij U benoemde voor N.G. (...) Uit dit alles, zeer geachte Resident, zult U begrijpen dat ik het geheel eens ben te met de voorzichtige, verstandige maar groote activiteit die U toont voor Uw plannen en de keuze van menschen die U wilt bereiken. Wat ik voor Uw plannen doen kan, zal ik doen, maar ik kan het niet eens openlijk doen omdat het U en Uw visie zou schaden. (...) Tot wie U zich wenden kunt? Wat U deed t.a.v. het Ministerie lijkt mij gelukkig. Ik zal U zien te steunen zonder dat ik ongewild brokken maak. Uw veronderstelling dat het heele Kabinet zal zijn ingelicht, is te optimistisch. Veel van deze heeren willen het vraagstuk eenvoudig niet zien, willen slechts ”geen gezeur meer over Indonesië: geef daarom toe!” (...) Uw houding, U staat me toe dat ik U mijn oordeel zeg – lijkt mij bijzonder gelukkig. U is correct, U houdt zich aan ambtelijke grenzen, maar U is bovendien vaderlandslievend, U houdt woord aan Uw eed, ik herhaal, ik waardeer dat zeer”.

Op 5 augustus 1949, 's middags om 2.55 uur wordt in Hollandia een voor Van

Dr. J.W. Meijer Ranneft.

Den Haag, 3 juli 1946. In het departement van justitie kwam het nieuwe rooms-rode kabinet voor het eerst bijeen. Zittend v.l.n.r. de ministers S.L. Mansholt (landbouw, visserij en voedselvoorziening), P. Lieftinck (financiën), J.A. Ringers (openbare werken en wederopbouw), L.J.M. Beel (minister-president, binnenlandse zaken), W. Drees (sociale zaken), H. Vos (verkeer); staande v.l.n.r. G.W.H. Huysmans (economische zaken), J. Gielen (onderwijs, kunsten en wetenschappen), C.G. baron van Boetzelaer van Oosterhout (buitenlandse zaken), J.H. van Maarseveen (justitie), luit. kol. A.H. Fievez (oorlog en marine a.i.), J.A. Jonkman (overzeese gebiedsdelen).

Eechoud bestemd telegram uit Nederland ontvangen: "Na overleg raad ik U dringend hardnekkig vasthouden gedachte kroonkolonie.meijer ranneft". Enkele dagen later komen er strikt vertrouwelijke brieven van Feuilletau de Bruyn en Meijer Ranneft die de bedoeling van de ijlboodschap verduidelijken.

Het kabinet is namelijk tot een unaniem standpunt gekomen met betrekking tot Nieuw-Guinea: loskoppeling van de rest van Indië en de status van kroonkolonie. Nu deze beslissing genomen is, acht de regering het niet nodig dat Nieuw-Guinea op de komende Ronde Tafelconferentie vertegenwoordigd zal zijn. Dat zou eerder provocerend kunnen werken op de Indonesische delegatie. "De betrokken adviserende ambtenaren", schrijft Feuilletau de Bruyn in zijn brief van 4 augustus,

"hebben echter in Van Maarseveen en Drees niet het minste vertrouwen. Wanneer de Republiek Nieuw-Guinea opeist onder bedreiging dat men anders de Unie Nederland-Indonesië niet zal aanvaarden, zal het slappe Nederlandse kabinet toch omvallen. (...) Beide hoofdamttenaren waarmede ik in contact kwam voorzien een grandiose mislukking. Ik ook! De regering wenst nu het volgende spel te spelen. Men gaat eerst onderhandelen over de Unie en de andere punten, en men wil daarbij de Indonesiërs zoveel mogelijk ter wille zijn. Nieuw-Guinea heeft men als slotagendapunt. Dan zal men de poot stijf houden, zodat alle reeds door de republiek bereikte voordelen daardoor in gevaar worden gebracht. Daarom wil men alles vermijden om tevoren tegen de haren van de republiek in te strijken en moeten de plannen omtrent het handhaven van Nieuw-Guinea als Kroonkolonie strikt geheim worden gehouden om geen roet in het eten te gooien en de stemming te bederven. Ik dring dan ook nadrukkelijk op geheimhouding bij U aan. Het statuut Kroonkolonie ligt reeds volkomen gereed en zal als het zover is onmiddellijk aan de Kamer ter goedkeuring worden ingediend. Veel kans geef ik de idee Kroonkolonie niet. De heer Koos Vorrink wil met alle geweld Nieuw-Guinea cadeau doen aan Indonesië, tegen de wens van Van Maarseveen en Drees in. Zijn partijgenoten (...) maken nu een verwoede propaganda voor het condominiumidee, ook Dr. W.C. Klein. Het is zeker denkbaar dat men hem beloofd heeft, dat hij voor zijn diensten beloond zal worden met de verlening van de rang van eerste progressieve gouverneur van Nieuw-Guinea. Dat gebeurt natuurlijk niet. Maar dat werkt als een peentje dat men de ezel voorhoudt. (...) Maar hoe het ook zij, U voelt wel, dat de onderhandelingspositie van de regering er door dit alles niet sterker op wordt. Ik heb dan ook niet veel vertrouwen over het verloop van de R.T.C. en de nogal simpele slimmigheden van de heren ministers".

Eveneens op 4 augustus gedateerd is de brief van Dr. Meijer Ranneft, die in grote lijnen de opmerkingen van Feuilletau de Bruyn dekt. „Misschien zullen enkele masochisten", zo luidt een passage,

„uit overtuiging Nederland ook uit N.G. willen wegwerken; misschien is een deel van de PvdA anti-koloniaal; misschien zullen er zijn – dat is het belangrijkste argument – die willen pogen om door N.G. af te staan „goodwill” van Soekarno c.s. te krijgen. Daar tegenover staat echter – naar ik meen – een zeer sterke redeneering gedeeld door een meerderheid van de K.V.P. + Protestantisch Christelijke Partijen + alles wat Indisch denkt en gevoel heeft voor zee- en militaire situaties. Het gevaar komt van verstokte socialistische en naar ik vrees van handelslieden, mogelijk ook minister Stikker”.

Op 8 augustus maakt de regering in een officiële verklaring bekend dat Nieuw-Guinea een deel van het Koninkrijk zal blijven, met een bijzondere verhouding tot de Unie. Van Eechoud weet nu wat hem te doen staan. Nu Den Haag zich heeft uitgesproken, behoeft hij geen neutraliteit meer in acht te nemen. De eerste die op grond daarvan duidelijke instructies krijgt, is zijn oude vriend Vic de Bruyn, nu controleur B.Z. op Biak. Hij moet zo snel mogelijk Silas Papare uitschakelen als woordvoerder van de pro-Indonesische groep in de richting van Java. „Houd hem van het vliegtuig af”, is zijn opdracht aan De Bruyn nog op 8 augustus,

„- hij kan natuurlijk geen geldige reisopdracht toonen en als particulier houd je hem tegen omdat hij geen toelating heeft tot de gesloten steden Makassar en Batavia. Bovendien zal Ophof wel willen medewerken om af en toe het toestel „vol” te verklaren. De situatie is zeer gunstig, de regeringsverklaring heb je wel gehoord. (...) Denk erom dat de Biakkers nu gaan schrijven naar de Radjah Empat; dat is dringend nodig, want anders lopen we straks nog het gevaar dat de olie van Selawati voor ons verloren gaat. Van de Sorongzijde wordt ook gewerkt”.

Dezelfde dag mobiliseert hij ook Marcel v.d.Brink, de assistentresident West-Nieuw-Guinea in Sorong, per aangetekend schrijven. „Het is nu zaak”, aldus Van Eechoud,

„dat vooral de Radjah Empat uit de bus komt. Je kunt de jongelui nu tenslotte voorhouden, wat de regering heeft gezegd, en dat zal ze moed geven. Tracht ze te bewegen, gezamenlijk of per eiland, een request in te dienen dat ze met hun broeders van het vasteland bij Nederland willen blijven en laat vooral Salawati dit doen met veel nadruk. Moet je er nog wat voor bevorderen of toelagen verhoogen, stokken, mutsen of emblemen voor beloven, ga je gang. (...) Je kunt misschien ook nuttig gebruik maken van het feit, dat Ariks weer terug is naar Batavia, gewapend met talloze requesten van vrijwel de geheele bevolking van Noord N.G. Ook dat geeft moreele steun aan bange adsp. requestanten. Hou de olie van Selawati vast! (...) Als ik binnenkort eens de plane van de olie vraag voor een politiek doel, om b.v. een propagandareis te

maken in de Radjah Empat, dan zal ik in code daarnaast seinen „politieke reis”. Je weet dan wat de bedoeling is en ook de olie begrijpt dan het belang ervan en zal uiteraard zooveel mogelijk medewerken. (...) Doe intussen wat je kunt”.

Een derde brief gaat die dag, eveneens aangetekend, naar Meijer Ranneft. Van Eechoud meldt de ontvangst van het telegram en schrijft blij te zijn met de regeringsverklaring die via de radio is uitgezonden. Hij geeft een kort veralg van de acties die intussen zijn opgestart. „Ofschoon ik”, zo merkt hij op,

„zoals U wel zult begrijpen, alles gedirigeerd heb, is mijn invloed niet aantoonbaar en dat is voor de propaganda een sterk punt. (...) Ik verwacht dat de N.I.T. een heftig gevecht zal beginnen over N.G., want de consequenties gaan voor hen zeer ver. Ik ben ervan overtuigd, dat, als N.G. deel van het Koninkrijk blijft, de beweging in Ambon die samen met N.G. binnen het Koninkrijk wil blijven, met groote sprongen veld zal winnen. Die beweging wordt nu geschat op 1/3, doch Pellaupessy was 1 jaar geleden al van meening – zeer in het geheim verteld – dat hij er een meerderheid voor zou kunnen krijgen. Hij vroeg me zelfs, of ik dat niet eens voorzichtig aan Beel zou kunnen suggereeren. Ik voelde er zelf niets voor, want „rechts” organiseert bovendien slecht op Ambon en een mislukking zou uiteraard een zware blamage voor ons geweest zijn. Krijgt N.G. echter dien status, dan groeit op Ambon die beweging vanzelf, want nu reeds heerscht er groote ontstemming. Mocht dit er ooit van komen, dan spat de N.I.T. uit elkaar, en dan volgen Timor, Flores e.a. denzelfden weg als Ambon – vermoedelijk Ternate ook. (...) Verder heb ik Bannier gesuggereerd, dat de Ministers eens zouden kennis maken met een drietal vooraanstaande Papoea's, die ik daarvoor naar Den Haag zou kunnen sturen”.

In een brief van 7 augustus licht Meijer Ranneft Van Eechoud in over zijn voornemen, de kwestie Nieuw-Guinea te bespreken met de koningin tijdens een audiëntie, nu de Ronde Tafelconferentie op 22 augustus in Den Haag zal beginnen. Ook Van Eechoud wil nog eenmaal het zwaarste geschut in stelling brengen en richt zich bij brief van 13 augustus tot Beel, nu Minister Overzeesche Gebiedsdeelen. Hij geeft een uitvoerig overzicht van de economische potenties van Nieuw-Guinea en zet deze af tegen de te schatten bestuurskosten. „Ik zeide U reeds, meen ik”, aldus Van Eechoud,

„bij het gehoor dat U mij verleende, op het Paleis, dat men meestal schermt met te hooge cijfers, als men de toekomst van N.G. op het oog heeft. Ik heb aan de hand van de huidige begroting een berekening gemaakt en kom wederom, zoals ik al eerder deed, tot een bedrag van 30 miljoen jaarlijks, gebaseerd op het huidige prijs- en loonpeil. Ik ga daarbij uit van een autonoom

N.G. – een Nederl.Indië klein formaat – met eigen top en eigen organen, waarin verdisconteerd een geheel N.G. omvattend bestuursapparaat, (...) uiteraard alles op bescheiden schaal, zonder defensie doch adequaat voor de behoeften van de eerste 5 tot 10 jaar. (...) Er hoeft niet aan getwijfeld te worden, dat N.G. op niet langen termijn minstens zichzelf kan bedruipen, terwijl wel degelijk de mogelijkheid bestaat, dat Nederland er vele grondstoffen uit zal kunnen halen en er voor een niet onaanzienlijk bedrag op zal kunnen drijven. Die kans houden wij vast met een belegging van „maximum” 30 miljoen.(...) Johan Ariks gaat de tweede phase inzetten van zijn actie. Moest ik hem echter indertijd bij U desavoueren, omdat hij praktisch niemand vertegenwoordigde, thans wordt hij geruggesteund door vrijwel de geheele intelligentsia en alle adatgezagsdragers van de Noordkust, die - zonder eenige presie mijnerzijds en geheel op eigen initiatief – vergaderingen hebben belegd en zich met veel overtuiging hebben uitgesproken voor Nederlands Bestuur(...) Excellentie, ik hoop dat U mij de vrijheid die ik nam, niet kwalijk zult nemen. Ik kan, gezien mijn functie, zoo weinig doen om Holland te bereiken, als Batavia afwijzend staat. En al krijg ik sterk den indruk, dat de resultaten van het nikkelonderzoek in N.G. Batavia wel degelijk hebben wakker geschud, het is nu te laat om vóór de R.T.C. nog den reguleren weg te bewandelen”.

Steun in zijn „achtergrondgevechten” voor de Nieuw-Guinea-zaak krijgt Van Eechoud uit kringen van de Indo-Europeanen op Java, die de „Grootere Nederland Actie” hebben opgericht, een organisatie die Nieuw-Guinea ziet als nieuw vestigingsland na de overdracht van Indonesië aan de Republiek. Van Eechoud ziet hier een potentieel gevaar opdoemen, namelijk dat de belangen van de 200.000 Indo-Europeanen gekoppeld zullen worden aan die van de Papoea’s. Wanneer hij te horen krijgt dat deze groep Johan Ariks gebruikt als pion op het schaakbord van de Indische politiek, grijpt hij in. „Laat de actie”, schrijft hij op 13 augustus 1949 aan J.Thiessen jr., voorzitter van de afdeling Bandoeng,

„voor het recht van den Indo volkomen daar naast staan, als afzonderlijk motief. Vraag voor hem een plaats in N.G. zonder de betiteling „witmansland” enz. en laat de Indo-Europeanen zich optrekken aan de Papoea – want die is nu eenmaal de partij met de sterkste rechten”.

De brief bereikt Thiessen op het nippertje: hij kan hem beantwoorden op 20 augustus, op een hotelkamer in Bangkok, op doorreis naar Nederland waar 20 vooraanstaande burgers de koningin in een smeekschrift zullen vragen, de Indo-Europeanen een plaats te geven waar zij veilig zijn tegen de Republiek. „De toestand op Java”, schrijft Thiessen aan Van Eechoud,

„verslechtert met het uur. „Cease fire” lijkt wel „please fire” en dagelijks

worden vele goedwillende Indonesiërs en Europeanen afgeslacht. (...) U begrijpt hoe dankbaar ik ben voor Uw raadgevingen en deze benutten zal”.

Intussen blijft Ariks stemming maken op een wijze die Van Eechoud hoogst ongelukkig vindt. Ariks heeft geëist dat het Papoea-volk vertegenwoordigd moet zijn op de Ronde Tafelconferentie, even goed als dat 17 delegaties van andere Indische gebiedsdelen worden toegelaten. Nu het kabinet formeel heeft beslist dat Nieuw-Guinea buiten de onderhandelingen blijft, is zo'n eis volgens Van Eechoud een gevaarlijke provocatie. „Ik zou mij wel kunnen voorstellen”, schrijft hij op 8 augustus aan Dr. J.P. Banner, gecommiteerde voor Indische Zaken bij het Ministerie voor Overzeese Gebiedsdelen,

„dat weliswaar geen Papoea-delegatie ter R.T.C. toegelaten zou worden, doch wel dat de Minister eens kennis wilde maken met een aantal voor-
aanstaande Papoea's. In dat geval zou ik b.v. 3 Papoea's kunnen zenden, die zich correct zullen gedragen en zeer goed hun woordje kunnen doen. De eerste man zou bovendien niet alleen volkomen correct de echtgenoot van den Resident ten dans kunnen vragen, maar ook de cijfers van de begroting van N.G. kunnen produceeren en die van de N.I.T., en aantoonen, waarom N.G. beslist niet bij de N.I.T. hoort; en verder zou hij volkomen op de hoogte zijn, uit pers en radio, van de politieke situatie in Indonesië en er waarschijnlijk meer over gelezen hebben dan de Resident van N.G. Het geheel zou onder leiding van Ctr. de Bruyn gezonden kunnen worden en dan gegarandeerd op het goede pad blijven”.

Meijer Ranneft bericht Van Eechoud op 25 augustus over het verloop van de audiëntie bij de koningin, waarbij behalve hij ook Gerbrandy, Welter en generaal Winkelman het woord hebben gevoerd. Hoewel het gespreksthema heel Indonesië betrof, heeft de positie van Nieuw-Guinea onevenredig grote aandacht gekregen. „Uiteraard”, schrijft Meijer Ranneft,

„is, wat op zo'n audiëntie besproken wordt, geheim, maar ik mag U wel zeggen, dat H.M. zich niet heeft bepaald tot het aanhoren. Haar houding was vriendelijk en waardig tegelijk en zij toonde niet alleen grote belangstelling, maar naar ik meen te mogen zeggen bewogenheid en zelfs leed. Het moet voor haar een buitengewoon pijnlijk uur geweest zijn – de duur was overigens bij elkaar bijna vijf kwartier”.

De sfeer rond de Ronde Tafelconferentie in Den Haag, op 24 augustus begonnen, noemt hij gespannen. Het gonst van de geruchten over Amerikaanse druk achter de schermen. In Hotel des Indes zou een officieuze representant. Matthew Fox, zich onder een valse naam hebben laten inschrijven en, ramme-
lend met de geldbuidel, de onderhandelingspartners trachten te beïnvloeden,

zodanig dat Nederland zich in de zaak Nieuw-Guinea toeschietelijker opstelt. "Met grote gladheid en brutaliteit", aldus Meijer Ranneft,

"heeft Hatta reeds tevoren de zaak zo gesteld, dat Nederland nu maar moet toegeven op het punt van Nieuw-Guinea, omdat er anders van economische voordelen van Nederland in Indonesië weinig overblijft. In de Tweede Kamer heeft Prof. Schermerhorn deze chantage met zooveel worden herhaald. Het woord chantage is hier naar ik meen niet te hard".

Wat Van Eechoud gevreesd heeft, namelijk dat de regering in Den Haag haar standpunt inzake een loskoppeling van Nieuw-Guinea niet lang overeind zal houden, dreigt vijf dagen na de opening van de R.T.C. al werkelijkheid te worden. Dat laat Bannier hem op 29 augustus onverbloemd weten. Hij vraagt ook toestemming, de van Van Eechoud langs particuliere weg ontvangen informaties aan de Nederlandse onderhandelaars te mogen toespelen. Op 1 september bericht Thiessen dat hij, meteen na aankomst in Den Haag, met Feuilletau de Bruyn een verzoek om audiëntie bij de koningin heeft ingediend om haar een petitie te overhandigen. "De inhoud van dit smeekschrift", licht hij toe,

"komt hierop neer: Majesteit, Gij draagt Indië over aan de R.I.S., maar geef ons een plekje waar we onze kinderen kunnen grootbrengen naar Westersche begrippen. Geef ons Nw.Guinea. Verder heb ik hier met de meeste Ministers reeds een onderhoud gehad en hen foto's laten zien, van wat ons boven het hoofd hangt. Over de heele linie is er nu een grote consternatie en plechtig heeft van Maarseveen beloofd, dat Nw.Guinea een eigen Status krijgt en dat Amerika hiermee accoord gaat. (...) Verder heb ik het heele comité Rijkseenheid, aangevuld met diverse Kamerleden, onder mijn gehoor gehad in de Witte Brug. (...) Slaag ik niet in Holland, dan ga ik per se door naar Amerika en leg deze zaak voor de UNO. (...) Ik blijf Uw adviezen op prijs stellen".

Op 18 september geeft Feuilletau de Bruyn een voor Van Eechoud vleijende aanvulling op de berichten over de ontmoeting met de koningin, waar de zaak van de "Grootere Nederland Actie" onder haar aandacht is gebracht. "Ik heb", schrijft hij,

"H.M. ook een exemplaar van Uwe brochure persoonlijk overhandigd. Ik vond bij de Koningin veel medeleven en belangstelling voor Nieuw-Guinea. Aan Hare Majesteit zal het zeker niet liggen, als dit kabinet gekke dingen doet".

Op 20 september arriveert hoog bezoek in Hollandia, namelijk een delegatie van de South Pacific Commission bestaande uit John Murray, de Administra-

tor van Papua-New Guinea, en secretarisgeneraal Forsyth. Van Eechoud realiseert zich dat dit als een politiek bezoek moet worden gezien, en niet als een beleefdheidsbezoek: Murray is gestuurd door de regering in Canberra. "Ik neem aan", bericht hij op 17 september aan Bannier,

"dat zij mij zullen uithooren, hetgeen ik tactvol zal toelaten. Zij hebben vele malen blijk gegeven, erg gebrand te zijn op samenwerking. Ik mag wel aannemen, dat onze Regeering dat ook wil en ik meen dus tegenover hen wel als mijn persoonlijke mening te mogen uitspreken, dat op die samenwerking gerekend mag worden, als wij het hier voor het zeggen houden. Versterking van onze positie tegenover Indonesië verkrijgen wij door aan te leunen tegen Australië".

Ondanks een lawine van correspondentie die hij in deze maanden afwerkt, komt Van Eechoud nog tot het schrijven van een nota over kolonisatie die hij via Bannier onder de aandacht van het kabinet brengt. Hij ageert daarmee tegen stemmen in de Nederlandse politiek die de vrees hebben uitgesproken dat het moederland zich in een heilloos avontuur zal storten. Indo-kolonisatie behoeft niet de berekende f.300 miljoen te kosten. "Ik zie nergens de verplichting", schrijft hij op 10 september aan Meijer Ranneft,

"van de Regeering om aan elken Indo een volgemechaniseerde boerderij van f.20.000,- cadeau te doen. (...) Ik zie wel de verplichting - uit praktische noodzaak - om elken kolonist een stuk grond te geven, gecleared van bosch en stronken, en desnoods nog een paar H.A. geploegd en geëgd, om hem gauw aan het produceeren te krijgen".

De nota, die Van Eechoud voorlopig geheim gehouden wil zien om de Indonesische delegatie op de R.T.C. niet in de kaart te spelen, oriënteert zich op een ontwikkeling, volkomen tegengesteld aan die van Indonesië. Van Eechoud pleit voor de invoering in Nieuw-Guinea van een westers-christelijke cultuur die - samen met de vervanging van Maleis door Nederlands - de kloof tussen Nieuw-Guinea en Indonesië steeds verder moet verbreden. Het is volgens hem de enige manier om Nieuw-Guinea voor de toekomst veilig te stellen tegenover Indonesische aspiraties. "Het is gelukkig", bekent hij 16 september aan Meijer Ranneft,

"dat ik persoonlijk de afgelopen jaren niet ongebruikt heb laten voorbijgaan, in zooverre dat al deze en soortgelijke gedachten in mijn geest reeds lang zijn gerijpt; ik kan ze daardoor op korten termijn reproduceeren. (...) Niettemin, er gaan heel wat nachtjes inzitten; en het moet in dit tempo niet te lang meer doorgaan".

De gebeurtenissen volgen elkaar nu snel op, omdat de Ronde Tafelconferentie alles weg heeft van een wisselvallig weerbeeld. In Den Haag zijn delegaties verschenen van talrijke minderheidsgroepen uit de Indische archipel - Ambonezen, Menadonezen, groepen uit Menangkabou en Djambi - die door ministers worden ontvangen en binnen tien minuten worden doorverwezen naar delegatieleden om te zeggen dat zij niet bij de staat Indonesia Timoer willen horen. Van Eechoud wordt van deze ontwikkelingen bijna dagelijks op de hoogte gesteld door Meijer Ranneft. Op 8 oktober gebeurt dat weer per telegram:

''raad u dringend zich wenden tot batavia en eventueel roomsch katholieke autoriteiten met internationale argumenten zooals die duidelijker werden na laatste internationaal bezoek te hollandia stop ik schreef dat in nederland sterke krachten werken om te pogen nieuw-guinea prijs te geven omdat anders indonesiërs minder geneigd economische voordelen te beloven''.

Meijer Ranneft heeft uit betrouwbare bron vernomen dat de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon sterk adviseert om Nieuw-Guinea prijs te geven voor beloften van Hatta aan het Nederlandse bedrijfsleven. ''Ik ben'', schrijft hij ter toelichting op het telegram,

''van weezin vervuld. Ik telegrafeerde U onmiddellijk, maar gedachtig aan wat U schreef over het lekken van de telegraaf liet ik uit het telegram weg dat de H.V.K. zelf de kwade geest is. De minister schijnt nog wel voet bij stuk te houden, doch alleen omdat hij bevreesd is voor moeilijkheden in de Kamer. Van dit laatste hangt dus nog veel af. Het zou er dan om gaan dat N.G. de 2/3 meerderheid in gevaar zou brengen''.

Dat de Ronde Tafelconferentie leeft in Nederland, kan Van Eechoud opmaken uit de informatie die hij van Thiessen ontvangt. Deze is begin oktober in Bandoeng teruggekeerd. In Den Haag heeft hij gesproken voor een gehoor van 4000 mensen, in de Apollohal te Amsterdam waren er zelfs 5000 opgekomen. Thiessen gaat er van uit dat de R.T.C. zal mislukken, omdat Ambon en de Minahassa buiten de republiek willen blijven en zich nu ook Sumatra onder Malik en Mansoer voor een zelfstandige status heeft uitgesproken. ''Maar meer dan dit alles'', bericht hij op 8 oktober,

''is het mij gelukt de Amerikanen te bereiken. Zij willen gezien de momentele internationale ontwikkelingen Nw.Guinea niet uit handen geven, zodat Holland het mandaat over dit gebied krijgt. Het is daarom zaak dat ik op korte termijn naar de States ga. (...) Begrijpelijk zult U mij wel alle informatie en documentatie willen geven. (...) Wat ons ontbreekt zijn ook foto's voor posters in Amerika en statistische gegevens (grafieken enz.) over bevolking en eventueel op te zetten massaevacuatie en transmigratie. (...) Ik geloof wel,

dat we nog net op tijd in deze laatste ronde successen mogen boeken. Uw brochure is bereids uitgekomen en heeft velen de oogen geopend voor deze werkelijkheid”.

Medio oktober krijgt Van Eechoud uit Nederland signalen dat zijn overkomst in verband met de Ronde Tafelconferentie van belang wordt geacht en dat de regering ook gevolg heeft gegeven aan zijn suggestie, een Papoea-delegatie te horen. De drie vertegenwoordigers die hij daarvoor op het oog heeft, zijn Johan Ariks, Nicolaas Jouwe en Marcus Kaisiepo, een oudere broer van Frans Kaisiepo. Van Eechoud heeft - na lange aarzeling - ook toegestemd in de suggestie van Meijer Ranneft dat hij gehoord wordt door de Parlementaire Enquête Commissie die inmiddels begonnen is met een onderzoek naar de bestuurlijke gang van zaken in het Koninkrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op 10 oktober deelt hij Meijer Ranneft mee, twee katholieke kerkleiders in Indië, namelijk Willekens (aartsbisschop van Batavia) en Cremers (apostolisch administrator van Hollandia), te zullen inschakelen om politieke druk uit te oefenen op de K.V.P., zoals Meijer Ranneft hem per telegram heeft geraden. „Ik zal doen wat ik kan”, schrijft hij,

„het is alleen jammer dat de Apost.Delegaate in Batavia niet is begiftigd met een overmaat aan tact. Ondertusschen zend ik U wel een telegram dat ik op Uw suggesties niet kan ingaan. Het postkantoor in Hollandia is nl. niet te vertrouwen en ik ben bang dat ze deze gegevens aan politieke vriendjes doorzenden; in dat geval kunnen ze dan meteen doorgeven wat ik erop antwoordde”.

Eind oktober vertrekt Van Eechoud uit Hollandia naar Nederland, zijn eerste terugkeer sinds 1929. Zijn vrouw Kees en hun jongste zoon gaan mee, zij zullen voorlopig hier achterblijven. Vooral Kees van Eechoud is steeds meer gaan lijden onder de cenzaamheid en de harde levensomstandigheden in Nieuw-Guinea. In hun gezelschap zijn ook de drie Papoea's die zich als vertegenwoordigers van hun volk hebben opgewerkt: Johan Ariks, Nicolaas Jouwe en Marcus Kaisiepo. Zij hebben van de Nederlandse regering uiteindelijk toch toestemming gekregen om het einde van de Ronde Tafelconferentie bij te wonen. Hun aanwezigheid in Den Haag kan de onderhandelingen niet meer verstoren, de kaarten zijn immers geschud. Nieuw-Guinea is buiten de soevereiniteitsoverdracht gebleven en in een later stadium zullen beide partijen proberen alsnog tot een definitief akkoord in deze kwestie te komen. De rest van Nederlands-Indië wordt met ingang van 27 december 1949 onafhankelijk, als de Republiek Indonesia. Van Eechoud heeft dus in zekere zin zijn doel bereikt, het resultaat van slopende inspanningen. Bij zijn vertrek uit Hollandia heeft hij erop gerekend, over enige weken als de eerste gouverneur van het zelfbesturend rijkdeel Nederlands-Nieuw-Guinea te zullen terugkeren. Niemand wordt voor dit ambt immers meer geschikt geacht dan hij, niemand kan er ook

met meer moreel recht aanspraak op maken. Maar Jan P.K. van Eechoud heeft bij zijn inschattingen de politieke werkelijkheid in Nederland verkeerd getaxeerd. Geen wonder voor iemand die twintig jaar weg is geweest.

Jan van Eechoud, zijn vrouw Kees en hun jongste zoon Jan-Piet bij hun vertrek naar Nederland, eind oktober 1949.

Jan van Eechoud en Nicolaas Jouwe, vlak voor hun vertrek naar Nederland, eind oktober 1949.

Winst en verlies, 1949

Wanneer op 2 november 1949 de Ronde Tafelconferentie officieel wordt gesloten, lijkt Nieuw-Guinea de slag te hebben gewonnen. Immers, de Nederlandse regering is bij haar standpunt gebleven dat te zijner tijd de Papoea's zelf over hun toekomst zullen mogen beslissen en dat in afwachting daarvan het Nederlands bestuur het volk zal blijven leiden op de weg naar deze zelfbeschikking. Indonesië heeft echter duidelijk te verstaan gegeven, Nieuw-Guinea onverminderd te beschouwen als onderdeel van Indonesië en alle middelen van de internationale politiek te zullen aanwenden om Nederland op de knieën te krijgen.

De Papoea-delegatie valt in Den Haag een hartelijke ontvangst ten deel die de politieke realiteit rond Nieuw-Guinea moet verdoezelen. Vlak voor de sluiting van de R.T.C. wordt het gezelschap uitgenodigd voor een gesprek met Dr. J.H. van Maarseveen, minister voor overzeese gebiedsdelen. „De minister”, herinnert zich Nicolaas Jouwe,

„had maar één vraag aan ons: waarom willen de Papoea's geen aansluiting bij Indonesië? Toen zei Johan Ariks: Excellentie, als Nederland zijn beschermende hand van Nieuw-Guinea terugtrekt, zijn wij vanaf die dag ten dode gedoemd. Dat waren profetische woorden. Na de conferentie ben ik nogmaals, alleen, door Van Maarseveen ontvangen. Het ging om de vraag, wie de eerste gouverneur van Nieuw-Guinea moest worden. Voor mij kwam niemand anders in aanmerking dan Van Eechoud. Ariks was het niet met mij eens. Hij was in augustus al naar Nederland gegaan en had contacten gelegd met de zending in Oegstgeest en met de protestantse lobby om een kandidatuur van Van Eechoud niet te steunen. Ariks was een kind van de zending. Wij waren allebei protestant, maar mij was thuis bijgebracht dat wij in dezelfde Christus geloofden als de katholieken. Excellentie, zei ik tegen de minister, Van Eechoud is met hart en ziel vader der Papoea's, hij heeft zijn hele persoon aan ons volk verpand, hij heeft de Papoea vleugels gegeven, de ogen geopend. Van Maarseveen antwoordde: dat zijn sterke argumenten, zeker van een vertegenwoordiger van het volk. Maar U weet, functies van deze aard worden goed overwogen, zij worden in vergelijking gebracht met hier bestaande regels. Het is een ongeschreven wet dat in West-Indië de hoogste bestuursfunctionaris een katholiek is, en dat het hoofd van het gouvernement in Nederlands Indië altijd een protestant is geweest. Ik doe U dus geen belofte, ik kan alleen de verlangens van de landskinderen ter sprake brengen in de ministerraad. Toen wist ik al dat de zaak verloren was. Van Maarseveen zei ook: hoge bestuursfuncties

vereisen niet alleen een grote betrokkenheid bij het volk, maar ook een adequate opleiding. Daarop heb ik toen geantwoord: Excellentie, Jan Pieterszoon Coen was ook geen indoloog, maar een gewone scheepsjongen. Wij hebben Nieuw-Guinea-kenners nodig, niet alleen mensen die ons komen besturen''.

Op 14 november behandelt de ministerraad het verzoek van de Papoea-delegatie die gevraagd heeft om een audiëntie bij de koningin, in gezelschap van resident Van Eechoud. Het kabinet gaat ermee akkoord, en zo wordt de audiëntie bepaald op 19 november, 's morgens om 10.30 uur, op paleis Soestdijk.

Enkele dagen daaraan voorafgaand, op dinsdag 15 november, wordt Van Eechoud gehoord door de Parlementaire Enquête Commissie, bestaande uit de heren Donker (voorzitter), Algera, Koersen en Stokvis en jonkvrouw Wittevaall van Stoetwegen. „Ons is medegedeeld'', zo opent de voorzitter het verhoor,

„dat U de Enquêtecommissie inlichtingen zoudt kunnen verschaffen over het onderwerp, genoemd in punt N van het Enquêtebesluit, te weten het beleid betreffende de overzeese gebiedsdelen, daaronder begrepen het beleid der Nederlandsch-Indische Regering. De Enquêtecommissie is aan de behandeling van dit punt nog niet toe, maar wij plegen diegenen, die hier tijdelijk vertoeven en weer spoedig moeten vertrekken, zoveel mogelijk te horen. Misschien kunt U ons eerst mededelen, wat uw werkzaamheden zijn geweest in de jaren van 1940 tot 1945. Onze enquête loopt namelijk van 10 Mei 1940 tot 20 November 1945''.

Van Eechoud geeft, zonder een blad voor de mond te nemen, een verslag van de gebeurtenissen zoals hij die heeft meegemaakt, eerst in Australië en later in Nieuw-Guinea. Hij noemt namen en doet onthullingen over zaken als het zijns inziens onverantwoord besteden van gelden, de te royale salariëring, het lichtzinnig in gevaar brengen van mensenlevens bij het uitzenden van verkenningseenheden, de miljoenen aan goederen die verdwenen zijn bij de ontmanteling van de Amerikaanse bases in Hollandia. Bij dit laatste punt blijft de commissie uitvoeriger stilstaan:

De Voorzitter: U had er alleen politieel mee te maken?

A. Ja, politieel en justitieel. Wat er aan gebeurd is, werd door Batavia stopgezet. Ik heb weleens horen zeggen, dat hierbij politieke redenen waren betrokken. In dit geknoei zaten uitsluitend Nederlanders, geen enkele Indonesiër. Het zou een uitermate slechte beurt zijn geweest, wanneer deze affaire opengebroken was. Er zijn bovendien vier schepen van wel 10.000 ton met goederen verdwenen.

De Voorzitter: Van welke bases waren die schepen afkomstig?

A. Een van deze schepen was afkomstig van Hollandia, de andere drie van Milne Bay. Deze schepen zijn spoorloos verdwenen.

De Voorzitter: Voerden deze schepen de goederen van de bases af?

A. Ja, deze schepen zijn nooit op de plaats van bestemming aangekomen.

De Voorzitter: Wat was de bestemming van de in deze schepen geladen goederen?

A. Dat is mij niet bekend. Ik durf het niet zeker te zeggen, maar ik denk, dat ze voor Batavia waren bestemd. In ieder geval moesten ze naar ergens in Indië. Van één geval was ik persoonlijk op de hoogte, omdat de toenmalige basiscommandant mij hierover had gevraagd. Hij vertelde mij, dat hem vanuit Batavia was gevraagd, waar dat schip heen was. Niemand kon dat ooit zeggen.

De Voorzitter: Dat schip zal toch op een goede dag weleens ergens zijn terecht gekomen?

A. Het is mogelijk, dat het in Manilla is terechtgekomen en dat het daar zwart is verkocht.

De Voorzitter: Wat blijft U?

A. Dat is communis opinio. Het is nooit onderzocht.

(...)

Jonkvrouwe Wittewaall van Stoetwegen: Ze zijn in ieder geval niet met man en muis vergaan?

A. Neen, dat zijn ze zeker niet.

Ook spreekt Van Eechoud eigener beweging over het plan dat hij in maart 1945 aan Van Mook heeft overhandigd om een politiekorps van 15.000 man te formeren dat de handhaving van orde en gezag in Indië zou moeten veilig stellen, onmiddellijk na de verdrijving van de Japanners.

De Voorzitter: (...) Waar had u al die mensen vandaan willen halen?

A. Wij wilden niet met 15.000 man terugkomen. De bedoeling was, dat wij een kern zouden hebben, die wij wilden vormen van mensen uit Tarakan en Balikpapan. In de nota, die ik ook in Hollandia heb liggen, staat vermeld, hoe wij dit hadden gedacht.

De Voorzitter: Uw bedoeling was dus in Australië een kleine kern te formeren?

A. Of in Nieuw-Guinea.

De Voorzitter: Dit zouden dan misschien enige tientallen mensen geweest kunnen zijn.

A. Neen, dat konden er meerdere honderden zijn. Deze mensen heb ik toen niet gekregen, maar die zijn naar het leger gegaan.

(...)

De Voorzitter: Heeft u dit persoonlijk nog met de heer van Mook gesproken?

A. Niet besproken, maar ik heb het voorstel hem persoonlijk in handen gege-

ven. Hij was op doorreis naar Manilla.

(....)

De Voorzitter: Is die nota nog in uw bezit?

A. Ja. Zodra ik in Hollandia terug ben, kan ik u die nota doen toekomen. (....)

Hier kwam ik natuurlijk op terrein, waar ik geen insider was toen: de kwestie of wij een leger moesten hebben of niet. Wij hadden aangenomen, dat wij geen leger nodig hadden, wat de heer van Oyen naderhand heeft bestreden. MacArthur stelde helemaal geen prijs op een Nederlands leger, omdat er leger genoeg was. Het is mij ook bekend, dat hij heeft gezegd de N.I.C.A. op te bouwen, omdat hij die niet had. Aan de andere kant was er de gedachtengang, ook van Abdul Kadir, dat het leger er niet op aankwam; MacArthur zou hiervoor wel zorgen, wat hij ook wel zou hebben gedaan. Wij moesten echter politie hebben. De politie moest zorgen voor orde en rust. Daarom hebben wij er zo op gehamerd en waren wij er daarom zo fel tegen gekant, dat wij werden tegengewerkt.

(....)

De Voorzitter: Kunt u nog andere personen noemen, behalve de heer van Mook, die hiermee bemoeienis hebben gehad?

A. Die nota is terecht gekomen bij generaal van Oyen, hetgeen mij bekend is, omdat ik van generaal van Oyen een reprimande heb gekregen, omdat ik die nota niet bij hem had ingediend. Dat is dan ook het enige, wat ik er ooit van gehoord heb. Ik stond regelmatig in verbinding met de liaison-officer van het hoofdkwartier van MacArthur, die mij schreef en zei, dat hij er steeds op had aangedrongen, omdat de Amerikanen het met een pennestreek zouden hebben goedgekeurd. Bij de Amerikanen had men materieel genoeg; men wenste daar alleen een reëel voorstel. Een voorstel van 15.000 man politie op een bevolking van 70.000.000 hadden de Amerikanen vast niet te hoog gevonden. Ik heb ook nog een brief van luitenant-ter-zee den Hollander, waarin hij mij schreef, dat er niets was ingediend, behalve voor een tiende van wat ik had gevraagd voor een militair politiekorps.

De Voorzitter: Men zou dus kunnen zeggen, dat, voor zover er in dit geval is gereageerd, er veel te veel militair gedacht is?

De heer Stokvis: Was het niet vreemd, dat een officier om een burgerlijk politiekorps vroeg?

A. Ik was commissaris van politie. Op dat moment was ik militair.

De commissie heeft – blijkens haar eindconclusies – de verklaringen van Van Eechoud min of meer voor kennisgeving aangenomen. In elk geval hebben zij geen aanleiding gegeven tot de vaststelling dat – indien het plan van Van Eechoud zou zijn uitgevoerd – de terugkeer van het Nederlands gezag in Nederlands-Indië in 1945 wellicht met minder problemen en complicaties gepaard zou zijn gegaan, dan wel een gewapende confrontatie met het nationaal verzet voorkomen had kunnen worden.

Overigens is het kabinet in de loop van november 1949 nog niet uit de vraag, welke bestuursstructuur voor Nieuw-Guinea de meest geëigende is. Lovink, de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon, heeft een commissie van bestuur of een college van regeringscommissarissen voorgesteld, met aan het hoofd een resident met ruime bevoegdheden. Later kan dit college naar het niveau van een landsregering worden opgewaardeerd. Lovink is verder van oordeel dat de resident een groot kenner van het land moet zijn.

Van Eechoud wordt - dat was te verwachten - in deze besluitvorming niet betrokken. Wel verschaft hij op 18 november de minister een gedetailleerd inzicht in hetgeen volgens hem op korte termijn aan een adequaat gezagsapparaat in Nieuw-Guinea gerealiseerd moet worden. Hij komt op ongeveer 3000 man ambtelijk personeel, inclusief politie, 1200 militairen en twee vliegbases, in totaliteit begroot op f.35 miljoen per jaar.

Op 22 november verklaart Van Maarseveen in de ministerraad het voorstel van Lovink nogal topzwaar te achten. Hij overweegt de benoeming van een gouverneur met een viertal diensten.

Ongeveer vanaf dit punt in de ontwikkelingen heeft Van Eechoud vanaf 16 december 1949 tot en met 13 juni 1950 dagboek gevoerd, beginnend met een terugblik op de eerste beraadslagingen over de toekomstige staatkundige structuur van Nieuw-Guinea. „Op een bespreking”, schrijft hij 16/12/49-Vrijdag,

„met Maarseveen, Götzen, Krijger, Kiveron en van Beuge daarover (omstreeks 10 a 12 Nov., kamer van Gotzen) meende Maarseveen, dat, gezien het groote belang van de economie van Ng voor de toekomst de Gouv. expert zou moeten zijn in financiën en economie. Hij had daarvoor op het oog C.C. de Rooy, die zich daarop bijzonder zou hebben toegelegd. Van Eechoud, die het tot dusverre zoo goed gedaan had in NG, doch genoemde eigenschappen miste, zou dan het hele bestuur moeten voeren; niet alleen zou hij Binnenl. Bestuur en politie moeten hebben, doch M. had zelfs gedacht, dat hij opperbevelhebber strijdkrachten zou moeten worden. Hem werd spoedig duidelijk gemaakt, dat hij zich iets absurds voorstelde. Het was toen 12.45 en de bespreking werd geschorst tot 2 uur. M. begon met de mededeeling, dat hij een andere oplossing had gevonden. Er zou een speciale stichting, een Raad in het leven worden geroepen, op hoog niveau, voorgezeten door een Minister, met als leden wetenschappelijke onderzoekers, financiers, economen, vertegenwoordigers groote bedrijven en handelslichamen enz. Deze raad zou over de groote economische vraagstukken beslissen. Van Eechoud zou dan gouverneur worden. ”Maar denkt U er om, dit moet nog in de ministerraad komen”. - ”Dat begrijp ik, Excellentie”. Na de e.v.ministerraad bleek, dat over de benoeming nog niet was beslist. Eenige dagen daarna had ik een onderhoud met v.Maarseveen, die mededeelde dat de ministerraad toch meende, dat ik „nog” niet voldoende capaciteiten had voor dit hoge ambt. Aangezien ik moeilijk reclame kon maken voor mezelf, heb ik hier niet veel op gezegd, maar M. begon

meteen over een beschuldiging in de Raad, dat ik, als Katholiek, almaar Katholieken in mijn staf aantrok - een beschuldiging, die gemakkelijk genoeg te ontzenuwen was. Tijdig voor de volgende kabinetzitting heb ik v.M. de juiste cijfers overhandigd. Van de 42 hoogere ambtenaren 9 Kath., waarvan er 3 nooit in de kerk kwamen. In een gesprek na die zitting (de dag voor mijn vertrek, dus 30 Nov) vertelde v.M., dat hij ze gebruikt had in den Raad, dat hij zelfs de opmerking gemaakt had, dat er misstanden bestonden in Ng, aangezien de Katholieken er werden achtergesteld. De Raad was echter van meening gebleven, dat v.E. niet voldoende geschikt was en het oordeel van de H.V.K. was verzocht over de Rooy en mij. Ik heb v.M. gezegd, dat ik niet verwachtte met de Rooy te kunnen samenwerken. Ik ben op 1/12 vertrokken zonder dat er iets van betekenis was beslist. Lovink had gevraagd om mij spoedigst te sturen, ivm voorbereidingen voor Ng. Ik ging, maar met de mededeeling, aan mij en aan Batavia, dat Krijger achter me aankwam met ministerieele volmachten; m.a.w. was het te verwachten, dat in Batavia niemand zich iets van mij zou aantrekken. Op 5/12 Maandag bezoek bij Lovink, die vertelde dat hij de Rooy had afgekraakt en als tegencandidaat van Waardenburg had genoemd. Geschreven aan Romme en Maarseveen. Op 6/12 vertelde Bannier, dat de Ministerraad met dit voorstel had ingestemd. Hiermee zal de beslissing wel gevallen zijn; er is nog slechts een theoretische kans, dat het anders loopt. Het verhaal van v.M. over fin.-economische capaciteiten is nu wel heel duidelijk onzin, v.W. heeft ze net zoo min als ik, t.a.v. primitieve gebieden veel minder. Mijn katholiciteit? vide beschuldigingen. Zal wel niet direct als argument gebruikt zijn. Of is het omdat ik „maar” C.v.P. ben? Huiselijke argumenten? Concessies van v.M. aan PvdA, dat geen Katholiek benoemd zal worden? Ik zal me er maar bij neerleggen; vroeg reeds aan Romme om assistentie als het geloof in het geding was”.

De brief, die Van Eechoud op 5 december 1949 aan minister van Maarseveen schrijft, moet de zwaarste zijn geweest uit zijn hele ambtelijke loopbaan. "Excellentie", schrijft hij vanuit Batavia,

"Na de audiëntie, die U mij toestond, had ik gedurende de reis ruimschoots gelegenheid na te denken over de kwestie van de gouverneursbenoeming. Hier heb ik tevens van gedachten kunnen wisselen met Z.Excellentie Lovink en dhr.Bannier. Ofschoon, zuiver politiek gezien, de positie van mij een aantal weinig aangename kanten heeft, kan ik een tweede plaats in Nieuw-Guinea accepteren en vruchtbaar samenwerken met een gouverneur, wanneer deze een man is, dien ik ten aanzien van de gevraagde kwaliteiten werkelijk als mijn meerdere kan erkennen. Ik meen daarbij echter wel te mogen stellen, dat de vergelijking van capaciteiten niet in hetzelfde vlak behoort te liggen, namelijk in dat van het interne algemeen beleid. Ik heb tenslotte op ieder ander voor, een 13-jarige ervaring op N.G. en een uitgebreide studie van de problemen in

specifiek primitieve landen; problemen derhalve waarvan de parallellen liggen niet in Indonesië, maar in Afrika b.v.

De Heer Lovink vertelde mij, dat Zijne Exc. v. Waardenburg heeft voorgesteld. Ik erken volmondig dat deze een aantal dingen op mij voor heeft, zooals hogere leeftijd, groter levenservaring, dieper inzicht in de Indonesische politiek, langere diensttijd bij het B.B.

Wanneer de Ministerraad op grond van deze eigenschappen meent, de heer v. Waardenburg te moeten prefereren, dan kan ik dit besluit apprecieeren.

Ik ken v. Waardenburg voldoende om ervan overtuigd te zijn, dat een uitstekende samenwerking zal ontstaan, hetgeen met de Rooy, op grond van zijn karaktereigenschappen, onmogelijk zou zijn.

Gelijk ik Uwe Excellentie reeds mocht suggereeren, zou ik benoemd kunnen worden tot Directeur Binnenlandse Zaken en Justitie, ambtshalve plaatsvervangend Gouverneur.

Mogelijk zoudt U ook kunnen overwegen, mij te benoemen tot b.v. Luitenant-Gouverneur-Generaal, tevens Directeur Binnenlandse Zaken en Justitie, en deze positie accentueeren door een iets hoger salaris.

Waar ook de andere directeuren, die de Hr. Krijger en ik op het oog hebben, allen vreemdelingen zijn in N.G., zal ik de eenige N.G.-kenner zijn in de toekomstige regeering.

Gezien de psychologische factor komt mij wenschelijk voor een positie, waarbij vooralsnog alle binnenlandsche problemen onder mijn aandacht komen, aan den gouverneur overlatende, hoeverre ik daarmee – namens hem – bemoeienis zal hebben.

Ik vertrouw, dat Uwe Excellentie mij dit schrijven ten goede zal duiden.

Van Uwe Exc. de dienstvaardige dienaar,
J.P.K. van Eechoud."

Op 23 december komt deze brief ter tafel in de vergadering van de ministerraad. Besloten wordt, Van Eechoud de dank van het kabinet uit te spreken voor het feit dat hij in principe bereid is "te blijven. nu hr. v. Waardenburg is voorgeslagen voor gouverneur". Dezelfde dag bericht minister van Maarseveen aan Van Eechoud, het ten eerste te waarderen, "dat U in het belang van het algemeen persoonlijke gevoeligheden terzijde stelt". Over Van Eechouds positie zal nadere besluitvorming plaatsvinden.

De vraag, waarom hem het ambt van gouverneur geweigerd is, zal hem de rest van zijn leven blijven kwellen. Hij keert naar Hollandia terug als een diep teleurgesteld en verbitterd man die beseft dat hem grof onrecht is aangedaan. "De vreugde onder de Papoea's", zegt Piet Merkelijn,

"was fenomenaal, toen Van Eechoud terugkwam met het bericht: Nieuw-Guinea wordt niet overgedragen. Iedereen besepte dat men dat voor een zeer groot deel aan hem te danken had. Hij had Jouwe, Kaisiepo en Ariks in de ge-

legenheid gesteld om de belangen van de Papoea's in het moederland te bepleiten bij de koningin, bij Schermerhorn, bij alle regeringsinstanties, en nu had al dat smeken en soebatten het beoogde doel opgeleverd. Daar stond Van Eechoud, en niemand van ons wist nog wat hij al wist. Nieuw-Guinea vierde een van zijn grote feestdagen, terwijl hij de geweldige klap moest verwerken van een kabinetsbesluit dat niemand had verwacht. Het was ook zo onlogisch. De hele vaart is daarna weggeraakt uit het enthousiasme waarmee Papoea's en Nederlanders met elkaar samenwerkten”.

Bij een poging tot analyse van de achtergronden die in deze zaak een rol hebben gespeeld, komt men – zoals Van Eechoud in zijn dagboek – tot de slotsom dat het een combinatie van factoren is geweest. De eerste verklaring ligt in het feit dat Van Eechoud geen carrièreambtenaar was, maar van professie en opleiding een politieofficier die dank zij de oorlogsomstandigheden in het civiel bestuur terecht was gekomen. „Begrijpelijk”, zo stelt voormalig bestuursambtenaar Piet Merkelijn,

„dat Van Eechoud hier en daar moeilijk viel. Een goed bestuursambtenaar moest vroeger in Indië heel wat in zijn mars hebben. Hij moest niet alleen bekwaam zijn in het organiseren en controleren van het bestuur, maar ook deskundig op gebieden als rechtspraak en handel. Van een bestuursambtenaar werd veelzijdigheid verlangd. De meesten waren dan ook academisch gevormd. Dat gebrek aan academische achtergrond heeft Van Eechoud altijd als een gemis gevoeld”.

Nicolaas Jouwe wijst erop dat de „die-hards” in het Indische bestuurskorps praktisch stuk voor stuk behoorden tot de vrijmetselarij, een besloten wereldje waarin Van Eechoud nimmer zou zijn toegelaten en dat voor hem als de gelijk katholiek taboe was. „Als gouverneur”, aldus Jouwe,

„zou Van Eechoud beslist niet in het plaatje hebben gepast. Hij kwam uit een vreemd milieu. Ondanks al zijn kwaliteiten was het ondenkbaar dat hij na de Indische soevereiniteitsoverdracht de hoogste vertegenwoordiger van het Nederlands gezag in Azië had kunnen worden. Ik heb minister van Maarseveen nog voorgesteld: maak hem hoofd bevolkingszaken, of maak desnoods een apart departement, een aparte dienst voor hem, zodat hij blijft. Maar de Zending was zeer actief tegen”.

Volgens Jouwe zou Johan Ariks, toen hij eind oktober 1944 dank zij de interventies van Van Eechoud naar Nederland kon komen, de Nederlandse zendingsorganisaties hebben bewerkt om een eventuele benoeming van Van Eechoud tot gouverneur te verhinderen, omdat de katholieke missie tijdens Van Eechouds residentschap de gelegenheid had gekregen om haar activiteiten aan

Minister-president Dr. W. Drees tijdens de slotzitting van de Rondetafelconferentie, 1949.

Minister-president Dr. W. Drees tijdens de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië, 15 december 1949.

Vertrek van Rob Meijer Ranneft aan de Wisselmeren, 11 september 1952. V.l.n.r. de adspirant-controleurs Peters en van Emmerik, Rob Meijer Ranneft, bestuursambtenaar Pattipeiholy en Pater Seesink.

Rob en Edith Meijer Ranneft met hun kinderen.

de noordkust sterk uit te breiden. Voor de oorlog zat er aan de noordkust, in Manokwari, slechts één Franciscaner pater die eenmaal in de maand per KPM-boot naar Hollandia voer om daar de mis te lezen voor de katholieke blanken. „Als men dit Van Eechoud aangewreven heeft”, verklaart mgr. Oscar Cremers OFM, die tot in 1956 apostolisch administrator van het vicariaat Hollandia was,

„dan is dat zeer ten onrechte geweest. Toen ik in 1947 naar Nieuw-Guinea kwam als missie-overste en mij vestigde in een nissenhut in Hollandia, was Van Eechoud daarover zeer verstoord. Hij vreesde dat dit een rel zou veroorzaken, want eigenlijk werd Nieuw-Guinea in Batavia en in Den Haag beschouwd als een *typisch protestants gebied*. De zending zat er al vanaf 1855 en de missie was pas in 1894 gekomen. Dus dacht de zending dat zij de oudste rechten had. Volgens de zending bestond er een oud "agreement" dat bepaalde dat het noorden van Nieuw-Guinea voor de zending was, en het zuiden voor de missie. In het belang van de bevolking wenste men in Nieuw-Guinea geen "dubbele zending", dus geen concurrentieslag tussen de christelijke kerken in dezelfde gebieden. Daar was ik het helemaal mee eens, maar ik heb toen toch de letterlijke tekst van die overeenkomst opgevraagd bij ons centraal missiebureau in Batavia, en toen bleek dat wij wel degelijk het recht hadden om ook in het noorden te zijn. Er zijn in Nieuw-Guinea altijd spanningen tussen zending en missie geweest, maar dat kwam omdat de missie meer ondernemend was. Dat stak de zending nogal. Van Eechoud heeft altijd geprobeerd neutraal te blijven, maar hij kon zijn persoonlijke overtuiging in geloofszaken natuurlijk niet uitschakelen”.

Of zijn bestuurscarrière daarop uiteindelijk toch gestruikeld is, blijft bij gebrek aan documentatie een open vraag. „Ik houd het erop”, verklaart Prof.Dr.Jan van Baal, voormalig gouverneur van Nieuw-Guinea (1953-1958),

„dat hij in meerdere opzichten kwetsbaar was. In die periode werd erop gewezen dat onder Van Eechoud een belangrijk departement als dat van onderwijs helemaal met roomse ambtenaren bemand werd. Ik herinner me ook andere negatieve opmerkingen die betrekking hadden op zijn bestuursvoering. Hij zou te weinig taktisch zijn geweest, ook naar de Papoea's toe. Hij was nogal snel met lieden te arresteren die opponeerden tegen het gezag. Er werd ook van hem gezegd dat hij de Papoea's aanblafte en hen de lust ontnam om werkelijk een politieke stem te laten horen. Kortom, in Den Haag kon je toen vernemen dat resident van Eechoud een autocratisch man was, bepaald niet de vaderfiguur die later zo benadrukt is”.

Tenslotte, zo moet welhaast worden aangenomen, hebben ook de door Van

Eechoud in zijn dagboek genoemde „huiselijke argumenten” bij zijn afwijzing een rol gespeeld. De omschrijving slaat op de geestesziekte van zijn vrouw, door de artsen getypeerd als progressieve schizofrenie die zich soms uitte in godsdienstwaanzin en in een later stadium zelfs de huwelijksrelatie ernstig zou verstoren. „Het is juist”, verklaart mevrouw G. de Bruijn-Botma, echtgenote van wijlen Dr. Vic („Jungle Pimpernel”) de Bruijn,

„dat in Hollandia daarover gesproken werd. Kees was een katholieke bekeerlinge vanuit de hervormde kerk. Dat maakte het extra triest. Ze kon zeer fanatiek over het roomse geloof beginnen, ook bij officiële gelegenheden. Dat stoorde natuurlijk. Ik herinner me dat ze bij een receptie eens knielde om de ring van iemand te kussen, ik denk een bisschop. Toen dacht ik nog: wij Friezen knielen alleen voor God. Overigens hebben wij altijd een goede omgang met de Van Eechouds gehad. Mijn man en Jan van Eechoud waren vrienden met een gelijke liefde voor Nieuw-Guinea”.

Men moet Van Eechoud nageven dat hij, althans in het begin, niets laat blijken van verbittering of rancune over wat de politiek verantwoordelijken hem – al of niet onder druk van heimelijke en verklaarde tegenstanders – hebben aangedaan. Op 24 december 1949, de vooravond van Kerstmis, wordt in Hollandia bekend gemaakt dat de huidige resident benoemd is tot waarnemend gouverneur, in afwachting van het moment waarop Van Waardenburg in functie zal treden. Van Eechoud reageert sportief en zakelijk. „Beste Stephan”, schrijft hij op 26 december aan Van Waardenburg, die op dat moment in Den Haag verblijft,

“(…) Op de eerste plaats ben ik nogal gealarmeerd geraakt door de mate waarin de Papoea’s zijn opgestookt in die paar maanden dat ik weg ben geweest. Naar schattingen zouden eenige weken geleden zeker 60%, zoo niet 80% voor de R.I.S. hebben gestemd, wanneer er stemming zou zijn geweest. De Indonesiërs hebben allerlei intimidatie toegepast en de twijfel die ook bij een aantal Europeanen bestond, is ten volle uitgebuit. De terugkomst van Nicolaas Jouwe, gevolgd door die van mij, maakte al veel goed (Jouwe zou immers bij de R.I.S. in de bak zitten, en ik zou naar Australië gevlucht zijn!). (….) En verder zal de proclamatie, die ik op 27/2 uitgeef, ook het noodige doen. Aangezien je benoeming nog steeds niet officieel bekend is, kon ik je naam niet gebruiken. Ik teekende daarom als wd. gouverneur, aangezien ik het noodig vond dien titel te gebruiken, om den nieuwen status te accentueeren. Zoodra je benoeming officieel is, zal ik dit eveneens per proclamatie bekend maken, zoodat weer den nadruk op het nieuwe valt. (….) Ik geloof dat we binnen een paar dagen de bevolking weer in het juiste spoor kunnen hebben. We zullen echter op korten termijn een aantal meer positieve blijken moeten geven van onze bedoelingen om dit juiste spoor vast te kunnen hou-

den, en een van die middelen is een meer Hollandschen inslag in het bestuurscorps; mijn "patrol officers" dus, H.B.S. 5 of Gymnasiumjongens, die eenige jaren dienen en getest worden, en dan een aangepaste indologische studie gaan doen. Ik besprak dit reeds met de Profs. Fischer en 's Jacob van Utrecht; het is het Australische systeem en vindt ook steeds meer aanhangers in Engelsche kringen. Als ik goed ben ingelicht, is Prof. Josselijn de Jong er ook voor. Dit systeem geeft een veel intensiever direct contact met de bevolking dan we tot dusverre hadden. (...) Het laatste, zeer onaangename punt is de huisvesting, waarmee het volkomen misloopt. Luchsinger doet al zijn best om ze zoo dicht mogelijk op elkaar te leggen, maar er komt steeds meer bij; met elke boot en elk vliegtuig komen ze aan en bovendien knappen ze hem op met honderden vrouwen en kinderen; er zijn vele gezinnen met 5 tot 7 kinderen. Er komen minstens 800 man troepen naar Hollandia, plus Marine en heel 7th Fleet is geblokkeerd. (...) Je zou misschien in Holland alvast kunnen bespreken, dat een deel der troepen repatrieert, wanneer nauwkeurige opname uitwijst, dat anders geen oplossing mogelijk is. (...) P.S. Ik vergat een zeer belangrijk ding. Het is van het grootste belang dat een 20-tal vooraanstaande Papoea's een reis naar Holland maakt en daar de gelegenheid krijgt de voornaamste dingen te zien. Uiteraard moeten deze 20 uit verschillende streken afkomstig zijn, zoodat zij elk in hun eigen streek een kern kunnen vormen voor de Hollandsche voorlichting en propaganda".

Op 27 december 1949 verschijnt de volgende proclamatie, getekend door J.P.K. van Eechoud, wvd. Gouverneur van Nieuw-Guinea:

"Ingezetenen van Nieuw-Guinea!

Ingevolge de besluiten ter Ronde Tafel Conferentie genomen, zal op deze dag aan de Republiek Indonesia Serikat de souvereiniteit van Indonesia worden overgedragen, met uitzondering van de voormalige Residentie Nieuw-Guinea. Vanaf deze dag zijt gij allen ingezetenen van het Gouvernement Nieuw-Guinea, alwaar het algemeen bestuur zal worden uitgeoefend door den Gouverneur in naam van onze geëerbiedigde Koningin.

Smeken wij den Allerhoogste zegen te schenken aan dit land en bidden wij u dat Hij ons onder leiding van H.M. Koningin Juliana moge voeren naar voorspoed en vrede".

Nieuw-Guinea, zo heeft Van Eechoud het geformuleerd, overschrijdt op deze dag de drempel naar een nieuwe tijd.

HOOFDSTUK XIII

In ballingschap, 1950

Eind 1949 telt de Europese bevolkingsgroep in Nieuw-Guinea ongeveer 900 personen, een jaar later 8500, voornamelijk als gevolg van de exodus die na de onafhankelijkwording van de Republiek op gang is gekomen. De eerste haven waar in de loop van december honderden Indo-Europese transmigranten aan land worden gezet, is Manokwari. Het is een wilde kolonisatie die gestimuleerd wordt door organisaties als de "Grootere Nederland Actie", de "Vereniging Kolonisatie Nieuw-Guinea" en de "Nieuw-Guinese Nederlandse Vrouwenbond". Den Haag noch Hollandia zijn gelukkig met deze groeperingen en hun doelstellingen. Terwijl de Stichting "Het Nationaal Nieuw-Guinea Comité", opgericht op 22 december 1949, zich ten doel stelt het "verzamen en bestuderen van gegevens en het verbreiden van de kennis omtrent Nieuw-Guinea", verkondigt de Stichting "Niguvo" (Nieuw-Guinea Vooruit), ongeveer te zelfder tijd opgericht, dat "Nieuw-Guinea voor de overbevolking van Nederland – geboorte-overschot 200.000 zielen per jaar – een van God gegeven expansiegebied vertegenwoordigt", een opvatting waarmee zij heel dicht staat bij weer een andere groepering, de "Neving" (Nationale Vereniging voor Nederlandse Volkspanting in Nieuw-Guinea".

Rond Manokwari ontstaan de eerste ontginningsprojecten, begeleid door allerlei vormen van criminaliteit, variërend van afpersing tot monopolisering van drank en etenswaren. "De voorbereidingen", heeft Van Eechoud al aangekend in zijn dagboek, 16/12,

"loopen slecht . (...) Ik word zeer duidelijk teruggedrukt naar "mijn eigen dept". Van een "tweede man" zijn, zoals Maarseveen dat zag, is tot heden geen sprake. Eenige malen, o.a. met bespreking met Oudt, werd mij nadrukkelijk medegedeeld, dat ik er niet bij hoefde te zijn e.d. Benoemingen bij andere diensten gaan volkomen buiten mij om.(...)Het is heel duidelijk, dat er niemand bij dit heele stel zit, die een overzicht heeft van de problemen. (...) Bovendien lijkt mij, dat de departementale sfeer reeds over het geheel begint te hangen. Dit wordt geen werken meer op frisch enthousiasme en idealen, maar op salaris, pensioen, een goed huis, ontspanning enz. En dan gaat het in Ng onherroepelijk mis. De opvatting van v.Waardenburg, dat hij zijn vrouw niet wil neerzetten onder de schaduw van een grassprietje (i.c.het huis van MacArthur) spreekt boekdeelen; het mag dan een grapje zijn, hij stuurt toch zijn vrouw naar Holland".

Resident van Eechoud en echtgenote, Hollandia 1949.

Op 27/12: (...) Heden pamfletten met proclamatie per vliegtuig over Hollandia-stad laten uitwerpen; maakte grooten indruk. Stad volkomen rustig. (...) Brief van Romme''.

Een groot deel van het Indonesisch middenkader begint vanaf de eerste week van januari 1950 Nieuw-Guinea te verlaten, wat groeiende problemen geeft in het lokaal bestuur, temeer omdat in deze maand een integrale geldwisseling moet worden doorgevoerd. Veel jonge Papoea's melden zich voor dienst in het leger, ervan uitgaande dat zij binnenkort tegen de Republiek moeten vechten. Van Eechoud, de situatie overziende, dringt bij Den Haag en Batavia aan op een snelle bezetting van de belangrijkste posten in de gouvernementsdiensten, maar men treuzelt. Zelfs de benoeming van Van Waardenburg wordt niet bekend gemaakt. ''Ik vermoed nu'', schrijft hij op 9 januari 1950 aan Meijer Ranneft,

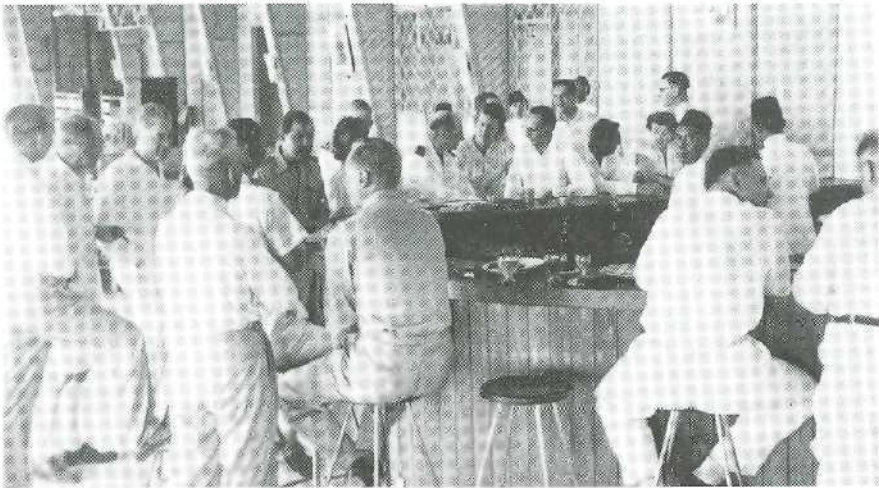
''dat Van Waardenburg mijn positie, zoals ik die heb voorgesteld, niet wil accepteren. Als dat zoo is, en hij krijgt zijn zin, dan beteekent dat, dat de geest van Batavia hier komt en dan is samenwerking uitgesloten. In dat géval had ik nog beter een of andere burgemeester uit Holland als Gouverneur kunnen hebben''.

Zoals vaker in het verleden, wanneer hij vindt dat de hoogste instanties niet voortvarend genoeg handelen, neemt Van Eechoud meer en meer het heft in eigen hand. De tijd die men hem nog laat om invloed te hebben op de koers in Nieuw-Guinea, zal hij naar eigen inzicht benutten. Vanaf nu schaaft hij zich nadrukkelijk aan de kant van de missie, wetende dat de zending zijn benoeming tot gouverneur mede geblokkeerd heeft. "Eminentie", schrijft hij in een persoonlijk schrijven van 9 januari 1950 aan Dr. Johannes kardinaal de Jong, aartsbisschop van Utrecht en leider van de katholieke kerkprovincie in Nederland,

"(...) Het is de opvatting van het Kabinet, en van Minister van Maarseveen in het bijzonder, dat in Nieuw-Guinea de Nederlandsche taal moet worden ingevoerd en een Nederlandsche cultuur moet worden gebracht. Mede door den influx van Indo-Europeanen, nu reeds op gang, en vermoedelijk in de toekomst ook van Nederlanders uit Europa, zal zich hier gaan vormen een Westersch cultuurgebied, aansluitend op dat in het Australisch gedeelte en ook verder in den Pacific, dat in de toekomst van groot belang zal zijn en waar de Missie haar plaats niet in mag missen. (...) Juist in dit tijdsbestek, waarin de Zending haar eigen zwakheid voelt en, meer dan op positieve werkzaamheid, is ingesteld op negatieve afweer tegen Missie-uitbreiding, is het noodig dat de Missie haar krachten ontplooit en de geboden kansen waarneemt.(....) Ik heb het daarom noodig geoordeeld, juist nu, dit uiteraard zuiver persoonlijke schrijven tot Uwe Eminentie te richten, vertrouwend dat U dit ten goede zult duiden, in de overtuiging dat een groot Katholiek belang hierbij op het spel staat".

Tegenover Romme, met wie hij een ononderbroken correspondentie blijft voeren, suggereert Van Eechoud in een brief van 23 januari voor het eerst openlijk dat hij samenwerking met Van Waardenburg niet zit zitten, ook al moet deze nog aan zijn ambt beginnen. "De kern van de kwestie", schrijft hij,

"is derhalve dat volgens mijn betoog N.G. een apart land is met aparte problemen, waarover men eerst kan oordeelen, wanneer men ze heeft leeren kennen; terwijl Batavia zulks ontkende, hetgeen impliceert dat het Indische beleid ook goed geacht wordt voor N.G. Dit is dus een principieele tegenstelling en het is dan ook onzuiver, wanneer het Kabinet aan Batavia advies vraagt over mij; het is hetzelfde als wanneer U advies over het katholieke beleid zou vragen aan de fractieleider van de C.P.N. Hier is dus ook, waar het mogelijke wrijvingsvlak ligt: van Waardenburg leefde in de Batavia-sfeer, hij was zelfs mijn directe chef in zekeren zin, als Hoofd van de Afd. Buitengewesten. (...) Dit volk gaat, wanneer de Westersche beschaving met kracht dit land binnenkomt, een zeer gevaarlijke tijd tegemoet en in weinige jaren zal beslist zijn, of het de cultuurcontacten en cultuurconflicten zal overleven of geleidelijk van den aard-

De "Van Eecloud-boys" bijeen, Hollandia 1949.

bodem zal verdwijnen - zooals in Australië de aboriginals. Ik acht mij door mijn aanwezigheid verantwoordelijk voor de belangen der bevolking, gezien mijn kennis van dit volk en mijn invloed op hen. Wanneer mijn inzichten op essentiële punten niet gevolgd worden, is het onvermijdelijk, dat ik mijn taak aan een ander overlaat. (...) Wat mij alleen in de geheele affaire erg hindert is, dat Minister van Maarseveen mij niet openlijk heeft gezegd, om welke werkelijke reden ik niet in aanmerking kwam voor benoeming, en nog wel nadat Zijne Excellentie persoonlijk in bijzijn van Excellentie Götzen, Kiveron, Krijger e.a. mij de benoeming reeds aangezegd had, zij het onder voorbehoud van goedkeuring door den Ministerraad. (...) Ik weet dus niet in welk opzicht ik in mijn bestuur gefaald zou hebben; en daardoor blijft steeds het gevoel hangen dat er achter mijn rug beschuldigingen zijn geuit, die de beslissing beïnvloed hebben. Tot welke weinig verheffende praktijken mijn tegenstanders in Batavia in staat waren, is mij voldoende bekend. Ik heb een officieele afkeuring van de Regeering gekregen wegens onjuiste berichtgeving; ik heb geprotesteerd en aan de hand van de stukken aangetoond, dat deze afkeuring is gegeven op grond van bewuste onwaarheden van de zijde van de Wd. staatssecretaris van Onderwijs. Desondanks heb ik geenerlei rehabilitatie gehad, geenerlei reactie zelfs. (...) Door een kolonel van den Generalen Staf ben ik schriftelijk beschuldigd van zwarten handel in radio-artikelen; de beschuldiging werd natuurlijk gemakkelijk genoeg ontzenuwd, maar er is nimmer amende honorable gemaakt en nog jaren daarna heb ik van deze praatjes last gehad. (...) U ziet dat ik wel eenige reden heb om wantrouwend te zijn en het zou voor mijn gemoedsrust heel wat prettiger zijn geweest, als ik de ware reden wist. Ik kan critiek verdragen".

Het antwoord dat Romme geeft op deze vraag, zal Van Eechoud weinig bevredigd hebben. Op 15 februari belooft hij, gaarne onder ogen te zullen zien, "of, en zoo ja hoe, ik kan bevorderen, dat Gij nader op de hoogte komt, waarom de verwachte en U bereids aangezegde benoeming U tenslotte toch niet geworden is". Enkele weken later, op 22 maart, bericht hij aan Van Eechoud het resultaat van nadere sonderingen. "Ik heb daaruit", aldus Romme,

"de stellige overtuiging kunnen putten, dat de loop van zaken met niets anders verband heeft gehouden dan met de in het Kabinet overheerscht hebbende overtuiging, dat de heer van Waardenburg het in geschiktheid voor den post van Gouverneur nog won van U. Ik laat daar, of dit waarderingsoordeel juist is geweest, maar er steekt bepaald niets achter, wat bij de beoordeling geen rol zou hebben mogen spelen".

Van Waardenburg is op 7 februari in Hollandia aangekomen. De ontmoeting karakteriseert Van Eechoud in zijn dagboek als "hartelijk en prettig". Reeds de volgende dag komt het tot een fel conflict, wanneer een nieuwe vertegenwoordiging naar de South Pacific Commission moet worden samengesteld. Volgens Van Waardenburg heeft hij opdracht van Minor (Ministerie van Overzeese Rijksdelen) Pennink aan te wijzen als Senior Commissioner, en Van Eechoud - die deze functie vanaf de oprichting heeft gehad - als vervanger. "Ben toen", noteert Van Eechoud,

"heftig uitgevallen, dat ik dat pertinent weigerde te accepteren, ongeacht de consequenties, dat ik nog liever mijn ontslag nam. Ik zou me niet overal in een hoek laten drukken. V. W. zei er niets op, vroeg me morgen schriftelijk daarop te reageren".

Aantekening 9 februari: "'s Morgens aan de koffie vW. mijn excuus aangeboden voor de heftige uitval; had ook anders kunnen reageren. Hij zei het te begrijpen".

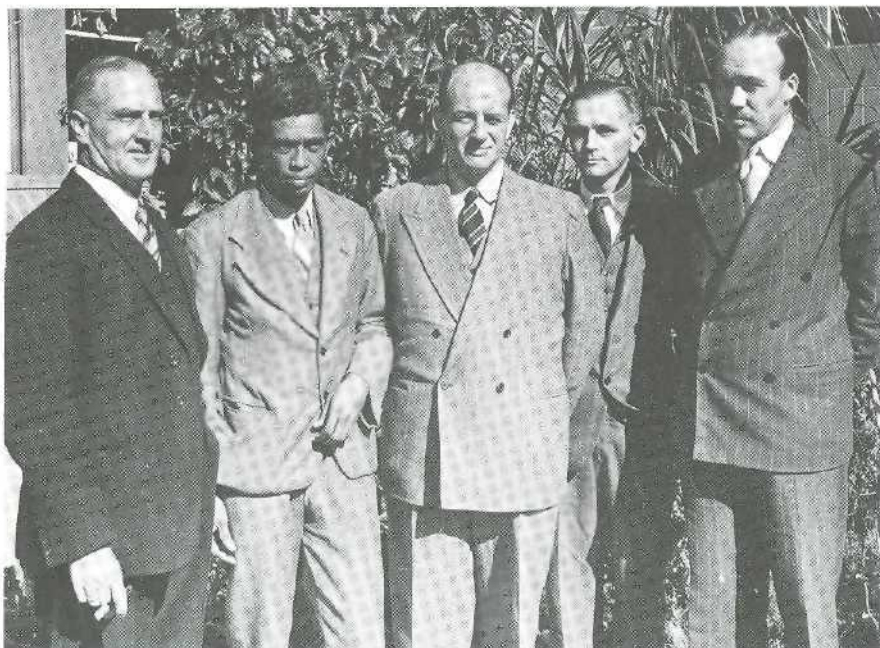
"20 Februari - Maandag - (...)Op 15/2 heb ik mijn nota Nr.14 over bevoegdheidsverkeuring bij v.W. ingediend. Eenige dagen daarna antwoordde hij er schriftelijk op. Het ging erom, in welke positie ik terecht zou komen, want het Dir.BB-schap op zichzelf hoef ik niet. Wat ik wil, dat is het in mijn handen houden van het geheele bevolkingsbeleid. v. W. leidt echter uit art.121 BNG af, dat de residentsbevoegdheid nu moet komen te liggen bij de afd. chefs en dat deze in rechtstreeksche bevelsverhouding staan tot den Gouv. Als dat juist is, dan ben ik volkomen uitgerangeerd - en daar pas ik zeer bepaald voor. Het is een mooi salaris, deze 1500- Bag, maar ik zou vrijwel voor gek zitten, zonder eenige invloed op het beleid, anders dan adviseerend. (...) Indruk van v. W. is, dat HC en Bataviakliek NG liever aan de RIS overgedragen zou-

den zien, of anders 1000 M onder den zeespiegel”.

”26 Februari – ’s Middags tgm van Minuor dat Kees en Jan Piet in ziekenhuis liggen. Tekst geruststellend, maar er klopt iets niet: ”toestand zoontje bevredigend”. Er wordt niets geschreven van zijn ziekte, wel van Kees. Vermoed daarom auto-ongeluk o.i.d., waarbij voor Kees complicaties, nl kaakontsteking, griep en malaria. (...) Gisteren op receptie slaande ruzie tussen Mgr. Cremers en Dr.v.Hoeve. Wie gelijk heeft is een andere kwestie, maar Mgr. verloor zelfbeheersing, altijd fout. Hij kwam met beschuldigingen, die misschien waar zijn (Uw houding tegenover mij is verdacht), die hij vermoedelijk niet kan bewijzen en die ook geen directe betrekking hebben op de kwestie, waarom het ging, de huisvesting in Hollandia-stad.”

”28 Februari – Mr.v.Beek beweerde vanmorgen er vast van overtuigd te zijn, dat ik opzettelijk werd uitgerangeerd hier (...) om zodoende voor V.W. den weg vrij te maken.(...) v.B. ziet in v.W. een zetbaas, die NG weer in de handen van de RIS moet spelen. Maar dat lijkt mij hoogst onwaarschijnlijk”.

Resident van Eechoud ontvangt een delegatie van de South Pacific Commission, Hollandia 1949.

”2 Maart – (...) Gisterenavond kwam v.W. met een erg ongerust gezicht binnen en fluisterde mij bijna in, dat hij iets erg naars had voor me, n.l. dat er bij de inbeslagname van de stukken van Thiessen een brief was gevonden van mij, waarin ik had gezegd, dat we niet hoefden te vechten tegen onze regeering, aangezien die het volkomen met ons (Thiessen en mij) eens was. A contrario zou je kunnen redeneeren volgens v.W., dat in het omgekeerde geval wij bereid zouden zijn geweest wél tegen onze regeering stelling te nemen en dat was voor een ambtenaar niet best. Zoiets moest je niet schrijven, wel zeggen. Hij vat het blijkbaar nogal zwaar op. (...) Het kan wel weer een onderdeel zijn van een actie om mij te bussen. (...) Arm NG, het land der pioniers”.

”Algemeene stemming: mineur”, schrijft hij aan Dr.L.G.Baas Beckering, Deputy Chairman van de Research Council South Pacific Commission in Noumea, Nieuw-Caledonië, op 3 maart,

”Het doorbrekend besef, dat ik na 13 jaar N.G. dienst, waarvan de laatste 4 jaren één doorlopende vechtpartij met Batavia, juist niets bereikt heb voor het goede doel behalve een onverantwoordelijke verwaarlozing van mijn gezin. Ik ben dan ook niet meer van plan om mezelf op te gaan offeren voor anderen”.

Op 11 maart hebben Van Waardenburg en Van Eechoud een ernstig gesprek aan de borrel over de onderlinge verdeling van bevoegdheden. Van Waardenburg belooft te zullen nagaan, welke toezichthoudende taak aan Van Eechoud kan worden toevertrouwd, echter op voorwaarde dat hij (v.Waardenburg) niet tot een ornament zal worden gedevalueerd, terwijl de ander de show steelt. ”Ik ontkende glashard”, aldus Van Eechoud in zijn dagboek,

”dat hij in staat zou zijn tot coördinatie, evenmin als hij daartoe in staat zou zijn in Betchuanaland. Hij reageerde heel minachtend op die opmerking en het is duidelijk dat hij mijn betoog, dat ik NG ken en hij niet, maar humbug vindt”.

Aantekening 22 maart 1950, na gesprek met journalist Bram van Echt van Elsevier: ”Overigens schijnen er steeds meer Europeanen te zijn, die gaan twijfelen aan de bedoeling van Nederland om NG vast te houden, en die conclusie trekken ze uit het slechte beleid en de stilstand hier”.

Dr.Meijer Ranneft, die in Den Haag vergeefs geprobeerd heeft, de werkelijke achtergronden van Van Eechouds niet-benoeming aan de weet te komen, heeft de sterke verdenking gekregen dat tijdens de Rondé Tafelconferentie aan de Indonesische delegatie met betrekking tot Nieuw-Guinea geheime toezeggingen zijn gedaan, in ruil voor een coulante behandeling van de Nederlanders op Java en andere eilanden. Hij heeft ook gehoord dat de Amerikaanse

gezant in Djakarta, Cochran, een ernstig onderhoud heeft gehad met Soekarno en Hatta, en later ook met de bevelhebber van de T.N.I., generaal Simatoepang, dat het uit moet zijn met moordaanslagen en andere misdaden tegen de Nederlanders. Meijer Ranneft vreest nu, dat Soekarno zijn intimidatie- en terreuracties zal verplaatsen naar Nieuw-Guinea, om daar een klimaat van onrust en angst te scheppen. Op 24 maart bevestigt Van Eechoud hem dat de Indonesische infiltraties inderdaad begonnen zijn. "Door den uittocht hier", schrijft hij,

"raakte de RIS echter al zijn spionnen kwijt, en naar ik heb vernomen hebben de Indon-leiders, die zich hebben laten verleiden om van N.G. te vertrekken, behoorlijk op hun kop gehad, toen ze thuiskwamen".

Van 25 maart tot april 1950 zitten in Djakarta, de hoofdstad van de nieuwe staat Indonesië, de ministers van de Nederlands-Indische Unie met elkaar aan tafel. Zij besluiten tot de instelling van een gemengde commissie – genoemd: Commissie Nieuw-Guinea, ook wel Paritaire Commissie – die een pre-advies voor de tijdens de Ronde Tafelconferentie besloten onderhandelingen omtrent de status van Nieuw-Guinea binnen de Unie moet voorbereiden. Deze status moet vóór 27 december 1950 definitief zijn vastgesteld. De commissie begint haar werkzaamheden op 5 mei en brengt op 1 augustus rapport uit. In de tussenliggende tijd bezoekt zij ook Nieuw-Guinea, om de bevolking te horen.

Op 1 april 1950 treedt Drs. Stephan L.J. van Waardenburg (50) officieel in het ambt van gouverneur. Zijn bestuursperiode zal vier jaar omvatten.

Van 5 tot 17 mei trekt de Paritaire Commissie door Nieuw-Guinea. "De houding van de Papoea's", zo schrijft Vic de Bruijn in zijn boek "Het Verdwenen Volk",

"bij de "hearings" was zo fel anti-Indonesisch, dat het op enkele plaatsen nodig bleek leden van de Indonesische delegatie door de politie in bescherming te laten nemen. De Papoea's waren er zich van bewust dat Nieuw-Guinea met de instelling van een eigen gouvernement een aparte status had gekregen, die men niet prijs wenste te geven. De standpunten van de Indonesische en de Nederlandse leden van de commissie lagen hemelsbreed uit elkaar en de Paritaire Commissie werd een mislukking".

Als gevolg van gebrekkige postverbindingen kan Van Eechoud pas op 7 september aan Meijer Ranneft uitvoerig verslag doen van het bezoek van de commissie die hij op alle reizen in Nieuw-Guinea heeft gevolgd. "Voor de Indonesiërs", schrijft hij,

”was het niet zo plezierig. Ondanks mijn instructies dat er geen demonstraties mochten plaats hebben, zijn tijdens vrijwel alle bezoeken toch nog allerlei meer of minder opvallende demonstraties aan het waakzaam oog van de politie ontsnapt. En het trof erg ongelukkig, dat ondanks de snelheid waarmee de politie werkte, velerlei storende en voor de Indonesiërs nogal nare opschriften op bomen en huizen pas konden worden verwijderd, nadat de Commissie er al het oog op had laten vallen. Dat overal grote groepen Papoea’s opkwamen en de Commissie-leden recht in het gezicht vertelden, dat ze beter weg waren gebleven en allerlei andere nare dingen, kan natuurlijk niemand helpen; we leven in een democratisch land. Dit geldt ook voor de Chinees te Sorong, die hen iets weigerde te verkopen, en voor de Papoea’s in de Basis-mess in Biak die hen weigerden te bedienen. Dat tenslotte alle 72 photo’s, die de Indon. delegatie had gemaakt, waarvan vele met Mohn. Yamin, zijn arm om de Papoea, Moh. Yamin met Papoea-kindertjes op de arm enz., bij ontwikkeling te Biak volkomen onbelicht bleken te zijn, is natuurlijk een ongelukkige coincidentie geweest. (...) Uit mijn, eigenlijk gezegde apathie ben ik ontwaakt en de strijdlust leeft weer op, doordat ik me ernstig ongerust ga maken over de houding van Nederland. (...) Het lijkt bijna opzet, zo is alles wat Holland kon aansporen tot behoud van N.G. hier volledig verwaarloosd.”

In juni breken stakingen uit onder pro-Indonesische havenarbeiders in Hollandia, de eerste signalen van uit Djakarta gestuurde oproerpogingen. Elders in Nieuw-Guinea komen bevolkingsgroepen in het geweer tegen de instroom van Indo-Europeanen. De interne problemen nemen met de dag toe. ”Het dagboek”, noteert Van Eechoud op 13 juni,

”is lang blijven liggen; de behoefte eraan bestond niet, omdat alles pais en vree leek, ofschoon de situatie objectief gezien geen haar beter is geworden sinds de laatste aantekening (3 April). Van W. is uit Batavia teruggekomen als een veranderd man; hij was nerveus en onzeker. Het bleek, dat heel zijn veertiendaagsche reis had opgeleverd een onderhoud van 1 1/2 uur met Maarseeven, 1/2 uur met Götzen en 10 minuten met Lieftinck. v.W. heeft daar waarschijnlijk wel uit begrepen, dat hij het zaakje alleen moet opknappen; dat hij niet meer als een goed en braaf ambtenaar alles aan zijn baas kan vragen en zich daaraan kan ophangen, maar dat hij zelf te beslissen heeft en het varkentje heeft te wassen – met zijn ambtenaren, niet ondanks hen. En plotseeling was hij heel wat meer bereid ten opzichte van mijn positie dan tevoren.(.....) Dit blijkt echter maar schijn te zijn. (...) Zonder dat ik veel bewijzen kan, word ik netjes aan den kant gezet, kan over de meeste vraagstukken nauwelijks meer meepraten. Ik denk er dan ook hard over het wd. gouverneurschap te weigeren als hij in Juli naar Holland gaat. Het gaat slecht in NG, hopeloos slecht. (...) Hij valt bovendien steeds meer in de klauwen van het leger dat zich als een pest over NG verspreidt en overal vasten voet krijgt”.

In augustus 1950 vertrekt Vic de Bruijn voor verlof naar Nederland, voor het eerst sinds bijna 13 jaar. Hij ervaart in brede lagen van de bevolking een anti-koloniale stemming, ook ten aanzien van Nieuw-Guinea. In Den Haag wordt hij ter verantwoording geroepen door Van Waardenburg, toevallig daar voor besprekingen met de Nederlandse regering, over een interview met de "Sydney Morning Herald", waarin hij gezegd heeft dat Soekarno moet rekenen op gewapend verzet, wanneer hij Nieuw-Guinea zou aanvallen. Ook Nicolaas Jouwe is er, omdat hij optreedt als adviseur van de Nederlandse delegatie tijdens de Nederlands-Indische ministersconferentie die in december wordt gehouden. In oktober arriveren Johan Ariks, Marcus Kaisiepo en Abdoel Arfan. De vier Papoea's worden ontvangen door de koningin, door minister-president Dr. W. Drees, minister van Maarseveen van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, en Kamerleden. Na afloop van de audiëntie bij de koningin fluistert Abdoel Arfan: "Hare Majesteit had helemaal geen kousen aan". Hij heeft in Nieuw-Guinea nooit nylons gezien.

Meijer Ranneft bericht Van Eechoud op 27 september dat hij De Bruijn en Jouwe heeft ontmoet. Ook hij signaleert een groeiende stemming om Nieuw-Guinea maar af te staan, in het belang van de economische betrekkingen en de veiligheid van Nederlandse staatsburgers in Indonesië. "Dit is zoo erg", aldus Meijer Ranneft,

"dat ik – anders dus dan de Heer Gouverneur – eenvoudig niet kan gelooven aan afwezigheid van neiging tot prijsgeven. (...) Ik adviseer U, zich te wenden tot de heer van Balluseck, ik zou adresseeren: Netherlands Delegation te Lake Success. De Heer v.B. - dien ik persoonlijk vrij goed ken – is wél een man aan wien inside-information besteed is. En mij dunkt: U heeft zoodanige inlichtingen te geven. (...) Tenslotte is dit spel om N.G. een klein deel van het grootte spel tussen Amerika en Rusland. (...) Ik vrees dat dit proces in Nederland aan den gang is. Dezelfde krachten die Indië vergooiden zijn nu aan het werk. Zij staan nog sterker omdat nu het kapitaal aan hun kant staat. Nederland is niet "colonial-minded", men heeft veel meer belangstelling voor loonronden, beroepsvoetbal en kleuteronderwijs dan voor N.G. (...) Wat doet onze regeering? Noch het één noch het ander, de regeering doet niets. Dat móet fout zijn. (...) Mocht het zoo blijven dat in Korea de kans keert ten gunste van de Amerikanen, dan zal dat land zijn prestige dat het zoo grondig aan het verspeelen was in Azië, weer gedeeltelijk herwinnen. Maar of dat mee zal brengen dat het verstandig wordt ten opzichte van ons? De naam Marshall voorspelt niet veel goeds".

Op 12 oktober antwoordt Van Eechoud met een korte brief, waaruit blijkt dat zijn herwonnen vitaliteit en werklust van korte duur zijn geweest. Hij resigneert. "Ik heb", schrijft hij aan Meijer Ranneft,

”nog slechts dit aan te vullen: het gevaar ligt niet zo zeer in de gewapende infiltratie van buiten; het grote gevaar komt van binnen uit. Het dringt klaarblijkelijk nog steeds niet tot veler hersens door, dat eindelijk en ten langen leste de trouw van Ambonnezen en Indo-Europeanen aan de Nederlandse vlag wel eens stuk geslagen zou kunnen zijn. Het is op het ogenblik mijn grote probleem een pro-Nederlandse aanhang te behouden onder de Indische jongens, zij het met de concessie dat dé pro-Ned. gevoelens opgezegd worden, zodra N.G. aan de RIS mocht worden overgedragen – een concessie die ik heb aanvaard! U hebt nu een volledig beeld van dat, waartoe dilettantisme N.G. heeft gebracht in 10 maanden tijds”.

Naarmate op Java de agitaties tegen Europeanen toenemen en Nederland ervan wordt beschuldigd, in de kwestie Nieuw-Guinea slechts het werktuig van de imperialistische krachten Amerika en Engeland te zijn - terwijl in werkelijkheid juist deze grootmachten zich van steunverlening aan het Nederlands standpunt onthouden -, groeit bij de politieke partijen in het moederland de twijfel of Nieuw-Guinea al deze moeilijkheden en conflicten eigenlijk wel waard is. Tegenover de Papoea-delegatie verklaart minister van Maarseveen dat Nederland, bij wijze van compromis, nu overweegt de soevereiniteit over Nieuw-Guinea over te dragen aan de Nederlands-Indische Unie. De delegatie is onthutst. Voor Van Eechoud is hiermee elk perspectief in de uitvoerbaarheid van zijn visie op de ontwikkeling van een zelfstandig Nieuw-Guinea in duigen gevallen. Hij trekt daaruit in de loop van november voor zichzelf de consequenties. ”Even een kort briefje”, schrijft hij op 23 november 1950 aan Meijer Ranneft,

”om u te laten weten, dat ik de knoop maar heb doorgesnakt. Ik heb geboekt op de Constellation, die 14 December in Holland is, en ik heb ook maar mijn vendutie aangekondigd. Dit laatste doet het hem hier in de maatschappij, want men begrijpt daaruit dat ik, althans voorlopig, HIER van het toneel verdwijn. (...) Wil ik niet ook meegeslept worden in het débacle, dan moet het voor iedereen duidelijk zijn, dat ik er niet debet aan ben. Het is daarom het beste, dat ik de gebeurtenissen in Holland afwacht en ik heb het, mij praktisch opgedrongen verlof geaccepteerd; (...) hier kan ik niets goeds meer doen”.

Meijer Ranneft geeft hem op 16 november een laatste, dringend advies. ”Indien ik U nog”, schrijft hij,

”een naar ik hoop overbodigen raad mag geven, reist U dan niet over Djakarta of over een andere plaats in de republiek. Het lot van den armen controleur L. die te Batavia vermoord werd, zij een waarschuwing”.

HOOFDSTUK XIV

Jaren van tragiek

Jan P.K. van Eechoud is 46 jaar, mag aanspraak maken op een staatspensioen en voelt zich in ballingschap gestuurd. In Den Haag woont hij met vrouw en jongste zoon enige tijd in een der appartementen van het pensionbedrijf dat zijn broer Paul daar exploiteert. Daarna vindt hij een huurhuis op het adres Nassaudillenburgstraat nr.2. "Eind 1950", schrijft De Bruijn in "Het Verdwenen Volk",

"kwam van Eechoud in Nederland aan. Met buitenlands verlof, dat echter in feite een wachtgeldregeling was. Verdere samenwerking met Van Waardenburg was onmogelijk. Van Eechoud was een totaal verbitterd man geworden, die niet naliet ook vanuit Nederland scherpe kritiek op Van Waardenburgs beleid te uiten. Hij was bezeten van de wens om als gouverneur naar Nieuw-Guinea terug te keren en maakte daar na de Kamerverkiezingen van 1952 allerlei plannen voor. Tijdens het debat in het parlement over de begrotingen voor Nieuw-Guinea in 1952 heerste een gevoel van onbehagen over het Nieuw-Guineabeleid. Hij rekende er serieus op dat met een nieuwe koers Van Waardenburg het veld zou moeten ruimen en hij gouverneur zou worden".

De Nieuw-Guinea-conferentie in Den Haag eindigt op 27 december 1950 zonder dat er tussèn Nederland en Indonesië overeenstemming wordt bereikt. Een dag eerder hebben K.V.P. en P.v.d.A. in een vergadering van de Kamercommissie Uniezaken laten doorschemeren dat zij wel akkoord kunnen gaan met een soevereiniteitsoverdracht aan de Nederlands-Indonesische Unie. Verdeeldheid tussen de politieke partijen die op dat moment de regering vormen, leidt op 24 januari 1951 tot een kabinetscrisis. Deze wordt opgelost, nadat de coalitiepartners zijn overeengekomen dat de kwestie Nieuw-Guinea voorlopig in de ijskast gaat. Dat blijft zo, ook na de verkiezingen van 1952. "Monseigneur", schrijft Van Eechoud op 16 januari 1951 aan Mgr.Cremers in Hollandia,

"het leek me veiliger om maar met schrijven te wachten tot ik de brief aan Nic Jouwe kon meegeven. (...) Hoe het zij, de kwestie Nieuw-Guinea gaat nu gebruikt worden in het spelletje binnenlandse politiek. Een kabinetscrisis is waarschijnlijk, als men kans ziet een nieuw kabinet samen te stellen – hetgeen weer zeer moeilijk zal zijn. Want dit nieuwe kabinet zit dan én met de liquidatie van de Indonesië-affaire (waarbij Ambonkwesitie, demobilisatie KNIL enz) én met de taak de drastische bezuinigen in Nederland te gaan invoeren.

Jan van Eechoud, 1951.

(...) De oppositie hier verdenkt er Maarseveen nog steeds van dat hij NG op een nette manier probeert kwijt te raken; men vertrouwt hem niet en men zegt er dan meteen bij dat v.Waardenburg dat spel meespeelt. (...) Persoonlijk krijg ik den indruk uit een lang gesprek met v.Maarseveen dat hij N.G. wel degelijk wil vasthouden. (...) Het onderhoud heeft 1 1/2 uur geduurd en ik heb afgesproken, dat ik hem persoonlijk een nota zal geven over alles wat ik te zeggen heb. (...) Hij erkende dat v.W. bang was geweest dat ik hem van zijn plaats zou dringen; zoals v.Maarseveen het uitdrukte: dat ik een "hofmeijer" zou zijn en v.W. de Merovingsche koning. Ik krijg wel den indruk, dat v.M. mij over eenige maanden in NG terug ziet".

Cremers wordt zijn belangrijkste informatiebron in Hollandia, waar in februari het Kantoor voor Bevolkingszaken wordt geopend ter behartiging van de ethnische en sociaal-economische belangen van de autochtone bevolking. In zekere zin is dit een aanvulling op de activiteiten van de in augustus 1950 in het leven geroepen Raad voor Volksofvoeding. Voorzitter van deze raad en hoofd van het KvB wordt Dr.J.v.Baal. Bijzondere zorg voor de positie van de Papoea's en democratisering van het bestuur worden niet alleen nodig geacht in het kader van gezagsuitbreiding – men schat in 1950 nog dat niet meer dan 30% van de bevolking effectief onder bestuur is geplaatst -, maar ook om sociaal-economische spanningen te vermijden, nu het aantal Europeanen en IndoEuropeanen explosief toeneemt: in 1950 telt men 8500 blanke immigranten, in 1952 zullen dat er 12.200 zijn.

Van Eechoud heeft besloten, in het licht van de politieke ontwikkelingen in Nederland, voorlopig geen pensioen aan te vragen en op de "active list" te blijven. "Maar", bericht hij op 20 maart aan Cremers,

"als basis voor de naaste toekomst zal ik gaan studeren, en wel aan de 7e faculteit in Amsterdam, de politiek-sociale. Een richting die me uitstekend ligt en die ik zelfs voor mijn plezier zou kiezen. Het voordeel is, dat ik zodoende niet ga zitten wachten op wat in NG gebeurt. En krijg ik de tijd om af te studeren, des te beter. (...) Ondertusschen ga ik wel schrijven. U hebt misschien mijn interview in de Maasbode al gelezen? 15 Februari. De Linie heeft me meteen geattaqueerd op de godsdienstkwesities. Ik heb nu afgesproken dat ik, vermoedelijk ingaande 31/3, een artikelenserie zal beginnen op de Zaterdag, 6 maal voorlopig. Het is speciaal de bedoeling om niet het mercantiele argument te gebruiken, maar den nadruk te leggen op de moreele verplichting die Nederland heeft. E.a.a. is met Pater Lohman OFM, die de NGzaken aan de Maasbode op zich heeft genomen, besproken. (...) Bij Romme ben ik nog niet geweest. Ik voel er weinig voor, zal het binnenkort toch doen. (...) In het algemeen praat men niet zoo prettig over hem, omdat hij te glad is."

Omdat Cremers de post in Hollandia niet vertrouwt, verzoekt hij Van Ee-

choud zijn brieven voortaan te adresseren aan een (waarschijnlijk) fictieve pater in Hollandia en als afzender een willekeurige naam te gebruiken. Zo ontstaat er een correspondentie tussen pater E. Bruinsma in Nieuw-Guinea en een zekere J. Ruijzenaars in Amsterdam-c, Waterlooplein 61a. Op 21 april 1951 beklagt "Bruinsma" zich tegenover "Ruijzenaars" erover dat hij geen ambtenaar meer durft te vertrouwen, nu de regering volgens sommige bronnen plannen heeft de invloed van de katholieke missie in Nieuw-Guinea aan banden te leggen. "Als ik", schrijft Cremers,

"niet aan het hoofd stond van een Missie die zich hier nog moet wortelen, zou ik blij zijn geen omgang te hebben met die gewichtigaards en karakterlozen, want ik verfoei ze".

In de herfst van 1951 blijkt dat Van Eechoud de teugels van zijn „tropische” arbeidsdiscipline ook in Nederland niet gevierd heeft, want dan verschijnt zijn eerste boek, „Vergeten Aarde”, bij uitgeverij v/h C. de Boer jr. te Amsterdam. Het is zijn bijdrage aan de voortgaande discussies op politiek niveau over de vraag of alle inspanningen tot behoud en ontwikkeling van Nieuw-Guinea wel verantwoord zijn. „Vergeten Aarde” wordt meteen een bestseller die allerwege in de pers positieve recensies krijgt, niet alleen vanwege de feitelijke, analyserende inhoud, maar ook voor stijl en sfeertekening. „Een boek”, schrijft het Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (1953),

„van een practijkman als Van Eechoud, die ruim 15 jaren leefde en werkte - en hoe! - in Nieuw-Guinea, mag door geen econoomgeograaf of tropisch-econoom, die met dat land of met een gebied van overeenkomstige structuur te maken heeft, ongelezen worden gelaten”.

Het boek is opgedragen aan „mijn vrouw en de pioniersvrouwen op eenzame buitenposten in Nieuw-Guinea” en met een zuiver gevoel voor de politieke actualiteit heeft Van Eechoud als motto gekozen een citaat van Dr. Bijlmer (1920), de antropoloog en explorateur, : „If one should be careful in one's assertions, it must be concerning New-Guinea: that is the country where after all everybody is right!” „Wij hebben”, schrijft Van Eechoud in de inleiding,

„de verantwoordelijkheid gedragen voor de Papoea, lange tijd. Wij deden hem onrecht door hem te vergeten. Wij meenden aan zijn land niets te kunnen verdienen. O zeker, wij lieten Missie en Zending toe en steunden die zelfs met subsidies; wij brachten godsdienst en onderwijs. Maar godsdienst en onderwijs zijn van weinig waarde wanneer niet de materiële omstandigheden de beleving van die godsdienst en de toepassing van dat onderwijs op het dagelijks leven mogelijk maken. (...) Als wij een toekomst willen brengen aan dat land, dan zullen wij een streep moeten zetten onder het halfslachtig verleden en op-

nieuw beginnen, om ook hier te geven een "grootse demonstratie van Nederlands vernuft en energie". (...) In Nieuw-Guinea ligt een taak. Niet alleen voor een aantal ambtenaren, maar voor gans een volk. De Gouden Eeuw ontleende zijn glans en luister niet aan enkele personen. Tromp en De Ruyter waren geen eenzame figuren in een stervende tijd. De geest van Jan Pieterszoon Coen, het "dispereert niet", de voortvarendheid en durf van onze grote ontdekkingsreizigers ontstonden in het bruisend leven van geheel het Nederlandse volk, dat zijn energie stelde achter deze corypheeën van Neêrlands glorie. (...) Zonder een sprank van diezelfde geest, die het werk moet bevruchten, is de arbeid in Nieuw-Guinea nutteloos. (...) Nederland aanvaarde de taak van ganser harte!"

De zijns inziens onverkwikkelijke wijze waarop de Tweede Kamer eind 1951 de Nieuw-Guinea-begrotingen behandelt, doet Van Eechoud toch weer toenaadering zoeken tot de K.V.P., niet meer in de persoon van Romme, maar in het Kamerlid Ch.J.I. Welter. Na bestudering van de parlementaire stukken, welke Welter hem heeft toegespeeld, veegt Van Eechoud bij brief van 23 november de vloer aan met het financiële beleid dat met betrekking tot Nieuw-Guinea is en wordt gevoerd. „Dit zijn”, schrijft hij,

„nare opmerkingen voor de regering, zij komt er felijk mee in de klem. (...) Er zijn nog andere dingen, waar ik niet positief over kan zijn. Het bedrag van 35.500.000 voor de Landmacht NG is mij een doorn in het oog, wetende hoe waardeloos dat leger daar is. Maar mogelijk zijn dit geheime afspraken met de Australiërs, ofschoon ik dit niet geloof. (...) Wanneer U nog andere dingen wilt weten, of nadere toelichting wilt hebben, belt U mij dan gerust op”.

Welter, onder de indruk van Van Eechouds kennis van zaken, benadert Dr.W.Drees, de minister-president, begin 1952 met de suggestie, de oud-resident van Nieuw-Guinea op te nemen in de Interdepartementale Commissie Nieuw-Guinea. „Ik deel Uw mening”, antwoordt Drees op 6 februari,

„dat de heer J.P.K.van Eechoud, laatstelijk waarnemend Directeur van de Dienst van Binnenlands Bestuur en Justitie in NieuwGuinea, over een grote locale kennis van Nieuw-Guinea beschikt. Bij de besprekingen met de Indonesische Missie gaat het evenwel voor zover het Nieuw-Guinea betreft, niet zozeer om interne deskundigheid omtrent bedoeld gebied als wel om deskundigheid omtrent de eerder gevoerde onderhandelingen over de kwestie Nieuw-Guinea en omtrent de Nederlandse inzichten ten deze. Er bestaat daarom m.i. voorschands geen voldoende aanleiding hem alsnog als adviseur in de Nederlandse Interdepartementale Commissie op te nemen. De besprekingen zijn trouwens in een stadium gekomen, waarin zijn opneming vermoedelijk weinig zin meer zou hebben”.

Wanneer in de loop van 1952 de commissie haar rapport indient, blijkt zij de denkbeelden van Van Eechoud – zoals hij die al neerlegde in zijn Bestuursnota 1947 – op essentiële punten te hebben overgenomen, met name op het gebied van de toekomstige politieke ontwikkeling. Het rapport bepleit uitbreiding en intensivering van het bestuur en de deelname van de autochtone bevolking aan dat bestuur, ter voorbereiding en begeleiding waarvan een gericht beleid van opvoeding en ontwikkeling de primaire voorwaarde vormt. Tot de dragende peilers onder dit beleid worden missie en zending gerekend, maar die liggen onverkort met elkaar overhoop.

Het oude vuurtje van de rivaliteit is opnieuw aangewakkerd door Ds. I.S. Kijne, terreinleider Hollandia van de Zending der Nederlandse Hervormde Kerk in Nieuw-Guinea, die op 7 maart 1952 een uitvoerig rapport over „de principes van de subsidieverlening” heeft gestuurd aan gouverneur van Waardenburg en de Raad van Diensthooftden. In dat rapport wordt de katholieke missie op niet malse wijze beticht van bekeringspraktijken die in strijd zijn met gemaakte afspraken. Ook wordt Van Eechoud er openlijk van beschuldigd, als resident de missie te hebben bevoordeeld, niet alleen met subsidies, maar ook met toestemming om in overwegend protestantse gebieden onderwijsvoorzieningen op te zetten. „Ik moge deze overwegingen besluiten”, aldus Kijne,

„met de dringende wens uit te spreken, dat (...) rekening gehouden zal worden met het feit, dat het bestuurde gebied van NG door een merendeels Protestantse bevolking wordt bewoond, waarbinnen R.K. propagandawerk op kosten van den Lande niet tolereerbaar is”.

In Nederland wordt het gevecht op 17 mei geopend met een artikel in het weekblad „De Hervormde Kerk”, waarin een felle aanval wordt gedaan op het werk van Mgr. Cremers, de Apostolische Prefect van Hollandia, omdat hij de hand zou hebben in „machinaties” die niets anders beogen dan het ondergraven van de positie van de (protestantse) gouverneur van Nieuw-Guinea, Van Waardenburg. Cremers geeft toe, zich in Den Haag beklagd te hebben over de behandeling die de missie van de zijde van het gouvernement ten deel valt, maar dan uitsluitend omdat daarmee de voortgang van onderwijs en gezondheidszorg, voor zover in handen van de missie, wordt geblokkeerd. Terwijl het aantal Nederlandse priestermissionarissen in Nieuw-Guinea vijfmaal groter is dan het getal der zendelingen, krijgt de zending royale financiële steun van de overheid en de missie zo goed als niet. In het korps van hoofdambtenaren is geen enkele katholiek benoemd, zodat van ambtelijke neutraliteit geen sprake kan zijn. „Als de Zending”, schrijft Cremers in „De Nieuwe Eeuw” op 21 mei,

Den Haag, 6 Februari 1952.

No. 29513

Ezer geachte Heer Welser,

Het spijt mij, dat de beantwoording van Uw brief van 18 Januari enigermate is vertraagd ten gevolge van mijn reis naar de Verenigde Staten.

Ik deel Uw mening, dat de heer J.P.K. van Eechoud, lantwerfelijk waarnemend Directeur van de Dienst van Binnenlands Bestuur en Justitie in Niuea-Guinea, over een grote lokale kennis van Niuea-Guinea beschikt.

Bij de besprekingen met de Indonesische Missie gaat het vooral voor zover het Niuea-Guinea betreft, niet zooder om interne deskundigheid omtrent bedoeld gebied als wel om deskundigheid omtrent de eerder gevoerde onderhandelingen over de kwestie Niuea-Guinea en omtrent de Nederlandse inzichten ten opz. Er bestaat daartoe m.i. voortschrijdende voldoende aanleiding om alsnog als adviseur in de Nederlandse Interdepartementale Commissie op te nemen.

De besprekingen zijn trouwens in een stadium gekomen, waarin mijn opmerking vermoedelijk weinig zin meer zou hebben.

Met gevoelens van hoogachting, vertijft ik,

Minister-Président

De Hoogachtbare, geachte Heer
Ch. J. J. M. Welser,
Stationsplein 10,
1 - ROTTERDAM.

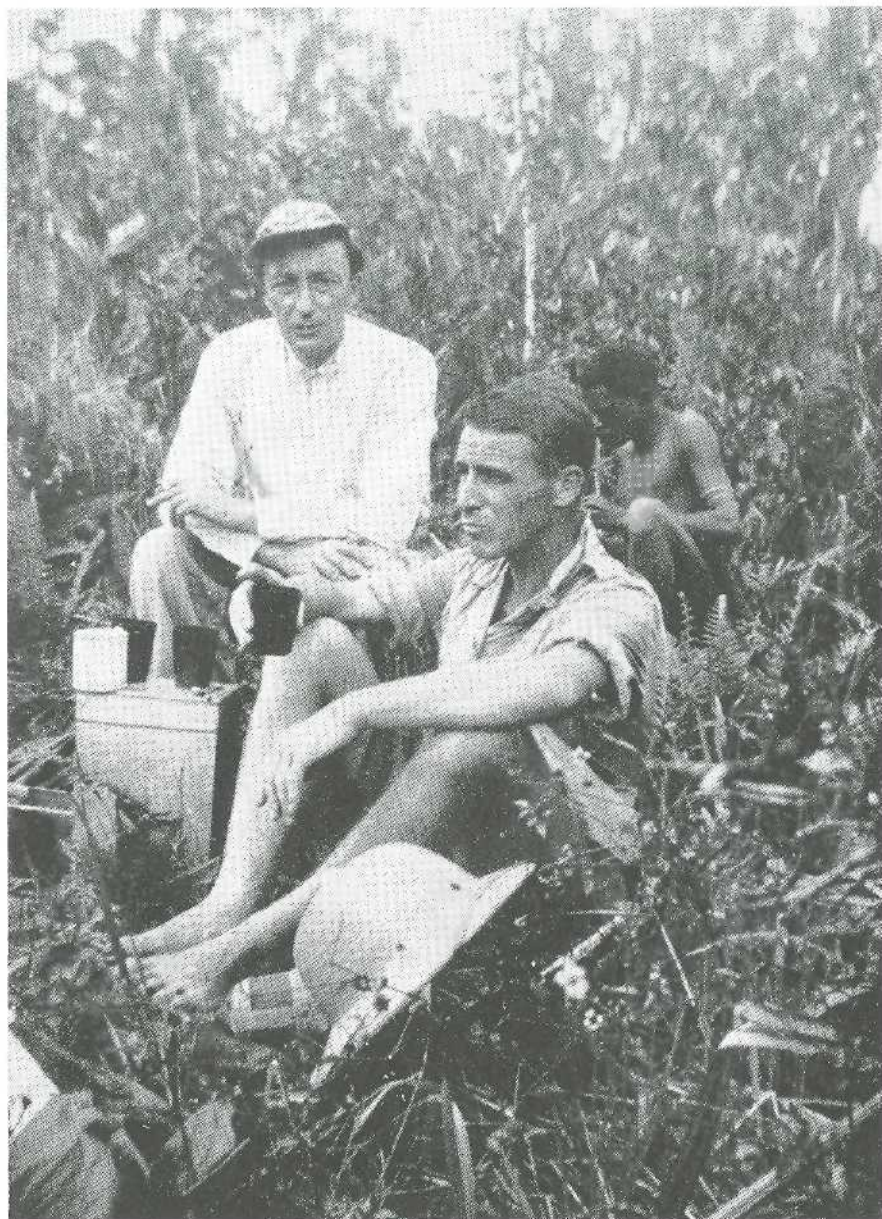
T/3

„nu heel Nieuw-Guinea tot protestants gebied verklaart, alleen omdat zij er eerst begonnen is, – ja, dan wordt het kibbelen”.

In haar editie van 28 juni komt „De Hervormde Kerk” op de affaire terug, onder de kop „Rooms verweer weerlegt door ons geuite bezwaren niet”. Hoofdredacteur ds. Landsman stelt opnieuw het oprukken van de missie in het noorden van Nieuw-Guinea aan de kaak en herhaalt eerdere beschuldigingen, namelijk dat de missie gebruik zou maken van leugen en bedrog, intrige en misleiding. Voor Cremers is dit aanleiding, in „De Nieuwe Eeuw” van 26 juni *opnieuw de degens met zijn tegenstanders in het protestantse kamp te kruisen*. Hij onthult, van bepaalde zijden het advies te hebben gekregen Landsman en ds. Teutscher wegens belediging voor het gerecht te dagen. Dat gaat hem tever, maar wel deinst hij er niet voor terug alle gesalarieerde zendelingen met naam en toenaam, standplaats en functie, en...hun maandelijks toelage in het artikel op te voeren. „Eens en voor al”, besluit hij,

„zij er afgerekend met een aan velen dierbare, doch onware legende. Wij, wij zullen eerbiedig zijn tegenover hetgeen anderen presteerden. Maar men vrage ons niet, de fakkel te doven die God in ons deed branden”.

In katholieke kring krijgt de controverse er een dimensie van zelfbewustheid bij door het dramatisch incident rond de franciscaner pater Misaël Kammerer, als pastoor gevestigd in Enarotali aan de Wisselmeren, die op 4 augustus 1952 vertrekt voor een expeditie in de richting van de Baliemvallei en een paar dagen later wordt vermist. Papoea’s die hem als drager vergezeld hebben, beweren dat hij door een onbekende stam is vermoord. Met enige vertraging bereikt dit tragisch nieuws zijn chef in Hollandia, mgr. Cremers, die lang aarzelt of hij onmiddellijk de familie in Nederland op de hoogte zal stellen. Immers, in de winter 1945/46 werd hij, na een bewogen periode in de Japanse kampen op Java, door opstandige elementen ontvoerd en na enige tijd voor dood verklaard. Toen hij maanden later, uitgeput door mishandelingen en voedselgebrek, via het Rode Kruis in vrijheid kwam, waren er in Nederland al plechtige *lijkdiensten voor zijn zielerust gehouden*. Vandaar dat hij nu enkele dagen wacht, maar wanneer eind augustus nader nieuws omtrent Kammerer uitblijft, wordt de vermissing in de openbaarheid gebracht. In veel parochies en op katholieke scholen begint men gebedsacties voor zijn behouden terugkeer en tenslotte wordt ook voor hem een officiële requiemdienst gehouden, tijdens welke zijn doodsprentje wordt uitgereikt. Op 30 oktober keert Misaël Kammerer levend en wel in Enarotali terug. De dragers waren bij het betreden van het grondgebied van een hen onbekende stam bang geworden en hadden de vlucht genomen. Om hun terugkeer aannemelijk te maken, hadden zij het moordverhaal maar verzonnen. Terwijl katholiek Nederland nu reden heeft om uitbundige dankdiensten te houden en in de affaire graag het bewijs ziet

Pater Misael Kammerer op expeditie, in gezelschap van de journalist Martín Duyzings.

Gedenkt in Uw gebeden en offers
de ziel van Pater

Misaël Kammerer o. f. m.

Geboren te Oud-Beijerland 28 Nov. 1918

Priester gewijd te Weert 19 Maart 1944.

Vertrokken naar de Missie van
Nieuw-Guinea 21 Februari 1947.

Op de eerste Missietocht naar de Baliem-
vallei vermoord op 28 Augustus 1952.

Niemand heeft groter liefde dan wie zijn
leven geeft voor zijn vrienden.

Toen de H. Franciscus vernam, dat vijf
medebroeders hun leven voor God ge-
geven hadden, zei hij: „Nu heb ik pas vijf
echte Minderbroeders”.

Om het licht van het Geloof aan de Hei-
denen te brengen verliet deze Missionaris
allen en alles, wat hem dierbaar was.
Steeds weer opnieuw trachtte hij in de
zware missie van Nieuw-Guinea nieuwe
stammen te bereiken. Hij streed voor de
uitbreiding van Gods Rijk in de voorste
linie van Christus' Kerk. Met de schat van
het Geloof onderweg gaf hij zijn leven.
Maar hij gaf het als een goede herder
voor zijn schapen, opdat zij het leven
zouden hebben.

H. Maria, Koningin van de Apostelen,
bid voor deze Apostel van Nieuw-Guinea.

Troosteres der bedroefden, bid voor ons.

IN MEMORIAM

Voor- en achterkant van het bidprentje ter (voorbarige) nagedachtenis aan pater Kammerer.

dat God in Nieuw-Guinea niet alleen aan de kant van de zending staat, acht Cremers het moment aangebroken om officieel te reageren, bij de gouverneur en de Raad van Diensthooften, op de aantijgingen die Kijne op 7 maart aan deze instanties heeft gericht. In een uitvoerig schrijven van 10 november 1952, mede namens mgr. Tillemans, de apostolisch vicaris van Merauke, spreekt hij alle protestantse beschuldigingen, verketteringen en insinuaties vierkant tegen. Uitvoerig staat hij stil bij de veronderstelde relatie tussen katholieke missie en Van Eechoud in de tijd dat deze resident was. „De feiten”, schrijft Cremers,

„wijzen onverbiddeijk uit, dat Resident van Eechoud een groot en overtuigd begunstiger is geweest van de Zending, en dat hij tot in 1947 bepaald niet-begunstigend stond tegenover missiewerk in Noord-N.Guinea. Resident van Eechoud zal dit zelf allerminst ontkennen, eenvoudig omdat het de waarheid is. Een waarheid overigens, die hem geenszins blameert doch hem als ambte-

Jan van Eechoud in gesprek met pater Kammerer voor de KRO-televisie, met presenter Fons Jansen op de voorgrond, 1953.

naar en als christen siert. Want tot 1947 verkeerde hij in de mening dat Noord-Nieuw-Guinea voor de missie nog verboden terrein was. In mijn eerste onderhoud dat ik met hem had, waren zijn woorden: het spijt me, maar ik zal mij moeten houden aan het agreement. Op mijn vraag wat hij daarmee bedoelde, was zijn antwoord: het agreement van Resident Haga en Mgr. Aerts, en dat betekent: *het Zuiden voor de Missie en het Noorden voor de Zending, of althans dat de Missie in het Noorden zich niet zo maar naar eigen goedvinden mag uitbreiden.* Het was voor Resident van Eechoud een openbaring van mij te horen dat er nooit een agreement tussen Res. Haga en Mgr. Aerts was tot stand gekomen; en dat de inhoud overigens van het agreement dat Res. Haga met Mgr. Aerts had willen sluiten, volstrekt niet was: het Zuiden voor de Missie,

het Noorden voor de Zending, doch: erkenning van het recht der Missie om in heel N.Guinea werkzaam te zijn, maar tegelijk een vrijwillig zich binden van de Missie om niet tot uitbreiding over te gaan dan na overleg met het Bestuur. (...) Zo meende dus de katholieke ambtenaar van Eechoud niet zonder meer begunstigend te mogen staan tegenover missiewerk in Noord-N.Guinea. Maar hij was te katholiek om met enige variatie het wijsje te zingen: liever Turks dan Paaps. (...) Tenslotte moet ik ook nog zeggen, dat Resident van Eechoud ook nadat hij wist dat er tegenover missiewerk - waar ook - geen enkele wettelijke belemmering meer bestond, altijd bij voorkeur is blijven denken in afbakening van missie- en zendingsgebieden”.

Stukken als deze, zo verneemt Van Eechoud uit verschillende bronnen in Hollandia, wakkeren in Nieuw-Guinea het antikatholicisme in de geledingen van het bestuur alleen maar aan. Er zijn ook mensen die waarschuwen tegen de agressieve wijze waarop Cremers velen tegen zich in het harnas jaagt. Wat met Misael Kammerer is gebeurd moge door het katholieke volksdeel, in Nieuw-Guinea en in Nederland, als een bemoedigend teken des hemels worden uitge-

- koop
2zware Biggen

H. Litjens, Schadijk 1

**Culturele
 Vereniging
 Horst e. o.**

Dinsdagavond 8 uur
 in zaal van Heljster

Jan v. Eechoud

over

**Nieuw-
 Guinea**

Abonnementen vrij
 Voorzover plaats kaarten aan
 de zaal ad f 1.50

Te koop

P. Pee

Te koc

Piet Ja

Te ko

Rege:

Firma

Statio:

Te koc

Meterik

Voor S

Pop]

J.C

*Uit het weekblad Echo
 van Noord-Limburg van
 15 november 1952.*

i de
veer
reeg
et alle
et kós
iepevae-
de klok-
ok miër
de ie ós
ma die
Daeke
munie
e twië
ig van
Snir,
e jong
lf oore
dat ie
hteriën
vur zò
kuster
atechis-
aal na
gekóst
i na de
as daan
e, kóste
ach den
gat hee
na wies
m waal
achtere
ge we
gel dao
m zelf
an den
s ópge-
tste ge-
gemakt
toew 't
alk ok
ke oër-
wind-
rk mit
trouwe
„vast-
i zidde
) zien
Genne
l wat
ever
lang.

Jan van Eechoud in zijn geboorteplaats

Verschillende Horstenaren van middelbare leeftijd horen nog steeds het knetteren in hun oren van de motor, waarop Jan de omgeving onveilig maakte. Nu op 48-jarige leeftijd komt hij op uitnodiging van de Culturele Vereniging terug om in zijn Horst iets te vertellen over Nieuw-Guinea.

Hij zal geen boekenwijsheid verkondigen. Integendeel, als commissaris van de veldpolitie en later na de 2e wereldoorlog als resident leerde hij persoonlijk en zeer grondig Nieuw-Guinea kennen; dit getuigt het boek, dat van zijn hand verscheen: Vergeten Aarde (uitg. C. de Boer Jr., Amsterdam).

Eeuwenlang is Nieuw-Guinea vergeten geweest, men kan zeggen tot 1919 en slechts aarzelend is Nederland begonnen dit grote land open te leggen.

Aan de hand van lichtbeelden zal Jan van Eechoud ons meenemen naar dat wondere land van tegenstellingen: prachtige natuur, eeuwige sneeuw en paradijsvogels. ... tegenover de wereld der Papoea's, die nog in het stenen tijdperk leven, waaruit het moederland reeds 20 eeuwen is verzeen.

Hij heeft op zijn patrouilletochten het rythme van de inlandse trommen vernomen en dat rythme dreef de liefde voor dit onbekende land vast in zijn hart.

Hij heeft verkenningstochten geleid, waarbij men op één dag 750 m. opschoot. Hij kent als weinig anderen de noden van dit laatste stukje Nederlandse grond in de Indische Archipel, de inlanders, die bij tijden nog koppen snellen! Hij stelt scherp het probleem: „Hoe kan men deze Papoea omvormen tot burger van de 20e eeuw?”

Wie zou deze ontdekkingsreiziger, die uit ons midden wegging, niet graag horen vertellen over zijn rijke ervaringen? Vol verwachting verbeiden wij Dinsdagavond.

EEN PROBLEEM???... EN EEN IDEE!!!

„Waar blijven we met de fietsen, als we in onze nieuwe kerk trekken?”, zou men een probleem kunnen noemen.

Tot heden konden wij de fietsen in een afgesloten ruimte om onze noodkerk plaatsen, ofschoon ook dat soms hopeloos was, wan-

onder con-
trole staan
tuele diefst
Is 't St.
toestemmi
terrein? 1

Hier is
Boeren, Jo

Als per Z
taak op zic
soonlijk mis
Zondagen p

En wat z
ling van ho
duit oplev
welke ande
Het is in i
in een inif

Met dan

De onov

De strijd
der jonge A
dankbaar ond
wood gewees
bloed en trar

Zo ook
tegen Indiar
eveneens. E
stijl, welke

Het ven
en handelt
zettingen in
pijl en boog
s en revolver
soms door een
schildering. G
van het genr

Officie

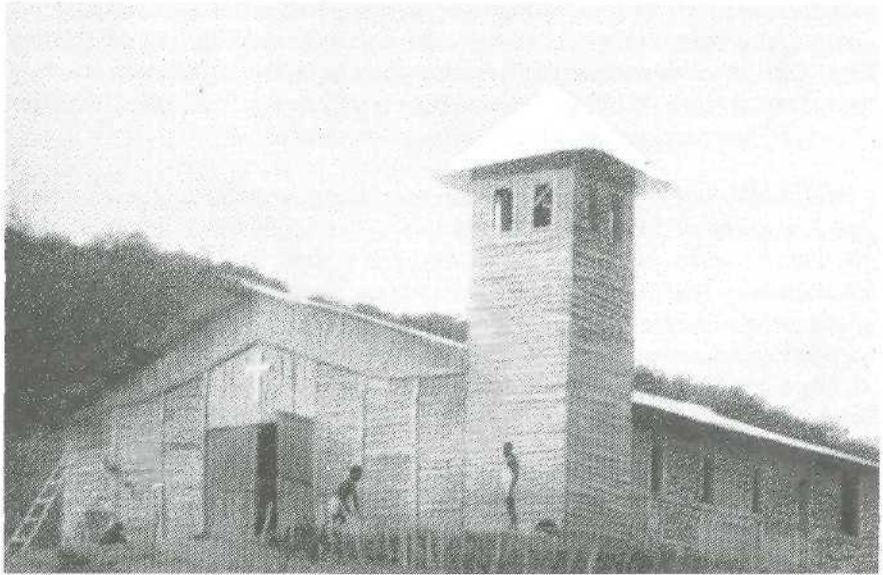
Aangifte st
dat alle stier
en 25 Nov.
worden aang

Dansavor

legd, de positie van de missie in Nieuw-Guinea zelf doet het geen goed. „Wist jij”, schrijft Vic de Bruijn op 14 december 1952 uit Hollandia aan Van Eechoud,

„dat Kammerer de krankzinnige opdracht had van Mons.Cremers om van de Wm. naar de Baliem, vandaar via Sobger - Waris naar Hollandia te wandelen? Daarvoor had hij 300 Verkade-rantsoenen plus een Bergpapoea goeroe plus 8 Ekari-dragers. De verwarring is tenslotte ontstaan, toen goeroe + dragers deserteerden en te Enarotali terugkwamen met het dwaze verhaal over de moord uit vrees voor strafmaatregelen v.Politie en Missie. De fout, die men bij het 1e onderzoek gemaakt heeft is wel, dat men goeroe en dragers en bloc min of meer en public verhoord heeft, en dan komt men met de meest fantastische verhalen, zoals ik in de oorlogsjaren wel ervaren heb. Sinds een beslissing van minister Peters mogen missie en zending nu zonder toestemming of kennisgeving van en aan BB onbestuurde gebieden intrekken. We kunnen in de toekomst dus wel meer van dergelijke Kammerergevallen meemaken of drama's zoals die in de Vogelkop waar 2 Am. zendelingen beestachtig vermoord werden door hun gids”.

Reeds in 1951 is Van Eechoud, door bemiddeling van Dr.Meijer Ranneft, in contact gekomen met Uitgeversmaatschappij Elsevier die de Winkler Prins Atlas in voorbereiding heeft. Van Eechoud krijgt het verzoek het tekstgedeelte betreffende Nieuw-Guinea te verzorgen, tegen een honorarium van f.35,-. In de loop van 1952 begint hij voor Elseviers Weekblad met regelmaat artikelen te schrijven over politieke, sociale en economische aspecten van Nieuw-Guinea. Het katholieke weekblad „De Linie” contracteert hem als „bijzondere medewerker” voor het geven van commentaar en correcties op artikelen over Nieuw-Guinea. Ook begint hij aan een tweede boek, omdat hem tijdens lezingen op middelbare scholen is gebleken dat de jeugd wat Nieuw-Guinea betreft vooral wordt aangesproken door verhalen over ontdekkingstochten en primitieve volksstammen. Maar intussen houdt hij de politieke gang van zaken in Den Haag nauwkeurig in de gaten, nog altijd vanuit de overtuiging dat er een moment zal komen waarop men weer een beroep op hem zal doen. Daarom komt het hem bijzonder ongelegen dat eind 1952 Dr.W.J.A.Kernkamp, de nieuwe Minister voor Overzeese Rijksdelen, in de Memorie van Antwoord op de NieuwGuinea-begroting beschuldigingen van nalatigheid uit aan het adres van het bestuur in Hollandia in de periode dat Van Eechoud als resident daarvoor de eerste verantwoordelijkheid had. Het betreft met name dat – in strijd met instructies uit Batavia - verzuimd zou zijn om Amerikaans oorlogsmaterieel van de bases in Hollandia te gebruiken voor de opbouw van Nieuw-Guinea. Van Eechoud voelt de aantijging („coram populo gedaan”) als een persoonlijke aanval en verlangt genoegdoening. Hij had als resident geen enkele bevoegdheid over de bases, noch had men hem ooit in staat gesteld

Katholiek kerkje aan de Wisselmeren, plm. 1955.

te onderzoeken aan welke materialen in Nieuw-Guinea behoefte bestond. „Het is”, informeert hij Kernkamp op 10 januari 1953 schriftelijk,

„zelf zó geweest, dat de Resident van Nieuw-Guinea een persoonlijk en mondeling gedaan verzoek om 15 meter muskietengaas voor een reparatie aan zijn ambtswoning botweg afgewezen zag, terwijl er nog minstens 100 ”kisten” gaas op de basis lagen. (...) Ik heb mij in de jaren vóór de soevereiniteitsoverdracht herhaaldelijk te Batavia beklaagd over de situatie in NieuwGuinea. (...) Het is naar aanleiding daarvan, dat de President van de Rekenkamer en een landsaccountant met mijn toenmalige directe chef, de heer S.L.J.van Waardenburg, een rondreis door mijn residentie hebben gemaakt. De laatste (...) heeft toen ondermeer de opmerking gemaakt, dat Hollandia er uit zag als een ”mijnwerkersdorp”. Hij heeft aan den lijve ondervonden, hoe abominabel de toestand in het ziekenhuis was, want hij heeft er enige weken in gelegen. Maar het was de heer van Waardenburg, die steeds mijn klachten afdeed met het voor mij nogal wrange grapje: „Wat wil je, Nieuw-Guinea heeft prioriteit Nr.37”, m.a.w. „reken op niets”. Een antwoord trouwens dat geheel paste in de Bataviasfeer, waar men — tot de laatste dag - ervan overtuigd was, dat Nieuw-Guinea bij Indonesië zou komen, en waar men dan ook de vóór de soevereiniteitsoverdracht nog mogelijke outillage voor Nieuw-Guinea zoveel mogelijk heeft tegengewerkt. Het zou wel zeer verwonderlijk zijn, wanneer het

toenmalige Hoofd Afdeling Buitengewesten - rechtstreeks belast met de administratie van mijn residentie – eerst thans tot de ontdekking zou moeten komen, dat de verwaarlozing dier residentie de schuld zou zijn van de Resident.... (...) Het zal Uwe Excellentie begrijpelijk voorkomen, dat zulke aanvallen mij kwetsen, omdat zij emaneren uit bronnen die beter weten”.

”Naar aanleiding”, antwoordt minister Kernkamp aan Van Eechoud bij brief van 29 januari 1953,

”van uw brief van 10 dezer, waarin u bezwaren opwerpt tegen bepaalde passages in de Memorie van Antwoord inzake de begrotingen van Nieuw-Guinea, bericht ik u mits deze, dat ik mij - mede aan de hand van officiële bescheiden – nog eens omstandig heb doen voorlichten omtrent de verschillende in uw bovengenoemd schrijven aangeroerde punten. Hierbij is mij gebleken, dat aan de juistheid van de eerder verstrekte inlichtingen en hetgeen terzake in de Memorie van Antwoord is medegedeeld niet behoeft te worden getwijfeld. In verband hiermee is er voor mij dan ook geen aanleiding om verder op de aan gelegenheid in te gaan”.

In januari 1953 gebeurt toch, waar Van Eechoud al jaren op heeft gewacht: van Waardenburg krijgt zijn ontslag. Maar de kans dat hij hem zal opvolgen als gouverneur, slaat Van Eechoud zeer laag aan, omdat hij inmiddels ”persona non grata” is geworden op het departement van Overzeese Rijksdelen. ”Ik neem toch aan”, schrijft hij op 5 februari 1953 aan Vic de Bruijn,

”dat Kernkamp althans niet een grote suffert uit zal zoeken. Een of andere burgemeester uit Holland? Arme burgemeester, en arme Papoea! (...) Curatele van Nederland? Nonsens; maar er is zoveel verknoeid in NG en het ging allemaal zo dwaas, er kwamen zulke volkomen knotse plannen uit Hollandia, dat men ze in Den Haag eenvoudig niet kon laten passeren. (...) En wat de verhalen over te weinig geld betreft: Waardenburg heeft nu 3 jaar lang zijn begroting niet kunnen opmaken, er is elk jaar geld overgebleven! (...) Doet allemaal weinig meer terzake; dat is achter de rug en ik heb wel het vertrouwen dat het onder de nieuwe gouverneur – elke gouverneur – beter zal gaan”.

De opvolger van Van Waardenburg wordt uiteindelijk niet een of andere Hollandse burgemeester, maar een man die met onderbrekingen sinds 1936 in Nieuw-Guinea werkzaam is geweest, laatstelijk als hoofd van Bevolkingszaken, en bij zijn benoeming in de Tweede Kamer zitting heeft voor de Antirevolutionaire Partij, namelijk Dr. Jan van Baal (43). In een groot aantal opzichten stroken de visies van Van Baal met die van Van Eechoud, maar op sommige punten lopen zij ver uiteen. In tegenstelling tot zijn voorganger zal Van Baal zijn termijn van 5 jaar wél kunnen uitdienen. Zijn beleid wordt vooral geken-

merkt door bedachtzaamheid, een eigenschap die Van Eechoud nauwelijks positief weet te waarderen. Deze gunt hem voorlopig het voordeel van de twijfel, mede omdat hij door zaken van onmiddellijker belang in beslag wordt genomen. "Inderdaad", bericht hij op 6 augustus 1953 aan hoofdredacteur A.Mertens van "De Linie",

"hebben we nu een flat, volmaakt ten genoeg van mijn vrouw die er de koning te rijk mee is. Uw uitdrukking indertijd in De Linie: het uitgewoonde herenhuis, heeft haar lang genoeg gestoken. Haar, overigens zeer sterk ontwikkelde romantische gevoel was bepaald niet bestand tegen die decadentie, in de vorm van afbladderend behang en groezelige plafondsengeltjes met, zoals mijn jongste het noemt: kapotte poten en vleugeltjes. U hebt destijds het ergste nog niet eens gezien; ook die kamer boven heb ik moeten afstaan en ben toen gaan huizen, met mijn boeken en wat er bij hoort, in de serre van de slaapkamer. (...) Aan de eigenlijke studie ben ik nog steeds niet toegekomen. In het afgelopen winterseizoen hield ik 90 lezingen over NG, waarvan een zestigtal voor het Bureau Consiat. Momenteel leg ik de laatste hand aan mijn tweede boek, „Met Kapmes en Kompas door Nieuw-Guinea". U ziet, ik ben wel bezig. (...) Een boek over pater Kammerer? De stof zal interessant genoeg zijn, daar twijfel ik niet aan. Maar de opdiening ervan is nog wel het belangrijkste. Het boek van P.Meeuwisse en Verschuere loopt niet, "De Vuren Spreken" van v.d.Hoeve loopt niet, "Papoea's waren mijn makkers" loopt niet. Tot dusver is de nonsens van Anthony van Kampen erin gegaan met 100.000 ex. en mijn "Vergeten Aarde" met ruim 5000".

Nauwelijks heeft Van Eechoud „Met Kapmes en Kompas" voltooid, waarbij zijn vrouw hoofdzakelijk het typewerk en de correctie van het manuscript voor haar rekening neemt, of de paters Franciscanen benaderen hem met de vraag of hij ook niet een boek zou willen schrijven over het incident rond hun missionaris Misael Kammerer in 1952. Van Eechoud neemt in principe het aanbod aan, omdat het een welkome afwisseling is in zijn dagelijkse activiteiten. Die liggen in het zakelijke, voor hem nogal vervelende vlak, want hij is als adviseur togetreden tot het bestuur van de Stichting „Hollandia Internationale Mijnbouw", een consortium uit het Nederlandse bedrijfsleven dat belangstelling heeft voor de winning van nikkel in Nieuw-Guinea.

In het besef dat Van Baal als gouverneur moeilijker te verdringen zal zijn dan Van Waardenburg, bergt Van Eechoud zijn ambities nu voor onbepaalde tijd in de ijskast. Wel blijft hij zijn appartement aan de Abrikozenstraat in Den Haag openstellen voor iedereen die raad nodig heeft of hem inlichtingen over de gang van zaken in Nieuw-Guinea kan verschaffen. Er gaat praktisch geen dag voorbij zonder dit soort bezoeken.

Eind 1953 aanvaardt hij de benoeming tot secretaris van het Nederlands Nieuw-Guinea Instituut, een initiatief van de Kamers van Koophandel van

Rotterdam en Amsterdam. Het N.G.I. stelt zich ten doel „de exploratie, openlegging en exploitatie van Nederlands Nieuw-Guinea, ten bate van het land zelf, en van Nederland, in het kader van de westerse economie, en, zo mogelijk van de gehele wereld”. Het is de eerste betaalde functie sinds zijn terugkeer in Nederland, eind 1950. De dagelijkse pendel tussen Den Haag en Rotterdam en het werk binnen vaste kantoortijden zijn zaken, die eigenlijk strijdig zijn met zijn karakter, maar hij aanvaardt ze om redenen van bestaanszekerheid. Des te aangenamer vindt hij het verzoek van de Franciscanen. „Ik ben er ten zeerste mee ingenomen”, schrijft Mgr. Cremers op 9 december 1953 uit Hollandia,

„dat U dat boek gaat schrijven. De kopij van Kammerer was inderdaad hopeeloos. (...) Stelt U zich voor in Uw boek ook iets te verwerken van de reactie elders op het doodsbericht van Kammerer?, b.v. bij zijn ouders? Om U een kijkje te geven op de reactie hier bij ons zou ik U mijn "In Memoriam" kunnen opsturen. Doen? Het is nu eenmaal een feit, dat priesterromans niet zelden behoren tot de bestsellers, en dat vooral ook het niet-katholieke publiek er gretig naar grijpt. Men denke b.v. aan "The Cardinal" of aan Graham Greene. Als U voor ogen zou staan van Uw boek ook een soort priesterroman, in casu missionarisroman te maken, zou ik dat niet gek vinden. Dus ook met reflecties van de priestermissionaris tegenover zijn taak, zijn leven, zijn volkje enz. Het is maar een gedachte.(...) Als ik U was, zou ik P.Kammerers ouders een andere naam geven. Juist ook om het hele thema wat vrijer te kunnen behandelen, ook al blijft het historisch gebeuren v.Kammerer er in herkenbaar”.

Een van de eersten aan wie Van Eechoud kennis geeft van zijn adviseurschap bij het Nieuw-Guinea-Instituut, is gouverneur van Baal. In een poging de onderlinge kloof wat smaller te maken, heeft Van Baal eind december 1953 laten doorschemeren een gesprek over Nieuw-Guinea-zaken op prijs te stellen, maar Van Eechoud bewaart afstand. „Na wat ik te verduwen heb gehad”, schrijft hij op 29 december,

„zal 't je niet verbazen dat ik nogal gevoelig - misschien overgevoelig - ben geworden. Er is me van diverse zijden zo duidelijk te verstaan gegeven, dat ik niet gewent was, dat ik zelfs de schijn wil vermijden me op te dringen. Maar wanneer de zaken zo liggen, (...) dan vraag ik hierbij een gesprek met je aan. Je kunt elk uur van de dag of de nacht over me beschikken”.

Medio januari 1954 doet Van Eechoud aan Van Baal het aanbod, diens werkplan voor Nieuw-Guinea in een aantal perspublicaties in Nederland te willen behandelen, maar nu is het Van Baal die de boot afhoudt. Wel is hij bereid voor de openbaarheid bestemde stukken van zijn gouvernement aan Van Ee-

choud toe te zenden, maar dan in diens functie van adviseur Nieuw-Guinea-Instituut. „Ik heb er nog geen idee van”, reageert Van Eechoud op 4 maart,

„watvoor materiaal jullie te vergeven hebben, m.a.w. watvoor statistieken en gegevens al verzameld zijn of verzameld worden. Het lijkt me daarom beter om maar eerst contact met de "verschillende instanties" op te nemen. Je zou echter eerst zelf moeten zeggen, hoe je dat contact zou willen zien. (...) Het instituut staat aan de kant van het bedrijfsleven. (...) Men moet weten dat men op het instituut terecht kan voor elke commerciële informatie over NG, hoe onbeduidend ook. (...) 7 April ben ik op de Jaarbeurs in Utrecht met een voorlichtingsstand over NG. Zou het mogelijk zijn dat ik de import cijfers over 1953 tegen die tijd heb? (...) Ik heb geconstateerd, dat je 300.000 van mijn 1.000.000 Papoea's de hals hebt omgedraaid! Toch ben ik bereid een fles champagne op mijn miljoen te verwedden. Hartelijke groeten”.

Uit Nieuw-Guinea krijgt Van Eechoud steeds meer signalen dat het ambtenarenkorps zich niet in die mate met de belangen van de Papoea's identificeert als hij en sommige van zijn vroeger bestuurskader graag zouden zien. Het merendeel, zo luiden de berichten, heeft meer interesse in salaris, auto, positie en kwaliteit van het sociale leven. Het heilige vuur is ver te zoeken en de zaak onttaardt in papieren werk en sleur. „Velen”, meldt Rob Meijer Ranneft op 10 mei 1954,

„zien bovendien de Papoea als een noodzakelijk kwaad, waarbij slechts de eerlijkheid waarmee men dit pleegt te poneren prijzenswaardig is”.

Van Eechoud is intussen ook lid geworden van de redactie van het periodiek „Oost en West”, dat een populaire voorlichting over de Nederlandse rijksoverheid beoogt. Hij benadert oude vriendjes in Nieuw-Guinea met de vraag, of hun echtgenote misschien bij tijd en wijle eens een stukje kunnen aanleveren voor de vrouwenrubriek, de kookhoek en de jeugdkant. Het biedt hem weer gelegenheid om – langs achterdeuren, buiten de officiële kanalen om - van de realiteiten in Nieuw-Guinea op de hoogte te blijven. „Mijn levenswijze”, bekent hij op 30 mei aan Vic de Bruijn,

„is ook wel een hoop veranderd door mijn werk als secretaris van het NG Instituut: elke morgen de bus van 8 uur, elke avond pas om half 7 thuis – een regelmaat die me nog niet direct ligt. Maar alles went, zelfs regelmatig kantoorwerk. Natuurlijk ben ik ook wel op stap, o.a. hang ik regelmatig rond op Minvor bij Krijger, Kottier, van Beuge enz. (...) De voornaamste verandering is echter de inperking van mijn interesse: ik ben nu zuivere economisch georiënteerd. Natuurlijk heb ik persoonlijk mijn belangstelling voor sociale en culturele problemen niet verloren, maar al te veel tijd heb ik daar niet meer voor en

mijn werk vraagt alleen aandacht voor dat ene aspect van de ontwikkeling van NG: kan handel en bedrijfsleven van Nederland er iets aan verdienen? Dat vergt wel een iets andere geestelijke instelling dan ik tot dusverre had. 't Voordeel is natuurlijk, behalve dat het regelmatige leven op zichzelf in sommige opzichten een voordeel is, dat ik niet meer op de meest ongelegen uren van de dag op stap moet, niet de hele dag in de trein zit, en regelmatige inkomsten heb. In elk geval heb ik heel wat minder kopzorgen dan ik had als resident van NG, dat kan ik je wel verzekeren. Je kunt overigens dit leven met heel wat minder idealisme af dan ik placht te bezitten – maar van dat idealisme was ik toch al een groot deel kwijt, zodat me dit ook niet uit de slaap houdt. (...) Ik hoor overigens wel, dat niet iedereen in Hollandia juichend van enthousiasme rondloopt en velerlei en veelsoortig gekanker dringt hier tot mijn verre observatiepost door. Ik onthoud me voorlopig maar van een oordeel; ik weet goed genoeg, dat gekanker op zichzelf nog geen positief bewijs is dat de zaken niet goed zijn: de fout kan bij de kankeraar zelf liggen. (...) Ik hoop maar, dat we het vertrouwen van de Papoea's weten vast te houden, anders is ons verblijf in NG volmaakt nutteloos”.

Dat vertrouwen, vreest Van Eechoud, zal er bepaald niet sterker op worden wanneer het bestuursbeleid gebaseerd wordt op het door Van Baal opgestelde werkplan. Na uitvoerige bestudering komt hij de conclusie dat grote onderdelen hem huiverig maken, zo laat hij Van Baal op 29 mei in een commentaar van 16 pagina's weten. Het is, zo zal achteraf blijken, zijn laatste grote pleitnota tegen de aanpak die Nederland inzake Nieuw-Guinea gekozen heeft. „Het gehele plan”, aldus Van Eechoud aan Van Baal,

„zoals ik het nu voor me zie, bekijkend in het licht van wat ik weet omtrent de algemene situatie in Nieuw-Guinea, maakt mij echter huiverig. In een nota van 1952 – die niet officieel is ingediend - betoogde ik, dat de toenmalige situatie al geen uitgangspunt kon vormen voor verdere plannen. Er was te veel geknoeid, er waren te veel verkeerde wegen ingeslagen waarop eerst teruggekomen zou moeten worden, voordat men verder zou kunnen gaan. (...) Het belangrijkste vond ik echter het psychologische aspect. Er waren reeds begin 1950 grote spanningen ontstaan, er was geen leiding en voorlichting, er bestond een sfeer van wantrouwen, geruchten en verdachtmakingen; er heerste een morele depressie en alle arbeidslust was zoek. Nieuwe plannen lokten alleen maar hoongelach uit, er bestond geen spoor vertrouwen meer. (...) Ik beoordeel dus in dit verband niet de zuiver technische mérites van je werkplan, maar zie het op de eerste plaats als een complex van maatregelen, in te brengen in de bestaande maatschappij. En dan constateer ik, dat een groot deel van de bezwaren die ik had tegen de uitvoering van nieuwe plannen, in die maatschappij nog steeds bestaan. Zeker, je bent aan het saneren geweest, en een collectie klungels is eruit gevlogen, ze zijn evenwel nog lang niet allemaal weg.

(....) De quintessence is voor mij dat je én opbouw én sanering tegelijk ter hand neemt; ik zou dat bepaald niet aangedurfd hebben. (....) Je weet dat ik de mening ben toegedaan, dat we de Papoea alleen door een labiele periode, die van halfontwikkeld zijn, zonder narigheid kunnen heenloodsen door de leiding van toegewijde bestuursambtenaren, die hij ten volle vertrouwt – en daarvoor moeten deze ambtenaren de emotional approach hebben - of, zoals Abdoelkadir het noemde: een missie-instinct. Lukt het ons niet om op deze wijze zonder ongelukken door de labiele periode heen te komen, dan ligt het voorland van Nieuw-Guinea in Kenya, Guyana enz.; noem ze maar op. (....) Tegenover de buitenwereld houd ik me aan wat ik reeds hierboven schreef: dat je plannen reëel zijn en binnen de mogelijkheden van NG vallen. Dat ik persoonlijk enige reserve koester ten opzichte van de feitelijke uitvoering, blijft binnenskamers”.

Toeval of niet, twee maanden na deze kritiek op de visies van Van Baal wordt Van Eechoud door het departement van Overzeese Rijksdelen aangezegd dat hij per ultimo augustus eervol ontslag en ingaande 1 september pensioen dient aan te vragen bij de vigerend gouverneur van Nieuw-Guinea, Dr.J.v.Baal. „Ofschoon”, schrijft hij op 29 juli 1954 aan Van Baal,

„ik deze voortijdige pensioenering zal blijven zien als de consolidatie van een ondervonden onrecht en de weinige overgebleven haren neiging vertonen rechtop te gaan staan bij de gedachte, dat ik zelf ook nog dat pensioen moet aanvragen, is het toch niet mijn bedoeling dit te doen als een soort van demonstratie, maar zuiver ter verkrijging van de daaraan verbonden, voor mij onontbeerlijke inkomsten. Ik vreesde echter , waar vermoedelijk zich niemand verdiept heeft in mijn positie - in de lijst van BB-ambtenaren wordt mijn naam zelfs niet meer vermeld - dat een plotselinge request ”Geef met verschuldigde eerbied....” misverstanden zou kunnen oproepen. Na overleg met Boldingh leek het me daarom beter je dat eerst privé aan te kondigen. Daar komt nog iets anders bij. Ik heb ongeveer 19 jaren effectieve diensttijd, maar aangezien naar ik meen wachtgeldtijd voor de helft voor meegeteld, kom ik op 20 à 21 voor pensioen tellende jaren. Nu heb je zelf ordonnantie 1953 Nr.16 gewrocht, waarbij extra 4%, met een maximum van 40%, pensioen kan worden toegekend, indien het voortijdig ontslag is gegeven ”om bij de dienst gelegen redenen”. De redenen van mijn op wachtgeld stelling zijn mij echter nooit medegedeeld, persoonlijke fouten zijn mij nimmer verweten. Het gesprek met Min. Peters destijds resulteerde - natuurlijk – in de conclusie, dat een waarnemend gouverneur, die het op de meest essentiële punten met het beleid van de gouverneur oneens is, niet in die functie kan blijven door werken. Wat die conclusie verder inhield, werd niet duidelijk, maar de minister verzekerde mij – en bevestigde dat schriftelijk, toen hij mij wachtgeld aanzegde – dat hij van mijn kennis en ervaring nog gebruik zou maken – hetgeen nimmer is ge-

beurd. Kom ik naar jouw mening nu voor toepassing van die bepaling in aanmerking, en moet ik dat in mijn request opnemen?"

Van Baal handelt in een brief van 16 september de kritiek van Van Eechoud op zijn werkplan en de pensioenwestie gelijktijdig af. Het commentaar noemt hij een moeilijk staatsstuk, waaruit op het punt van sanering en opbouw een diepgaand verschil van inzicht blijkt. „Wat je pensionering betreft”, schrijft Van Baal,

„ik begrijp ten volle dat het je onaangenaam is daarom te vragen. Daarenboven maakt dat het mij moeilijk je pensioen toe te kennen op de voet van S.1953 Nr.16. (...) Je krijgt dan volgens de berekening, die Baarspul opstelde, 36%, terwijl je bij toepassing van S.1953 nr.16 ruim 38% zou krijgen. Laat jij na om pensioen te vragen, dan moet ik je wel ontslaan om bij de dienst gelegen redenen. Er is alleen het bezwaar aan verbonden dat ik er dan geen dankbetuiging voor de den Lande bewezen diensten aan kan toevoegen. Waar ik aanneem dat die dankbetuiging je hoogstens één keer een genoeg zou doen (en dan niet eens een zuiver genoeg), terwijl een lager pensioen je van maand tot maand zou ergeren, heb ik daarom tot het laatste opdracht gegeven, menende zo het meest in je belang te handelen, d.w.z. ontslag in het belang van de dienst”.

Op 5 oktober 1954 houdt Van Eechoud een voordracht tijdens de Tropische Landbouwdagen aan de Landbouwhogeschool te Wageningen op het thema „Landelijke Ontwikkeling in Nieuw-Guinea”, waarin hij met een scherp inzicht de problemen uit te doeken doet van een „atomische maatschappijstructuur” als hinderpaal op de weg naar integrale plattelandverbetering. Hij wijst ook op het acculturatieproces dat de Papoea-maatschappij dreigt te ontwrichten, en hij komt tot de conclusie dat een beleid van „comprehensive approach” nodig is, waarin economische en sociale ontwikkeling hand in hand gaan. Want, aldus Van Eechoud, ook Papoea's zijn geen algebraïsche factoren in een bedrijfscalculatie, zij zijn wezens met een vrije wil, van wier medewerking het resultaat afhangt. Het is in feite de herverwoording van een oude visie, waarmee hij zich distancieert van het officiële ontwikkelingsbeleid dat Den Haag en Hollandia voor Nieuw-Guinea hebben uitgestippeld. „Mijn derde boek”, schrijft hij op 18 november 1954 aan Vic de Bruijn,

„kan elk ogenblik uitkomen: Woudloper Gods. Voorlopig heb ik schoon genoeg van alle schrijverij, van boeken en artikelen, en van het houden van lezingen ook. Ik heb me erop toegelegd om eens helemaal schoon te staan, geen enkele publiciteitsverplichting meer te hebben. (...) Geen boek, geen artikel, geen lezing in het verschiet, in jaren is me dat niet gebeurd en ik ben niet van plan om me nog eens zo te laten opjagen. (...) Ik zou me maar geen illusies meer maken, Vic, de gang van zaken heeft de toekomst verder bepaald. (...)

De ingeslagen weg gaan we tot het bittere einde....De enigen die nu nog kunnen proberen een eigen weg te gaan, zijn Missie en Zending, de ambtenaar kan het niet meer, jij ook niet”.

In oktober zijn op de kust van Nieuw-Guinea de eerste Indonesische infiltranten afgezet om politieke en sociale onrust onder de Papoea's te stoken en de Nederlandse troepen tot actie uit te dagen. Soekarno zoekt het gewapend conflict. Het Nieuw-Guinea Instituut overweegt Van Eechoud een studiereis naar Nieuw-Guinea te laten maken, gesubsieerd door de Nederlandse regering. Van Eechoud heeft daar echter bezwaren tegen, om niet de verdenking te versterken dat het NGI niets anders is dan een mantelorganisatie van de overheid. „Een mogelijkheid is misschien”, schrijft hij op 11 februari 1955 aan Van Baal,

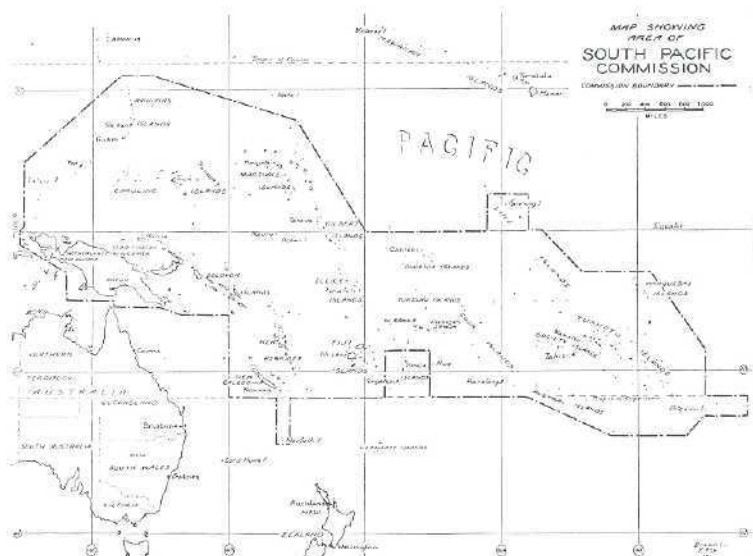
„dat jij het NGI uitnodigt, mij naar Nieuw-Guinea te zenden om jou - en het bedrijfsleven – van advies te dienen omtrent de bevordering van het particulier initiatief”.

Van Baal wenst daar voorlopig niet op in te gaan, zodat Van Eechoud zijn ambities om op korte termijn Nieuw-Guinea te bezoeken kan opbergen. Het werk bij het NGI gaat hem steeds meer tegenstaan. „Die regelmaat...”, schrijft hij op 17 februari aan pater Zeno Moors OFM,

„verschrikkelijk. Bovendien, dit is een zuiver economische baan. Ik moet zorgen het Ned.bedrijfsleven zoveel mogelijk te laten verdienen aan NG - daar komt het, nogal cru uitgedrukt, in werkelijkheid op neer. Ik had andere idealen...., maar daar vind ik weinig oploei meer voor!”

In de editie van 4 juni 1955 van De Volkskrant houdt J.P.K.van Eechoud, gepensionneerd directeur binnenlands bestuur en justitie op Nieuw-Guinea, thans secretaris Ned.Nieuw-Guinea Instituut, een uitvoerig pleidooi voor een nauwe samenwerking tussen blank en zwart in de ontwikkeling van Nieuw-Guinea. Hij benadrukt ook de noodzaak van goede relaties met Australië, omdat hij voorziet dat Nieuw-Guinea behalve strategisch ook ideologisch strijdtoneel zal worden tussen het ontwakend, gedeeltelijk reeds communistisch geïnfiltreerd Azië en het Pacificgebied met zijn westerschrijtelijke beschaving. Australië, argumenteert hij, zal daarom nooit toestaan dat Nieuw-Guinea in niet-veilige (d.i.Indonesische) handen valt, want een verdeeld Nieuw-Guinea betekent het wegvallen van een vitaal defensiescherm. „Het klinkt zo fraai”, aldus Van Eechoud,

„zo altruïstisch, wanneer men zegt dat het Westen zich moet terugtrekken uit Azië en Afrika, maar is het niet vaak een verkapte vorm van gemakzucht, van

Het gebied van de South Pacific Commission, 1955.

het niet aandurven van een verantwoordelijkheid? Aan koloniaal beheer in de zin dat de kolonie er is ten bate van het moederland is een eind gekomen, zeer zeker. Maar bepaald nog niet aan een beheer, dat gericht is op het welzijn van onmondige volkeren. Hen voortijdig zelfstandigheid geven is geen edele daad, maar een misdaad, omdat men hen daardoor overlevert aan de chaos. Veel belangrijker derhalve dan de economische ontwikkeling is uiteindelijk onze culturele taak. Het voornaamste aandeel daarin hebben missie en zending, want van de brengers van het christendom zal het voornamelijk afhangen of de Papoea zal opgroeien tot een evenwichtig medemens. Het christendom zal daarbij natuurlijk ook de positie van het Westen in de bestaande conflictsituatie versterken en zo bijdragen tot de veiligstelling van de christelijke beschaving in de Pacific”.

Apostolisch administrator Cremers heeft in 1954 contact gezocht met het Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut (K.S.K.I.) onder directie van Prof. George H.L. Zeegers om steun te krijgen voor zijn plannen tot oprichting van beschavingsscholen in Nieuw-Guinea. Hij zou het tevens nuttig vinden voor de positie van de katholieke missie, wanneer het K.S.K.I. in Hollandia een bureau zou vestigen. In juli 1955 wendt hij zich tot de pas opgerichte Katholieke Commissie Nieuw-Guinea met een nog geheim memorandum over de onderwijsvoorzieningen, in de hoop dat de Nieuw-Guineamissie daarmee steun krijgt uit de kringen van de r.k.intelligentisa in Nederland. „Ik heb”, schrijft Cremers,

„mij erover verwonderd in Uw gezelschap niet te hebben aangetroffen J.P.K.v.Echoud, die als geen ander onder de Nederlandse Katholieken een N.Guinea-kenner is”.

In De Linie van 20 augustus 1955 betoogt Cremers dat in onderwijs en openbare diensten van Nieuw-Guinea het Nederlands als voertaal dient te worden gehanteerd, een ontwikkelingsaspect dat in onderwijs- en bestuurskringen aanleiding geeft tot controversiële discussies. Op 17 september schaart Van Echoud zich achter de stelling van Cremers. „Het voornaamste argument”, schrijft hij in een brief,

„voor geforceerde doorvoering is voor mij echter van politieke aard: het koloniaal dualisme is de grondoorzaak van alle wrijving in de toekomst. En wanneer we de rassenscheiding met zijn storende discriminatie accentueren met een taalscheiding, wordt die discriminatie zoveel duidelijker, geprononceerder en komen de controversen zoveel sterker naar voren. (...) Met 1975 of 1980 als richtjaar zijn wij onherroepelijk te laat, dan is Maleis al ingeburgerd en is de taalscheiding voltrokken. En dan is Nederlands de taal der koloniale overheersers, Maleis de taal der onderdrukte en uitgezogen Papoea's – zo zal het in agitatorische termijn dan worden gesteld. (...) Sinds mijn benoeming als secretaris van het NG Instituut ben ik weer persona grata op het Ministerie. Ik ben er kind aan huis, loop overal binnen en word zelfs met bijzondere onderscheiding behandeld; (...) over het verleden wordt niet meer gesproken. 't Is mij wel. Na 't kluitje waarmee pater Beaufort mij in het riet gestuurd heeft, heb ik me geen illusies meer gemaakt. Ik zit nu in een zeer liberaal milieu waar ik vooral niet te katholiekerig moet doen – er is me letterlijk gezegd dat ze de kapelaan niet in huis wilden hebben – maar dan zit ik hier ook best: een baan die behoorlijk betaalt en maar heel weinig werk geeft. (...) Ik ben dan ook niet van plan op enigerlei wijze in actie te gaan; het strijdvuur is geblust en ik heb geleerd dat middelmaat en compromis in Nederland hooggewaardeerde eigenschappen zijn. (...) De algemene belangstelling voor NG in Nederland is de laatste tijd sterk aan het afzakken. (...) Ik vind dat onze missieverantwoordelijkheid natuurlijk universeel moet zijn, maar dat onze katholieken op de eerste plaats de missie in NG ter harte moeten nemen. De Zending, toch al gevaarlijk door de Amerikanen met hun vele geld, zal m.i. in de naaste toekomst dubbel gevaarlijk worden nu de gereformeerde kerk er zich mee gaat bemoeien (op instigatie van V.Baal, zoals hij mij zelf vertelde). Daar zit nog meer vuur en dadendrang en organisatievermogen dan in de hervormde kerk. (...) En wat doen wij? Is het misschien, omdat men nog altijd niet gelooft "dat we het zullen houden"? Er heerst daaraan veel twijfel, ook in het zakenleven. (...) U zult zeker wel de vele geruchten gehoord hebben, dat ik naar NG zou komen. Er is geen moment serieus sprake van geweest, maar het is langzamerhand tot me doorgedrongen dat Van Baal zelf deze geruchten heeft ver-

*Jan van Eechoud, secretaris van het Nieuw-Guinea Instituut te Rotterdam, plm.
1955.*

spreid. Achteraf bezien moet ik aannemen dat hij er geen snars van gemeend heeft. Hij moet geen dwarskijkers hebben. (...) Maar handig is het wel”.

Vier dagen na voltooiing van deze brief ervaart Van Eechoud dat er op het ministerie sprake is van een groeiend onbehagen over de bestuurlijke gang van zaken in Hollandia. De begroting 1956 zou zijn teruggestuurd omdat zij voor de Directie NG niet acceptabel was. Ook wordt openlijk gesproken over de tussentijdse vervanging van Van Baal als gouverneur, omdat hij de noodzakelijke organisatorische kwaliteiten zou missen. Er is sprake van de benoeming van een waarnemend gouverneur, in de persoon van Kottier. Mocht deze benoeming doorgaan, dan - zo verwacht Van Eechoud - zal er binnen de kortste keren een eind worden gemaakt aan de spanningen tussen missie en zending. Hij bereidt er daarom Cremers maar vast op voor, in een postscriptum bij de brief van 17 september. Van Baal blijft uiteindelijk op zijn post. Maar wanneer Cremers de brief ontvangt, lijkt de zaak nog niet beslist. Rekening houdend met de bijzondere waakzaamheid bij de PTT in Hollandia, waar het inkomende en uitgaande post betreft, zoekt hij opnieuw de conspiratieve weg. „Geef mij”, vraagt hij Van Eechoud op 9 oktober 1955,

„een rechtstreeks adres op, of Uw eigen adres op andere naam. Zal ik maar adresseren: Abrikozenstraat 136 aan de Heer Emonds? Of de Heer van Horst? (...) Tenslotte nog iets. Bestaat de mogelijkheid dat U Kamerlid wordt? Niet dat ik het in handen heb, maar ik verzeker U dat er casu quo spoedig een hartige brief van mgr.T. en mij naar Romme gaat. Niemand der huidige KVP-leden in de Kamer weet iets van NG”.

In september 1955 begint Van Eechoud in opdracht van het NieuwGuinea Instituut aan de samenstelling van een vademecum over Nieuw-Guinea, een werk dat een jaar lang praktisch heel zijn werktijd in beslag zal nemen. Het was de bedoeling geweest dat het ministerie van Overzeese Gebiedsdelen dit naslagwerk zou uitbrengen, maar daar waren geen capabele ambtenaren met voldoende kennis van het onderwerp vrij te maken. Hoewel er stevig druk op hem wordt uitgeoefend om toe te treden tot het Katholiek Nieuw-Guinea Comité, een initiatief van o.a. de Rijswijkse burgemeester Boogaardt en de KVP-politici De Graaf en Lemaire, distancieert hij zich van de groep omdat hij vreest dat het een doodgeboren kind zal blijken. Het Provinciaal der Minderbroeders (Franciscanen) in Weert, tot welke orde Cremers behoort, blijft er bij Van Eechoud op aandringen dat hij zich beschikbaar stelt voor een zetel in de Tweede Kamer. Eventueel wil de provinciaal daar wel voor lobbyen. „Zijn bedoeling is het niet zo zeer”, schrijft pater O.v.d. Vat, missiesecretaris, op 30 november 1955,

„om U in de politiek te gooien, maar louter als Nw.Guinea-expert in de Kamer

te hebben. (...) P.S. Kammerer komt op Sinterklaas op Schiphol aan, en van Mathieu Smedts is het boek verschenen: No tabacco, no halleluja, over zijn reis en onze missie op NG”.

De politieke toestand in Nieuw-Guinea verslechtert niet onaanzienlijk, wanneer op 27 februari 1956 de Papoea-voorman Silas Papare in Djakarta de provincie Irian Barat uitroept, als onderdeel van de Indonesische republiek. Het is het begin van een verhoogde propaganda-activiteit van Indonesische zijde. In Nederland vindt de Katholieke Volks Partij de tijd gekomen, een duidelijker beleid te formuleren inzake Nieuw-Guinea. Tijdens een bijeenkomst van kopstukken - o.a. Prof. Romme, Mr. H. v. Doorn, Prof. Dr. Pieters, Mag. J. Stokman, Mr. Th. de Graaf en Prof. G. Zeegers - bepleit Van Eechoud de instelling van een informatiegroep die partijbestuur en fractie zal adviseren over mogelijkheden om de zaak Nieuw-Guinea sterker onder de publieke aandacht te brengen. Van Eechoud accepteert het lidmaatschap van deze werkgroep, met De Graaf en Mr. J. v. d. Poel, tweede secretaris van de KVP. „Of we op zichzelf daar veel waarde aan moeten hechten”, vraagt hij zich op 20 februari af in een brief aan Cremers,

„weet ik nog niet. (...) In deze combinatie: een wakker geworden Adelbert, KVP en KASKI heb ik wel vertrouwen. Nu zien dat we het in de goede lijn weten te houden, en geen fantasten, en geen politieke figuren er in, tenminste geen voor wie de politiek alleen een springstok is”.

Het driemanschap begint te werken aan een preadvies voor de KVP fractie, waarbij Van Eechoud op zich neemt de correspondentie met Nieuw-Guinea te voeren, zodra het vademecum voltooid is. Maar midden in dit werk – en terwijl nu ook vanuit de KVP druk op hem wordt uitgeoefend om beschikbaar te zijn voor de Tweede Kamer - treft hem thuis een zware slag: zijn vrouw wordt opgenomen in een neurologisch centrum, nadat paranoia bij haar is vastgesteld. Verdenkingen in die richting waren 8 jaar geleden reeds gerezen tijdens een medisch onderzoek in Bandoeng. Haar ziekte heeft al die tijd een schaduw geworpen op hun wederzijds geluk. „Ik zal”, schrijft hij op 10 april 1956 in een brief vol begrip, maar ook vol rancune tegenover het noodlot dat zijn gezin getroffen heeft aan Cremers,

„dat doen wat haar nog het meeste levensgeluk kan brengen, (...) de verantwoordelijkheid is gebleven en het medelijden is er nu bijgekomen. Ik heb er alleen nog geen flauw idee van, hoe ik dit zal oplossen. Wel heb ik allang begrepen, dat ik niet meer in een openbare functie zal kunnen werken. (...) Dat is ook de eigenlijke reden van mijn verzet om Kamerlid te worden”.

In alle publicitaire drukte rond het huwelijk van prins Rainier van Monaco

met de Amerikaanse filmster Grace Kelly valt in de tweede week van april 1954 zelfs in de katholieke Nederlandse bladen nauwelijks het bericht op dat Mgr. Oscar Cremers OFM op eigen verzoek ontslag heeft gekregen als apostolisch administrator van de katholieke missie in Hollandia en naar Nederland is teruggekeerd. „Een man van groot geestelijk formaat”, schrijft De Gelderlander in een commentaar op 19 april,

„keert als een gewone Minderbroeder in zijn bruine habijt naar het vaderland terug. Maar aan deze man heeft ons land verplichtingen, grote verplichtingen zelfs. (...) Verzwaard werd zijn taak door het tekort aan missionarissen, aan geschoold lekenpersoneel en – het moet helaas gezegd – door het ontbreken van voldoende medewerking van de zijde van het gouvernement. (...) Hij is een echte pionier geweest, altijd de overheid een stap vooruit, altijd bedacht op het werkelijk heil der autochtone bevolking. (...) Mgr. Cremers was de pionier van de eerste middelbare school op Nieuw-Guinea, de promotor van het grote ziekenhuis van Hollandia, de wijze adviseur in de Onderwijsraad van het gouvernement. De hitte van de dag heeft hij niet geschuwd en nu hij, 58 jaar oud, terugkeert in patria, mag hij zeggen zijn leven lang in de wijngaard des Heren gesjouwd te hebben als weinig anderen in langer jaren”.

Zijn opvolger in Hollandia wordt op 27 december 1956 Mgr. Dr. M. Staverman OFM, een man die men meer diplomatieke kwaliteiten toekent dan zijn voorganger. Zodra zijn benoeming bekend is, begin juli 1956, zoekt Staverman contact met Van Eechoud met het verzoek hem te willen ontvangen voor een kennismaking. Hij hoopt tevens dat Van Eechoud hem van dienst kan zijn met adviezen voordat hij zijn arbeid in Nieuw-Guinea opneemt. Verder zou hij graag zien dat Dr. M. van Buytenen, de Rijksarchivaris van Leeuwarden, zich met Van Eechoud in verbinding mag stellen in verband met het bisschoppelijk wapen dat hij op verzoek van Staverman zal ontwerpen. Daarvoor heeft hij als spreuk gekozen „In Verbo Tuo – in dienst van Uw Woord”.

Op 18 juli overlijdt minister Kernkamp en worden Beel en Ir. Staf benoemd tot ministers voor Overzeese Rijksdelen ad interim. Veel verandert het niet in de politieke positie van Nieuw-Guinea, noch in het bestuursbeleid. Van Eechoud, die zeer intensief met zijn getrouwen in Nieuw-Guinea correspondeert vanwege het vademecum, stelt vast dat de zaak ginds verder rot. Van Vic de Bruijn verneemt hij dat de stammen rond de Wisselmeren in verzet zijn gekomen tegen het bestuur, omdat zij het tempo van de ontwikkelingen niet kunnen volgen. Het gevolg is toenemende onrust, een traditionele voedingsbodem voor moordpartijen. „Het merkwaardige”, schrijft De Bruijn op 10 december 1956,

„van de ongeregelde heden van nu is wel de ongewone heftigheid van het verzet

en de vele aan de Kapaoekoe's vreemde elementen die daarbij naar voren zijn gekomen zoals het vermoorden van vrouwen en kinderen, het afsnijden van vingers van de vermoorden, nachtelijke aanvallen, het georganiseerde van de tegenstand e.d.'".

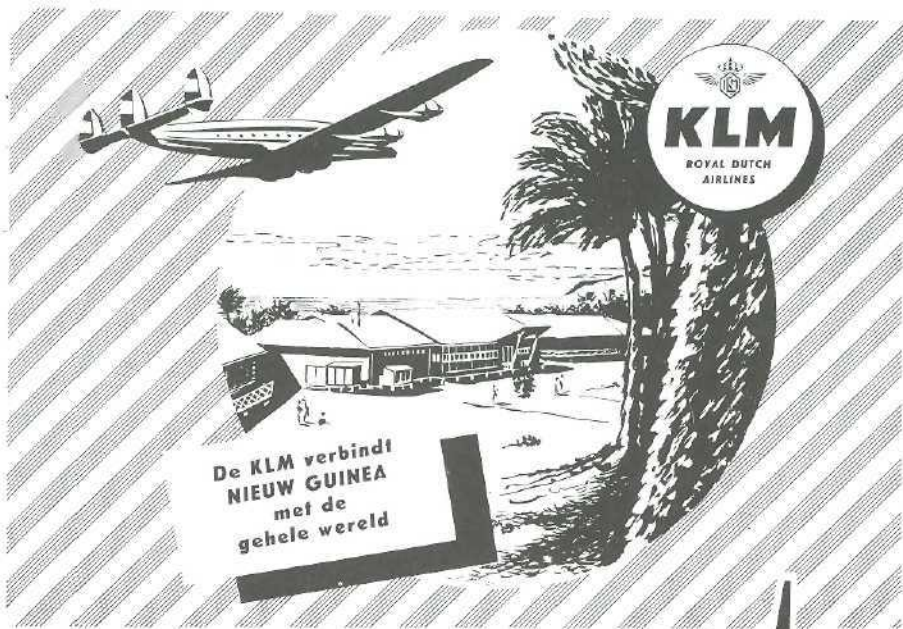
Het „Vademecum voor Nieuw-Guinea”, dat in november 1956 verschijnt, wordt door de Nederlandse regering, bedrijfsleven, missie- en zendingsgenootschappen en pers zeer positief ontvangen. Gouverneur van Baal schrijft een complimenteuze reactie en op verzoek van het departement verscheept het Nieuw-Guinea Instituut 1500 exemplaren naar Hollandia. Van Eechoud heeft inmiddels, in samenwerking met Leonhard Huizinga, een filmscenario over Nieuw-Guinea voltooid, met de voorzichtige hoop dat hij nu eindelijk zijn reis naar ginds zal kunnen maken. Ook gaat hij weer lezingen geven, maar nu via een impresariaat. Hij kiest daarvoor het bureau J.W.Bottenheim te Amsterdam dat vanaf december afspraken voor hem begint te maken tegen een honorarium van f.110,- waarvan hij f.10,- aan bemiddelingskosten moet afstaan. Bottenheim pakt de zaken commercieel aan, soms op een wijze die Van Eechoud tegen de borst stuit. „U zult”, schrijft het bureau op 11 december over een vrouwenbond in het Westland,

„wel eens wat gehoord hebben van dit soort publiek: het heeft aan de vaderlandse wekelijkse kerkgang blijkbaar niet genoeg”.

Van Eechoud antwoordt meteen, ingehouden furieus. „Tegen dat bijtend sarcasme”, schrijft hij 12 december,

„ben ik niet bestand. (...) Neen, ik ben niet wat U noemt gelanceerd. Ik heb me zelfs nooit moeite gegeven om een lezing te krijgen, ging alleen in op aanvragen, die zonder mijn toedoen binnen kwamen. Met de vele artikelen is het net zo gegaan; ik heb nog nooit een artikel geschreven, waar me niet om gevraagd was. Ik hield een 200 lezingen in Conisatverband (voor de katholieke scholen), doch de laatste 2 jaar niet meer. Ik spreek verder regelmatig voor de cursussen op het Tropisch Instituut, doch dat is meer omwille van de relaties. Verder heb ik incidentele uitnodigingen gehad voor verenigingen als Techniek & Ambacht, Geloof en Wetenschap en ik weet niet wat nog meer. Voorts enige tientallen lezingen voor Oost & West, maar het laatste jaar had ik er geen zin meer in en heb me niet meer op de sprekerslijst laten zetten. Ik geloof dat ik ongeveer 275 lezingen achter de rug had en ik werd het grondig beu. Niet zozeer de lezingen zelf - daar krijg ik altijd weer plezier is als ik er voor sta - maar beu van het reizen”.

Bottenheim blijft voor Van Eechoud boekingen noteren tot eind 1957, niet alleen in Nederland, ook in België. Het is een strikt zakelijke samenwerking

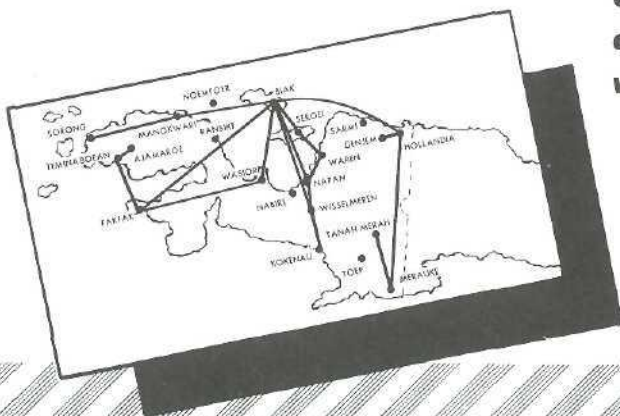

De KLM verbindt
NIEUW GUINEA
met de
gehele wereld

"KROONDUIF"

**onderhoudt
de locale
verbindingen**

Advertentiepagina in het vademecum voor Nederlands-Nieuw-Guinea, 1956.

waaraan Van Eechoud zich slechts om één reden ondergeschikt maakt: zij verschaft hem extra inkomsten die hij vanwege de ziekte van zijn vrouw hard nodig heeft. Enige betrokkenheid bij de zaak waarvoor Van Eechoud stad en land afsjouw, heeft Bottenheim niet. „Als U”, schrijft hij op 2 juli 1957,

„de afgelopen hitte moordend vond, wat deed U dan in Indië? Ik vond het juist lekker, als je je er maar naar gedroeg. Maar.... thans is het weer dan beter! Stuur U mij nu eens wat behoorlijke foto's (zo van oerwoud, en een stelletje van die rotkoppen). Aan de wijven vind ik over het algemeen, wat ik zo in Uw boeken zag, niet veel aan! Maar daar kan ik mij in vergissen en mij houdend aan Uw uitspraak: smaken verschillen!, verzoek ik dringend mij ook hiervan enkele exemplaren te zenden. In effigie, dan!”

In de loop van 1957 stuurt de Nederlands regering een tweede Parlementaire Missie naar Nieuw-Guinea. Van Eechoud, adviseur van de K.V.P. inzake Nieuw-Guinea, wordt nu ook vanuit andere christelijke partijen benaderd met verzoeken om achtergrondinformatie, met name uit kringen van de Christelijk-Historische Unie, waar men twijfelt of Van Baal wel de juiste bestuurscapaciteiten heeft om met vermindering van onnodig formalisme de ontwikkeling van Nieuw-Guinea voldoende te stimuleren. Het Ministerie van Zaken Overzee, Directie Nederlands-Nieuw-Guinea, vraagt Van Eechoud opnieuw zitting te willen nemen in de commissie die sollicitanten moet beoordelen voor toelating tot het opleidingsinstituut van ambtenaren bij de bestuurs- en administratieve dienst in Hollandia. Hij accepteert alles wat hij aangeboden krijgt, vooral omdat het hem geestelijke afleiding bezorgt nadat hij en zijn vrouw in juni 1957 een scheiding van tafel en bed overeengekomen zijn. „En zo zit ik dan te trachten”, schrijft hij op 21 juni 1957 aan Bob Stephan in Sorong,

„een nieuwe levensvorm te vinden. Ik ben nog niet oud genoeg om te gaan ”toenggoe mati”, maar veel nieuws valt er toch niet meer op te bouwen zoals de zaken nu liggen. (...) Mijn privé-leven is uitgedraaid op een grote mislukking, al kan ik daar zelf niets aan doen. Mijn werk op NG heeft voor mij persoonlijk tot resultaat gehad, dat ik met 19 jaar dienst op straat gezet werd, zonder opgave van redenen. Het enige dat me overblijft is, dat mijn werk voor NG resultaten heeft en of dat het geval zal zijn, hangt geheel af van jullie. (...) Ik zit nu op kamers – 2 kamers met een eigen keuken – op de Laan van Nieuw-Oost-Indië en heb het best naar mijn zin. Rustig, prettige verbindingen, vlak bij mijn station”.

Op 16 juli 1957 wordt Nieuw-Guinea opgeschrikt door de ramp met de KLM-Superconstellation Neutron die met een bemanning van 9 koppen en 59 passagiers, merendeels verlofgangers, kort na het vertrek vanaf het vliegveld Biak in zee stort. Twaalf inzittenden worden gered door Papoea's die onmiddellijk

Rob Meijer Ranneft.

met vlerkprauwen zijn uitgevaren. Onder de slachtoffers zijn controleur Rob Meijer Ranneft, zijn vrouw en hun twee kinderen. In „Panorama” van 3 augustus 1957 schrijft Dick Hendrikse een artikel over deze „laatste der woudlopers”, die zijn carrière als bestuursambtenaar aan de Wisselmeren begonnen was, nadat resident van Eechoud hem daarvoor had uitgezocht. „Mijn vrouw en ik”, schrijft Dr. W. J. Meijer Ranneft op 24 augustus in een ingezonden stuk in het blad,

„zijn zeer vereerd voor de wijze, waarop u onze zoon hebt willen eren met het artikel. Ik meen volledig in de geest van onze overleden zoon te handelen, wanneer ik u verzoek de volgende aanvullende bijzonderheden te publiceren. In uw artikel spreekt u over drie woudlopers van het bestuur in Nieuw-Guinea. De bezielde, en bezielende chef van deze drie, de heer van Eechoud, noemt u niet, maar ook deze grote woudloper heeft mijns inziens recht op onze gevoelens van respect”.

De vraag, wat Nederland nu eigenlijk voor bedoelingen heeft met Nieuw-Guinea, blijft het ambtenarenkorps ginds bezighouden. Eind 1957 is „export” het toverwoord. Het gouvernement heeft intussen zoveel ontwikkelingsgeld in Nieuw-Guinea kunnen stoppen dat iedereen er beter van geworden is. Volle magen en volle beurzen maken de afwezigheid van politiek extremisme verklaarbaar, maar hebben tegelijk een zorgwekkend sociaal neveneffect, namelijk een sterke toename van stadsproletariaat en daarmee samenhangende criminaliteit. Van Eechoud heeft deze gevaarlijke ontwikkeling voorspeld. Hollandia, Merauke, Sorong en andere plaatsen worden geconfronteerd met een opgroeiende semi-intellectuele massa die zich te goed vindt

om naar de kampongs terug te keren. „Vervuild”, typeert Bob Stephan het in een brief van 31 oktober 1957,

„hangen de jongens en meisjes tegen een verroest blikken optrekje, beleefd en gegeneerd lachend als ze groeten, wachtend op een toverwoord dat zal maken dat ook zij mee kunnen doen, verwonderd en beangst nu blijkt dat de sleutel der christelijke ethiek, waarmee de onderwijzers hen gewapend hebben tegen een Westers-materialistische wereld, alleen Zondag op de kerkdeur blijkt te passen. (...) Nederland heeft nog tijd om erover na te denken, maar niet zo lang meer. We zijn weer kinderen met een proefwerk geworden. De vragen op het bord worden ernstig bestudeerd, maar we begrijpen ze niet zo goed. Eén ding hebben we vroeger in de klas beter geweten dan nu, n.l. dat er na een bepaalde tijd een bel zou gaan, waarna het inleveren van het proefwerk moest volgen. (...) Hoe lang hebben we nog de tijd om erachter te komen wat we willen? Deze vraag is m.i. onoplosbaar omdat, incidentele gevallen daargelaten, het contact met de bevolking verbroken is. (...) We zouden ons moeten afvragen, wat de Papoea's eigenlijk zelf willen. Maar ja, dat is natuurlijk zo'n rare vraag, dat je die niet stelt. Papoea's roep je op per telegram om te protesteren tegen een uitspraak van de Synode, omdat je wel begrijpt dat het protest van overigens wie dan ook in N.G. geen waarde heeft. Daarna gaan ze naar huis en volgen wij de algemene richtlijn "bij U, over U en zonder U" weer. Frans Kaisiepo vraagt aan de controleur of een ernstig zieke Papoea met de boot mee mag voor een doktersbehandeling. De controleur weigert en de Papoea sterft. Frans wordt overgeplaatst, o.a. omdat hij niet langs ambtelijke weg protesteert. Wanneer hij dit bij me thuis vertelt, krijg ik vaag het idee dat het wel eens mijn tijd niet eens zal duren. (...) Een ander ding is, of U bereid zou zijn om onder Uw redactie een Meijer Ranneft gedenkboek uit te geven waarin controleurs die hem gekend hebben een artikel schrijven”.

Zulke brieven versterken bij Van Eechoud de gedachte dat hij een bezoek aan Nieuw-Guinea niet langer kan uitstellen, omdat zich daar op maatschappelijk, politiek en economisch terrein ontwikkelingen voltrekken die hem vreemd zijn. Het is nodig dat hij zijn kennis van land en volk actualiseert, zeker nu – dank zij de acquisities van het impresariaat Bottenheim – het aantal lezingen blijft toenemen. Voor een cyclus van vier avonden aan de Volksuniversiteit Rotterdam, begin november 1957, schrijven bijna 400 belangstellenden in. Van Eechoud krijgt daarvoor een honorarium van f.75,- per avond, nadat een door Bottenheim verlangd tarief van f.100,- door de V.U. als te hoog is afgewezen. Voortaan is elk redelijk bedrag voor hem acceptabel, omdat hij financiële middelen wil reserveren voor een reis naar Nieuw-Guinea en omdat hij per 1 januari 1958 ontslag krijgt als secretaris van het Nieuw-Guinea Instituut. De budgettaire toestand van het N.G.I. is zo slecht, dat het zich een gesalarieerd secretaris niet langer kan veroorloven. Op het ontslag heeft Van

NIEUW-GUINEA EN ZIJN PROBLEMEN

JAN VAN ECHOUDE, secretaris van het Nieuw-Guinea Instituut, oud-resident van Nieuw-Guinea

AB 12 Cursus van 4 voordrachten met lichtbelden en film op de maandagavonden van 4—25 november om 8 uur in het V.U.-gebouw.
Cursusgeld f 2.—.

Amath-krügers van de hampong Atj in kas snelle oorlogspauzen. (Zuid Nieuw-Guinea)

Nieuw-Guinea trekt op gezette tijden aller aandacht. Dit is ten dele te danken — men kan beter zeggen: te wijten — aan het feit, dat het nog steeds tot een internationaal twistpunt wordt gemaakt. Doch men kan niettemin constateren, dat ook zonder „ruzie“ de Nederlander steeds meer belangstelling toont voor dit rijkdeel overzee. Zo behoort het ook te zijn. Nieuw-Guinea is een deel van het Koninkrijk der Nederlanden, de Papoea's zijn onze rijksgenoten.

Het is voor de gemiddelde Nederlander evenwel niet gemakkelijk zich een enigermate juist beeld te vormen van Nieuw-Guinea. Het land is tropisch en voor het overgrote deel nog in de oerstaat. De bevolking is in de meeste streken zeer primitief, ja behoort tot de primitiefste volkeren ter wereld. Wat dit werkelijk zeggen wil, is voor de in een hoogontwikkeld land en in de westerse cultuur levende Nederlander moeilijk te vatten en het is al even moeilijk dit voldoende duidelijk in woorden uit te drukken. De spreker zal daarom ruim gebruik maken van kleurendiaposities om een juist en zo volledig mogelijk beeld van dit land en zijn bewoners te geven. Een beeld, dat vooral noodzakelijk is om een goed begrip te kunnen verkrijgen van de problemen, waarmee we in dit land te doen krijgen. En er liggen daar vele problemen. We hebben er, zoals gouverneur Van Baal het uitdrukte, alle problemen van Indonesië, plus nog een aantal extra.

Er is daar allereerst het zware terrein met zijn woeste gebirgen, zijn bijna ondoordringbare bossen en moerassen. Een land zonder wegen met slechts ten dele bevaarbare rivieren, die penetratie maakten tot een opgave, die moest blijven wachten op onze tijd met zijn moderne techniek.

Er is de taak in dit uitgestrekte en moeilijk toegankelijke gebied te zoeken naar economische objecten, van wier aanwezigheid het alhangt of dit land in de toekomst een zekere mate van welvaart zal kunnen genieten.

En ten slotte is er het ontzagwekkende probleem, deze primitieve bevolking in korte tijd te ontwikkelen tot moderne mensen, die een waardige plaats kunnen innemen in de rij der volken.

Nieuw-Guinea heeft nu de eerste schreden gezet op het pad van zijn ontwikkeling; in vier teizingen zal de spreker alle aspecten van dit proces behandelen. Hijzelf doorkruiste het land op vele expedities, richtte er bestuursposten op en leerde de bevolking van nabij kennen. Als resident bestuurde hij het gewest gedurende vijf jaren en hij is daardoor in staat zijn toevoorders een juist inzicht en een weloverwogen oordeel te geven.

Pagina uit het blad van de Vrije Universiteit, Amsterdam.

Eechoud min of meer zelf aangestuurd. „Dat van het Instituut”, schrijft gedelegeerd curator S.E. Wethmar op 21 december 1957,

„Uws inziens onder de huidige omstandigheden niets kan uitgaan, hebt U mij bij herhaling verzekerd, terwijl U mij eveneens hebt bevestigd, dat er bij het secretariaat voor U geen werkzaamheden te verrichten zijn en naar Uw oordeel voorshands niet te verrichten zullen zijn, welke Uwer waardig zijn”.

Op 1 januari 1958, zijn laatste levensjaar, is Van Eechoud weer vrij man. Politieke ambities heeft hij niet meer, zijn toekomst zoekt hij in de publiciteit. In december heeft hij een succesvolle lezingtoernee gehouden in België en tot Pasen zijn al meer dan 35 voordrachten in Nederland vastgelegd. „Begin mei”, schrijft hij op 9 januari 1958 aan Bob Stephan,

„kom ik dan naar NG. Ik heb gepot en geschraapt, nu nog wat contracten afsluiten met de pers en een voorschot vragen op het honorarium van een nog te schrijven boek. Ik mag wel met voldoende zekerheid zeggen dat het voor mekaar is”.

Op 1 april 1958 treedt Dr. J.v. Baal af als tweede gouverneur van Nieuw-Guinea. Zijn opvolger wordt Dr. P.J. Platteel, 46, lid van de Antirevolutionaire Partij en evenals zijn beide voorgangers een man met een ruime bestuurservaring in Indonesië. In politiek Nederland wordt er ernstig rekening mee gehouden dat hij wel eens de laatste vertegenwoordiger van de Kroon in Nieuw-Guinea zou kunnen zijn. In 1956 heeft Indonesië de Nederlands-Indonesische Unie eenzijdig opgezegd en tracht via de Verenigde Naties steun te krijgen in het geschil met Nederland. Het vertrouwen van de Papoea's in de Nederlandse loyaliteit is ernstig ondermijnd door uitspraken van o.a. de Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk, waarin de exclusieve gezagsaanspraken van Nederland op Nieuw-Guinea werden verworpen. In de Nederlandse pers zijn vanaf 1957 herhaaldelijk stemmen opgegaan om een streefdatum te stellen voor de onafhankelijkheid van het rijkdeel. De politiek is verdeeld en de relaties tussen protestantse en katholieke organisaties zijn grimmiger geworden door felle aanvallen vanuit het katholieke kamp op het beleid van Van Baal, waarbij Van Eechoud voor de zoveelste maal als kandidaat voor het gouverneurschap naar voren is geschoven. Maar deze heeft, met een feilloos instinct voor het onafwendbare, zijn plan getrokken. „Het kan niemand iets schelen”, schrijft hij op 9 januari 1958 aan Bob Stephan,

„ – de weinige uitzonderingen daargelaten – of het goed gaat met NG, of we er onze werkelijke taak vervullen, als ze er zelf maar beter op worden. (...) Voor het werk zelf voelt niemand een fluit. (...) Ik weet nog niet, wat ik zal gaan doen. Ik schrijf in elk geval een luchtig boek, misschien met een lijn, mis-

schien een serie losse verhalen. Maar ik heb ook een boek op het oog, als een vervolg op *Vergeten Aarde*, en dat een titel zou moeten krijgen als "NG op drift". Dat zou dus een scherpe aanval worden op het hele beleid. Dat luchtige boek hoop ik in NG zelf klaar te maken, zodat het voor Sinterklaas uit is. Dat andere zou later moeten komen, daar heb ik tijd en rustige bezinning voor nodig. Maar of ik het zal uitgeven? Voor rellen is men doorgaans niet bang in deze boesoeke maatschappij".

HOOFDSTUK XV

De laatste reis

Op zondag 6 april 1958 begint Jan P. K. van Eechoud op Schiphol aan zijn laatste reis, terug naar het land dat hij meer dan zeven jaar geleden verbitterd, teleurgesteld en miskend moest verlaten. Hij zal Nederland niet meer weerzien.

Het Ministerie van Zaken Overzee heeft bepaald, dat de helft van de passagekosten (toeristenklasse) Amsterdam-Biak ten bedrage van f.2060,- ten laste zullen worden genomen van het gouvernement van Nieuw-Guinea, met de bepaling dat de gegevens welke Van Eechoud tijdens zijn verblijf in Nieuw-Guinea verkrijgt, ter beschikking komen van de Nederlandse overheid. Ook zal het vervoer in Nieuw-Guinea voor rekening komen van de gouvernementkas. Met hoofdredacteur Lücker van De Volkskrant heeft hij een contract gemaakt voor het leveren van een serie reisreportages met foto's, waarvoor hij een lager aanbod van de Zuid-Oost-Pers liet schieten. Tegenover hoofdredacteur Gijs Bertels van het Dagblad voor Noord-Limburg, die namens deze katholieke dagbladcombinatie onderhandelde, bekend hij uit zuiver financiële motieven liever met De Volkskrant in zee te zijn gegaan, omdat hij door zijn ontslag bij het Nieuw-Guinea Instituut een maandsalaris van f.500,- moet derven. Mgr. Staverman, de apostolisch administrator van Hollandia heeft hem doen weten dat hij op alle missieposten welkom zal zijn en de OFM-missievliegdiens „Wings of Mercy”, die in de loop van het jaar in Nieuw-Guinea met Cessna's het luchtruim zal kiezen, hoopt hem als passagier aan boord te zullen krijgen. De zendingsluchtdienst M.A.F. heeft aangeboden, hem straks gratis te vervoeren van Wamena naar Tiom (Baliemvallei) en eventueel terug naar Hollandia. „Wij hebben”, herinnert zich Joep van Eechoud,

„op een avond over deze reis met elkaar gesproken. Pa vertelde dat de verzekeringsmaatschappij hem niet wilde verzekeren. ”Ze geven me nog geen drie maanden, met die nieren van me. Ik geloof niet dat het zo erg is, dus ga ik toch maar”. We hebben, omdat hij dat wilde, ook de consequenties besproken voor het geval het ergste toch zou gebeuren, vragen als: hoe zou moeder achterblijven, en hoe mijn broer. Ik heb hem aangeraden die reis toch maar te maken, omdat ik wel zag dat niemand hem kon tegenhouden. Toen dat eenmaal gezegd was, leek hij opgewekt, waarschijnlijk omdat hij de beslissing niet helemaal zelf had hoeven nemen. In geval van zijn dood zou oom Theo de voorgedij over mijn broer op zich nemen. Met de Volkskrant maakte pa de afspraak dat ze met het honorarium voor zijn artikelen de nieuwe Hasselblatt camera rechtstreeks aan de leverancier zouden afbetalen. Enkele uren voordat hij ver-

trok, vroeg hij mij nog uit te kijken naar een goeie gebruikte auto. Hij had in Nederland nooit een auto gehad”.

Bij aankomst op Biak voelt hij zich moe, transpireert opvallend sterk. Voor de drie dochtertjes van controleur Sollewijn Gelpke, bij wie hij logeert, heeft hij uit Nederland cadeautjes meegebracht: een pakketje poëzieplaatjes, een bromtol en een verfdoo. Al na enkele dagen begint hij te schrijven. De artikelen zijn opvallend kort en zakelijk, zij missen de soepele stijl, de verbeeldingskracht en de innerlijke affiniteit van zijn boeken en beschouwingen. Uit geen enkele regel blijkt dat de zo intens verlangde confrontatie met Nieuw-Guinea hem werkelijk raakt. In Hollandia, waar hij eind april aankomt, verblijft hij ten huize van de arts J. Bierdrager op wiens aandringen hij zich laat onderzoeken door Dr. H. Neeb, internist van het Ifarziekenhuis. Neeb constateert hoge bloeddruk (230) en een hoog ureumgehalte in het bloed (300 mgr/pr.L.). Hij schrijft voorlopig absolute rust voor en adviseert met roken te stoppen en geen zwarte koffie te drinken. Van Eechoud volgt deze adviezen op, maar zodra hij zich wat beter voelt, begint hij aan de volgende etappe van zijn reis, een voettocht van Hollandia naar Sarmi, dezelfde die hij helemaal aan het begin van zijn loopbaan als politiecommissaris in Nieuw-Guinea, in 1936, heeft gemaakt. „Tien dagen lang”, herinnert zich Piet Merkelijn,

„trok hij langs de kust, hoewel deze inspanning zijn krachten verre te boven ging. Hij was eigenlijk al stervende. Wij in Hollandia schudden ons hoofd. Het was eigenlijk lachwekkend, als het niet zo triest was geweest. Hij liep zo snel mogelijk een eind voor de dragers uit en ging dan rusten tot ze hem hadden ingehaald. Het was echt iets van een man die geestelijk was aangeslagen”.

Op 19 mei, terug in Hollandia, heeft hij drie afleveringen van zijn reportageserie voltooid. „U hebt natuurlijk al eerder artikelen van me verwacht”, schrijft hij aan Lucker van De Volkskrant op die dag,

„maar ik ben begonnen met ziek te worden. Nieren, lever, bloeddruk 140 en bloeduitstorting in het netvlies, zodat ik half blind was. Ik begin nu weer op dreef te komen en ingesloten vindt U de artikelen over Biak, Hollandia en Sarmi/Pionierbivak. (...) U ziet dat ik een beetje voorzichtig begonnen ben. Er is een hoop kritiek hier, maar het ergste bewaar ik bij voorkeur voor een slotserie”.

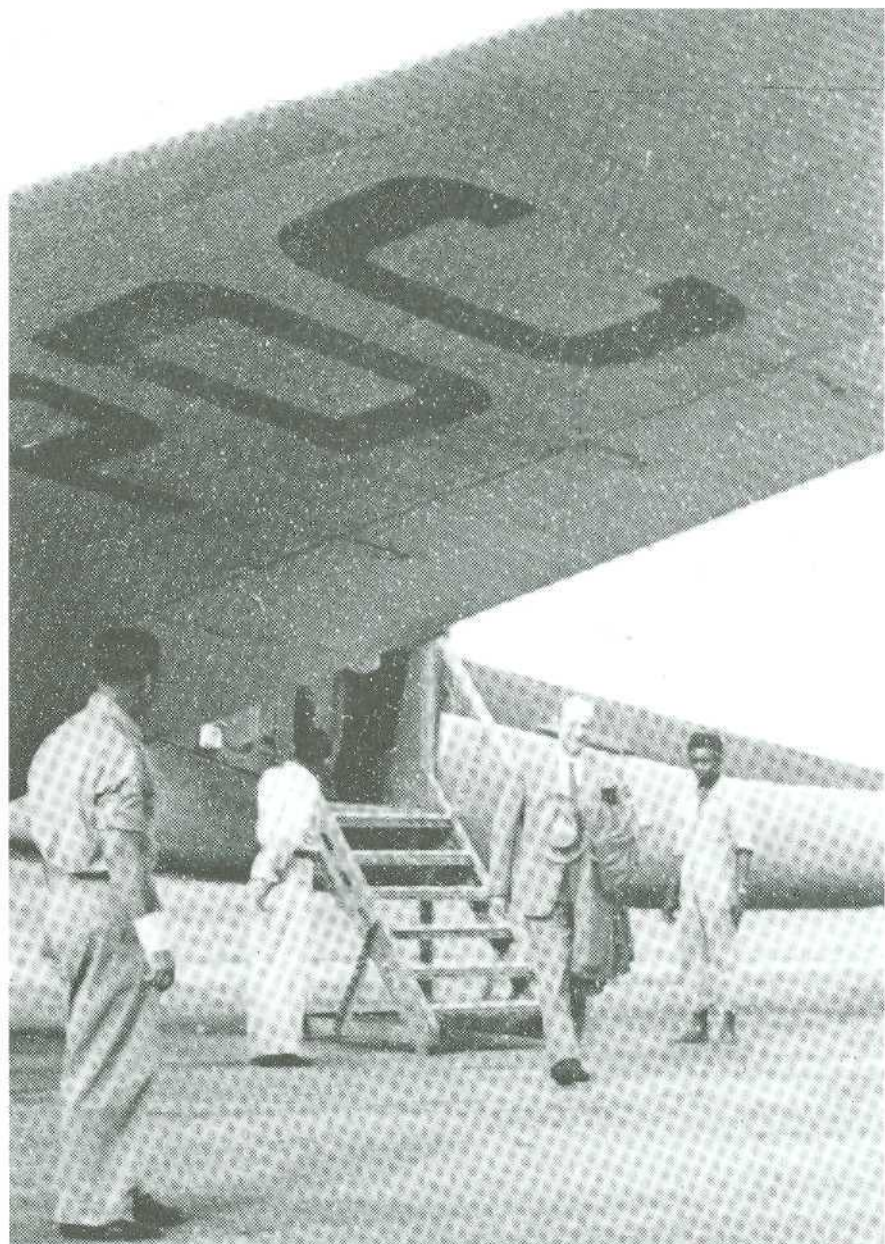
Op 20 mei brengt een Twin Pioneer van De Kroonduif, de officiële luchtvaartmaatschappij van Nieuw-Guinea, hem naar Wamena in de Baliemvallei en op 23 mei vliegt hij van daar naar Tiom met de M.A.F. Na een verblijf van een dag in Ilaga komt hij op 27 mei in Obano aan de Wisselmeren aan. Op 31 mei wordt hem daar een uitbunding volksfeest aangeboden ter herinnering aan het

feit dat hij precies 20 jaar geleden met vier man veldpolitie en een handjevol dragers aan de oever van het Paniai-meer aankwam en daar een bestuurspost oprichtte. „Van de energieke resident van Eechoud uit de naoorlogse jaren was niet veel over”, schrijft Vic de Bruijn in „Het Verdwenen Volk” over deze gebeurtenis,

Jan van Eechoud, 1958.

Aankomst op het vliegveld van Biak, april 1958.

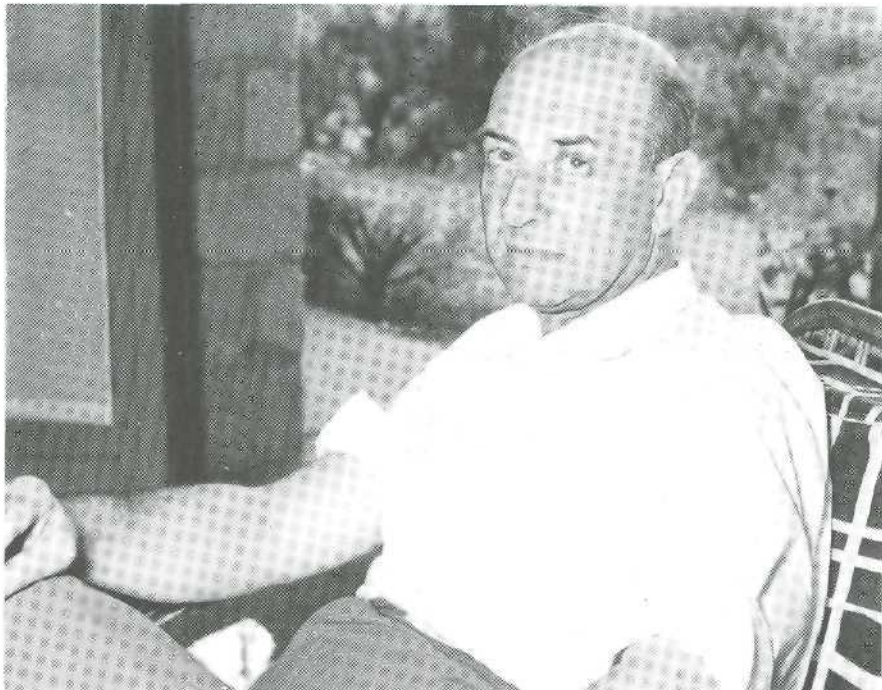
Controleur Raphael den Haan draagt Van Eechouds nieuwe fotouitrusting.

Weerzien met vrienden in Nieuw-Guinea.

Op een ontvangst in Hollandia.

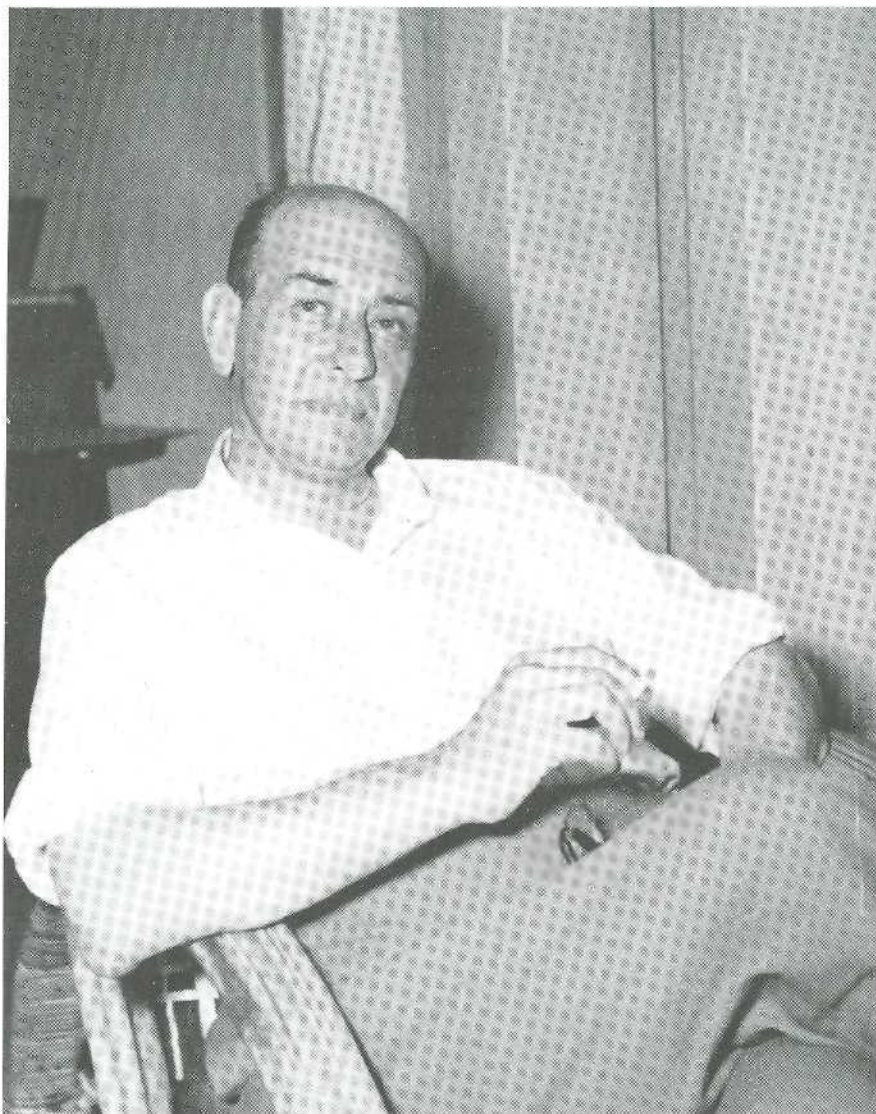
Jan van Eechoud, getekend door zijn ziekte, Merauke, juni 1958.

„Hij was ziek en gedeprimeerd. Zijn reis zou een uitvaartsreis blijken te zijn naar het land waaraan hij zijn hart verpand had. Een sentimental journey”.

Begin juni vliegt hij naar Merauke aan de zuidkust, waar hij een nieuwe collaps krijgt. Twee weken ligt hij te bed in het huis van de waarnemend resident. Op 9 juni stuurt hij twee nieuwe artikelen naar Lücker, maar de foto's die hij erbij doet blijken in Nederland onbruikbaar omdat ze vanwege zijn aangetaste ogen onscherp zijn. Eveneens op 9 juni probeert hij wat zaken te regelen met zijn impresariaat in Amsterdam. „Amice Bottenheim”, schrijft hij,

„Het programma is hier misgelopen, ik ben ziek geworden en heb het grootste deel van mijn tijd op bed doorgebracht. Chronische nephritis, hypertentie 150-240. Als het je niets zegt vraag het dan maar aan je vrouw. Verder bloeduitstorting in beide netvliezen zodat ik half blind ben. De dokters willen me een half jaar rust laten houden maar daar kan natuurlijk niets van komen. Ik wil het wel zo gemakkelijk mogelijk gaan doen, dus alsjeblieft geen twee lezingen op een dag. (...) Vermoedelijk ben ik begin augustus weer terug, want de H.H. artsen staan mij toch niet toe om tochten te maken”.

Hoewel hij perioden van geestelijke afwezigheid heeft, vergeet hij niet zijn zoon Joep een gelukwenstelegram te sturen bij gelegenheid van diens huwelijk met Wilma Sippel op 13 juni. „Ik neem aan”, schrijft hij op 11 juni aan zijn broer Theo,

In Merauke, juni 1958.

„dat jullie overmorgen ook naar de bruiloft van Joep zullen gaan. (...) Ik weet niet of ik mijn reis zal afmaken. Ik ben nog steeds onder doktersbehandeling, heb flink dieet en voer niet veel uit. Misschien dat ik al half augustus terug kom, dan heb ik meer tijd om de lezingen samen te stellen en de films te monteren”.

Op aandringen van de plaatselijke dokter, die zich steeds grotere zorgen maakt, wordt besloten Van Eechoud per vliegtuig over te brengen naar Hollandia, waar hij op 16 juli wordt opgenomen. Zijn toestand verslechtert met de dag. Dokter Neeb hoopt hem zover te doen opknappen dat vervoer naar Nederland mogelijk is. Eind juli lijkt hij enigszins hersteld en krijgen twee repatriërende lekenverpleegsters opdracht hem tijdens het transport naar Nederland te begeleiden, maar enkele dagen later komt hij tweemaal in een crisis met plotselinge bloeddrukstijging. Door de niervergiftiging is hij doorlopend suf en nauwelijks aanspreekbaar. „De kans”, bericht dokter Bierdrager op 31 augustus aan de familie in Nederland,

„dat we hem nog naar huis kunnen krijgen is problematisch. Hij heeft gelukkig een goed contact met Neeb, die hem de situatie duidelijk heeft gemaakt. Het heeft hem zeer gerust gesteld dat de opname geen kosten voor hem meebrengt. Ik vermoed dat hij er tegen op ziet in Nederland arbeidsongeschikt te zijn”.

Nadat de eerste alarmerende berichten omtrent de gezondheidstoestand van Van Eechoud via de Nederlandse persmedia tot de familie waren gedrongen, heeft zijn broer Theo op 8 augustus per telegram in Hollandia om opheldering gevraagd. Vijf dagen later antwoordt de Dienst Gezondheidszorg dat de toestand inderdaad zorgelijk is, maar dat er hoop blijft op overbrenging naar Nederland. „Het is een van de droevigste ervaringen van mijn leven geweest”, verklaart Piet Merkelijn, die hem in die tijd opzocht in het Ifar-ziekenhuis in 7th Fleet bij Hollandia,

„dat ik altijd een goede vriend van hem was geweest en dat hij, toen ik binnenkwam en zei: ”dag, meneer van Eechoud”, mij aankeek met een wazige, een verwarde blik en dat hij zei: ”ach, help me 's even, wie ben je ook weer?” Zo iets vergeet een mens nooit”.

Ook Vic de Bruijn neemt hier afscheid van zijn oude strijdmakker uit de oorlog. „In zijn kamer”, schrijft hij in zijn boek,

„in het ziekenhuis op Ifar, op de heuvels aan de voet van het Cycloopeberge, met het wijde uitzicht op het Sentanimeer, waar ik hem bezocht, stond een grote mand fruit die gouverneur Platteel hem had gestuurd. ”Ik ben blij dat ik

hier tenminste nog steeds recu ben'', zei hij me, naar de fruitmand starend.''

Vic de Bruijn is ook degene die de taak op zich neemt, vanaf 26 augustus de familie regelmatig op de hoogte te houden. Met het oog op de geestestoestand van Van Eechouds vrouw correspondeert hij met Theo van Eechoud, de broer. „In Hollandia is er nu nog pneumonie bijgekomen'', schrijft hij op 26 augustus.

„Hij is toen ook bediend. We waren van plan om hem 5 augustus per KLM naar Nederland te sturen, maar hiervan kon door de verslechtering van de situatie niets meer komen. Jan is door de crisis heengekomen en we hoopten hem op 31 augustus ex Biak te kunnen laten vertrekken. Maar terugzending naar Nederland is nu voorlopig weer van de baan, want sindsdien is de toestand eerder slechter dan beter geworden. (...) Vorige week was er een tweede levensgevaarlijke crisis, waar wij het ergste van vreesden. Ook hier is Jan doorheen gekomen. Het is verwonderlijk wat een reservekracht hij nog bezit, al wordt deze volgens de arts steeds minder. (...) Hij is als regel erg verstuft, kan moeilijk praten en is soms verward in zijn denken. (...) Jan zelf wil niet terug gaan, omdat hij nog altijd hoopt hier wat te kunnen doen, ook op het ziekbed. Hij hoopt mensen te kunnen interviewen op het ziekbed en dan nog wat voor ''de Volkskrant'' te produceren. Het is echter uitgesloten dat hij dit kan doen, aldus de arts. Verder wil hij ook niet weg, omdat hij zich de kosten van een langdurige opname in een ziekenhuis in Nederland niet kan permitteren. Hier ligt hij vrij op gouvernementskosten. (...) Wanneer U Jan schrijft, zou het goed zijn dat U hem over dit financiële aspect iets geruststellends zou kunnen mededelen, maar schrijf dat met extra grote letters. Ik zou U willen adviseren Jan te schrijven dat hij, wanneer de artsen het verantwoord achten, naar Nederland terugkeert. Jan wil dat niet en verzet zich daar tegen. Hij hoopt, zoals hij mij in een heldere bui een paar dagen geleden nog zei, dat hij hier nog ''gerehabiliteerd'' zal worden. Dat zit er misschien ook een beetje bij, dat hij hier nog niet weg wil. (...) Hij hoopt nog steeds dat hij in oktober weer met zijn lezingen kan starten, maar dit is beslist niet mogelijk''.

In bevend, nauwelijks leesbaar handschrift schrijft hij een laatste luchtpostbriefje aan zijn beide zoons, ongedateerd: „Ik ben nog te zwak van de nierontsteking, ik schreef 't al, wel die was heel erg en een paar dagen geleden ben ik bediend. Men vroeg zich alleen nog maar af, of het vandaag of morgen zou aflopen. Nu schijnt echter het gevaar toch geweken te zijn, ik ga met de dag vooruit. Dezer dagen roep ik mijn secretaresse wel en dicteer een langere brief. Nu wil ik jullie eigenhandig laten weten dat ik nog echt hi doep ben. Laat eens gauw wat horen. Hart. groeten, je Pa''.

In de nacht van 2 op 3 september krijgt hij opnieuw een inzinking. Neeb deelt

Lie kinderen,

En leest het briefje, de twee nog te lezende.
Van de microontwikkeling beschreef ik al, wel dan mijn
betreffende en de twee nog gelezen te hebben.

Denk erop niet alleen nog maar op, of het
vrijdag of zaterdag je aflopend, dan zal ik
veel, het jaar te de geweten te zijn, de ja met
de twee weinige

Dezen papieren zijn de mijn secretarische ~~aan~~
wel en droeg een lampje brief. Nu zal ik
jullie in je handje laten weten dat ik nog alle
de twee heb

Leest ons gauw wat hieren. Wat je ook
k je

De laatste brief aan zijn kinderen, ongedateerd.

aan De Bruijn mee dat het nog een kwestie van dagen kan zijn. „Hoe
vreemd”, schrijft De Bruijn op 5 september aan Theo,

„in 's mensen ogen en denken is dit alles gegaan. Dat Jan na een afscheid van
8 jaren naar zijn Nieuw-Guinea moest terugkeren om hier voor eeuwig het
hoofd te rusten te leggen in het land dat voor hem alles betekende en waarvoor
alles wijken moest”.

Pater L.J. van de Berg OFM, de pastoor van Ifar, zit voortdurend aan zijn
bed. Op heldere momenten maakt Van Eechoud nog grappen, over zijn ge-

brek aan „franciscaanse moed” om de dood onder ogen te zien. Iedere avond bidden de twee samen. Vrijdagavond 5 september zakt hij langzaam weg in coma. Zondagavond om 6 uur komt Mgr. Staverman uit Hollandia en zegent de stervende. Drie uur later is Jan P.K. van Eechoud dood.

De volgende dag, maandag 8 september, om 4 uur 's middags vindt in de kathedraal van Hollandia de uitvaartdienst plaats. De lijkbaar is overdekt met kransen. Op eigen gezag heeft De Bruijn gezorgd voor een krans van de familie in Nederland. „Hij heeft de goede strijd gestreden”, zegt Staverman in zijn predikatie,

„en hij heeft dat gedaan met de kracht van het geloof en een onzegbaar vertrouwen in de mogelijkheden van dit land en de capaciteiten van dit volk. Zijn laatste reis naar Nieuw-Guinea is zijn kruisweg geworden, en Ifar werd zijn *Calvarië*”.

Vanuit de kathedrale kerk in Noordwijk wordt de kist met het stoffelijk overschot in een lange stoet overgebracht naar de begraafplaats in Hollandia-Binnen. Vroegere vrienden dragen „Bapa Papoea” naar zijn laatste rustplaats: De Bruijn, Maresch, De Zoete, Laban, Jouwe, Merkelijn en Van Berkel. „Thans wordt Jan van Eechoud toevertrouwd”, zegt gouverneur Platteel in zijn grafrede,

„aan de aarde van Nieuw-Guinea. Maar door zijn werk en door zijn verdiensten voor dit land rust hij niet in vergeten aarde”.

Namens allen die in Van Eechoud een medestrijder en vriend verloren hebben, spreekt Vic („Jungle Pimpernel”) de Bruijn. „Misschien”, zegt hij onder de donkere wolkenlucht van Hollandia,

„heeft hij het zo gewild: terugkeren naar dit land om er voor altijd te blijven”.

Als laatste in de rij van sprekers, voordat allen met een bloemengroet afscheid nemen, treedt Marcus Kaisiepo naar voren. „De heer van Eechoud”, zegt hij diep ontroerd,

„of zoals mijn volk hem noemde, ”Vader van Eechoud”, heeft veel goeds voor de Papoea gedaan. Hij heeft zich in Nederland gemaakt tot onze woordvoerder, opdat Nederland dit land en dit volk niet zal vergeten. Zijn leven heeft hij voor onze zaak opgeofferd. De Papoea's staan voor altijd bij hem in de schuld”.

Bij alle overheidsgebouwen in Hollandia en de andere steden, op alle bestuursposten diep in het binnenland hangt de Nederlandse vlag halfstok. De

STAATSBEDRIJF DER PTT		
VERKORTINGEN VOOR BETAALDE DIENSTAANWIJZINGEN		
RPx = Antwoord betaald x (bedrag)	PC = Bericht aflevering TC = Collationering	GP = Poste Restante MP = Eigenhandig TR = Telegraaf Restant LX = Gelukstelegram
BT } BLT } LT }	Brieftelegram	
TELEGRAM		

Her STAATSBEDRIJF DER PTT vergoedt geen schade, veroorzaakt door het verminken, vertragen of verlopen gaan van een telegram.

Volgorde der ambtelijke inleiding: serie-nr. — klasse* — kantoor v. afzending — nr. v. h. telegram* — aantal woorden — datum — tijd v. aanbieding — dienstbijvoegsels*

* 75 GV HOLLANDIANOORDWYK GN2 11/10 8 0845 VIA HOLLANDRADIO PTT = facultatief

1 5 00
Tijdschrift

JAN ZONDAG 1910 UUR OVERLEDEN = DEBRUYN +++

Ambtelijke
herhaling

* CT ~~1910~~ 3 +++

Aanduiding
van de
verbinding

(Naammeldingen)

Ontvangen te

(datum)

(tijd)

(paraaf)

31067 RA GV NL 11560 TC ASD NL +++-RAVENHAGE

NOTA

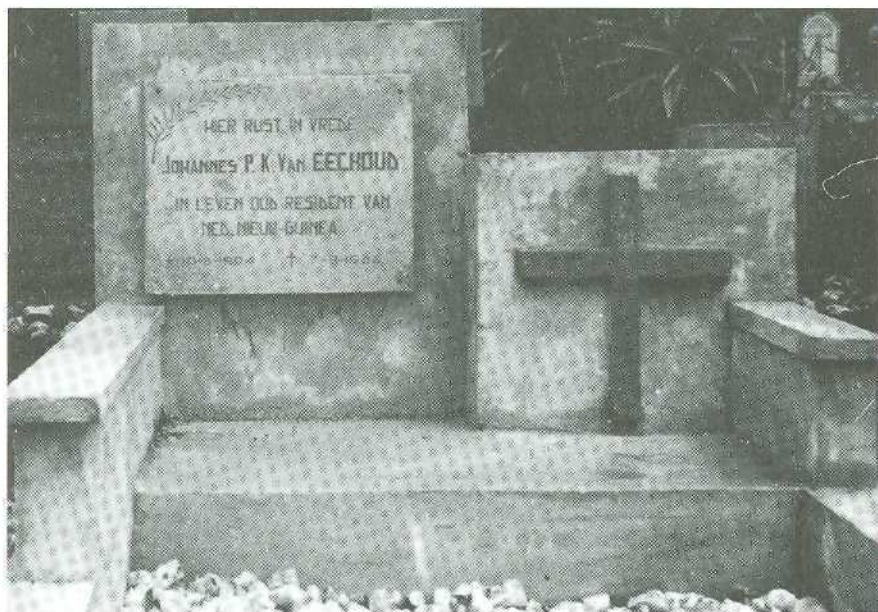
Voor aanvragen omtrent vermeende verminderingen wende men zich tot het telegraafkantoor ter plaatse. De kosten van rechtstreeks tussen afzender en geadresseerde gewisselde rectificatie-telegrammen worden niet terugbetaald.

NADRUK IS VERBODEN

**VERZEND UW TELEGRAMMEN
VIA „HOLLANDRADIO PTT”**

Begrafenis van Jan P.K. van Eechoud, Hollandia.

Het graf van Jan P.K. van Eechoud, Hollandia.

4e Jaargang
oktober 1958
No. 10

Triton

Kalipon Joligo

*

Pahlawan

J. P. K. van Eindhoven

*

Rosita Rosita
Rosita

v *

Kort verhaal

*

Sakit ditulang
sedap didulang

*

Olah-raga... 2

*

Jeugdrubriek

*

Dunia Luas

*

Voorpagina Triton, oktober 1958.

Pahlawan J. P. K. van Eechoud

"Siapa tahu..... mungkin kehendaknya demikian"

Pada hari Sabtu 7 September 1958 yang lalu sudah kelihatan suasana berduka di rumah pribadi J. P. K. van Eechoud, pahlawan bangsa di Indonesia. Berduka karena berduka bukan karena ia sudah meninggal dunia, melainkan karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia. Ia meninggal dunia karena pada hari Sabtu itu ia meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

Pada malam itu juga tampaknya suasana berduka lebih kelihatan dengan terlihat dari dua rumah penduduk di belakang rumahnya. Berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia. Berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

Malam berpanti klang

Pada pagi hari juga di lingkungan rumah penduduk di belakang rumahnya tampak suasana berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia. Berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

J. P. K. van Eechoud

J. P. K. van Eechoud lahir pada tahun 1908 di desa Kuning Gunung, Jawa Tengah. Ia adalah seorang pejuang kemerdekaan Indonesia. Ia meninggal dunia pada hari Sabtu 7 September 1958 di rumah pribadinya di Surabaya. Ia meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

Disini langgahet

Setelah langgahet yang sudah ditunjukkan, berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia. Berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

Konflikasi kerabat di Negeri-Gajah. P. J. Prasad dengan keluarga ada di antara orang-orang yang sedang berduka.

Di sini juga banyak yang berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

Setelah itu, suasana berduka semakin terasa. Banyak orang-orang yang datang ke rumah pribadi J. P. K. van Eechoud untuk berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

Sesungguhnya berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia. Berduka karena ia sudah meninggal dunia sebagai pahlawan bangsa Indonesia.

In Memoriam, Triton, oktober 1958.

UITTREKSEL uit het register tot inschrijving
der acten van Overlijden gehouden te
Hollandia in het jaar negentienhon-
derd acht en vijftig.

-----Nummer: E1F.-----

---Heden, de negende september negentienhonderd acht en vijftig, heb
ik, Kuhuparuw, Benoni, buitengewoon ambtenaar van de Burgerlijke
Stand te Hollandia, bij verhindering wegens andere dienatszaken van
de gewoon ambtenaar, ontvangen aan schriftelijke aangifte van over-
lijden, aan deze akte gehecht, luidende van woord tot woord, als
volgt:---

---Burgerlijke ziekeninrichting te Ifar (Hollandia).-----
---Heden, de zevende september negentienhonderd acht en vijftig ---
wordt door mij ondergetekende H.Neeb oud zes en veertig jaar, arts -
en tevens hoofd van bovengenoemde ziekeninrichting, ter inschrij-
ving in het register van de Burgerlijke Stand te Hollandia, aangifte
gedaan, dat op de zevende september negentienhonderd acht en vijftig
te 19.10 uur in de ziekeninrichting in hoofde dezer vermeld, is over
leden.---

-----Jan Pieter Karel van Eechoud-----
geboren te Horst (Limburg) oud vier en vijftig jaar van beroep ---
Schrijver laatst gewoond hebbende te Hollandia echtgenoot van Corne-
lia Neere wonende te 's - Gravenhage.-----

-----De geneeskundige vd,-----
---Was getekend: H.Neeb.-----
---En is na inschrijving van gemelde aangifte deze akte door mij ---
ondertekend.-----
Was getekend : B.Kuhuparuw.-----

---Voor eensluidend uittreksel uitgegeven de twintigste september --
negentienhonderd acht en vijftig, door mij Solcer, Jan Willem Eduard
gewoon ambtenaar van de Burgerlijke Stand te Hollandia,-----

J.W.E. SOLCER.-

Acte van overlijden van Jan P.K. van Eechoud.

Ontwerp vlag: Nicolaas Jouwe

VOLKSLIED

Componist volkslied Ds. I.S. Kijne

KAL TANAHKU PAPUA
KAU TANAH LAHIRKU
KUKASIH AKAN DIKAU
SEHINGGA BERALU

KUKASIH PASIR PUTIH
DIPANTAIMU SENANG
DI MANA LAUTAN BIRU
BERKILAT DALAM TRANG

KUKASIH BUNTI OMBAK
PEMUKUL PANTAIMU
NANJIAN JANG SELALU
SENANGKAN HATIKU

KUKASIH GUNUNG-GUNUNG
BESAR MULIALAH
DAN AWAN JANG MELAJANG
KELILING PUNTAJANGJA

KUKASIH HUTAN-HUTAN
SELIMUT TANAHKU
KU SUKA MENGEMBARA
DIBAWAH MAUNGKU

KUKASIH ENGGAU TANAH
JANG DENGAN BUKUMU
MEMBAR KEROJONGAN
DAN PEKERJANKU

SUKUR DAGIHU TUHAN
KAREKRIKAN TANAHKU
BIA AKU RADIM DAGA
SAMPRAIKAN MAKSUDHU

O MUN LAND PAPOE
MUN GEBORTELAND
JOU IAL IK LIEFHEBBEN
TOT MUN LEVENSEINDE

IK KOU VAN HET WITTE ZAND
VAN JE FINE STRANDE
WAAR DE BLAUWE OCEAN
BLINKT IN HET LICHT

IK KOU VAN HET GELUID VAN DE BRANANG
DIE OP JE STRANDE SLAAT
EEN LIED DAT STEEDS
MIJN HART VERHEUFT

IK KOU VAN DE BERGEN
GROOT EN VERHEVEN
EN DE WOLKEN DIE ZWEEVEN
OM MIJN TOFFEN

IK KOU VAN DE BOSSEN
HET BEKLEED VAN MIJN LAND
IK MAG ZO GRAAG ZWERVEN
OMDER JE SCHADUW

IK KOU VAN JEGROOND
DIE MIJ JE VERUCHTEN
MIJN OVER BETAALT
EN MIJN WERK

DANK ZIJ U HEER
OU WEEBT MIJ HET LAND GEGEVEN
LAAT MIJ OOK OVERIG ZIJN
OM HET TE LATEN BESANTWOORDEN AAN UW BOEL

Boven: de door Nicolaas Jouwe ontworpen nationale vlag van Nederlands-Nieuw-Guinea (ster in een rood fond, banen afwisselend wit en blauw); beneden: het volkslied van Nederlands-Nieuw-Guinea, compositie Ds. I.S. Kijne.

foto van Van Eechoud die met zijn necrologie wordt afgedrukt in het voorlichtingsblad van het gouvernement, wordt door Papoea's overal in Nieuw-Guinea uitgeknipt en opgehangen in de huizen. In Nederland besteden alle media ruime aandacht aan het overlijden van deze Nieuw-Guinea-pionier. "Hij was", zegt oud-gouverneur van Baal op 8 september in het programma "Radiokrant" van de NCRV,

"een van de meest markante figuren die de geschiedenis van Nieuw-Guinea heeft opgeleverd. Hij laaide van geestdrift voor dit land, en hij wist die geestdrift mee te delen aan anderen. Hij heeft niet alleen door de geschiedenis van dit land een vore getrokken, hij heeft ook zijn sporen nagelaten in de harten van zowel degenen die onder hem dienden als van de bevolking die hij heeft bestuurd. (...) Zijn leven is een zeer moeilijk leven geweest. Het heeft hem veel teleurstellingen gebracht en veel tegenslag. Maar thans heeft de dood hem, de sterke, overvallen daar waar zijn grote liefde lag, in het land van zijn altijd hartstochtelijk werken. Wij zullen hem en zijn enthousiasme zeer missen. Hij ruste in vrede".

Pater van de Berg, die de laatste levensuren heeft meegemaakt, bericht de familie op 9 september dat Van Eechoud zonder een duidelijke laatste wilsbeschikking is gestorven. "Afgaande op onze gesprekken", schrijft hij,

"had hij misschien deze wens: dat mensen eerlijk moeten zijn. Wellicht, dat hij daarbij soms vergat, dat niet allen van hetzelfde formaat waren als hij zelf".

"Bij geen bewindsman", schrijft Vic de Bruijn twintig jaar later in zijn boek "Het Verdwenen Volk",

"kwam het vertrouwen in de Papoea zo onstuimig tot uiting als bij Van Eechoud. Zijn bestuur getuigde van visie op de toekomst van het Papoeavolk in een tijd dat nog maar weinigen geloofden in de mogelijkheid daarvan. Het getuigde eerder van durf om iets te ondernemen dan van bezorgdheid voor continuïteit. (...) In de hoofdstad van Californië staan in het Capitool, als herinnering aan de eerste pioniers die over de Rocky Mountains Californië binnentrokken, de woorden gebeiteld: „Give me the men to match my mountains". Jan van Eechoud was voor Nieuw-Guinea, waar de bergen oprijzen tot de hoogten van de eeuwige sneeuw, een van de grootsten die zich daarmee konden meten".

Op 24 oktober 1958 wordt Jan K.P. van Eechoud herdacht in de vergadering van de gemeenteraad van Horst, zijn geboorteplaats. "Moge hij", zegt burgemeester Drs. Th. Gijzen,

Bij de onthulling van het monument te Horst, 27 mei 1961: Kees van Eechoud-Meere (midden), Jan-Piet (links) en Joep met echtgenote, voorgrond). Rechts Dr. F. Houben, commissaris van de koningin in Limburg, en staatssecretaris Mr. Th. Bot.

”nu de eeuwige vrede en vreugde smaken die hij in de laatste jaren van zijn leven slechts matig heeft genoten. Hij was een groot Horstenaar”.

In november 1958 wordt op initiatief van een aantal vrienden in Nederland en Nieuw-Guinea een klein comité gevormd voor de oprichting van een eenvoudig monument op zijn graf in Hollandia. In aanwezigheid van Mr.Th.Bot, staatssecretaris van binnenlandse zaken, Mr.F.Houben, commissaris van de koningin in Limburg, mevrouw C.van Eechoud-Meere en haar beide zoons, familieleden en vertegenwoordigers van de Papoea-gemeenschap in Nederland wordt op zaterdag 27 mei 1961 in Horst een monument ter nagedachtenis aan Jan P.K.van Eechoud onthuld. Het is bekostigd door mensen die in de periode van Eechoud in Nieuw-Guinea hebben gediend, o.a. Drs.A.J.Leyten, Drs.J.Hage en R.M.van Griethuijsen. ”Van Eechoud”, zegt staatssecretaris Bot in zijn rede,

”heeft Nieuw-Guinea binnengeleid in de beschaving. De Papoea’s noemen hem niet zonder reden de grootste onder hen. Moge de geest van toewijding die hem bezielde, vaardig worden over ons volk. Dan zal onze arbeid, ginds verricht, niet vergeefs zijn”.

”Een Pionier op Nieuw-Guinea”, vermeldt de plaquette op de sokkel van het monument. Namens de Nederlandse regering wordt op deze dag een krans van witte aronskelken aan de voet gelegd, onder de klanken van het Wilhelmus. Een laatste eerbetoon, een laatste manifestatie. Een jaar later sluit Nederland het hoofdstuk Nieuw- Guinea af.

Het monument te Horst, 1987.

Epiloog

Het kabinet De Quay, dat in 1959 aantreedt, kondigt voor Nieuw-Guinea een versnelde ontwikkeling naar zelfbeschikking aan. Mr. Th. H. Bot, als staatssecretaris speciaal belast met Nieuw-Guinea-zaken, verklaart begin 1960 na een bezoek aan Hollandia dat de ontwikkelingen in het rijksgedeelte - op politiek, maatschappelijk en economisch gebied - in een stroomversnelling zijn gekomen. De regering komt met een tienjarenplan, waarin overdracht van bestuur en bevoegdheden aan de Papoea's centraal staat. Een jaar later krijgt Nieuw-Guinea een eigen vlag en volkslied en wordt, op 6 april 1961, na openbare verkiezingen een vertegenwoordigend lichaam geïnstalleerd, de Nieuw-Guinea Raad, waarvan Marcus Kaisiepo de eerste vice-voorzitter wordt. Na de installatie begeven de parlementariërs zich naar het graf van Jan P. K. van Eechoud en leggen er kransen neer.

In de Nieuw-Guinea Raad dient de katholieke fractie het voorstel in, een standbeeld ter nagedachtenis aan Jan P. K. van Eechoud te doen plaatsen aan de ingang van het gebouw. Het zal in september 1964 worden onthuld. Ook worden plannen opgesteld voor twee afzonderlijke universiteiten, een voor de zending en een voor de missie. De katholieke universiteit zal zijn naam krijgen.

Maar op internationaal niveau voltrekt de politieke werkelijkheid zich in een andere richting. De Verenigde Staten hebben geweigerd een afvaardiging te sturen naar de installatie van de Nieuw-Guinea Raad, zogenaamd uit overwegingen van neutraliteit in het conflict tussen Nederland en Indonesië. In de Amerikaanse pers krijgt Nieuw-Guinea wekenlang grote aandacht vanwege de vermissing van Michael Rockefeller, zoon van gouverneur Nelson D. Rockefeller van New York, die op 20 november 1961 spoorloos verdwijnt in de jungle van het Asmatgebied aan de zuidkust. Rockefeller vliegt in gezelschap van 20 Amerikaanse journalisten naar Hollandia om deel te nemen aan de zoekacties. Hij krijgt Vic de Bruijn als persoonlijk begeleider mee. Michael Rockefeller is in gezelschap van de antropoloog René Wassing op toernee gegaan om ethnografica te verzamelen. Intensief wordt naar het tweetal gezocht met vliegtuigen en landpatrouilles, totdat Wassing opduikt en vertelt dat hun boot bij het oversteken van een riviermonding bij de kust is omgeslagen en dat de jonge Amerikaan ondanks de aanwezigheid van krokodillen en haaien geprobeerd heeft om zwemmend het vasteland te bereiken. Een paar dagen later wordt het benzineblik waarop hij zich drijvende probeerde te houden, 200 kilometer uit de kust opgepikt. Van de jongen zelf wordt geen spoor meer gevonden.

Indonesië voert vanaf 1960 zijn infiltraties in Nieuw-Guinea stelselmatig op, hetgeen leidt tot acties door het Nederlandse detachement mariniers. Bovendien wordt een Papoea Vrijwilligerskorps opgericht. Op 3 juni 1961 sneuvelen in deze gevechten de eerste Nederlandse militairen, in totaal zullen het er acht-tien worden.

In september 1961 verklaart Mr. Joseph Luns, de Nederlandse minister van buitenlandse zaken, in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York dat Nederland bereid is, het beheer over Nieuw-Guinea tijdelijk over te dragen aan een internationaal gezagsorgaan, in afwachting van een volksstemming. Het plan is ook door de Nieuw-Guinea Raad aanvaard, maar wordt op het laatste moment in New York niet in stemming gebracht onder druk van de Amerikaanse delegatie, nadat de Indonesische minister van buitenlandse zaken, Soebandrio, met een openlijke oorlogsverklaring heeft gedreigd in geval de resolutie zou worden aangenomen.

President John F. Kennedy van de Verenigde Staten heeft zijn broer Robert, minister van justitie, naar Djakarta gestuurd om uit de mond van president Soekarno persoonlijk te vernemen of deze nog bereid is tot enig compromis, maar Soekarno blijft bij zijn standpunt: onmiddellijke en rechtstreekse overdracht van de soevereiniteit over Nieuw-Guinea aan Indonesië. Ook een bemiddelingspoging van Oe Thant, de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, leidt niet tot heropening van de gesprekken tussen Den Haag en Djakarta. De oorlogsdreiging escaleert nu snel. Nederland besluit om extra militaire versterkingen naar Nieuw-Guinea over te brengen, maar de Verenigde Staten en Japan weigeren landingsvergunning te verlenen voor de transporten, zodat deze grote omwegen moeten maken. Eind april worden de eerste Indonesische parachutisten afgeworpen bij Fakfak, Merauke en op andere plaatsen. De een na de ander beginnen de Nederlanders te zorgen voor vliegtuig- en bootreserveringen, het begin van de exodus.

Op 15 augustus 1962 gaat Nederland akkoord met een overdracht van Nieuw-Guinea aan de UNTEA (United Nations Temporary Executive Authority), een door de Verenigde Naties ingesteld tussenbestuur naar een voorstel van de Verenigde Staten (plan-Bunker). Vooraf is bepaald dat de volksstemming over de toekomst van Nieuw-Guinea niet zal plaatsvinden in de UNTEA-periode, maar nadat de soevereiniteit over het gebied reeds aan Indonesië is overgedragen. Diezelfde avond richt minister-president Dr. J. de Quay zich via radio en televisie tot het Nederlandse volk. „U zult begrijpen”, aldus de premier,

„dat dit voor de Nederlandse regering een moeilijke beslissing is geweest. Bij het handhaven van de band met Nieuw-Guinea stonden voor Nederland geen belangen op het spel. Het ging om de toekomst van een volk, waarvoor Nederland zich verantwoordelijk had gesteld. Wij hebben onze roeping in Nieuw-Guinea zo verstaan, dat wij de Papoea's tot ontwikkeling zouden brengen, zo-

dat zij zelf hun toekomstig lot zouden kunnen bepalen. In deze gang van zaken paste volkomen een moment, waarop de autochtone bevolking van Nieuw-Guinea zijn eigen weg zou gaan en de staatkundige band met Nederland zou verbreken. Het werd steeds duidelijker, dat in de stroomversnelling der tijden na de tweede wereldoorlog Nederland niet de gelegenheid zou krijgen dit program voor Nieuw-Guinea rustig ten uitvoer te brengen. Vandaar dat de regering reeds enkele jaren bedacht is geweest op internationalisering van dit probleem. (...) Niettegenstaande grote terughoudendheid aan Nederlandse zijde, spitste door voortdurende acties in woord en daad van Indonesië het conflict zich toe en dreigde in een werkelijke oorlog over te gaan. Gesteld voor deze verantwoordelijkheid en constaterende, dat Nederland daarbij niet meer op steun van bondgenoten zou kunnen rekenen, heeft de regering gemeend het op basis van de Bunker-voorstellen gesloten akkoord te moeten aanvaarden. (...) Ik wil U, Papoea's in NieuwGuinea, met alle overtuiging die in mij is, toeroepen: ziet de toekomst tegemoet met het volle vertrouwen in de rechtvaardigheid van Uw zaak. De ogen van de hele wereld zijn op u gericht en de ogen van de Verenigde Naties blijven op u gericht. (...) Blijft gezamenlijk aan het welzijn van uw volk bouwen. De gedachten en beste wensen van het Nederlandse volk zullen u hierbij blijven vergezellen. Moge God U bewaren''.

„Afscheidstranen op Sentani'', melden de Nederlandse verslaggevers aan het thuisfront. Het valt hen op dat in het straatbeeld van Hollandia met de dag minder huisdieren flaneren: de blanke bezitters van hond of kat laten hun lievelingetjes afmaken, omdat er voor hen geen plaats is aan boord van de vliegtuigen. De meeste Chinese toko's lanceren een opheffingsuitverkoop, nu hun beste klanten voor goed vertrekken. Max Tailleur, Rudy Carrell, accordeonist Tonny Eyck en andere artiesten keren op 11 september in Nederland terug na een toernee langs de Nederlandse troepen op Nieuw-Guinea. Er wordt rekening mee gehouden dat in de eerste helft van oktober 6000 Nederlanders gepatriëerd zullen zijn, waaronder 4400 militairen.

Op 18 september, de „derde dinsdag'', spreekt koningin Juliana haar troonrede uit. Over Nieuw-Guinea is zij kort: „Aan het einde van het afgesloten parlementaire jaar zijn met betrekking tot Westelijk Nieuw-Guinea ingrijpende beslissingen genomen. Ingrijpend voor ons koninkrijk, ingrijpend ook voor de Papoea's, die een eigen plaats in onze belangstelling hebben verworven. In eerbied gedenken wij allen, die in de vervulling van hun plicht het offer van hun leven brachten. Met erkentelijkheid maakt de regering melding van de plichtsbetrachting en toewijding van hen die in Nieuw-Guinea onder moeilijke omstandigheden hun taak verricht hebben. De regering hoopt, dat de toekomst der Papoea's, waarvoor de Verenigde Naties de verantwoordelijkheid hebben aanvaard, voorspoedig zal zijn. Niet naar het verleden, maar naar de toekomst moet onze blik gericht zijn''.

De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties gaat op 21 september ak-

WAT DE TELSTAR NIET LIET ZIEN

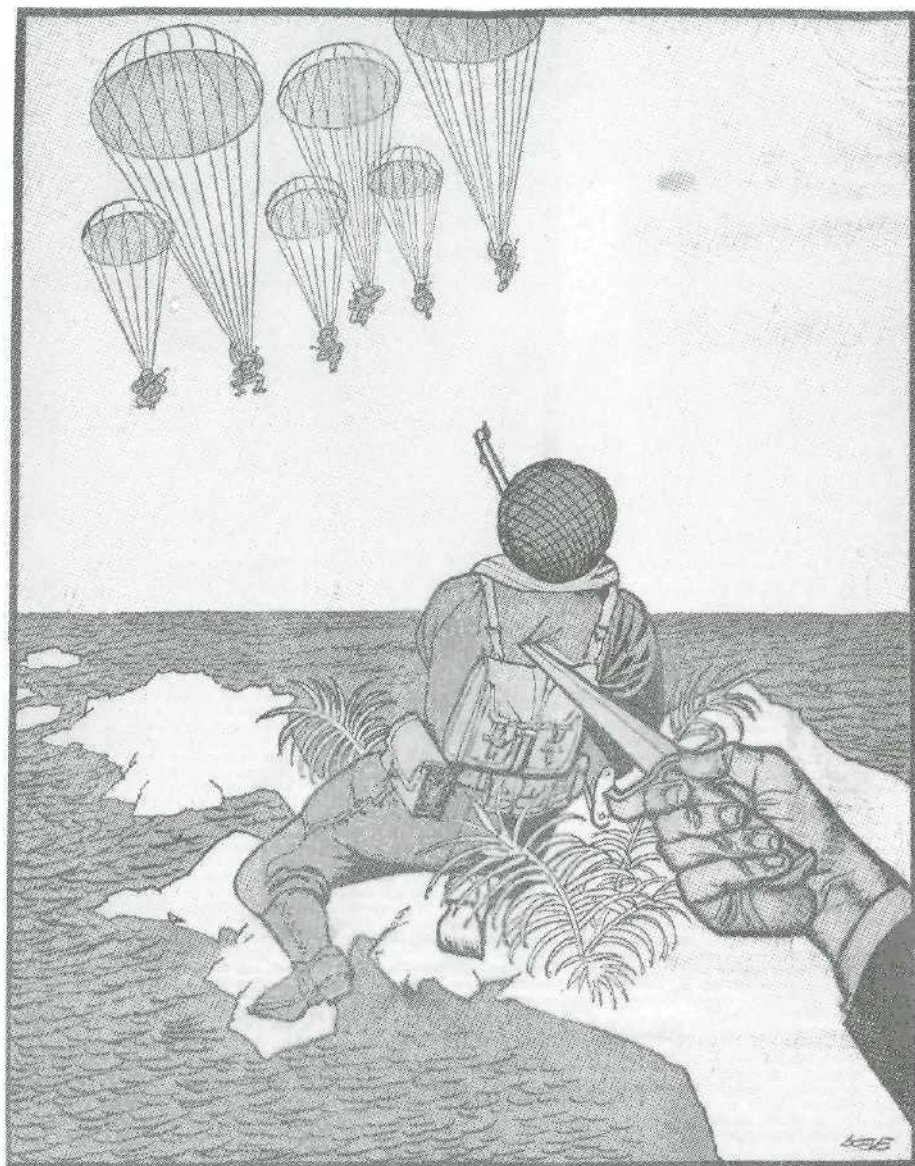
Aankomst van de Indonesische delegatie

Cartoon, *De Volkskrant*, 16 augustus 1962.

koord met een tussen Nederland en Indonesië gesloten overeenkomst die voorziet in overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië middels een VN-tussenbestuur. Indonesië erkent daarin het recht van de Papoea's op zelfbeschikking. Op 28 september neemt gouverneur Dr. J. Platteel officieel afscheid in een bijzondere zitting van de Nieuw-Guinea Raad. „Ziet vooruit”, aldus Platteel in een doodstille vergaderzaal,

„en verliest geen tijd met beschouwingen over hoe alles had kunnen zijn. Laat het zoet van de vooruitgang die wij beleven, niet bitter in de mond worden door uitingen van wrok of beklag”.

Op het vliegveld Sentani staat de erewacht aangetreden. Op het moment dat het vliegtuig met Platteel aan boord de wielen van de grond los heeft, wordt bij het gouvernementshuis in Hollandia de vlag gestreken. Maandagmorgen 1 oktober om 8 uur spreekt José Rolz Bennet, diplomaat uit Guatemala, op het grasveldje voor het gebouw van de Nieuw-Guinea Raad de historische woor-

DE AANVAL IN DE RUG

Cartoon, Elseviers, 26 mei 1962.

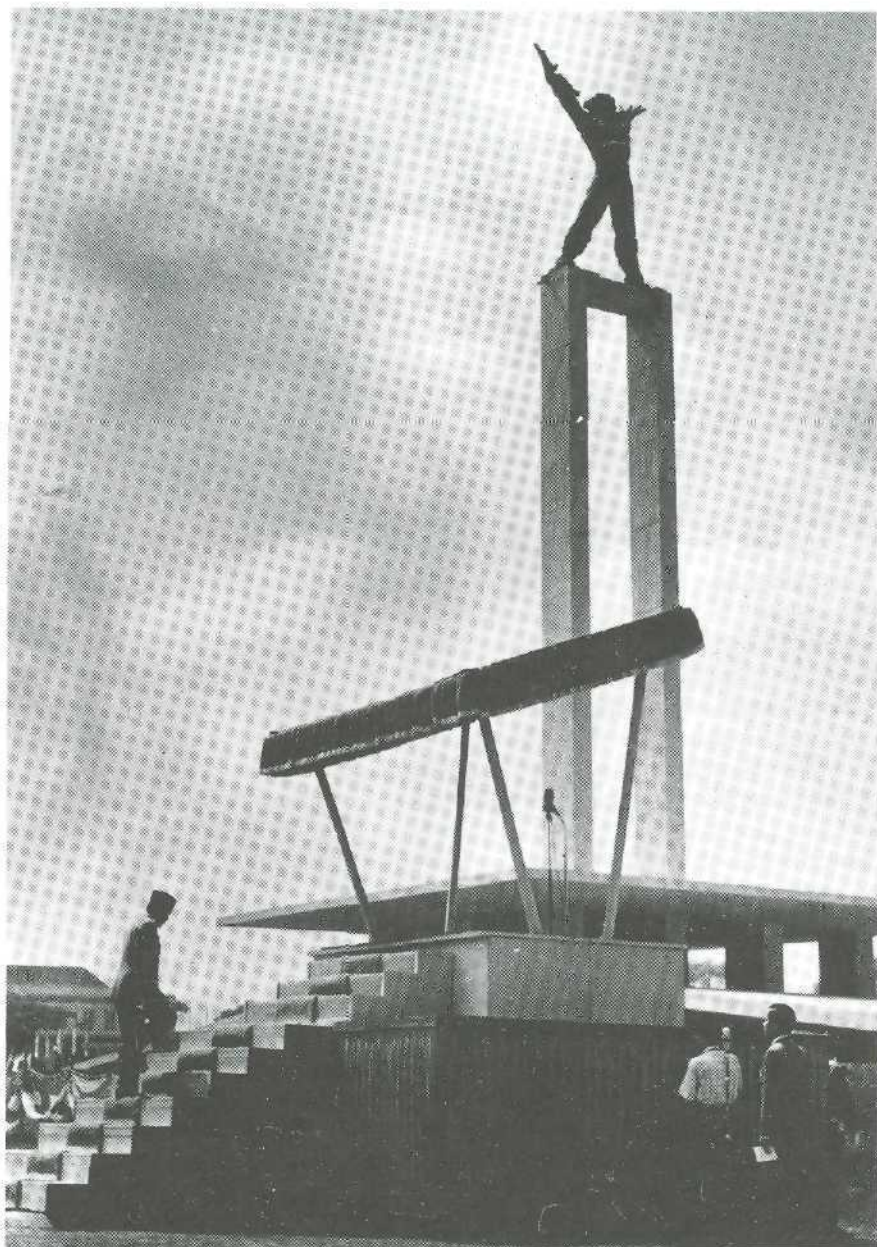

President Soekarno tijdens een rede aan de universiteit van Djokjakarta, waarin hij order geeft tot het plaatsen van de Indonesische vlag in Nieuw-Guinea, 5 januari 1962.

Minister-president prof. Dr. J.E. de Quay en minister van buitenlandse zaken Mr. J.M.A. Luns volgen de debatten in de Tweede Kamer over de kwestie Nieuw-Guinea, 4 april 1962.

Onthulling van het monument ter herinnering aan de "bevrijding" van West-Irian (Nederlands-Nieuw-Guinea) in Djakarta, 1962, bijgenaamd "Soekarno's grootste leugen".

den: „Vanaf dit moment heb ik het bestuur over West-Nieuw-Guinea, West Irian overgenomen”.

Op 1 mei 1963 wordt Nieuw-Guinea officieel bij de republiek Indonesië ingelijfd en in 1969 mag het volk der Papoea's zich uitspreken over zijn nationale toekomst. Niet, zoals in het internationale recht gebruikelijk, door een algemeen plebisciet, maar door een systeem van geselecteerde kiesmannen. Vlak voordat deze 1025 "volksvertegenwoordigers" hun stem uitbrengen maakt president Soeharto duidelijk dat een uitspraak voor afscheiding van Indonesië als hoogverraad zal worden beschouwd. Met een unaniem votum, dat op 1 november 1969 door de Verenigde Naties wordt gesanctioneerd, wordt tenslotte het lot van de Papoea's wellicht voor eeuwig en altijd bezegeld. "Van toen af wist ik niet meer", schreef Vic de Bruijn in 1978,

"hoe ik de Papoea's nog ooit recht in de ogen kon zien. Want het wás ver-raad”.

Jan P.K. van Eechoud heeft deze ontknoping van het drama Nieuw-Guinea niet meer hoeven te beleven. Het zal voor altijd een vraag blijven of de geschiedenis van deze "Achterhoek der Aarde" een andere loop zou hebben genomen, wanneer hij medeverantwoordelijkheid had gedragen op de grote momenten van beslissing. Gaat men ervan uit dat Nieuw-Guinea werd opgeofferd aan de hogere belangen van de supermachten, dan is het ijdel te veronderstellen dat één enkele man – al had hij nog zoveel visie en al werd hij door een heel volk op handen gedragen - zich daartegen met succes had kunnen verzetten. "Met Van Eechoud aan het hoofd", verklaart Piet Merkelijn,

"zou het niet anders zijn gelopen. Nieuw-Guinea was verloren, zodra Kennedy zwichtte voor de chantage van Soekarno. Dat is de bittere werkelijkheid. Zij doet niets af aan het onrecht dat de Papoea's is aangedaan, een schandvlek in de jongste geschiedenis der volkeren”.

Nederland heeft, hoe men het ook keert of wendt, aan deze geschiedenis deel gehad. In die zin is het medeschuldig aan hetgeen zich ginds voltrokken heeft. Wie dat onderschrijft, moet ook de stelling aanvaarden dat een beleid van meer visie en doortastendheid, een sterker gevoel van morele verbondenheid met een afhankelijk volk op weg naar een zelfstandige toekomst, en het inzetten van de juiste mensen op verantwoordelijke posten de Nederlandse houding ten opzichte van Nieuw-Guinea tegenover de rest van de wereld aan geloofwaardigheid zou hebben doen winnen, met welk gevolg dan ook. Het recht op zelfbeschikking, aan de Papoea's toegezegd, is een papieren belofte gebleven omdat dit volk niet rijp was om een vuist te maken. "Van Eechoud", is de overtuiging van Nicolaas Jouwe,

''had de Papoea's kunnen mobiliseren, en zij zouden hem gevolgd zijn. Hij was een man die stond voor recht. Zijn uiteindelijke droom was, Nederlands Nieuw-Guinea ooit binnen te voeren in een nationale eenheid met Papua New-Guinea. Dat was ook de wens van de meerderheid van ons volk. Onder Van Eechoud zou stelselmatig naar die aansluiting toegewerkt zijn, desnoods zelfs met geweld van wapens. Hij zou de Papoea's nooit zonder slag of stoot hebben uitgeleverd, zoals Nederland gedaan heeft. Misschien moest hij daarom van het toneel verdwijnen?''.

West-Papua is tegenwoordig een gesloten gebied waarin zich dingen afspelen die de buitenwereld niet mag ervaren. Er zijn tienduizenden Javanen binnengesluisd in het kader van de nationale transmigratieprogramma's. De winning van delfstoffen en hout gebeurt op grote schaal, met inschakeling van buitenlandse ondernemingen. Japanse vloten vissen de wateren rond het eiland leeg. Het volk van de Papoea's moet lijdzaam toezien hoe hun land het belangrijkste wingewest van Indonesië is geworden. Opstanden worden met harde hand onderdrukt. In het naburige Papua NewGuinea houden zich minstens 10.000 vluchtelingen uit Irian Jaya op. Vrijheidsbewegingen, ook in Nederland, stellen de Indonesische acties tegen land en volk van voormalig Nederlands Nieuw-Guinea in pamfletten en tijdschriften aan de kaak. Amnesty International heeft aangetoond dat er ginds volkerenmoord plaats vindt, dat de Papoea's stelselmatig worden uitgeroeid. Men spreekt van een regelrechte ''holocaust''. Maar Nederland zwijgt, de wereld doet alsof er niets aan de hand is. De Papoea's lijken afgeschreven, omdat niemand het meer voor hen opneemt.

Toen op 1 mei 1963 de eerste Indonesische detachementen in Hollandia waren ontscheept, gelastte de militaire commandant de onmiddellijke plaatsing van een hekwerk om het graf van Jan P.K. van Eechoud. Was het een getuigenis van respect voor zijn idealen of eerde men een dode omdat zijn stem tijdig tot zwijgen was gebracht?

Zijn graf bleef ongeschonden, het ligt daar in de schaduw van tropisch groen, als laatste symbool van hoop voor degenen die geloven dat geschiedenis ook een toekomst heeft.

Sub. No. 1 9.1.1.....

W.V. No. ....

Dact. Reg. No. 220487

A f s c h r i f t .

STAMBOEK

VAN

Naam: VAN E. G. H. O. U. D.
Voornamen: Jan Pieter Aarel
Geboren te Harsk (Lomburg) ddo: 10 Augustus 1904
Rang: Lt. w. l. Resident
Maandgeld, Tijdelijke dienst, Vaste dienst van het Land of Kortverbander (dinn en datum
expiratie): Vaste dienst

Waar opgevoed?

Op welken datum in N-1 gekomen?

In welke betrekking?

Gehuwd te

ddo.

Met

Aantal (stief-) kinderen: 1
namen, voornamen,
geboorteplaats en datum

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Vader: VAN EESCHOLD Jozef Bernard Alexander Vlemans

Beroep van de vader:

Moeder: VAN DER KAMPE Maria Theresia Gertrude

Geneem school- en of vak-opleiding

(Welle klasse doorlopen en welke

diploma's en of getuigschriften behaald)

Militaire status:

(rang, onderdeel en stamboeknummer)

Voorzijde "stamboek" J.P.K. van Eechoud.

Aanvragen	Data en No.	Bijzondere opmerkingen	Mandature	Bijzondere opmerkingen
Dir. B.B.	1-9-'33 No. 2/1867	Bezoek particulier.	f 200.-	
Dir. B.B.	4-9-'33 Pol. 1/1715	Bezoek met 11.3000 vanda 1 tot en met 30 Juni 1933, gemaakt bij de stadspolitie ter hoofdplaats BATAVIA.		
Dir. B.B.	21-9-'33 Pol. 2/43/11	Bezoek met de aanvrager der betrekking van adv. op een beoelending van...	f 150.-	
Dir. B.B.	34-7-'34 Pol. 1/101/22	Tijdelijke bevel met de aanvrager der betrekking van commissaris van politie Lille Klokke op een beoelending van...	f 250.-	Vers. on inkop tijdel. ver. 11/70/11-126.
Dir. B.B.	21-9-'33 Pol. 2/111/15	Bezoek tot commissaris van politie de klasse op een beoelending van ltt. n. 148/25 = 1 jr. 2 m. met beoelending, dat hij geplaatst wordt bij de stadspolitie te BATAVIA met inbegrip van Meester-Gornelia.	f 250.-	Bevelit B.B. Pol. 1/10-'37 n. C. 5-36/35. Inz. on draagplicht tijdel. 1/10-'37 tot eind Sept. 1935 tijdel. draagplicht voor 4 jr. de aanvrager komt vorechoudig beoel. f 100.-
Dir. B.B.	25-8-'36 Pol. 6/35/20	Geplaatst bij de afdeling stadspolitie in Noord-Nieuw Guinea, residentie Schinnen met plaatsnaam Mesokwari.		Bevelit B.B. Pol. 1/10-'37 n. C. 5-36/35. Inz. on draagplicht tijdel. 1/10-'37 tot eind Sept. 1935 tijdel. draagplicht voor 4 jr. de aanvrager komt vorechoudig beoel. f 100.-
Dir. B.B.	8-9-'36 Pol. 4/26/8	Ingang 1 Augustus 1936 beoelending gebroed op...	f 285.-	
Dir. B.B.	28-11-'36 Pol. 3/150/30	Bevelit met de aanvrager der betrekking van commissaris van politie de klasse op een beoelending van ltt. n. 148/25 = 1 jr. 2 m. met beoelending, dat hij geplaatst wordt bij de afdeling stadspolitie in Noord-Nieuw Guinea, residentie Schinnen, met plaatsnaam Mesokwari.	f 285.-	
Dir. B.B.	25-2-'36 Pol. 2/27/4	Verzoeken van 1 Januari 1936 beoel. met de aanvrager der betrekking van B.W.P. II op een beoel. (litt. = 3 jaren en 3 maanden)	f 100.-	
Dir. B.B.	21-9-'35 Pol. 2/142/23 (Gev. N. B. I. 1-9-35)	Met intrekking van het bevelit dno. 25 Februari 1935 No. Pol. 2/27/4, verzoeken van 1 Januari 1936 bevelit met de aanvrager der betrekking van commissaris van politie de klasse op een beoel. van...	f 350.-	
Dir. B.B.	25-8-'36 Pol. 6/35/20	Geplaatst bij de afdeling stadspolitie in Noord-Nieuw Guinea, residentie Schinnen met plaatsnaam Mesokwari.	f 400.-	
Dir. B.B.	6-9-'40 Pol. 4/52/1a	Geplaatst bij de algemeene politie in de prov. NEDERLAND-INDIË.		
Gouv. N. Java	8-9-'40 No. 1375/1. (Regio. Pol. 1/1-1-40)	Geplaatst bij de stadspolitie te SURABANG.		
Dir. B.B.	28-9-'40 Pol. 6/59/2A	I. Ingetrokken het bevelit van 6 September 1940 No. Pol. 6/52/1n voor zover daarbij is geplaatst 1/8 prov. NEDERLAND-INDIË.		
Gouv. West-Java	27-9-'40 Pol. 0/33/1/5. (Regio. Pol. 6/60/1-1-40)	II. Geplaatst bij de algemeene politie in de prov. WEST-JAVA.		
Verzetsd. op 1/1-1-40	27-9-'40 Pol. 6/61/14-'40	Geplaatst bij de stadspolitie te BATAVIA.		
Gouv. N. Java	28-9-'40 No. 1525/5. (Regio. Pol. 6/61/1-1-40)	Ingetrokken bevelit Gouv. Nieuw-Java dno. 9 September 1940 No. 1525/5, waarbij betrokkene werd geplaatst bij de stadspolitie Semarang.		
Dir. B.B.	20-1-1-41 Pol. 6/6/2	In te trekken het bevelit van 26 September 1940 No. Pol. 6/52/23 voor zover daarbij betrokkene is geplaatst in de provincie West-Java (uligft dus geplaatst in het Gouvernment SERGIES OOST).		
Gouv. West-Java	25-1-'41 No. Pol. 6/33/2 (Regio. Pol. 6/7/22-141)	Ingetrokken het bevelit van de Gouv. West-Java van 27 September 1940 No. Pol. 6/33/2.		
Dieter van S.G. van Ned. Indië	6-2-'47 No. 5 (Regio. N. I. 4/1/5-147)	Verzoeken van 15 Juli 1946, tijdelijke bevelit met de aanvrager der betrekking van beoel. onder toekoming van een beoel. van 1 maand...	f 1200.-	
H. V. G.	24-1-1-47 No. 23	Geplaatst bij de algemeene politie in de prov. NEDERLAND-INDIË.		Batavia, 19 September 1949. Voor omlaandend afschrift Departement van Binnenlandse Zaken Afdeling Politie. De Commissaris van politie 2de klasse, H. Dussmann.

"Stamboek" J.P.K. van Eechoud, Batavia, 19 september 1949.

LEVENSLLOOP
Jan P.K. Van Eechoud

- 1904 : Geboren te Horst/L. (12 augustus).
- 1923 : Eindexamen Canisiuscollege Nijmegen (HBS-a).
- 1926 : Familie verhuist naar Den Haag, Koningskade.
- 1929 : Vertrek naar Nederlands-Indië, als vertegenwoordiger van Hagemeijer & Co's Handel Mij.N.V., met standplaats Palembang (Sumatra).
- 1931 : Ontslag bij Hagemeijer, wegens ongeschiktheid. Toegelaten tot de Opleidingsschool voor het personeel der politie te Soekaboemi (West-Java).
- 1932 : Commissaris van politie 3e klasse, Batavia.
- 1933 : Huwelijk met Cornelia Meere te Semarang (28 juli).
- 1934 : Geboorte eerste kind (Joep).
- 1935 : Opleiding tot reserve-kapitein der Infanterie.
- 1936 : Geplaatst bij de afdeling Veldpolitie in Noord-Nieuw-Guinea, residentie Molukken, met standplaats Manokwari.
Bevorderd tot Commissaris van politie 2e klasse.
- 1937 : Expeditie naar de Westelijke Meervlakte (90 dagen).
- 1938 : Maandelijkse bezoldiging verhoogd van f.250, tot f.300,-.
Expeditie vanuit Oeta naar de Wisselmeren, met vestiging van een bestuurspost aldaar, en doorsteek naar de noordkust (6 maanden).
- 1939 : Expeditie stroomgebied Rouffaer-rivier.
Vertrek echtgenote en zoontje naar Nederland.
Benoeming tot Ridder Oranje Nassau.
Ethnografisch onderzoek bij de Kaowerawedj-stam, Pionierbivak, aan de Mamberamo-rivier.
- 1940 : Afbreking expeditie wegens Duitse inval in Nederland (10 mei).
- 1941 : Hervatting Mamberamo-expeditie, afgebroken door Japanse aanval op Pearl Harbour (8 december).
- 1942 : Evacuatie uit het binnenland (21 augustus), toevoeging aan Nefis (Netherlands Forces Intelligence Service) in Brisbane (Australië).
Commandant interneringskamp voor zeelieden.
- 1943 : Commandant Special Dutch Photo Mission (september), met standplaats Merauke (Nieuw-Guinea).
- 1944 : Commandant Detachement Bulldozer (februari).
Intelligence-officer Zesde Amerikaanse Leger, Finschhafen, daarna (oktober) Hollandia.
Benoeming tot Conica (Commanding Officer Netherlands- Indies Civil Administration), Kotanica.

Oprichting Papoea-bataljon en politieschool.
1945 : „Fungerend resident” van Nieuw-Guinea.
Bevordering tot reserve-luitenant-kolonel.
Oprichting bestuurschool.
Terugkeer echtgenote en zontje uit Nederland.
1946 : Geboorte tweede kind (Jan Piet).
1947 : Beleidsnota toekomst Nieuw-Guinea.
Mede-oprichter South Pacific Commission.
1948 : Correspondentie met o.a. Dr.Meijer Ranneft, Dr.Feuilletau de Bruyn en Romme.
1949 : Nota inzake de economische toekomst van Nieuw-Guinea.
Ronde Tafel-conferentie Den Haag.
Verhoor door Parlementaire Enquête Commissie.
Audiëntie bij de koningin met delegatie Papoea's.
Gepasseerd bij benoeming van eerste gouverneur voor Nieuw-Guinea.
1950 : Directeur Binnenlands Bestuur en Justitie, Hollandia.
Terugkeer naar Nederland (december).
1951 : Zijn eerste boek, „Vergeten Aarde”, komt uit.
1952 : Medewerker van Elseviers Weekblad.
1953 : Tweede boek, „Met Kapmes en Kompas door Nieuw-Guinea”.
Benoeming tot secretaris van het Nieuw-Guinea Instituut te Rotterdam.
1954 : Derde boek, „Woudloper Gods”.
1956 : Samenstelling vademecum over Nederlands-Nieuw-Guinea.
1957 : Ontslag als secretaris N.G.I.
1958 : Reportagereis naar Nieuw-Guinea, tijdens welke hij ernstig ziek wordt.
Opgenomen in het Ifar-ziekenhuis in Hollandia, daar overleden (7 september) en ter aarde besteld.

Register van namen

Abdulkadir Witjojo-atmodjo, assistent van Van Mook.

Ariks, Jan, Papoea-leider.

Baal van, Dr.J., gouverneur Nederlands Nieuw-Guinea (1953-1958).

Baas Beckering, Dr., L.G., plv. voorzitter South Pacific Commission, Noumea.

Bannier, Dr.J.P., gecommitteerde voor Indische Zaken van het ministerie van Overzeese Gebiedsdelen.

Beel, Dr.L.J.M., minister van binnenlandse zaken (1945), Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon in Nederlands Indië (1948).

Berg, v.d., L., pater OFM, pastor ziekenhuis Ifar, Hollandia.

Bruijn de, Dr.J.V., bestuursambtenaar Nieuw-Guinea.

Bijlmer, Dr.J.M., explorateur op Nieuw-Guinea.

Cator, Dr.J.W., assistent-resident Fak-Fak, explorateur.

Cremers, Mgr.Oscar, OFM, apostolisch administrator van Hollandia.

Deselaers, Gerard, ontvanger der belastingen, Horst.

Drees, Dr.W., minister-president (1948-1958).

Feuilletau de Bruyn, Dr.J.W., gezaghebber Biak, publicist.

Giebel, C., kolonel KNIL, eerste Sonica Nieuw-Guinea.

Hagers, Guus, vlieger-luitenant, Special Dutch Photo Mission.

Helfrich, C.E.L., admiraal, bevelhebber zeestrijdkrachten Nederlands Indië.

Hillen, A.H., politie-inspecteur Nieuw-Guinea.

Honing, Dr.Ir., O., directeur Instituut voor Rubberonderzoek Indië, lid Nederlands-Indische Commissie.

Jansen, resident Ambon.

Jonkman, Mr.J.A., ex-voorzitter Volksraad Indië, minister van Overzeese Gebiedsdelen.

Jouwe, Nicolaas, vice-voorzitter Nieuw-Guinea-Raad.

Kammerer, Misael, OFM, missionaris, doodverklaard na vermissing in Nieuw-Guinea.

Kaisiepo, Frans, Papoea-leider.

Kaisiepo, Marcus, Papoea-leider.

Kaowerawedj, Papoea-stam bij Pionierbivak.

Kernkamp, Prof.Dr.W., minister van Uniezaken.

Kerstens, P.A., directeur Ontwikkeling & Eredienst Batavia.

Lendt van, Gerardus Franciscus, scholtis van de Heerlijkheden Well, Bergen en Ayen, te Venray.

Le Roux, C.C., explorateur op Nieuw-Guinea.

Lovink, A.J.H., hoofd bureau voor Aziatische zaken Batavia.

Maarseveen, Dr.J.H., minister van Overzeese Gebiedsdelen.

MacArthur, Douglas, generaal, opperbevelhebber geallieerde strijdkrachten Pacific-gebied.

Meijer Ranneft, Dr.J.W., vice-voorzitter Raad van Indië, lid van de Raad van State.

Meijer Ranneft, Rob, bestuursambtenaar Nieuw-Guinea, bij vliegtuigramp om het leven gekomen (1957).

Merkelijn, Drs.P., bestuursambtenaar Nieuw-Guinea.

Mook van, Dr.H.J., minister van koloniën (1942-1945), luitenantgouverneur-generaal van Nederlands Indië (1945-1948).

Murray, John, Administrator van Papua New-Guinea.

Neeb, H., internist Ifar-ziekenhuis, Hollandia.

Oyen van, L.H., generaal-majoor, lid Nederlands-Indische Commissie, bevelhebber KNIL.

Pattiwael, ordonnans van Van Eechoud, door Japanners onthoofd.

Plas, van der Ch.P., gouverneur Oost-Java, lid Raad van Indië, voorzitter Nederlands-Indische Commissie (1942-1945).

Platteel, Dr.P.J., gouverneur Nieuw-Guinea (1958-1962).

Quay de, Prof.Dr. J.E., minister van oorlog (1945), ministerpresident (1959-1963).

Rockefeller, Michael, in Nieuw-Guinea vermist (1961).

Romme, Mr.C.P.M., fractieleider Katholieke Volkspartij in de Tweede Kamer.

Roushdy, arts, verdronken in Paniai-meer.

Schermerhorn, Prof.Dr.Ir.W., minister-president (1945).

Sitanala, Ambonense arts.

Soekarno, Ir., Achmed, oprichter van de Partai Nasionalis Indonesia, riep in 1945 de Republiek Indonesia uit.

Sollewijn Gelpke, controleur Biak.

Spoor, S.H., directeur Nefis, bevelhebber KNIL, legercommandant Nederlands-Indië.

Staverman, Dr. Manfred, OFM, apostolisch administrator van Hollandia.

Stutterheim, Dr. J.F., controleur Wisselmeren.

Thiessen, J., voorzitter afdeling Bandoeng „Grooter Nederland Actie”.

Tillemans, Mgr. J., M.S.C., apostolisch vicaris van Merauke.

Waardenburg van, Dr. S.H., Hoofd Afdeling Buitengewesten Nederlands Indië, gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea (1950-1953).

Welter, Ch. J. I. M., vice-voorzitter Raad van Nederlands Oost-Indië, minister van koloniën (1937-1941), oprichter Nationale Katholieke Partij (1948).

Willekens, Mgr. H., aartsbisschop van Batavia.

Wissel, F.H., luitenant-vlieger, ontdekker Wisselmeren (1937).

Wuwung, posthuiscommandant op Nieuw-Guinea.

Zeegers, Prof., G.H., directeur Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut.

Bronnen

Informatie ten behoeve van deze biografie werd verkregen uit:

a. gesprekken met:

J.M.van Eechoud, Arnhem
P.P.F.van Eechoud, Voorburg
Mgr.Oscar Cremers OFM, Gendringen
Mevr.Vera Akkerman-Schreuel, Den Haag
Nicolaas Jouwe, Delft
J.Coppus, Horst
P.Everts, Sevenum

b. verklaringen van:

Dr.J.van Baal, Doorn
Raden Abdulkadir Widjojo-atmodjo, Rijswijk
Mevrouw G.de Bruijn-Botma, Driebergen
Drs.P.Merkelijn, Ommen
G.Zegwaard, Rotterdam

c. archieven:

Algemeen Rijksarchief, Den Haag
Arsip Nasional, Jakarta
Stadsbibliotheek, Maastricht
Gemeentelijk archief, Horst
Gemeentelijk archief, Venray
Streekarchief Peelland, Deurne
Stadsarchief, Antwerpen
Rijksarchief, Antwerpen
Hagemeijer N.V., Naarden
Canisius College, Nijmegen
Openbare Bibliotheek, Horst
Geographisch Instituut Utrecht
Instituut voor Culturele Antropologie van de Rijksuniversiteit Utrecht

d. literatuur:

- Jan P.K. van Eechoud, *Vergeeten Aarde* (1951)
Jan P.K. van Eechoud, *Met Kapmes en Kompas door Nieuw-Guinea* (1953)
Jan P.K. van Eechoud, *Woudloper Gods* (1954)
Jan P.K. van Eechoud, *Verslag van de Exploratietocht naar Centraal Nieuw-Guinea* (1939)
Mathieu Smedts, *Geen Tabak Geen Halleluja* (1956)
Dr.L.de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, 11c, *Nederlands-Indië*, III
Verslagen van de hoorzittingen der Parlementaire Enquête Commissie (1949)
A Gazetteer of the World, Vol.V., London (1856)
J.de Rek, *Koningen, Kabinetten en Klompenvolk*, vervolg (1978)
Dr.S.L.van der Wal, Dr.P.J.Drooglever/Drs.M.J.B.Schouten, *Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen* (1945-1950)
Dr.H.van Mook, *Indonesië, Nederland en de wereld* (1949)
Dr.J.V.de Bruijn, *Het Verdwenen Volk* (1978)
C.S.I.J.Lagerberg, *Jaren van Reconstructie, Nieuw-Guinea van 1949 tot 1961*
Vademecum voor Nederlands-Nieuw-Guinea (1956)
Landbouwkundig Tijdschrift, Nieuw-Guinea-nummer, december 1951
Anthony van Kampen, *Jungle*, 12e druk (1978)
Dr.D.van Velden, *De Japanse burgerkampen* (1977)
Mr.J.A.Jonkman, *Het Oude Nederlands Indië, memoires* (1971)
D.van der Meulen, *Hoort Gij de Donder niet?* (1977)
J.C.Bijkerk, *Vaarwel tot betere tijden, documentaire over de ondergang van Nederlandsch-Indië* (1974)
Martien Blondel, *Wij zijn mensen, roman uit Nieuw-Guinea* (1959)
David Thomas, *De slag in de Javazee*
J.C.Bijkerk, *De Laatste Landvoogd, Van Mook en het einde van de Nederlandse invloed in Indië* (1982)
Nicolaas Jouwe, *Japanse rol in Sukarno's expansiedromen ** (1987)
De Katholieke Encyclopedie, 18e deel, tweede druk (1953)
Tijdschrift „Nieuw-Guinea” (overdruk), 10e jaargang, 1949/50, diverse jaargangen

Voorts werd materiaal ontleend aan het persoonlijk correspondentie- en fotoarchief van Jan P.K.v.Eechoud, bewaard over de periode 1942-1958.

Fotomateriaal werd ook verkregen van familie Eechoud-van den Oever, *Dagblad voor Noord-Limburg*, Mevr. G. de Bruijn-Botma, Mevr. E. Dijkman-Meijer Ranneft, *Hagemeyer & Co. N.V.*, *Canisiuscollege Nijmegen*.

De uitgave van dit boek werd mede mogelijk gemaakt door bijdragen van:

Anjerfonds Limburg
Gemeente Horst
Rabo-banken in de gemeente Horst

Bouwmij. Janssen, Venray
Grummer & v. Sloun, Fotostudio, Maastricht
Keijzers Interieurbouw, Horst
Recreatieoord De Schatberg, Sevenum
Restaurant De Kooy, Wanssum
Vissers Oliehandel, Horst

Colofon

Omslagontwerp: Luud Backes

Aanvullende fotografie: Ger Litjens

Layout: Jo Langen

Druk: Drukkerij Van Spijk B.V., Venlo

Bindwerk: Kers Boekbinders, Geldermalsen.

Inhoud

	pag.
Inleiding	5
I: De familie van Eechoud	11
II: Het briefje van duizend	25
III: Naar Indië, 1929.....	37
IV: De eerste expeditie, 1937	65
V: De post aan de Wisselmeren, 1938	81
VI: De Kaowerawedj	95
VII: Oorlogsdreiging in het oerwoud	112
VIII: Verkenner voor Mac Arthur	118
IX: Fungerend resident van Nieuw-Guinea	133
X: Conflicten met Batavia	157
XI: Geheime correspondenties	171
XII: Winst en verlies, 1949	191
XIII: In ballingschap, 1950	205
XIV: Jaren van tragiek	217
XV: De laatste reis	255
Epiloog.....	277